

Pisnesmiehiä Lemiltä

YRITTÄJÄPERSONIA JA TYÖMAATARINOITA

Koonnut Kaija Lankia

Pisnesmiehiä Lemittä

YRITTÄJÄPERSONIA JA TYÖMAATARINOITA

Koonnut Kaija Lankia

PISNESMIEHIÄ LEMILTÄ - YRITTÄJÄPERSONIA JA TYÖMAATARINOITA

© Kaija Lankia, Tarja Lindfors 2011

Teksti: Kaija Lankia,

Heikki Hovi (ss. 26–38), Juhani Turku (ss. 140–147)

Ulkoasu ja taitto: Tarja Lindfors

Kannen kuvat: Huttulan kylämaisemaa kesällä 2011: Kaija Lankia; etukansi – Linnea ja Toivo Tuuliainen: Raija Tuuliaisen albumi, Einari Kapiainen: Oiva Kapiaisen albumi, Kivikoulun rakentajat: Lemminkäinen/ Anton Taipale; takakansi – Arvi Parkkola: Aarno Parkkolan albumi, Jaakko Rasa: Seija Rasan albumi, Eino Sinkko: Eino Sinkon albumi.

Paino: Skoob Oy, Jyväskylä 2011

ISBN 978-952-92-9692-7

Sisältö

Lukijalle.....	5
”Hyvää tiiliä kohtuuhintaan”	9
<i>Vilhun tiilitehdas ja tiilitehtailija Antti Vilhu</i>	
Hovinrannan mylly ja sirkkelisaha.....	26
Tikan nahkurinverstaan tarina	36
Myllytarinoita Hannajoelta ja vähän muualtakin.....	39
Särkemän mylly jauhaa vain muistoissa	50
Pirtutrokarista maansiirtourakoitsijaksi	53
<i>Tosijuttuja ja tarinoita Toivo Tuuliaisesta</i>	
Erkki Uski – myllärin poika ja kuorma-autoilija	134
Ratin takana Turkuja kolmessa polvessa.....	140
Konekiväärit kuljetettiin lemiläisellä ahkiolla	148
<i>Arvi Parkkolan ahkio- ja suksitehdas</i>	
Viljo Olkun verstaalta kestäviä ikkunoita.....	154
Chevroletista se alkoi.....	159
<i>Eino Sinkon tie kuorma-autokuskista liikenneneuvokseksi</i>	
Jenny Sinkko ”ompeluopissa” Raikasvaaralla.....	172
Kivenraivauksesta metalliteollisuuteen.....	177
<i>Lea Hietaranta ja Ossi Vilhu kertovat isästään Erkki Vilhusta</i>	
Kaivon paikka kaupan päälle	202
<i>Kapiaisien sementtivalimon vaiheita</i>	
”Pitäähän se rinkeli ostaa”	210
<i>Rasan viipurinrinkelit ovat pitäneet paikkansa markkinoilla</i>	
Pekka Kuukka – uusien ideoiden esiin kaivaja.....	232
Myyntiedustaja on teollisuuden moottori.....	242
<i>Leena ja Tomi Halme Markkinointi Leena Halme Ky:stä</i>	
Mies, joka rakasti Neuvostoliittoa	282
<i>Martti Hakala albuminsa ääressä</i>	

LUKIJALLE

Kevättalvella 2010 sain kutsun kokoukseen, jossa joukko yrittäjähenkisiä lemiläisiä historian harrastajia viritteli hanketta jonkinlaisen yrittäjähistorian kirjoittamiseksi, lemiläisyrittäjien elämäkertojen muistiin merkitsemiseksi. 1900-luvulla ehti Lemillä vaikuttaa monta yrittäjää, joiden toimista ja persoonasta tiedettiin yhtä ja toista, värikkäitäkin tarinoita eli, mutta niitä ei oltu muistiin merkitty. Toisaalta niitäkin lemiläisiä on paljon, jotka eivät tiedä, kuinka monipuolista yritystoimintaa pitäjässä on ollut, kuinka Lemi on synnyttänyt isojakin yrityksiä, joiden syntyjuurista moni on tietämätön.

Olematta sen paremmin historioitsija kuin taloustieteilijäkään innostuin ajatuksesta koota näitä tarinoita, kun tehtävää minulle tarjottiin. Innostuin siksi, että ihmisten tarinat ovat minua aina kiinnostaneet – ihmisten itsestään kertomat sekä ne, joissa muistellaan kanssaihmiä. Ja silloin, kun tarinat kertovat työstä, syntyy samalla työn ja yrittämisen lähihistoriaa, kuvaa takavuosikymmenten talouselämästä Lemillä.

Kirjahanketta rajattiin ”kirjatyöryhmäksi” nimetyssä päiväkahviseuraa koskemaan muuta yritystoimintaa kuin perus-

maataloutta, kertomaan yrittäjistä, jotka halustaan tai pakosta tekivät jotain muuta kuin valtaosa lemiläisistä 1900-luvulla teki. Heti ensimmäisessä kokouksessa – jossa en vielä ollut tehtävään suostumustani antanut – kohdejoukko sai nimen ”pisnesmiehet”, eikä parempaa nimeä ole työn aikana löytynyt, vaikka naisistakin tarinat kertovat.

Kirjatyoeryhmä oppaanani ja pisnesmiesten luettelo evästyksenäni lähdin keväällä 2010 kirjaa kokoamaan, etsimään tarinoita lemiläisestä yrittäjyydestä ja yrittäjistä. Tuolloin oli vielä hatara mielikuva, että jos olen uuttera ja tunnollinen, saan mukaan ”kaikki” tai edes melkein kaikki yrittäjäpersoonat. Mutta tarinat veivät mennessään, tekstien määrä kasvoi niin, että vuotta myöhemmin oli pakko lopettaa: tiiliskiveä ei kukaan pysty kustantamaan, harva haluaa ostaa ja harvempi jaksaa lukea. On tyydyttävä siihen, mitä kaikkea jo on, ja julkaistava se sen sijaan, että typlistäisi ja lyhentäisi tarinoita, kun nimenomaan niiden perässä oli kuljettu. Ja aikakin antoi omat rajansa, kirjan valmistumista jo kyseltiin. Olo oli kuin hyvänä vuonna mustikkametsässä: monta mätästä on tyhjennetty, mutta aina uusia löytyy, vaan astia on täynnä ja ilta alkaa hämärtää. Monta muistiin merkittävää tarinaa jäi vielä metsään odottamaan mahdollista seuraavaa poimintareissua.

Tämän teoksen keskeisiä hahmoja on edesmennyt monialayrittäjä Toivo Tuuliainen, josta Lemillä elää tarina jos toinenkin. Hänen elämästään ja yrittäjävaiheistaan kertoi hänen leskensä Linnea Tuuliainen, edesmennyt nyt hänkin, 2000-luvun alussa Matti Huttuselle. Matti Huttusen nauhoitukset purki tekstiksi Taito Salmi, ja molemmat olivat valmiit antamaan nuo ainutlaatuiset dokumentit käyttööni. Linnea Tuuliaisen kertomukset pir-

tulaivoilta myllyille ja maansiirtotyömaille veivät minut mukanaan, ja antoivat vankan pohjan Toivo Tuuliaisen elämäkerralle.

Huttusen/Salmen metodi eli keskustelu nauhalle ja nauhan lähes sanatarkka purkaminen näyttivät käyttökelpoiselta minunkin haastattelutyöhöni. Kun ihminen kertoo omasta elämäntyöstään, tapa, jolla hän kertoo ihmisestä itsestään, tuo hänet lukijan lähelle. Mitäpä sitä parantelemaan muutoin kuin ajallisesti ja teemallisesti jäsentäen. Saman välittömyyden olen halunnut säilyttää, kun kertoja on eri henkilö, mutta tapahtumat itse koettuja. Ja sitten kun kerrottavana on kansan suussa kiertänyt kasku, ei sitä ainakaan kannata karsia; hyvä tarina voittaa aina tylsän totuuden, jos ne toisistaan poikkeavat eikä ilmiselvästä valheesta ole kyse.

Älköön tätä kirjaa siten kukaan lukeko kuin koulun historiankirjaa, jossa tosiasioiden ja vuosilukujen on oltava kohdallaan, vaan enemmän kuin lukukirjaa, joka päästää mielikuvat valloilleen. Toivon, että tämä teos loihtii lukijansa silmiin kuvan takavuosikymmenten ja -sadankin Lemistä, jossa pajoja, sahoja, myllyjä ja verstaita oli joka kylässä, käden taidot olivat tarpeen elannon turvaamiseksi, koneellistuminen teki vasta tuloaan ja liikemiesvaistolla saattoi pienestä alusta kasvattaa maakunnan mitassakin merkittävän yrityksen. Ja siinä sivussa jättää jälkeensä tarinoita.

Tämän kirjan mahdollistivat kirjatyöryhmän tuki ja opastus, taloudellinen tuki Raija ja Ossi Tuuliaisen säätiöltä ja lukuisilta yksityishenkilöiltä, Matti Huttusen ja Taito Salmen työ, sekä Heikki Hovin ja Juhani Turun apu tekstien laadinnassa. Heikki Hovilta on kirjassa kaksi artikkelia, Juhani Turulta yksi, muut ovat minun kirjoittamiani. Kaikille mainituille mitä suurimmat kiitokset, samoin kuin kaikille myötämielisille haastateltavilleni

ja valokuvien lainaajille. Valokuvia olen löytänyt myös Lemmin kotiseutuarkistosta.

Kirjan ulkoasusta vastaava tyttäreni Tarja Lindfors on ollut tukena ja apuna, kun olen pähkäillyt teoksen kokoamista. Hän on myös laittanut työlle ajallisen raamin, kutsunut kotiin mustikkametsästä. Iso kiitos hänellekin.

Vaikka olenkin saanut paljon apua, lopputuloksesta vastaan itse virheitä ja puutteita myöten.

Lemillä elokuussa 2011

Kaija Lankia

”HYVÄÄ TIILIÄ KOHTUUHINTAAN”

Vilhun tiilitehdas ja tiilitehtailija Antti Vilhu

Uunin räjäytykseen päättyi Vilhun tiilitehtaan tarina Toukkalassa 1960-luvun alussa. Vuosisadan alkuvuosina perustettu tehdas ehti tuottaa tiiliä Lemin ohella mm, Savitaipaleelle, jonka kirkon tiilet ovat Antti Vilhun (1873–1957) tekemiä.

”Isä oli rakentanut uunin, jossa oli puolen metriä paksut seinät. Sinne sopii 40 000 tiiltä kerrallaan, ennen kuin sitä myöhemmässä vaiheessa pienennettiin”, kertoi Antti Vilhun poika Niilo Vilhu, itsekin tiilintekijä, Yhteissanomat-lehdelle 1970-luvun lopulla.

– Se uuni oli puolitetty niin, että toista puolta täytettiin, kun toista poltettiin, muistaa pojanpoika Kari Vilhu.

”Töiden alkuvaihe oli talvella, jolloin ajettiin tuhatkunta kuormaa savea hevosella. Saven piti olla juuri sopivaa, ei liian sinistä ja sitkeää, eikä myöskään siemenistä, kuten sanottiin. Massasta eli ruukista piti tulla hyvä”, kertoi Niilo Vilhu.

– Meidän metsässä omalla maalla oli sellainen valtava monttu – nykyisin siihen tarvittaisiin ympäristölupa, toteaa Matti Vilhu, pojanpoika hänkin.

”Saven sotkemisen hoiti alkuaikoina hevonen. Työntekijät toivivat joko raskaassa ’pyttymiehen’ hommassa, pöydälle työntäjinä, leipojina, uuniin työntäjinä tai latojina”, selvitti Niilo Vilhu työnjakoa. Käsityö oli joka vaiheessa niin rankkaa, että tiilenteijä saattoi laihtua seitsemän, kahdeksan kiloa.

– Hevosella ajettiin ympäri ja se pyöritti konetta, leipurit leipoivat, tarkentaa Matti Vilhu.

– Ihan samalla systeemillä kuin Intiassa nykyään tekevät savitiiliä. Se lyödään se savimöykky sellaiseen muottiin ja tasataan. Se oli se alkuperäinen tapa täälläkin, Kari Vilhu toteaa.

Tiilen työnnössä kilpailtiin

Niilo Vilhun kertoman mukaan tiilenteijäin kärrillä käsipelillä työntelemät kuormat olivat suuria. Vastamäkeen uuniin jaksoivat riskimmät työntää kerralla toistasataa tiiltä, kevyempiä poltettuja työnnettiin uunista pois tuplamäärä.

– Kilpailu oli siitä, kuka enemmän jaksaa työntää. Sellainen parisataa tiiliä taisi olla parhaat tulokset, Matti Vilhu muistelee.

– Siis 700 kiloa kärrissä tavaraa, laskee Kari Vilhu. Kärritkin olivat omatekoisia.

– Ne oli puukärrit ja niissä oli ostopyörä. Alussa oli rautapyörä ja sitten kun sai umpikumipyörän, niin sehän oli aina parempi... Lautarataa myöten sitä työnnettiin, Matti Vilhu kertoo.

– Kun se tiili tehtiin, niin sen jälkeen se laitettiin kuivatuskatokseen. Katokset oli sellaisia, että katto oli päällä, sivussa oli riu’ut, ja niistä keskelle työnnettiin laudat, minkä päällä tiilet kuivuivat. Olisiko pari viikkoa olleet siellä, hän jatkaa.

*Savimylly on vielä Vilhuilla tallessa.
Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.*

*Tuuliaisen mylly Toukkalassa on rakennettu Vilhun tiilistä.
Kuva: Kajja Lankia. Kuva myllystä sivulla 95.*

– Suhtkoht. Riippui ilmoista. Yhteen katokseen mahtui muistaakseni jotain 3 000 tiiltä. Voi olla että neljäkin tuhatta, Kari Vilhu muistelee.

Lämmittäminen oli riskihommaa

– Sen jälkeen ne kärrättiin sinne uuniin ja ladottiin sinne määrättyyn järjestykseen, että tuli sitten kiersi joka paikassa, veljekset selvittävät.

– Se päältä lämmittäminen – minä olen jälkeensä ajatellut – se oli hirmuisen riskihommaa, ihme ettei siinä mitään tapahtunut, Kari Vilhu toteaa,

– Siellä oli sellaiset kellotkin, valukellot, ne oli tulipunaiset pimeään aikaan ja hirmuinen kuumuus siellä alla ja oli vain kolminkertainen tiilikerroksella ladottu siihen päälle ja sitten vähän so-
raa. Siellä sitten käveltiin, ja jos jotain olisi sattunut, hän pohtii.

– Eikä siinä kauaa voinut kävelläkään, kun alkoi polttaa jalkoja. Vieläköhän tuo nykyiselle työsuojelulle kelpaisi? Matti Vilhu heittää.

– Minusta tuntuu, ettei olisi mitään asiaa, veli toteaa.

– Ensi alkuun kun pantiin uuni lämpiämään, niin tarvitsi lietsoa eli imeä toisesta päästä. Sitten kun se kuumeni, niin se toimi ihan hyvin, Kari Vilhu kertoo.

– Ja se oli sitten se tiili, kun katsoi putkien taakse sinne kasaan, niin se oli ihan hehkuvan kuuma, muistaa hän. – Ne oli keltaisia ne liekit, ei punaisia.

– Väristä saattoi nähdä, milloin se alkoi olla kuuma, Matti Vilhu toteaa.

– Ja sitten laitettiin rivi riviltä luukut kiinni ja eteenpäin, Kari Vilhu kertoo.

– Kyllä isä varmaan sitä alapuoltakin tarkkaili, se oli aika iso se käytävä, minne ne halot heitettiin, ja sen käytävän ympärille tahtoi tulla noita sulaneita tiiliä, niitä røykkiöitä on tuolla vieläkin, Matti Vilhu kertoo.

Missä lämpötilassa tiili sulaa?

– Minä veikkaisin, että joku toista tuhatta astetta tarvitaan, arvelee Kari Vilhu.

– Loppuaikana käytettiin sitten apuna tätä polttoöljyä. Siinäkin oli sellainen systeemi, että sitä oli kahdensadan litran kannussa ja sitä laitettiin sellaiseen olisiko se 30 litraa vetänyt se vanha maitohinkki ja se vietiin sitten sinne uunin päälle, muistele Matti Vilhu.

– Ja siitä paperipussiin, Kari Vilhu jatkaa.

– Ja siitä laitettiin paperipussiin, eipä se pönttökään hitto räjähtänyt. Ihan vaan kallistettiin kaupan paperipussiin. Se kesti siinä, tulihan se värikkääksi se pussi, ja olisihan se ruvennut tipumaankin, jos pitempään olisi pitänyt. Ja sitten vain kello auki ja posautettiin sinne. Kyllä tuli tulta, ja musta savu! Matti Vilhu muistaa elävästi.

Kaikki tämä olisi ollut onnettomuuksille altista, mutta onnettomuuksia ei veljesten mieleen ole jäänyt.

– Meidän aikana ei ainakaan sattunut onnettomuuksia, mutta olisiko aikoinaan sattunut, en tiedä. Ei meillekään mitään sattunut, ei edes sormia välikkөөn jätetty, Matti Vilhu toteaa.

– Ainoa mitä muistan on, että pari kertaa se roihahti palamaan siinä vaiheessa, kun lyötiin kaikki luukut kiinni. Kun kuumuus siirtyi seinistä niin, että tukirakennelmat saattoi syttyä palamaan ulkopuolelta, Kari Vilhu kertoo.

– Niin jos sisässä on toista tuhatta astetta ja se sammutetaan koko systeemi, niin kyllä siinä menee aikaa, ennen kuin se jääh-

tyy. Eikä sitä passannut jäähdyttääkään, jos olisi jäähdyttänyt liian aikaisin, niin ne olisi haljenneet ne tiilet, menneet rikki; toteaa Matti Vilhu.

– Se oli toista viikkoa ainakin sammuksissa, ennen kuin sitä ruvettiin avaamaan, Kari Vilhu muistaa.

– Ja sittenkin ensimmäisessä vaiheessa tiilet oli tosi lämpimiä, sanoo Matti Vilhu.

Poikasina jo tiilenteossa

– Eikä silloin puhuttu, että lapsityövoimaa ei saa käyttää, huomauttaa Kari Vilhu.

– 13-vuotias minä olin, kun aloitin tiilenkatkojana, Kari oli kärärinä, kertoo Matti Vilhu.

– Joo, minä olin kärärinä. Ja olihan siellä meidän Ilmi oli ainakin siskoksista, katkoi tiiliä yhdessä vaiheessa, Kari Vilhu lisää,

– Teknillinen selostus tiilistä vaatisi aika ison kirjoituksen kylä, Matti Vilhu arvelee.

– Minä juuri Matille harmittelin, että minä tein Lyseon aikana esitelmän tiilitehtaasta, mutta minä en ole säilyttänyt sitä. Siitä minä sain loistavat arvostelut, Kari Vilhu kertoo.

Tarpeesta ja hyvästä savesta

Mistä Antti Vilhun – Vaijan, kuten häntä perhepiirissä kutsuttiin – mieleen tuli ruveta tiiliä tekemään, oliko se hyvä savi syynä vai mikä?

– Voi olla, että se saattoi tulla tarpeesta, täällä varmastikin oli sellaista tarvetta, Matti Vilhu arvelee.

Lemillä oli samaan aikaan muitakin tiilitehtaita:

– Turun tiilitehdas oli tuolla Sairalan kylässä, kertoo Matti Vilhu.

– Ja Iitiän kylässä oli Punkalla, muita minä en tiedä, Kari Vilhu toteaa.

– En minäkään, mutta voi niitä olla muitakin. Minun mielestäni se Vaijan veli, joka sitten muutti, niin sillä oli Savitaipaleen Paukkulassa tiilitehdas, teki siellä tiiliä, muistelee Matti Vilhu.

Kolmenkin tehtaan tuotanto teki kauppansa, kun pitäjässä paljon rakennettiin. Vilhun tiilitehtaan valttina oli hyvälaatuinen savi, mikä merkitsi hyvälaatuisia tiiliä.

– Laatu oli meillä kai parasta, mitä oli, kun savi oli niin hyvälaatuinen. Siitä tuli hyvät tiilet. Vielä on varmasti paljon sellaisia savupiippuja pystyssä, mitkä on muurattu silloin kun isä teki tiilet, sellaisista sulaneista tiilistä kun teki. Alaoutisen Martti rakensi tuon uunin, piipun päähän laittoi käsin tehdyt tiilet sinne ulos. 1953 mahtoi tulla se kone tai niillä paikkeilla, ehkä 1955, siihen asti tehtiin käsin, Kari Vilhu kertoo.

– Savi käsin tehdessä toisella lailla litsautetaan, kun kone vain myllää ja työntää putkesta, mutta käsineen kun sen tekee, siitä tulee ilmeisesti tiiviimpi, arvelee Matti Vilhu.

– Siihen jäi enemmän ilmaa, kun koneella tehtiin, Kari Vilhu toteaa.

– Se minua harmitti, kun oli se Lemin maatalousnäyttelyn mainos vuodelta 1926. Kun menin kysymään sitä Pekarín Aapolta, niin se sanoi ettei hän löydä sitä, hän on antanut sen jollekin lainaksi. Se näytti sitä minulle vielä sitä Vilhun tiilitehtaan mainosta että ”Hyvää tiiliä kohtuuhintaan”, harmittelee Matti Vilhu.

Tiilentekijöitä: Toivo Karhu (takana vasemmalla), Elias Talka, Erkki Okko, Ukko-Juha Vertti, Antti Vilhu, Erkki Pekkanen ja Armas Kärmeniemi, edessä Arvi Sinkko ja Uuno Tikka. Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.

Antti Sinkko leipomassa tiiliä. Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.

Töitä lähiseudun miehille

Toukkalan tiilitehtaalla saattoi Niilo Vilhun haastattelun mukaan parhaaseen aikaan olla kymmenkuntakin miestä töissä. Matti ja Kari Vilhu muistelevat, että lähietäisyydeltä miehet löytyivät.

– Sanotaan, että sellaisen kymmenen kilometrin säteeltä ne oli. Tuolta Kytölän koulun ympäristöstä sieltä oli ja tästä oli Pukin Topi ja sitten oli Paljaspää-Arvid, Muukan Arvid. Se vakiporukka tuli joka kesä, se oli aina. Tuosta oli Urosen Einari ja Einarin poikia, ja Niemen Lassin veli, joka kaatui sodassa, luettelee Kari Vilhu.

Tiilenteko oli savenajoa lukuun ottamatta kesäistä sesonkityötä, jota tehtiin kiireisimpään kesäaikaan – yhtä aikaa heinätoiden ja muiden viljelykiireiden kanssa.

– Mekin ennätettiin niitä viimeisiä nauttimaan, halkojen kantoa ja uunin polttoa, Matti Vilhu toteaa,

– Minullakin pisimmät tuurit 16 tuntia vuorokaudessa, kun lämmitin uunia, muistelee Kari Vilhu.

Puutavara uunin lämmitykseen jouduttiin hankkimaan muualta, sillä sitä kului paljon:

– Semmoinen 40–50 mottia meni loppuaikoina, mutta kuinkahan paljon alkuaikoina oli puumäärä, en kyllä tiedä. Ennen uunit lämmitettiin alhaalta, iskettiin halot sellaista käytävää myöten sinne tiilien alle, myöhemmässä vaiheessa, kun se asia kehittyi, niin se pudotettiin ylhäältä alas, kertoo Matti Vilhu.

– Ne halot piti kantaa rappusia myöten ylös. Minulle jäi sellainen mieleenpainuva juttu: olin 14–15-vuotias poika, ja oli Lemmin Eskojen urheilukilpailut. Pitiköhän minun jotain neljä, viisi tuntia tehdä aamulla töitä ennen kilpailuja. Ne alkoi kahdeltatoista ne kilpailut; minun urakka oli kantaa ne halot sinne, ja minä en meinannut enää jaksaa juosta. Mutta minun oli niin hyvä se

juoksuaika, ettei ollut milloinkaan aikaisemmin kuin sen halkohomman jälkeen, hän muistelee.

Sinkon talo paloi tiilenteon aikaan

Tiilenteokoikaan tapahtunut Sinkon tulipalo 1950-luvun alussa jäi veljesten mieleen:

– Silloin oli tiilenteokoika, kun Sinkonkylän talot paloi. Minä olin siellä silloin vastuksina, kun miehet teki tiliä, muistaa Matti Vilhu.

– Minä olin koulusta tulossa, Riston kanssa tultiin ja nähtiin Nisolanmäellä, että kauheat savut nousee, on puolestaan Kari Vilhun muistikuva,

– Kytölän koulusta, se oli Peltolan poika se Risto, veli täsmen-tää.

– Risto sanoi, että katsohan, Vilhun talo on tuleessa, teidän kohdalta nousee savu. Sitten kun päästiin tuohon, ja se näki, että se olikin heidän talo mikä palaa, niin kyllä vauhtia alkoi saada, Kari Vilhu kertoo.

– Kyllä minä muistan kun se rupesi näkymään ja ukot äkkäsi, että Sinkolla palaa, työt loppui just ja joka ukko läksi, toteaa Matti Vilhu.

– Kaksi navettaa ja yksi talo meni. Siinä meni aikaa ennen kuin Lappeenrannasta palokunnat tulivat, Kari Vilhu kertoo,

– Siparin Eikallakaan ei siihen aikaan tainnut autoa olla, jolla olisi ruiskua raahannut, veljekset pohtivat.

– Se oli vähällä, ettei Uustupa olisi mennyt myös, siellä oli katto tuleessa, muistelee Kari Vilhu.

– Olikin, pappa haastoi, että hän oli siellä katolla, pärekatot oli silloin kaikissa taloissa, sinne kipinöitä lensi. Hän oli siellä

katolla sammuttamassa niitä kekäleitä, mitä sinne katolle tuli, Matti Vilhu.

– Matkaa oli kaksi ja puoli sataa metriä ainakin, Kari Vilhu toteaa palon voimasta.

Savenajo oli talvityötä

– Vettähän tiilenteossa meni aika paljon, ja niillä oli sellainen vedenottoaikka, siinä oli lehmien laidun ja kaivo ja hyvä paikka olikin. Ihan sen uunin vieressä, muutaman metrin. Kuivanakin kesänä veden pinta on noin puoli metriä maanpinnan tasosta. Siellä on savimaa alla, kertoo Matti Vilhu paikasta, johon tiili-tehdas perustettiin. Siitä läheltä savikin ensimmäiseksi otettiin.

– Siinä oli sellainen reilun metrin, puolentoista kerros hiesua. Se on kaivettu pois kaikki, Kari Vilhu toteaa.

Metsässä on savenajon jäljeltä vajaan puolen hehtaarin monttu.

– Talvella ajettiin sitä savea, sitä varten oli oma reki, tai niitä oli oikeastaan kaksi, savirekiä. Siihen oli asennettu kippi, mies kippasi pystyyn ja takaisin. Reki ajettiin tuonne metsään, siellä vaihdettiin aisat, toinen reki jäi sinne ja toisella lähdettiin ajamaan takaisin. Sillä aikaa miehet tekivät siellä kuorman, Matti Vilhu kertoo.

– Kloriitilla ammuttiin talvella savi rikki, lohkottiin, muistaa Kari Vilhu.

– Dynamiitti olisi ollut siihen liian nopea, kloriitti oli hitaampi, se muksahteli, irrotti sitä savea paremmin. Poran kanssa kaivettiin sille reiät, hän jatkaa. – Se kloriitti oli sellaista valkoista raetta, jota lamppuöljyssä kasteltiin.

– Pora oli sellainen kuin jääpora, sellaisella reikä ja sinne kloriitti. Ja siihen nalli sisälle. Paperipussiin pistettiin, selvittää Matti Vilhu.

Pelkästä savestako tiili syntyi ja vedestä?

– Hiekkaa pantiin pikkuisen sakkiin. Mutta silloin aikoinaan, pistettiinkö siihen hiekkaa sakkiin, siihen alkuperäiseen tiileen, kun minä olen sitä mieltä, että ei pistetty, arvelee Matti Vilhu.

– Voi olla, että siihen ei laitettu. Mutta koneellisessa hommassa se olisi tullut läpi, jos ei olisi ollenkaan laitettu, Kari Vilhu toteaa.

– Voi olla, että siinä sitä juuri tarvittiin. Mutta siinä vanhasa oli pelkkää savea. Vettähän ne käytti aika paljon. Sehän oli sellainen pöytä, missä ne tekivät ne ukot, sellaiset ressut päällä niillä oli ja ne oli tosi savessa ne äijät, ja paljain käsin ne sitä tekivät, sanoo Matti Vilhu.

Myöhemmin alettiin tehdä myös sementtitiiliä, erityisesti navettojen rakentamiseen, mutta sen valmistukseen ei tehdasta tarvittu.

– Sementtitiiliä tehtiin useassa talossa, niitä saattoi tehdä paikan päällä hiekasta ja sementistä, Matti Vilhu toteaa.

– Seinätiiliksi ne käy muttei uuniin, muistuttaa Kari Vilhu.

– Tämänkin talon kaikki hormitiilit on itse tehtyjä, Matti Vilhu toteaa tiilitehtailijoitten talosta.

– Viisi on minun aikana purettu kammarin uuneja, kaikki ne oli niistä tiilistä. Eiköhän se ollut tämä leivinuunikin, tähän me tehtiin uudestaan sitten 1982 tai jotain, puuttuu puheeseen hänen puolisonsa Sirpa Vilhu.

Tiilitehtailija oli myös urakoitsija

Mutta tiilitehtailija Antti Vilhu, ”Vaija” ei itse käsiään saveen tuhrannut – ei tehnyt tiiliä eikä muurannut.

– Sanotaan, että Vaija teki sen ajatustyön, Kari Vilhu muotoilee.

– Nuorin Matin tädeistä sanoi, että isä ei koskaan tehnyt mitään ruumiillista työtä, kertoo Sirpa Vilhu.

– Vaijalla oli aina kravatti kaulassa, muistaa Matti Vilhu.

– Aina hän käveli pyhävaatteissa, Sirpa Vilhu sanoo.

Tiilitehtailija, rakennusurakoitsija ja kunnanesimies oli kaikessa itseoppinut.

– Minun mielestä hänellä ei ollut muuta koulusivistystä kuin kansanopisto. Tuolla on joku vanha kirjahylly, minkä se olisi tehnyt kansanopistossa, Matti Vilhu kertoo.

Savitaipaleen kirkko oli merkittävin kohde, jossa käytettiin Vilhun tiilitehtaan tiiliä. Mahdollista on, että myös 1920-luvulla rakennettu pappila olisi toukkalalaisista tiilistä rakennettu, mutta varmaa tietoa siitä ei ole. Toukkalan mylly 1940-luvulta on Savitaipaleen kirkon ohella suurimpia rakennuskohteita, joissa Vilhun tiilet ovat nähtävissä.

Antti Vilhu oli tiilitehtailun ohella myös rakennusurakoitsija, jonka kohteita oli mm. Kytölän koulu Lemillä ja Savitaipaleen Kivikoulu.

Hän teki myös kirkon sisäremontin vuonna 1926. Tuolloin kirkossa tehtiin isompikin korjaus – korjattiin penkit, lattiat ja välikatto, laitettiin kirkko ja sakaristo lämpimiksi ja maalattiin ulkoa ja sisältä. Työstä maksettiin Antti Vilhulle 140 000 markkaa, kertovat vanhat lehtileikkeet.

*Savitaipaleen Kivikoulu oli Antti Vilhun suurimpia urakkakohteita.
Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.*

Kytölän koulun työmaalla. Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.

– Sitten pojanpoika repi ne vanerit sieltä pois kirkon viimeisessä remontissa, sanoo Kari Vilhu.

– Se minua jäi harmittamaan, että sinne vaneriin oli kirjoitettu ylös vuosiluku ja kuka oli sen remontin tehnyt, Matti Vilhu toteaa.

– Ne olisi ainakin pitänyt ottaa ne vanerit talteen, harmittelee Kari Vilhu.

”Vaijalla” riitti aikaa myös kunnan asioille

– Vaija oli sellainen, että sota-aikanakin se kuunteli BBC:tä, suomenkielistä lähetystä, korva radiossa kuunteli vielä silloinkin kun minäkin muistan. Se kierteli radiota ja sanoi, että Suomi häviää sodan. Sitä kovisteltiin jo ja olisi viety linnaan, mutta sillä oli niin monta poikaa sodassa, että sen takia ei viety, Matti Vilhu kertoo.

Antti Vilhun vapaus oli uhattuna jo kansalaissodan aikaan:

– Sellaista suvun tarinaa kerrotaan, että kapinan aikaan Vaija meni tiiliuunille punaisia ja kasakoita karkuun. Tuossa oli metsikköalue välissä niin ettei sinne näkynyt, ja vanhimman pojan leski sanoi, että Antti olisi pidätetty, mutta kun se antoi niin paljon töitä työläisille, niin sitä ei punaiset pidättäneet, Matti Vilhu kertoo.

Antti Vilhu oli asioista siinä määrin perillä, että hänellä oli keskeinen asema myös Lemmin kunnassa:

– Olihan hän kunnanhallituksen puheenjohtaja, kunnantalon seinällä on kuva siitä. Minä muistan, kun Muukka maalasi sen kuvan. Takakammarissa Vaija istu ja ovi oli auki. Olin kotona, pieni poika, muutaman vuoden ikäinen. Ihmeen hyvän näköisen kuvan se on tehnyt, ei se Muukka mikään tuhma maalari ollut,

vaikkei kehuja maisemakuvistaan ole saanutkaan. Ei silloin aikoinaan, Matti Vilhu toteaa.

Antti Vilhu kuoli vuonna 1957. Niinpä hän ei kerinnyt nähdä, kun tiilitehdas lensi ilmaan.

Tehdas loppui "tussaukseen"

Vielä 1960-luvullakin olisi lemiläisille tiilille toki käyttöä ollut, mutta vuonna 1963 Niilo Vilhu teki näyttävän ratkaisun ja räjäytti tehtaan ilmaan. Syynä oli voimaan tullut liikevaihtoverolaki, joka muutti monella tavoin maaseudun yritystoimintaa.

- Tämä homma loppui siihen uuteen liikevaihtoverolakiin. Ei saanut olla yhtään vierasta töissä, silloin meni liikevaihtovero. Jos se tehtiin ihan omassa porukassa, niin ei tarvinnut maksaa. Niin isä sanoi, että nyt se on sitten loppu, muistaa Kari Vilhu.

- Minä muistan sen liikevaihtoverotarkastajan kasvot vieläkin, hän toteaa.

- Ja savialuekin alkoi käydä niin matalaksi, arvelee osasyyski lopetukselle Matti Vilhu.

- Sellainen tussaus se oli, jossain on valokuvakin, kun se pölyyttää sen. Kun se ympäristö oli lehmien laitumena, niin ruvettiin pelkäämään, että lehmät jää alle, hän sanoo räjäytyksestä.

Tiilitehdas sijaitsi pellon keskellä 300 metrin päässä Vilhun talosta. Nyt se on luontokohteena viljelykartassa.

- Se on keskellä peltoa, siinä on puita ympärillä. Meidän jokaisen pitää vähintään yksi tai kaksi paikkaa merkitä tähän ympäristölupahakemukseen ja merkitä karttaan, missä ne on, niin minulla on merkittynä tuo tiilitehtaan paikka ja sitten on

raparöypäs, jossa on iso kataja, mänty ja pihlaja pellon keskellä,
Matti Vilhu kertoo.

Matti ja Kari Vilhu muistavat Vajansa aina puku päällä. Anton Taipale onnistui kuvaamaan hänet myös työvaatteissa.

Kuva: Lemin kotiseutuarkisto/ Anton Taipale.

HOVINRANNAN MYLLY JA SIRKKELISAHA

Dokumenttien pohjalta kirjoittanut Heikki Hovi

Antti Lind (kirjoitetaan joissain yhteyksissä myös Lindh; s. 18.1.1848, k. 15.10.1918) ja Matti Mikonpoika Punkka rakensivat höyryllä käyvän myllyn Lahnajärven rantaan Hovin tilalle vuosina 1890–91. Antti Lind oli käynyt Amerikassa, ja tuonut sieltä osaamista ja yrittämisen halua. Hän ilmeisesti hallitsi höyrykoneen ja muitakin laitteita, mm. sähköän tuotantoa; lienee ollut jonkin alan konemestari.

1800-luvun lopullakin jauhettiin viljaa vielä käsikivillä, vesimyllyt olivat käytössä siellä, missä joet ja purot juoksivat. Höyrykone oli pelastus sinne, missä vesivoimaa ei ollut. Lind ilmeisesti totesi, että myös Lemmin kirkonkylä tarvitsi jatkuvasti toimivaa myllyä, olihan mm. Pekarin kauppahuone saanut luvan harjoittaa kauppaa maalaiskunnassa.

Lind ja Punkka rakensivat myllyrakennuksen ja pystyttivät myllytuvan (jostain siirretyn) ja pienen navetan Lahnajärven rantaan Hovin tilan kanssa tekemänsä vuokrasopimuksen mukaisesti. Sopimusteksti on seuraavanlainen:

”Tämän kautta otan minä allekirjoittaja minun hallittavakseni 1/6 osalle ruununtilalle Nro 1 Lemin pitäjän Suomalaisen kylässä ‘Lahenrannan’ maan paikalle, viidenkymmenen vuoden ajaksi, Antti Lind, ja Matti Mikonpoika Punkkan asukkaiksi, johon heillä on jo rakennettu Höyryllä käypä mylly, Seuraavilla ehdoilla:

1.si Lindh ja Punkka saapi hyvänään käyttää koko sen maan joka on nykyjään Lahenrannan haka aitauksen sisällä, jossa on osaksi vanhaa peltoa; ja sanotun aitauksen sisältä olevasta maasta on heillä valta tehdä peltoa niinpaljon kuin siinta saapi, sekä siinä olevat puut saakoot myös

2.si saapi kaksi lehmää käydä laitumella aina samassa paikassa kuin talonkin karja.

3.si Lindh ja Punkka pitäkööt ajasta huolen, maantien puolella järvestä mäen päällä olevaan porttiveräjään asti; ja muun ympäryks aijan pidän minä kunnossa entisellä sijalla.

4.si maksaa Lindh, ja Punkka veroa vuosittain 45 markkaa, luettu Tammikuun 1.tä 1892.

5.si Kaikki myllyltä tuleva Sonta tuvan salvamen kohdalta myllyn puolelta pitää jää siitte kun tähän asti karttuneen sonnan ovat Lindh ja Punkka pois siivonneet.

6.si saapi Lindh ja Punkka kko kartano laanilta ottaa puhtaan heinän jäännökset itselleen,

7.si pidätän itselleni vallan rakentaa myllyn kohdalle yläpuolelle tien katoksen eli kuurin.

8.si Lindh ja Punkka saavat tälle kontrahdille hakea asian omaista vahvistusta,

9.si Tästä kontrahdistista on toiselle tehtävä oikiaksi todistettu kopia.

Lemillä 9 päivä Toukokuuta 1892

Daniel Hovi

(puumerkki)

Edellä olevan kontrahdin kanssa olemme me kaikin puolin tyytyväiset aika kuin edellä.

Antti Lindh omakätisesti

Matti Punkka omakäsi

Todistaa Heikki Kaaprelinp Suomalainen

Kirjoitti Antti Rasonius”

Lindin perheellä oli surullinen kohtalo, Amerikan matkaajat kaatoi espanjantautiepidemia. Antin poika Anton (s. 10.9.1884) kuoli 13.10.1918, Antti itse kuoli 15.10.1918, vaimo Anna M. os. Punkka (s. 23.1.1858) kuoli 17.8.1919. Myllytuvasta puhuttiinkin myöhemmin ”kulkutautisairaalana”, lapsia varoiteltiin käymästä siellä, ja olihan se vuosia tyhjänä Lindin perheen jälkeen.

Höyrykoneen myötä myös katuvalot

Myllyrakennus oli hirsi- ja lautarakenteinen, konehuone sementtitiilistä, katto valettu betonista – huone oli siis tulenkkestävä höyrykoneen vaatimusten mukaisesti. Höyrykone oli Norrköping Vulcan -tyyppinen, valmistettu Paul Wahlin tehtaalla Warkaudessa vuonna 1891, kattilan valmistusnumero oli 155. Kone oli pystyluistityyppinen ja antoi myllyn valta-akselille 300 kierrosta minuutissa, hevosvoimia en tiedä. Käyttöenergia oli käden ulottuvilla: puut metsästä, vesi järvestä.

Valta-akselin päähän oli kytketty ”dynamo” eli sähkögeneraattori, mahdollisesti Lindin Amerikasta tuoma, joka kehitti tasavirtaa; teho ei ole tiedossani. Sen kehittämällä virralla valaistiin mylly ja myllytupa mutta ei kamareita. Lisäksi oli rakennettu katuvalot Uimintielle myllyn tienhaaraan, Hovin talon kohdalle ja kirkolle päin Suntianlahden rannalle, Suntianmäkeen ja Pekarin kauppahuoneelle saakka. Lamppuja oli tiettävästi kuusi

kappaletta ja lampun teho on arvion mukaan ollut noin 15 wattia. Siis kuitenkin parempi kuin ”sudensilmä yössä”.

Myllyn sesonkiaika oli syksyisin, kun sato oli korjattu. Silloin höyrykone louskutti aamuvarhaisesta iltamyöhään ja pyöritti kahta kiviparia ja tuotti sivutuotteenaan ”vähän lepattavaa” sähköä – kaikkea kotimaisella energialla.

Todettakoon, että viime vuosisadan alkupuolella rakennettiin Hämeessä ja Varsinais-Suomessa samanlaisia katuvaloja höyrymyllyjen yhteyteen, ne valaisivat tien useimmiten myllyltä kaupalle, niin kuin meillä Lemilläkin. Lindin myllyn sähköiset katuvalot olivat joka tapauksessa ensimmäisten joukossa maassamme.

Imatrankosken valjastaminen sähkön tuotantoon alkoi vuonna 1923 ja ”oikeata” sähköä alkoi virrata maakuntaan. Myös Lemille perustettiin oma sähköyhtiö ja kunnan sähköistäminen pääsi vauhtiin. Vuonna 1933 ostettiin Imatran voimalaitokselta sähköä Lemille 109 750 kilowattituntia, kuluttajien määrä oli 281, sähkömoottoreita oli 25 kappaletta, valopisteitä 2 083, mutta muita katuvaloja ei ollut, oli vain talojen pihavaloja.

Hovinrannan höyrymyllyn varustuksiin kuului kaksi kiviparia, halkaisijat 90 senttimetriä, ohrankuorimakone, yksinkertainen viljan lajittelija, sähkögeneraattori valoja varten. Myöhemmin Lind rakensi myös pärehöylän. Myllyssä voitiin siis jauhaa ns. suoraa jauhatusta rukiista, ohrasta, kaurasta ja tehdä ohraryynejä. Vehnäjauhoja ei pystytty jauhamaan.

Myllärin lisäksi työllistyi myös höyrykoneen hoitaja, jonka työpäivä alkoi kello viisi tulen tekemisellä kattilan alle, jotta kattilassa oli täydet paineet myllärin aloittaessa työnsä. Tällä

varustuksella laitos toimi Lindin kuolemaan saakka, Punkka oli eronnut ”yhtiöstä” jo aikaisemmin.

Uudet myllärit muuttavat myllyn sähkölle

Lindin jälkeen ryhtyi myllyä pyörittämään Ruomin koulun opettajapariskunta Emil ja Maria Mujo. Ostivat tai ehkä muuten saivat haltuunsa laitoksen. Mujo ei tainnut oikein olla mylläri eikä opettajakaan, mutta pääasia oli, että mylly toimi.

Unto Nikunen kuvailee kirjassaan ”Yhdeksäntoista syntynyt” (s. 121) hauskaasti Mujoa: ”Mut ei se taint olla se Mujokoa mikeä kunno opettaja. Olpaha voa väliaikasest siin hommas. Paremikii-voa sellane jauhanoamane myllär. No – oha sill iha kunno mylly. Sitähä puöritteä oikei höyrykone.”

Hovin tilan silloinen isäntä Aatu Hovi toimi Ruomin koulun johtokunnan puheenjohtajana, lienevät siellä usein nähdesään ruvenneet hieromaan kauppaa myllystä. Kauppasopimus ja kauppa tehtiinkin 1. päivänä tammikuuta 1926. Mujokin oli suunnitellut toiminnan laajentamista, oli hankkinut sahan raamit varusteineen, mutta sahaa ei ollut kuitenkaan rakennettu.

Kauppahinta 50 000 markkaa (vuoden 2006 rahassa 13 965 euroa) oli kova. Maassa vallitsi lama, metsäkauppa ei käynyt juuri ollenkaan, pankit olivat varovaisia lainoituksissa, Lemilläkin meni tiloja konkurssiin. Aatu joutui lainaamaan rahoja jopa yksityisiltä henkilöiltä, muutamat takauksetkin painoivat päälle.

Onneksi oli tiedossa vuoden 1925 syksyllä tullut ennakkotieto, että Suomen valtio ryhtyy maksamaan ”patteröiden” 1917 aikana tiloilta otettua puutavaraa, jotka venäläiset jättivät maksamatta. Korvaukset tulivat sitten vuonna 1928.

Ilmoitus kaupparekisteriin toiminnan aloittamisesta tehtiin 20.3.1926. Höyrykattilan tarkastus tehdään kesällä 1926. Kattila saa korjausmääräyksiä ja jatkoaikaa kaksi vuotta.

Aatu kuolee yllättäen 13.5.1928. Myllyä ja maatilaa jää hoitamaan perikunta – Aatun pojat Väinö ja Antti. Myllyn toimintaa suunnitellaan laajennettavaksi. Väinö käy syksyllä 1928 mylläriin kurssin Helsingissä Ammattienedistämislaitoksella.

Imatran koski on valjastettu sähkön tuotantoon, ja tiedetään, että sähkö tulee kohta Lemillekin, se antaa uusia ulottuvuuksia myös myllyn palvelutason parantamiseen. Antti muuttaa Lahteen ja sieltä käsin tutkii omalta osaltaan uusia koneita ja laitteita. Lähtökohta on, että höyrykone romutetaan ja voimanlähteeksi tulee sähkömoottori.

Vuonna 1930 ostetaan myllylle sähkömoottori, jatkuvan käynnin työjuhta. Moottori on ASEA, Västeråsissa Ruotsissa valmistettu. Teho 14,7 kW, 1 430 kierrosta minuutissa, voimavirtaa käyttävä kolmevaihemoottori. Käynnistys öljyvastuskytkimellä, eli kone lähtee pyörimään hiljalleen jopa kuorma (kivipari) päällä, kun ensin on ”harjoilla” syötetty lisävirtaa, ja öljyvastuskytkin pumpataan käsivivulla kokonaan kiinni. Valta-akselille on moottorista remmivälitys. Kun moottori pyörii 1 430 kierrosta minuutissa ja valta-akseli 300 kierrosta minuutissa, vaatii akselin pyörä halkaisijakseen 120 senttimetriä.

Työ helpottuu nyt huomattavasti, höyrykoneen hoitajaa ei enää tarvita, mutta on siirrytty oman tilan energiasta ostoenergiaan, ja kone on melkoinen rohamu syömään sähköä, varsinkin silloin kun kaikki laitteet ovat yhtä aikaa päällä, voimaa riittää, ainoa haitta on ”remmihävikki”.

Pölkky- ja viljanlajittelija täydentävät varustusta

Vuonna 1937 ostetaan pölkky- eli halkaisusaha. Päädytään useamman tarjouksen perusteella Salon Myllynkivitehtaan sahaan.

”Valmistamme pölkky- ja halkaisusahan rautaosia erikoismallien mukaan, josta mainittakoon, että syöttölaite on n.s. jatkuva syöttö, jonka voi käydessä muuttaa minkälaiseen nopeuteen vain halutaan, ja myös taaksepäin.

Se on suuri etu voiman tarpeessa, kun pienemmälläkin voimakoneella voi silloin sahata, ja on myös paljon joutuisampi, kuin saa aina laskea sillä nopeudella kuin kone jaksaa vetää.

Sahamme on varustettu 18 pitkällä ja 2:lla lyhyillä rullalla syöttöpöydän kannattamiseksi, sekä kuulalaakereilla teräsakselissa joka on 55 mm. paksu. Linjaanilaitos on erikoismallia joka on helppo asettaa ja eikä anna perään.

Rautaosiin kuuluu myös hammastankoa 9 mtr.

Penkkiraudat, pultit, y.m.

Hinta kaikkine rautaosineen, ilman terää on Smk. 6 000:-.

Ylöspanopiirokset kuuluvat samaan hintaan”,

kuului tehtaan selostus ja tarjous tuotteestaan.

Elokallion Tassu rakentaa sahan ja ryhtyy myös sahuriksi. 1930-luvun noususuhdanne antaa sahalle ja pärehöylälle runsaasti töitä. Saha soittaa pitkää päivää maaliskuun alkupäivistä heinäkuuhun, ja pärehöylä louskuttaa touko- ja kesäkuun. Heinä- ja viljankorjuuaikana ei kukaan joutanut sahaamaan, ja kestäviä päreitä tehtiin vain keväällä.

Keväällä 1937 ostetaan Hankkijalta viljanlajittelija, itävaltalaisvalmisteinen Stahl-Neusaat. Lajittelija sijoitetaan toiseen kerrokseen konehuoneen päälle, samalla korotetaan rakennusta siltä osalta. 1930-luvulla vehnän viljely laajenee huomattavasti hyvien säiden ja lajikkeiden ansiosta, viljanviljely kehittyi, lajittelijalla riittää talvisin töitä. Suunnitellaan jopa vehnävalssin

hankkimista, mutta sitten sotavuodet katkaisevat monet suunnitelmat.

Pilkkeitä ja säännöstelyä ennen kotitarvemyllyjä

Sotavuodet mylly toimi kansanhuollon valvonnassa. Jauhetta-vaakaan ei aina ollut, mutta sahalla ja pärehöylällä oli töitä. Sahalla tehtiin pilkkeitä autojen häkäpönttöihin. Sahattiin 4x4 lankkua, se katkottiin pokasahalla noin kymmenen sentin pätkiin ja pienettiin kirveellä tasalaatuisiksi pieniksi paloiksi.

Elintarvikesäännöstely kesti vuodet 1940–49 lukuun ottamatta muutamia kulutushyödykkeitä. Myllyt olivat kansanhuollon erityisvalvonnassa. Omia viljojaankin sai jauhattaa vain jauhatuskorttien kuponkeja vastaan.

Lemillä toimi kansanhuollon tarkastajana Lajunen-niminen mies, jonka harhauttaminen kansanhuollon kuponki- ja elintarvikkeiden luovutusasioissa oli ”kansalaisvelvollisuus”, Aatami Jäkälä myllärinä oli taitava harhauttaja.

Sodan jälkeen toimi laitos taas täysillä, mutta 1950-luvulla ei enää jauhatettavaa juuri ollut. Maatiloille hankittiin kotitarvemyllyjä ja Toivo Tuuliainen rakensi Toukkalaan paremmilla varusteilla olevan myllyn, mm. vehnävalssin. Jauhattaminen jäi melkein oman tilan tarpeisiin, mutta viljanlajittelijalla ja sahalla riitti vielä käyttäjiä. Sahalla tehtiin mm. Lemin kirkon paanukaton paanut puolivalmisteiksi 1950-luvun alussa.

Hovinrannan Mylly ja Sirkkelisahan toiminta ilmoitettiin Kaupparekisteriin lopetetuksi vuonna 1960. Rakennukseen rakennettiin varastokuivuri (kylmäilmakuivuri), ja muukin käyttö oli vain oman tilan tarpeisiin.

0290191

VALTION JAUHATUSKORTTI V₁
STATENS FÖR MALNINGSKORT V₁

0290195

kortinhaltijan nimi — korttigärens namn

yrke

syntymäaika — födelsetid

ammatti — yrke

viljelijän nimi — odlarens namn

viljelmän nimi — ägarens namn

asun osoite

viljelmän tarkka osoite — ägarens noggranna adress

KÄÄNNÄI — VÄNDI

KÄÄNNÄI — VÄND

V ₁	V ₁
5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

V ₁	V ₁
5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

V ₁	V ₁
5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

V ₁	V ₁	V ₁	V ₁
5 kg	5 kg	5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

V ₁	V ₁	V ₁	V ₁
5 kg	5 kg	5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

V ₁	V ₁	V ₁	V ₁
5 kg	5 kg	5 kg	5 kg
1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48	1.4.48— 30.9.48

Kuvassa Valtion jauhatuskortti säännöstelyn loppuvuosilta.

Myllytupaa vuokrattiin asutokäyttöön oston jälkeen, ja se oli myös perheen asuntona uuden talon rakentamisen aikana vuosina 1939–43. Rakennus purettiin täysin lahoutuneena vuonna 1962.

Suntianlahden rannalla näkyvät Hovinrannan mylly ja saha oikealla ja Tikan nahkurinverstas siitä vasemmalle. Kuva: Heikki Hovin arkisto.

TIKAN NAHKURINVERSTAAN TARINA

Asiakirjoja tutkinut ja artikkeliksi kirjoittanut Heikki Hovi

Joonas Tikka tuli Lemille Savitaipaleelta perustaakseen nahkurinverstaan, koska Lemillä tiettävästi oli pula nahkureista. Materiaalia oli, koska eläimiä teurastettiin joka talossa ja vuota – eläimen nahka – oli arvokas. Mutta sillä ei ollut käyttöä tiloilla ennen kuin se oli muokattu, siis jalostettu käyttökelpoiseen muotoon. Se ei kotikonstein onnistunut, tarvittiin verstaas ja osaaminen. Jalostetulla nahalla oli myös hyvä myyntiarvo.

Tikan nahkurinverstaalle löytyikin sopiva paikka Lahnajärven rannalta läheltä kirkonkylää, Hovinrannan höyrymyllyn vierestä. Talollinen Taavetti Hovi vuokrasi Tikalle ”teollisuustontin” 30 vuoden ajaksi 19.8.1908 tehdyllä sopimuksella. Vuokra oli 30 markkaa vuodessa.

Tikka rakennutti nahkurinverstaansa vuokraamalleen tontille järven rantaan aivan vesirajaan ja asuinrakennuksen vähän ylemmäs maantien toiselle puolelle. Rahoitusta tuli ainakin Viipurin läänin teollisuusrakennusrahastolta ja todennäköisesti myös pankeilta.

Nahkurinverstas oli lautarakenteinen, isot puiset liotustynnyrit olivat osittain vedessä, rakennuksessa erilaiset orret nahkojen käsittelyä ja kuivaamista varten. Raakavuodan käsittely, parkitseminen, oli raskasta, likaista ja haisevaa työtä. Se oli rasvan ja karvan kaapimista, liottamista ja kuivaamista ja taas liottamista ja kuivaamista. Ja pesemistä. Koko prosessi kesti kolmisen kuukautta.

Parkitsemisessa käytettiin monia lisäaineita. Tärkein oli pajunkuori. Hannanojan varrella kasvoi paljon sopivia pajuja, joista keväällä lähti kuori hyvin, sieltä Tikka sai tarvittavan pajuparkin. Aatami Jäkälä tuli Tikalle ”nahkurinsälliksi” vuonna 1913; Aatami kertoi, että ensimmäinen työ hänellä oli pajunkuoren kiskominen Korpisillassa Hannanojan varrella.

Pajunkuoren lisäksi käytettiin muitakin aineita. Vuodat oli yleensä suolattu, liotusveteen sekoitettiin kalkkia, kananlantaa, eläinten virtsaa, jopa aivoja. Parkitsemisessa käytettiin pajunkuoren lisäksi kuusenkuorta, se vaalensi nahkaa. Juuri näiden lisäaineiden oikeassa käytössä nahkuri näytti taitonsa. Vuodat olivat erilaisia, vasikan ja lehmän nahat vaativat erilaisen käsittelyn.

Missä lie ollut vika: ammattitaidossa, parkitsemisaineissa vai missä? Ei kuitenkaan eläinten vuodissa, nehän olivat kaikille samanlaisia. Mutta Tikka ei oikein saanut syntymään kunnollista lopputulosta. Nahat pilaantuivat tai niistä tuli kovia, ne murtuivat käsittelyssä jne. Nahkoja ei enää tuotu Tikalle parkattavaksi, nahkurinsällikin muutti Hovin taloon rengiksi, ”tehtaan” toiminta hiipui hiljalleen ja vähitellen loppui kokonaan nk. Kapinan aikoihin.

Tikan tavallaan pelasti Valtion Puhelin, joka rakensi puhelin-yhteyden Lappeenrannasta Lemille, ja kirkonkylän ensimmäi-

nen keskus perustettiin Tikan asuinrakennukseen. Tikan vaimo Iida sai merkittävän tehtävän keskuksenhoitajana. Näin ”pisnesmiehestä” tuli keskuksenhoitajan apulainen.

Epilogi

Hovin uusi isäntä Adam Hovi – nähtyään ettei nahkurinverstaasta oikein tule mitään – ryhtyi häättämään vuokralaista pois. Vuokra-alueiden lunastamisesta oli vuonna 1918 annettu laki, ja Tikka vetosi siihen ja kunnan vuokralautakuntaan, joka kääntyi Tikan puolelle; kuntaanhan on aina tarvittu teollisuutta. Riita käsiteltiin eri oikeusasteissa, ja 17.10.1927 Korkein oikeus antoi päätöksen, jonka nojalla Tikka sai oikeuden lunastaa vuokra-alueensa, lunastushinta oli 500 markkaa. Lohkominen tapahtui 17.6.1929, lainhuuto tilalle myönnettiin 20.9.1934.

Tikka taisteli muutenkin yhteiskuntaa vastaan, ei hoitanut lainojaan, takaajat joutuivat maksumiehiksi. Hyvä oli taistella: Tikka todettiin ulosmittauksessa varattomaksi 12.1.1938.

MYLLYTARINOITA HANNAJOELTA JA VÄHÄN MUUALTAKIN

Tauno Rapi, Aira Khan, Oiva Kapiainen ja Pekka Kuukka kokoon-
tuivat kesällä 2010 muistelemaan Lemin lukuisia myllyjä. Tari-
naa riitti, ja joskus poikettiin varsinaisesta aiheestakin.

– Minulla on sellainen kuva, että Muhlin myllyä ei ole tehty Muh-
lin mäellä vaan se on tuotu Taipalsaarelta, Oiva Kapiainen tote-
aa.

– Vainikat halusivat toisen myllyn siihen viereen, mutta Muhli
sanoi, että kahdelle myllylle tässä ei riitä tuuli! Ja se lopetti sii-
hen.

– Kruskoppiin meinattiin tehdä tuulimylly. Siinä kallioon ha-
kattu sellainen 35 senttiä tai 40 senttiä syvä reikä, siihen on
meinattu mylly tehdä, mutta se on jäänyt tekemättä, tietää puo-
lestaan Tauno Rapi.

– Museon mylly on siis se Muhlin Mikon mylly, Pekka Kuukka
tarkentaa.

Lemin kotiseutumuseon mylly on peräisin Muhlin mäeltä, jonne se tuotiin Taipalsaareltä. Kuva: Kaija Lankia.

Huttulan tuulimylly kunnostettiin 2000-luvun alussa, ja myllymäki on sen jälkeen toiminut mm. juhannusjumalanpalveluksen pitopaikkana. Kuva: Kaija Lankia

Hannajoki oli monen myllyn voimanlähde

Hannajoki on aikoinaan pyörittänyt useampaakin vesimyllyä. Hietakosken myllyä kutsuttiin myös Olkkosen myllyksi. Sen alapuolella seuraava mylly oli Uudensillan mylly. Ja sitten kun vielä mennään alaspäin, tullaan Aholankoskelle, jonka myllyä myös Ruuskopin myllyksi kutsutaan.

– Aholankoski on kosken nimi, se on sama kuin Ruuskoppi. Ruuskoppi on erotettu pois kiinteäksi tilaksi, sillä on omat pyykit. Olkkosen myllyllä siellä Hietakoskella on myös omat pyykit, selvittää Tauno Rapi..

– Hietakoskeksi sanotaan tätä Teräsvirran paikkaa, Oiva Kapiainen tarkentaa.

– Niin, se Hietakosken mylly, kukas sen omistaa? kysyy Aira Khan.

– Se on Vesi5-tilaa, se kuuluu kunnalle kuten Leinukset ja ne, tietää Tauno Rapi.

– Ison alueen vedet Hannajokeen tulee. Savitaipaleen kirkon läheltä lähtee se yksi puro. Sitten lähtee Ruohialta ja Lautjärveltä Muukankylän veet, kaikki ne tulee tuosta, mutta ei siinä vettä juurikaan ole, toteaa Tauno Rapi nykytilanteesta.

Hietakosken mylly oli turbiinimylly.

– Venäläinen insinööri se kuulemma keksi sen turbiiniin. Ne kun tekin tätä Tykkitietä niin samalla suunnitteli sen myllyn, 1914–16, arvelee Oiva Kapiainen.

– Näitä aikoja, mitä minä olin nahkapeitturilta saanut tietää, niin tämä Hietakosken mylly, Olkkosen mylly on tuotu Karkauksesta, siellä on ne salvakivetkin, tarkentaa Tauno Rapi.

– Siinä oli viisi taloa alkujaan, ja sitten kolhoosi kuin kolhoosi. Ja siihen laitettiin se turbiini 1914 ja siihen tuli Huttunen, Rapi ja Kapiainen. Vain nämä kolme, kun se hajosi se kolhoosi.

- Kun venäläiset oli teettämässä sitä tietä, niin ne asui ne herrat siinä pytingissä, ja sitten oli se vakkatupa, niin ne varsinaiset asukkaat ajettiin sinne asumaan, on Oiva Kapiainen kuullut.

- Tämä Uussillan mylly rakennettiin 1875. Se ei ollut kuin kahden talon mylly. Sitten se hävisi pois kun nämä liittyi, tämä Rapi tähän turbiinimyllyyn ja Ahola meni toiseen myllyyn. Rapi osti sen pakkohuutokaupassa, kertoo Tauno Rapi.

- Aholan tila kuului Rapiin, se oli sitä aikaa, täsmentää Aira Khan.

- Aholankoski oli papin tekemä, meillä oli kolmas kirkkohera Gestrin, oikein huolella pidetty pappi, ja se vuosiluku oli kai 1744, jos muistan oikein. Sillä oli Vanhapelto-tila tuolla Pöllölässä, ja sillähän se tarvitsi sen kanavan Kuukseneen. Sillä oli hyvin lapsirikas vaimokin, 11 lasta. Joutsenon kirkkoherran tytär. Se Gestrin tietti sen myllyn ja myllärinä oli Kruskopf itse Niin vanha on tämä Ruuskoppi, tietää Tauno Rapi.

- Tämä mylly oli vielä härkinmylly, pyöri vaakatasossa, ei vesiratas. Siinä oli varmaan vedenhukkaa, en tiedä minkälaiseen pömpeliin se vesi oli ajettu, hän pohtii.

- Se oli Riistamiesten majan yläpuolella. Ei siinä mitään ole jäljellä. Ei näy Uussillan myllystäkään, Olkkosen myllystä näkyy pohjat. Olihan siellä pato jollain tavalla ja Niskalammit siellä ja veden säännöstelyhän oli. Puusta tehdyt lahoaa pois. Minä muistan saunan täällä Uussillan myllyllä, savusaunan, missä ne saivat myllymiehetkin lämmitellä. Ja silloinkin kun Tykkitietä tehtiin ja korjattiin näitä teitä Heikki Hietamiehelle saakka. Oli elämätä sekin, Rapi muistelee.

Päreitä tarvittiin ja niitä höylättiin

Kaikissa myllyissä taisi olla myös pärehöylä?

– Pärehöylä oli tässä Hietakoskellakin, aika rauhallisesti teki päreitä. Siellä piti olla syrjällään kun sieltä tuli päreitä ja sitten nosti pois. Ne tuli säännöllisesti, selvittää Tauno Rapi.

– Se oli mahdottoman iso se pyörä, eihän se ottanut siihen sähkömoottoriin kuin se takaosa, mutta hyvästi se vei, se vei niin hyvästi että. Kolmelta mieheltä ainakin meni sormenpäät. Tauno Rapi kertoo.

– Kun vaikka navetan kattoa kun tekivät päreistä, niin sitä sai höylätä vähän aikaa, Oiva Kapiainen toteaa.

– Päreitä meni paljon, kun ei kestänyt se pärekatto oikein kauan, tuumaa Pekka Kuukka.

– Tiedätkö miten se aloitetaan se pärenteko? Kun pölkky on tässä niin toisesta reunasta vain, että se leikkaa vinottain vähän, silloin siihen tulee sellainen niin kuin suomu, hän opastaa kyselijää.

– Tulee niin kuin linnun höyhenet. Pitää olla oikein päin kun laitetaan. Kun on tehty oikein suoraan, niin täytyy käännellä tarkkaan, kummin päin se pannaan, Oiva Kapiainen sanoo.

– Meillä kävi vielä silleen talkoissa, että jotkut pojat mätti väärin päin niitä päreitä, niin nehän oli jo samana syksynä sinisenä, meni se vesi sinne. Myötäsukaan eikä vastasukaan, hän korostaa.

– Tavallisesti ne maalattiin ne pölkyn päät, näki kumpien päin se tulee.

Sitä mie en muista kun meiän tupaa peittiit, kun mie en ollut olemassakaan, mutta vettä oli ja tervaa ja pata kiehu ja ne työns puol pärettä aina sinne ja nosti taas pois, niin kyllästivät sen.

Se kesti kauan. 19 sataa nollanolla ne oli tehneet. Hyvä konsti, kuuma tervavesi, toteaa Tauno Rapi.

– 1949 meillä tehtiin pärekatto, ja -71 minä menin tehtaalle töihin, niin silloin mie ostin mineriittiä työmaan kautta ja tein uuden katon. Niin kauan kesti se pärekatto, reilu 20 vuotta Oiva Kapiainen sanoo.

Tuli oli pärekaton vihollinen

– Minulla on sellainen muisto pärekatosta, kun oli aikoinaan syntymäkodissa pärekatto. Ja sitten kun se oli vanha katto ja niillä oli kiikarissa tehdä uusi talo, niin se katto pääsi aika vanhaksi. Kun emäntä leipoi ja oli kuiva ilma, niin aina piti mennä katolle jonkun kipinävahtiin, kertoo Pekka Kuukka.

– Melkein se oli parempi kun istui siellä ämpärin kanssa katolla. Tarkalla se oli kuitenkin, ettei se palanut se mökki joka oli 1949 tehty. Silloin paloi se vanha navetta, oli kesäkuuma ja sitä oli 18 metriä tuvan ja sen katoksen väliä, siinä oli kuumat paikat. Pekkasen Pentti ja Martti ja Enni tuli siihen hätään samuttamaan, ne tyhjensivät kaivot ja likakaivot ja kaikki mistä jotain märkää sai. Pentti oli siellä katolla, pihka sen kuin tirsasi oksien kohdalta, se oli hirsiseinä ulkopuolelta. Mittari meni viiteenkymmeneen ennen kuin särkeytyi – lämpö voi olla lähemmäs sataa, kertoo Oiva Kapiainen oman kokemuksensa.

– Meillä paloi riihi kaksi kertaa ainakin, kun ne pilkkeitä teki, siinä meni pilkkeetkin samalla. Siinä oli semmoinen konsti, kun oli vähän vettä, ei ollut oikein hyviä kaivoja, niin ne kasteli sellaisen huovan, ison peitteen jonkun ihan märäksi ja sitten sen pistiit siihen päälle, niin se ei syttynyt tuleen ja kun alkoi savuta

se peite niin sitten taas uudestaan, vesi ei päässyt karkuun vaan tukehdutti, Pekka Kuukka kertoo.

Tuulimyllyt jauhoivat talvellakin

Mutta palataanpa palavilta pärekatoilta takaisin myllyihin. Kuinka kauan ne olivat toiminnassa, nämä Hannajoen myllyt?

– 1940 minä olin myllärinä ennen armeijaa Olkkosen myllyssä, omia tavaroita jauhoin. Jauhatettiin aina syksyllä, kun syksyllä oli vettä, ei se talvella pyörinyt enää mihinkään. Kävihän siellä ne Pekarit ja kaikki. Uuvensillan mylly on niin vanha juttu, mutta siellä (Olkkosen myllyllä) kävi myllymiehiä sitten kun oli tarvis, Tauno Rapi kertoo.

– Huttulan tuulimylly jauhoi niin kauan kuin isäntä eli, Kouvon Antti, muistaakseni. Talvisotaan se jäi 1940, hän toteaa.

Tuulimyllyjä olikin siellä, missä ei ollut vettä. Muhlin ja Huttulan lisäksi muun muassa Parkkolassa.

– Kyllä se vissiin aika pienellä tuulella toimi, piti vain kääntää oikeaan suuntaan, ja Huttulan myllyssä hevonen kiersi. Tuulimyllyt oli talvellakin käytössä, Pekka Kuukka sanoo.

– Yksi vanha vesimylly seisoo siellä Sairalan kylän tien varressa metsässä, siinä missä on nämä Suoniot ja Peuhkurit, vasemmalla puolella kun kirkolta päin katsotaan, niin ennen niitä taloja, niin siinä on yksi mylly siellä, Uskin Erkin kanssa käytiin viime kesänä katsomassa, siinä se seisoo hiljakseen, vanha pohja näkyy muttei mitään muuta meininkiä, semmoinen pieni mylly. Sen on pitänyt aika hiljaa pyöriä ja ajoittain, hän tuumaa.

Kun varas sahan vei

Tarinoita myllyihin liittyy, vaikka se, kuinka pikkupoika meinasi joutua Hietakosken turbiiniin:

– Loisan Jaakkohan se meinasi pudota siihen, mihin oli se turbiini tehty, mistä se putosi jyrkästi siihen turbiiniin se vesi, muis-telee kuulemaansa Oiva Kapiainen.

– Olkapää enää lapsesta näkyi, niin tuo Martta haastaa aina, että olkapää näkyi, ja sitten kun se kaappas sen sieltä kun se oli menemässä justiin siihen turbiiniin – ai kamala! Aira Khan kertoo.

Myös nahkurit tarvitsivat vettä. Hietakosken myllyn Niskalammella toimi nahkurinverstas.

– Se oli teollisuustontti se myllytontti. Siellä oli kuivasavotta ja kalkkisavotta, sieltä tuli painevesi sieltä Niskalammilta, häkki esti, ettei kaikki rojut tule. Pajuparkilla se parkitsi. Sitten on se kuivaparkkitila missä Loisa asui, missä viimeiset valmistui, Tauno Rapi selvittää.

Sakari Loisa asui nahkurin kammarissa. Aira Khan muistaa entisen myllytuvan mustat hirsiseinät – ehkä kyseessä oli entinen savupirtti, ehkä vain ajan patinaa.

– Huttulan historiassa näkyy valokuvassa se tupa. Toisessa kuvassa on se pato, josta juoksutettiin Parkkolan tien yli sen vesi. Kuvassa oli koululaisia, opettaja Taipale oli ottanut sen kuvan, toteaa Oiva Kapiainen.

Hietakosken sahalla oli myöhemmin värikkäitä vaiheita:

– Kukaan ei muista sitä kun varas vei koko sen sahan, ja kuljetukseen rautateille, Tauno Rapi kertoo.

Opettaja Anton Taipaleen ottama kuva koululaisista Hietakoskella.

– Ja Villähteellä asti vasta pelastui ja saatiin takaisin, se raamisaha Olkkosen myllyltä. Keskellä päivää vedettiin poikki ja kuljetukseen ja rautatielle, ja Villähteellä oli jo Kouvolan tuolla puolen.

Oiva Kapiainenkin tietää tapahtumasta:

– Pohjanmaalle oltiin viemässä. Ne vuokrasi sen, sopimuksessa oli että siinä saa sahata kun ei vie minnekään, mutta ne ottikin sen ja purki ja rupesi viemään.

– Kuka sen vuokrasi, tuota minä en ollut kuullutkaan, Rapi toteaa.

– Sitä minä en tiedä, kuka sen oli antamassa vuokralle, Kapiainen sanoo.

– Se oli sitten Lahnajärven rannalla tässä Tuuliaisella ja nyt se kuuluu olevan siellä Olkunmäellä. Tai jos on jo viety sieltä jonkin. Siinä oli polviakseli ja se nosti sen laitoksen ja siitä riitti suurta voimaa, Rapi kertoo vielä.

Kotitarvemyllyt tekivät aikanaan niin tuuli- kuin vesimyllytkin toimettomiksi – Tuuliaisen Toukkalan vehnämyllyä lukuun ottamatta.

”Nieme hakoa helvettiin”

Tarinoihin ovat jääneet myös nahkurit ja värjärit. Tauno Rapilla on tarina Hannansillan nahkurista:

– Ahtiainen piti nahkaa ja Sinkko oli värjärinä, ja siinä kävi varkaita. Kun sitten poliisi sai kuulla maailmalta et siellä kävi varkaita, niin se lähti ottamaan asiasta selvää. Niin Tiina tuli jo pihalla vastaan, ja se poliisi kysyi mihin ne varkaat meni täältä. ”Kysy tuota, Nieme hakoa helvettiin!” Siitä tuli sellainen sananparsi, et ”nii men ko Hannasilla varkaat Nieme hakoa helvet-

tiin”. Se verstas ol Hannajoen tuolla puolella, tuosta sillasta kun mennään yli niin heti kirkolta mentäessä vasemmalla puolella. Ahtiainen piti siinä nahkaa, kuka milloin tarvitsi.

– Voi olla nahkuri oli siinä nykyisen sillan paikalla. Hannan siltakin oli vähän oikeammalla, jyrkän mutkan takana, arvelee Oiva Kapiainen.

Samaan mutkaan sijoittuu tarina syksyltä 1939:

– 1939 kun oli tämä reserviläisten juttu, niin Savitaipaleen poika lähti puntikselle tai muuten kotia, niin sillä ei ollut pyörässä valoa, ja myö taas karattiin tytöt ja pojat kirkolle, pitihän sitä olla meilläkin touhua. Niin se ajoi suoraan siihen, kun siinä oli mutka. Niin siellähän on mies. Ja sitten siihen haettiin Niemen Lauri ja Eljas Sinkko, ja ei siinä muuta tarvinnut, poliisia sen enempää. Niin Lauri vei sen sinne leikkuuhuoneeseen. Se kuoli – Lapatto tai joku Savitaipaleen puolelta. Ja sitten ajoi tämä moottoripyörällä tämä sähkömies viimeksi siihen samaan monttuun. Se oli aika jyrkkä mutka, kertoo Tauno Rapi.

SÄRKEMÄN MYLLY JAUHAA VAIN MUISTOISSA

Lemin lukuisten myllyjen joukkoon kuului myös Särkemän mylly Kotajärvestä laskevassa Särkemäojassa. Myllystä ei ole jäljellä juuri muuta kuin muistikuvia, mm. vuonna 1929 syntyneellä Kauko Kirvesmiehellä, jonka äidin suvun mailla mylly oli ja joka omistaa myllytilan nykyisin.

– Jäkälä omisti sitä ja sittenhän se oli Tuuliaisella vähäsen aikaa. Se oli siinä puron varressa, siinä kuulemma oli alun perin, kun siinä oli patotie tehty, se oli vesimylly ollut ihan alussa. Siinä on nytkin se patotie, mistä myö kuljetaan sinne. Se on sinne suohon tehty niin, että on ajettu hiekkaa, semmoinen penkka oikein, ja sitten siinä on silta että pääsee purosta yli ja sitten mylly oli siinä, kertoo Kauko Kirvesmies.

Vesimyllyä hän ei muista, mutta myöhemmän öljymoottorin kyllä:

– Sitten siinä oli öljymoottori, sen minä muistan, kun se öljymoottori oli vielä käytössä, minä pelkäsin pikkupoikana sitä, kun siinä oli niin kova ääni, kun panivat käyntiin sitä. Huh-huh! Se oli oikein sellainen oma huone, missä se oli. Iso oli se savu-piippu, hän kertoo.

– Kyllä ne jauhatti ympäri pitäjää. Siinä voi kuoriakin, tehdä ohralestyä ja -ryyniä. Pahmas vai mikä se oli, missä ne kuorivat. Sekin oli siellä vuosia, meinattiin että laitetaan se vielä kuntoon... mutta myyjä hävitti pois.

Vehnää siinä ei kuitenkaan jauhettu, vaan vehnäjauhot piti jauhattaa muualla:

– Vehnämylly oli ainoa missä sitten käytiin, minäkin sen muistan. Tuolla oli Luotosen mylly ja mikä se Luumäellä oli yksi, ja siellähän sitä käytiin. Ja sitten Tuuliaisessa, kertoo Kauko Kirvesmies.

Särkemän mylly hiipui kokonaan sotien aikaan:

– Ennen sotaa se oikeastaan virallisesti loppui, minä just ja just muistan sitä.

Saha vei pikkutyön hengen

Myllyn ohella Särkemässäkin toimi myös saha:

– Siinä oli raamisaha, minä muistan, siinä oli kuusi terää. Sitteen minä muistan kun minä olin pieni poika, niin kun ne sahasi, niin se iso rakennus tutisi niin julmasti.

– Mutta kävihän siinä myllyllä yksi tapaturmakin, pikkutyöltä meni henkikin. Pitkä tukka jäi valtahihnan väliin ja se betonilattiaan löi sen. Mutta sitä vuosilukua minä en muista, olen kuullut tämän tarinana. Pellavapää oli ollut, pitkä tukka ja se nykäisi sinne valta-akselin väliin. Suojauksia ei ollut ja lapset olivat siellä leikkimässä ja katsomassa, kertoo Kauko Kirvesmies.

Sahan paikaksi Särkemäoja olikin mitä oivallisin, sillä olihan se uittoreitin varrella:

– Se oli iso talo silloin aikoinaan, silloin kun minäkin muistan nuorena, se oli sellainen kolmikerroksinen, kun se oli semmoi-

sessä rinteessä. Kun me kerran laitettiin isän keralla sitä, uusi katto tehtiin, niin niissä rakennuspuissa oli melkein kaikissa Gutzeitin leimat – kun ne on uittanut siitä puita, niin siitä on kerätty. Se on kuulemma uittoväylä ollut. Meni tuonne Kivijärveen astikka. Meillä oli yksi naapuri, kuollut sekin ihminen, sanoi että hän on nuorena tyttönä ollut siellä uittamassa puita, Kirvesmies kertoo.

Mutta aika on tehnyt tehtävänsä, ja myllystä ja sahasta on kovin vähän jäljellä:

– Siinä ei enää ole kuin se, mistä ne kantoivat jyviä sinne tuuttiin, niin se on vielä tallessa. On siinä sitten vielä yksi myllynkivi, tehty pöytä siitä. Isä möi niitä kuusi kappaletta niitä myllynkiviä, ne oli aika isoja, sai hyvän pöydän. Minä yhden löysin sieltä maan sisältä ja ajattelin, että tämän minä jätän itselleni, tein pöydän siitä.

– Äiti sen omisti, en tiedä miten se siihen aikaan oli, mutta äiti sen peri. Se on meillä nyt kesäpaikkana, kertoo Kauko Kirvesmies.

– Siinä oli padottu se pelto kaikki, siinä on nytkin patotie, mistä myö mennään maantieltä alas sinne mökille. Mutta sitten sinne menee suon takaa autotie. Eihän siellä enää ole muuta kuin se silta, mistä ne kantoi jyviä tuuttiin. Sitten kun äiti vuokراسi sen Lappeenrannan urheilukalastajille, niin ne kaivoi siihen sen ojan, niin sinne tuli kaksijalkaisia varkaita, söivät kalat, niin ne lopettivat sen sitten. Ne viljelivät kirjolohta.

PIRTUTROKARISTA MAANSIIRTOURAKOITSIJAKSI

Tosijuttuja ja tarinoita Toivo Tuuliaisesta

– Toivon minä näin siellä Haminassa ensimmäisen kerran, kun se tuli sisareni Sallin luokse. Ja oli niin hiljaisen ja rauhallisen näköinen. Minä ajattelin, että onkos tuokin nyt noita rokareita, kun on noin siivon näköinen mies ja mukavan näköinen kaikin puolin. Ihmettelin sitä kovasti, muisteli Linnea Tuuliainen, o.s. Romo, ensimmäistä kohtaamistaan tulevan miehensä Toivo Tuuliaisien kanssa Haminassa 1930-luvun alussa.

Linnea Romo oli syntynyt 25.9.1910 Virolahdella, Toivo Tuuliainen 19.9.1900 Lemillä.

– Minä olin lapsista nuorin. Meitä oli aika monta lasta: Lyyti, Impi, Salli, Martti, Valto ja minä. Ja muita ei ollutkaan Virolahdessa syntyneitä. Sitten oli nuorempia vielä kaksi. Äitikin oli syntyisin Virolahdesta, isä oli tullut Savosta. Niitä oli kolme reissumiestä tullut Savosta ja ne ottivat kaikki Virolahdesta talontyttäret vaimoikseen, Linnea Tuuliainen kertoi muutamaa vuotta ennen kuolemaansa Matti Huttuselle.

– Minä olin ehkä vajaat pari vuotta vanha, kun muutettiin Haminan kaupunkiin. Isällä oli hevonen ja isä ajoi sitten vossikkaa. Olin vajaa seitsemän vuotta vanha, kun menin kouluun. Kansa-kouluahan käytiin siihen aikaan. Minusta vanhempi sisko kävi vähän yhteiskoulua, mutta minä en ollut niin hyväpäinen enkä halukas käymään koulua. Kun tulin aikuiseksi, äiti laittoi minut herrasväkeen palvelukseen, upseeriperheeseen. Kun laitettiin herrasväkeen palvelukseen, se oli oikeastaan minullekin niin kuin talouskoulu. Oli isäntäväkenä papin tytär ja sivistynyt herera. Minä olin silloin seitsemän-kahdeksantoista. Olin siinä palveluksessa siihen aikaan, kun siellä Haminan kaupungissa tuli ensimmäinen iso lakko, että loppui kaikki työt, kertoi hän ajasta ennen kuin hän meni sisarensa lasta hoitamaan ja tapasi Toivo Tuuliaisen.

– Ja Salli käski sitä istumaan ja Sallista oli niin paha, että mitä hän tuo äijä tänne tulee, kun hän ei tunne koko miestä. Se Sallin mieskin, Eino Lalu, oli niissä pirtuhommissa. Nuori mieshän se Eino oli, vissiin vasta 22-vuotias vai liekö ollut sitäkään... Suuren moottorin teetti Summassa, ja pitihän sillä suurella moottorilla lähteä sitten tienamaan ja ajelemaan sinne pirtulaivoille. Ne laivat siihen aikaan kuulemma seisoivat siellä aluevesillä, Linnea Tuuliainen muisteli.

– Minä olin mielelläni siellä Sallilla lasta hoitamassa, kun minusta oli jännittävää seurata, että mitä siellä aina tapahtuu. Olin sitten tutustunut jo Toivoon ja muistan, kun Toivo antoi sille Einnolle rahaa, että tuopi hänellekin lastin sieltä pirtulaivoilta. Antoi suuren summan rahaa, taisi olla muistaakseni kaksikymmentä tuhatta, ja se oli siihen aikaan paljon rahaa.

– Siellä merellä ei silloin ollutkaan niitä pirtulaivoja ensinkään. Ajoivat Viroon ja alkoivat siellä juhlimaan, ja kun tulivat pois, ei ollut markkaakaan rahaa. Ne juhlivat ne rahat siellä Viiron puolella, eivät ne Virosta mitään pirtua saaneet.

*Toivo Tuulaisen nuoruudenkuva, kuvattu
valokuvaan Uolevissa Viipurissa.
Kuva: Raija Tuulaisen albumi.*

Ammatti ammattien joukossa

Aika oli sellainen, että pirtun salakuljettaja oli mies muiden joukossa, ammatti, jota virkavaltakin pitkälti ymmärsi, kun jollain oli ihmisten elettävä, muisteli Linnea Tuuliainen:

– Se oli sellaista aikaa, että sitä salakuljetusta ei kukaan ihmetellyt, ei herrat eikä kutkaan, koska se oli sitä aikaa ja työttömyys oli kova. Nämä Suursaaren miehet ja Lavansaaren miehet ja Seiskarin miehet, nehän olivat kaikki salakuljettajia. Ja kun ne joutuivat kiinni, niin nehän eivät saaneet tuomioitakaan paljon mitään, koska tuomaritkin sen ymmärsivät, että jotainhan niiden täytyi tehdä, kun aika oli sellainen. Eiväthän ne olisi muuten eläneet.

– Sen verran minä tulin niitä miehiä tuntemaan, että vaikka ne olivat niitä pirtumiehiä, ne olivat hirveän hienotunteisia ihmisiä, eivät ne vaikuttaneet miltään roistoilta. Ei me huomattu, että niissä mitään eroa oli, ne olivat siististi puettuja, ystävällisiä. Kun se oli se kieltolakiaika silloin, sehän (salakuljetus) oli ihan niin kuin normaalia elämää, ei sitä osattu halveksia yhtään.

– Ne pojat oli meidän tyttöjen mielestä sellaisia tavallisia, kävivät tansseissa. Kyllähän niitä nyt tietysti vähän koetettiin arvostella, mutta ei se sen kummempaa ollut. Ainakin me katsottiin, että se oli senaikaista elämää, tuumasi Linnea Tuuliainen.

Hän tutustui myös Lavansaareen ja sen asukkaisiin mentyään nuorisoporukan mukana saareen juhannusjuhliin ja jäätyään viikoksi, kun ei myrskyssä uskaltanut palata:

– Siellä Lavansaareessa oli ihmisillä hyvät talot. Jotain hommaa ne olivat pitäneet, kun niillä oli siistit ja hyvät talot – olivatko ikänsä pitäneet jotain kauppaa ja käyneet Viron puolella tietysti. Olihan Haminan rannoillakin ennen vanhaan niitä virolaisia kal-

jaaseja vai miksi niitä sanotaan, sellaisia pieniä purjelaivoja. Ne toivat omenia ja perunoita ja kaikkea sieltä omalta puoleltaan tänne Suomen rannikolle.

– Tutustuin niihin ihmisiin, Ne olivat kaikki niin hyviä ja kohteliaita. Mutta näki, että köyhyys oli. Ne keittivät leipävelliä, mitä minä en ollut kuullutkaan, enkä ole vieläkaan syönyt sitä. Että keittäisi sitä vanhoista leivänkannikoista. Niistä ne keittivät vellin, puoloja visiini vähän sekaan vai mitä ne siihen laittoivat. Että köyhiä ne olivat.

– Ennen kuin tutustuttiin, Toivo oli pitänyt Luumäellä kauppaa. Minä käsitin sen puheista, että se oli semmoinen sekatavara-kauppa, ja se meni aika hyvästi. Kun ihmettelin, miksi hän sen lopetti, Toivo sanoi, että ei siitä mitään tullut – kun hän läksi muualle ja Väinö-veli alkoi pitämään sitä kauppaa, ja kun hän tuli takaisin, siinä kaupassa ei ollut kunnan mitään myymistäkään. Häntä suututti niin kovasti, että hän lopetti sen kaupan, kertoi Linnea Tuuliainen.

Toivo Tuuliaisen liiketoimet veivät hänet kahdesti vankilaan – ensimmäisen kerran jo Luumäen kaupan aikaan.

– Niinhän se oli. Ei se minulle ennen sitäkään puhunut, mutta sitten se jälkeinpäin haastoi. Tietystihän ne sitä pirtuhommaa olivat pitäneet silloinkin, vaikken minä Toivoa silloin vielä tuntenutkaan, kun niillä se kauppa oli. Kyllähän se Toivo niissä puuhissa jo oli, mutta eihän meillä niin paljon tietoa siitä ollut. Minusta vain näytti, että se Toivo on niin hiljaisen näköinen, ja siitähän se meidän suhde sitten alkoi. Toivo oli minua kymmenen vuotta vanhempi, ja kyllähän minun äitini katsoi, että onhan tuo aika vanha mies minulle.

– Se oli sitä aikaa, että tämä salakuljetus vähän niin kuin lopui, että se ei niin kukoistanut. Ne, jotka olivat sitä tehneet, jäivät tietysti vähän työttömiksi. Siellä ulkovesillä ei tainnut olla enää niitä pirtulaivoja, joita siellä oli ollut yhteen aikaan.

– Niillä salakuljettajilla oli hyviä moottoreita ja olihan niillä rahaakin – milloin oli ja milloin ei yhtään. Ja sitten niillä oli taas rahaa paljonkin. Jouduin seuraamaan niitä salakuljetusasioita vasta sitten, kun Salli-siskoni sai pienen tytön ja kun pyysivät, että minä tulisin sitten avustamaan sisartani, jelppaamaan. Siskoni mies, Eino Lanu, oli niissä puuhissa, sen takia minä tiedän niitä asioita. Minun kotini oli ihan toisella puolella kaupunkia, Saviniemessä. Ei siellä minun kotonani ollut tämmöistä meininkiä ensinkään, eivät minun veljeni kajonneet näihin salakuljetusasioihin. Yksi veli oli Kiiskin kiviveistämöllä hiojana ja toinen veli oli siellä kiviveistämöllä hakkurina.

Virkavaltakin ymmärsi

– Toivo pahoitteli kovasti, että hän alkoi se homman. Hän kun sai ostettua kolme litraa pirtua hän ajatteli, että kun hän nämä myy, niin sitten hän lopettaa eikä enää aloita. Sanoi, että sitten hän ei malttanutkaan, kun sitä rahaa alkoi saamaan. Toivo oli hyvin pahoillaan siitä ja sanoi, että olisihan hän elänyt muutenkin. Sehän se houkutus tietysti oli, että siitä jäi rahaa. Sieltähän ne laivoilta toivat aina herroillekin niitä konjakkeja.

– Eivät ne rokarit olleet olevinaan sen kummempia kuin muutaan, eivätkä ne olleetkaan. Mutta olivat tällaisia ahväärimiehiä. En minä tuosta Toivostakaan tiedä. Kun Toivoakin aina harmitti ja se oli niin hyväluontoinen antamaan, jakamaan.

– Meillä ei ollut milloinkaan Toivon kanssa riitaa, kun asuttiin täällä, muuta kuin siitä, että kun kuka tuli pyytämään rahaa, niin jokaiselle antoi. Ja kukaan ei maksanut – se oli hyvin harva joka maksoi. Minä olen ajatellut, että se antoi sitä rahaa niille jotka tarvitsi, koska se ei itsekään hyväksynyt tuota pirtuhommaa, arveli Linnea Tuuliainen.

– En ikäänään nähnyt Toivon ottavan viinaryyppyä, Toivo oli ihan raivoraitis. Sitähän se Virolahden nimismieskin oli sille nauranut: ”Minä olen kuullut, että sinä olet raivoraitis. Miten sinä olet sotkeutunut tällaisiin asioihin?”

– Kyllä Toivolla oli niitä tuttavuuksia, ja ne kyllä ymmärsivät – ne ymmärsivät siihen aikaan paremmin kuin nyt. Mutta ei tietysti täällä maalla. Toivo nauroi sitä yhtäkin juttua: Viinamiehilläkin oli varkaita, jotka kävivät aina käyttämässä niitä kätköjä ja menivät varastamaan. Ja ne varkaat joutuivat kerran Viipurissa kiinni. Poliisipäällikkö sanoi vaan: ”Jos me vielä tavataan teidät kerran niiden ihmisten viinoja varastamasta, te kuolette saappaat jalassa.” Ihmisten viinoja! Siitä sai sen käsityksen, että ne poliisit ja kaikki pelasivat samaa peliä, Linnea Tuuliainen pohti.

– Ei virkavalta vihannut Toivoa, ne toisaalta kunnioittivatkin sitä, sen minä huomasin. Niillä oli semmoinen yhteispeli, että Vehkalahdessakin se pääpoliisi, hyvä ja hiljainen mies, aina ilmoitti, mihin päin he lähtevät yöksi. Tietysti antoi ymmärtää, että älköön sitten Toivon porukka sinne menkö. Ei näitä minulle sanottu, ne pidettiin minulta salassa, mutta kerran minä huomasin. Kun Toivo läksi illalla, se sanoi: ”Jos minulle tulee puhelinsoitto, tuo minulle sitten tieto sinne kivenväliin, vähän matkan päähän.” Minä käsitin, että jos nyt lähtee ne poliisit liikkeelle, niille pirtumiehille ilmoitetaan mihin päin ne lähtee. Ei se puhe-

lin soinut, ei minun tarvinnut lähteä, mutta minun olisi pitänyt viedä se tieto. Ainoan kerran tämmöistä tapahtui.

– Kerran poliisit pysäyttivät Toivon tien viereen ja käskivät sitten Toivon ajamaan autonsa vähän sivumpaan. Toivo sanoi poliiseille, että auto ei lähde käyntiin, pitää työntää. Kun poliisit kävivät työntämään, niin silloin Toivo läksi viimeisen kerran niiden kynsistä, puuttui puheeseen Toivo Tuuliaisien miniä Raija Tuulainen.

– Toivo nauroi sitä minulle monta kertaa, mutta enhän minä ollut paljon kuulevinanikaan. Sillä oli niin paljon niitä juttuja, ja tietysti minua välillä kyllästytti, Linnea Tuulainen totesi.

– Eihän niitä asioita kaikkia minulle kerrottu. Toivo voi luulla, että minä niitä levittelen. Olihan sekin aika salaperäinen. Ei Toivo tykännyt, että ne otettiin puheeksi jälkeenpäinkään, hän korosti.

”Onpa täällä kaunista ja hiljaista”

– Ei Toivo mitään tippakauppoja pitänyt. Sallilla oli navetat, tallit ja kaikki siinä talossaan, Erottajakadulla Haminassa. Kerran se minun toinen siskoni oli oikein tiukalla, kun sen mies oli joutunut Virossa kiinni. Minä sanoin, että tuolla Sallin navetan pohjalla on kätkö, missä on pirtukanistereita vaikka kuinka paljon. Minä sanoin: ”Otatko sinä sen pytyn, niin minä menen ja haen sieltä sinulle?” Sanoi: ”No minä otan, anna vaan.” Kun se oli niin tiukalla, niin minä ajattelin, että jos se saapi sen jotenkin samp-lattua että saapi vähän leipärahaa. Minä menin ja hain sieltä sen pytyn. Ne kanisterit olivat kyllä Toivon tavaraa, mutta ainoan kerran mitä minä tiesin. Minä sen salaa sieltä otin, mutta haas-

toinhan minä Toivolle monta kertaa jälkeempäin ja nauroin. Eikä Toivo siitä mitään sanonutkaan,

– Haminassa oli suuret markkinat syyskuussa, kaksi-kolme-päiväiset markkinat. Kerran näiden markkinoiden aikaan tuli sinne Sallille poliisipäällikkö, Mansikka. Se oli Haminassa jo aika suuri herra. Ja sitten oli yksi poliisi mukana vai kaksi. Ja Salli säikähti ja minä säikähdin, että nyt tulee... Se poliisipäällikkö Mansikka aukaisikin keittiön oven ja sanoi: ”Täälläpä on kaunista ja hiljaista. Onpa täällä kaunista ja siistiä.” Ja ei muuta kuin pari kolme sanaa sanoivat siinä ovella ja läksivät pois. Tulivat tietysti katsomaan, kun oli se viinamiehen maine.

– Muistan, kun mentiin Toivon kanssa Viipuriin kihlan oston, olisiko se ollut vuosi 1932. Säkkijärvellä olikin poliisit vastassa, ne kun aina vahtivat. Minä ajattelin, että kun Toivolla ei ollut sitä ajokorttiakaan, niin mitenhän tuossa nyt käypi. Toivo kun oli kohtelias, se kumarsi poliisille, kun ne pysäyttivät meidän auton, kumarteli niille ja sanoi päivää suu naurussa. Ja poliisit näyttivätkin, että antaa mennä ohi. Oli vielä kaksikin autoa perässä ja ne jäivät sitten sinne. Ei siinä sitten ollut sen kummempaa, tultiin vaan Viipuriin ja sieltähän ne kihlat sitten ostettiin.

– Eivätkä ne salakuljettajat Virossa käyneet, oliko se pirttu niin kallista siellä vai eikö niistä tykätty. Jos nämä salakuljettajat tavattiin Viron puolella kiinni, niin nehän saivat hirveät tuomiot siellä. Toisen siskoni mieskin joutui kiinni siellä. Sen siskoni mies oli kalastaja ja touhusi muuta, ei se ollut mukana viina-asioissa. Mutta yksi mies pyysi eikä sekään ollut niissä mukana. Ne olivat äkkinäisiä. Ne menivät Viron puolelle ja joutuivat siellä kiinni heti. Niitä alettiin kuulustelemaan siellä, ja ne jäivät ne kaksi miestä sinne Viroon vankeuteen. Ja niitä joutui muita-

*Linnea Romon ja Toivo Tuuliaisen kihlakuva
vuodelta 1932. Kuva: Raija Tuuliaisen albumi.*

kin miehiä kiinni silloin samalla kertaa. Radiossakin ilmoitettiin, että ne saivat miljoonan markan sakon – vissiin kaikki yhteisesti, muisteli Linnea Tuuliainen. – Ajatella, siihen aikaan.

– Ja me ihmeteltiin, että eiväthän ne pääse ikänään sieltä Virosta vankilasta pois. Mutta pääsivät ne sitten, eivät ne olleet kuin toista vuotta.

– Haastoihan Toivon veli Taavetti, että Toivo kun kävi Virossa ennen sotia, sillä oli suuri summa sen aikaista rahaa, olisiko sillä ollut neljäkymmentä tuhatta. Oli siellä Tallinnassa ja oli jonkun pirtumiehen perheessä yötä. Toivo oli pannut rahanippunsa tyyryn alle ja se oli sieltä varastettu. Toivo ei siitä minulle virkkanut, mutta se oli vähän murheellinen, kun tuli kotiin. Minä kysyin Taavetilta, miksei se Toivo sitten ilmoittanut poliisille. Taavetti sanoi, ettei se tietysti uskaltanut, kun joutuu siellä vielä mihin vaikeuksiin. Ajatella miten suuri summa se oli rahaa.

Metsästä ruumenkoppoliin

– Täältäähän ne Lemiltä saivat sen Toivon kiinni, eivät ne sitä sieltä Haminasta saaneetkaan. Se oli tullut tänne Lemille ja ne tulivat etsimään sitä Tuuliaisesta. Aitathan ne kaikki katsoivat. Olihan maalla ruumenkoppolit ja kaikki ja hän sanoi, että hän meni sinne ruumenkoppoliin makaamaan, niin sieltähän ne tapasivat. Olisi mennyt sitten vaikka vähän etemmäksi, kertoi Linnea Tuuliainen miehensä salakuljetusuran päätöksestä. Sitä edelsi kuitenkin pitkä piileskelyjakso.

– Oli määrätty, että kun se tavataan, sille annetaan haaste käräjille niistä asioista. Kauanhan se oli piilossa, kun se poliisin kanssa oli yhteisymmärryksessä, ne aina ilmoittivat tietysti. Se

touhusi yöt merellä ja päivät oli metsässä, missä minä se aina tapasin. Minä vein aina evästä sille.

– Kerran minä menin sinne Lupinpohjaan päin. Minun siskoni asui Ristniemessä Lupinpohjan takana. Siitä ei ollut jos kilometrin verran soutamalla Haminan kaupunkiin, mutta kun meni sen Lupinmäen kautta, niin se teki viisitoista kilometriä matkaa maantietä myöten, sinne sisarelleni. No, minä menin kerran viemään Toivolle evästä ja ajoin sitä Lupinmäkeä ylös pyörän kanssa. Ja minä näinkin, että poliisiauto tuli vastaan. Minä ajattelin: ”No nyt on poliisiautot minun perässäni, kun ne näkivät, että minä menen.”

– Mutta minä kerkesin tavata Toivon ennen kuin ne poliisit tulivat. Sitten me jäätiin istumaan siihen, ettei ne meitä nähneet, mutta me nähtiin tielle. Ei olekaan kauan, kun jo poliisiautot ajaa – se oli sitä aikaa, kun poliisit etsivät Toivoa. Kun olin haastellut Toivon kanssa, minä en lähtenytkään heti takaisinpäin. Minä ajoin vielä sen loppumatkan sinne sisarelleni. Minulla oli jo juoni mielessä, että minä eksytän nuo poliisit.

– Eivät poliisit minua löytäneet, mutta ne tulivatkin toisena päivänä ja kuulustelivat, missä minä olin käynyt. Minä sanoin, että minun ei ole pakko nyt haastaa missä minä kävin, mutta minä voin sen verran teille sanoa, että minä menin pyörällä Ristniemeen sisarelleni. Ja niinhän minä meninkin. No, eiväthän siinä poliisit mitään tainneet. Voivathan ne tietysti arvella jotain, mutta eihän siinä mitään. Enhän minä mitään ollut tehnyt, enhän minä viinaa ollut myönyt.

– Niitä samoja aikoja ne tulivat kotonta etsimään – kävivätkö ne kaksikin kertaa katsomassa, onko Toivo paikalla. Poliisit sanoivat Ossille: ”Milloin se isä kävi kotona?” Ossi ei ollut ensin tietävinäänkään, mutta silloin poliisi sanoi: ”Milloin se kävi ko-

tona? Sano niin annan sinulle markan.” Ossi sanoi: ”Eilen kävi ja anna markka.” Eihän sitä markkaa tullut. Eilen kävi ja anna markka, sanoo poika; sellainen lapsi nyt muisti, milloin se isä kävi, oliko se eilen vai toissapäivänä.

Etsiskelyyn ja viimein kiinni joutumiseen Lemillä johti ilmianto, joka perustui vääriin tietoihin:

– Toivo joutui sitten linnaan ja semmoisesta asiasta. Kun ne tekivät sen pirtukuorman siellä Haminassa, se auto paloi tuolla Uimilla. Mistä ne poliisit lie saaneet vihiä, että sieltä läksi viina-kuorma. Ja Toivo oli varmasti täällä kotona. Meillä oli silloin yksi vieras ihminenkin yötä ja sekin on todistanut, että Toivo olin sinä yönä kotona, kun se auto paloi. Sitä ajoi yksi Autio-niminen Lavansaaren mies, ja Toivon veli Taavetti istui siinä vieressä. Ne olivat johonkin menossa viemään sitä kuormaa. Haminassa ne lastasivat ja Haminasta se läksi.

– Toivo otti syyt päälleen. Minä kysyin: ”Mitä varten sinä otit syyt päälle, kun sinä et ajanut sitä autoa?” Mutta kun siihen aikaan tuomittiin niitä sakkoja, Toivo sanoi: ”Ajattelin, että menee se Tuuliaisen talo.” Hän otti linnatuomion. Ja Taavetti oli nuorempi silloin, niin Toivo vissiin sääli veljiään, arveli Linnea Tuuliainen.

– Siintä me kerran sen Taavetin kanssa riideltiin. Minä sanoin: ”Minkälaisia te olette? Toivo sinun takiasi istui linnassakin, otti syyt päälleen.” Taavetti kysyi: ”Sanotko sinä vielä, että minä ajoin sitä autoa?” Minä sanoin: ”Sanon minä, kun sinä ajoit sen Aution kanssa.” Minä Toivolle haastoin, että Taavetti oli minulle niin julmaa että meinasi lyödä, kun sanoin sen ajaneen sitä autoa. Toivo sanoi: ”Kyllähän sinä siinä vähän vikaan sanoit. Kyllä Taavetti istui siinä pirtuautossa, mutta se Autio sitä ajoi.” Taa-

vetti ei voinut tunnustaa, että kuitenkin oli siinä autossa. No, eihän siinä mitä.

”Mitä näitä enää pöyhöttelemään”

– Täältä Lappeenrannasta tuli varta vasten oikein etevä poliisi Toivoa kuulustelemaan, ja siitä asiastahan se tietysti saikin ylennyksen, vai oliko juuri saanut. Se oli yksi Ahokas. Voipihan se olla kuollut, mutta jos se olisi elossa, olisi mukava sanoa sille, että kaikkesi teit, että sait ylennyksen. Eihän se Toivo sille tietysti mitään virkkanut. Koittihan se Ahokas kuulustella minuakin, mutta olinhan minä jo sen verran oppinut, ettei se minustakaan mitään irti saanut. Se sanoi: ”En ole milloinkaan vielä kuulustellut sellaista, ettei saa mitään tietoja lähtemään.” Kyllä se kaikkensa teki se Ahokas. Jos se eläisi vielä, niin sanoisin sille, että mitään et tainnut vaikka kaikkesi koitit. Haminassa kuulustelivat.

Linnea Tuuliainen uskoi, että kuulusteluissa käytiin myös väkivalloin kiinni kuulusteltavaan:

– Tulin entisestä kodistani ja ajoin pyörällä. Ne Haminan maistraatin ikkunat olivat niin alhaalla, että minä näin kun ne kuulustelivat Toivoa. Minä siitä ikkunasta näin, kun pyörän selässä istuin. Minä näin, että Toivolla oli veriläntti paidassa, se taisi olla kuivunut. Minä menin sisälle ja kysyin niiden poliisien kuullen: ”Onko nämä täällä sinua hakanneet?” Ei Toivo oikein kieltänyt eikä myöntänyt, kun se oli sellainen hiljainen ja hiljaiseen haasteli. Eikö se sitten oikein uskaltanut sanoa: ”Taitaa ne täällä vähän pamputtaa.” Jos se luuli, että minä laitan sinne jotkut katsomaan.

– Kun Toivo tuli sieltä linnasta, se olisi alkanut sitä asiaa vielä pöyhöttämään, mutta minä sanoin: ”Älä käy enää pöyhöttele-
mään. En minä muista enää mitään.” Sitten se uskoi. Ajattelin,
että mitä näitä käypi enää pöyhötteleämään.

Todistaja Lavansaaresta

– Kun Toivo oli pidätetty, minun piti mennä etsimään Lavansaa-
resta mies, joka oli ostanut sen auton, mikä Uimilla paloi. Vaara-
maan autoliikkeessä Kotkassa oli hyvä auto ja Toivo sopi ensiksi
sen autokaupiaan kanssa, että hän tulee ostamaan sen auton.
Mutta Toivolla kun oli Lavansaaressa Uno Piispa -niminen sa-
lakuljetustuttava, oikein semmoinen rehti ja kunnon mies, Toivo
sanoi sille Piispalle: ”Mene sinä ostamaan se auto sieltä Kotkas-
ta. Siellä on hyvä auto.” Ja se Piispa lähti ja osti sen auton. Tätä
autokauppaa piti sitten selvittää oikeudessa.

– Minä menin Lavansaareen yhdessä niistä Toivon moottoreis-
ta. Tämä oli aika iso ja uskalsin lähteä. Pyysin Uutelan Vilhoa,
naapurin miestä: ”Etkö sinä lähde Toivon moottorilla Lavansaa-
reen? On meillä kompassi. Uskallatko lähteä? Minä otan sen
Piispan Unon todistamaan.” Se Vilho lähti minun kanssani sin-
ne Lavansaareen, minäkin uskalsin lähteä vaikka tiesin miten
etäällä se saari on. Onhan siinä monta kymmentä kilometriä,
ettei näy mitään kun lähdetään ulos.

– Alkoi tulla pimeä ja tuulemaan. Me tultiin Somerin kohdalle,
mikä on kuuluisa majakka Suomenlahdella. Minä sanoin: ”Men-
nään tuonne, on siellä majakkamiehet. Mennään sinne yöksi,
kun tulee pimeä ja minua alkaa pelottamaan.” Ja me mentiin
sinne yöksi. Jälkeenpäin aamulla näin, miten rotkoinen se saari
oli – voi mahdoton! Ja paljasta kalliota ja sellaisia halkeamia.

Minä ajattelin, että hyvä luoja, mistä me pimeällä rämmittiin ylös! Kun me päästiin sinne majakkamiehien asunnolle, niin eihän siellä ollut mitään hätää. Majakkamiehet ihmettelivät, että merenkulkijoita. Ja niin lämmin huone oli. Siellä me se yö vietettiin.

– Ja sitten aamulla yksi mies lähti meidän mukana sinne Lavansaareen, ”että jos te ette osaa”. Se majakkamies oli Viro-lahden miehiä ja sen työmaa oli siellä majakalla. Se läksi hyvää hyvyyttään meidän moottoriin. Mentiin sitä Lavansaarta kohti, eihän siellä näkynyt kuin paljasta merta. Silloin myrsky alkaa nousemaan. Ja kun kynnettiin sitä merta sillä moottorilla, niin yhtäkkiä kone räjähti ja vene lähti menemään aaltojen mukana. Eiväthän ne miehet nyt näyttäneet että ne hätäilivät siinä, mutta se meidän opas oli niin paljon viisas että se sanoi: ”Nyt täytyy alkaa näyttämään hätämerkkiä. Tämä moottori kun menee noiden kallioiden taakse, niin meitä ei näe kukaan. Kun aallot lyövät meidät kalliota vasten, niin siinä me ollaan.” Ja niinhän se olisi ollutkin.

– Siinä moottorissa oli sellainen pitkä seiväs. Se kiinnitti jonkun vaatteen siihen seipääseen, kasteli sen öljyllä ja sytytti sen palamaan ja rupesi näyttämään hätämerkkiä. Heilutti sitä pitkää seivästä ja siinä oli tuli. Me kelluttiin siellä Suomenlahdella aaltojen seassa. Kun se oli jonkin aikaan heilutellut, niin jo läksikin Lavansaaresta moottori meitä kohden. Eihän meillä enää hätää ollut. Ja sillä viisiin me sitten mentiin sinne Lavansaareen. Löydettiin sitten se Piispan Uno. Syötiin ja levättiin.

– Eiköhän se kone saatu kuntoon, miten me muuten oltaisi päästy sieltä pois. Ja Piispan Uno tuli käräjiin todistamaan, tulihan se. Sanoi, että kyllä hän uskaltaa puhua sen mikä totta on, muisteli Linnea Tuuliainen.

– Sitten kun ne käräjät oli pidetty, Toivo sai kyllä tuomion, mutta se päätettiin vielä vapaalle jalalle. Ja minä menin keittämään kahvia ja vartuin Toivoa kotiin. Ja sitä ei alkanutkaan tulemaan; ne pidättivätkin sen heti kohta uudestaan, kun se rikosetsivä Ahokas keksi jonkun jutun. En muista, mistä se Ahokas Toivon pystyi pidättämään. Minä menin etsimään, että mihin se Toivo jäi. Se oli pidätetty uudestaan. Ihan turhaan keitin kahvit.

Toivon pirtuja etsimässä

Linnea Tuuliainen näki 1930-luvun lainkäytön hyvin omavaltaisena:

– Se oli semmoista aikaa, että kun annettiin tuomio, niin laki oli sellainen ettei se tuomio meinannut mitään. Jos ne katsoivat sen tuomitun rikolliseksi, ne saivat pitää sen niin kauan kuin halusivat, sen tuomion päälle vielä. Sanottiin, että vanki joutui pyttyyn. Ja minä ajattelin, että nyt se Toivo voi joutua sinne pyttyyn. Se riippui siitä, miten vanki esiintyi siellä vankilassa ja miten oli vihamiehiä.

– Oliko se talvisota vai jatkosota, kun Toivo pääsi sieltä vankilasta pois. En muista, oliko se ihan täyttä määrääkään. Kyllähän Toivo tietysti siellä vankilassa hyvin esiintyi, ja ainahan se ihmisten näkyvissä esiintyi, ettei siitä ollut kenellekään oikein haittaa. Ei se ollut ensinkään väkivaltainen, päinvastoin.

Haminassa Toivo Tuuliainen muistetaan yhä: Kalevankadun sivukadulle, jolla Tuuliainen aikoinaan kortteerasi, on annettu nimeksi Toivonkatu.

– Eihän se silloin ollut mikään katu, lyhkäinen pätkä. Nyt kun me siintä kulmasta käännyttiin, niin minä ihmettelin, että miten tälle on annettu nimi Toivonkatu. Naurattaahan se, mutta Toivo

oli niin kuuluisa nimeltään, vaikka se ei milloinkaan joutunut siellä poliisin kanssa tekemisiin, tuumasi Linnea Tuuliainen.

– Savitaipaleella Kaulion kylässä oli kaksi veljestä, jotka olivat kaksosia. Erkki oli toisen nimi ja mikäs se toinen oli. Semmoisia hiljaisia nuoria miehiä. Ne tulivat kerran meille ja minä oli Ossin kanssa kotona, Ossi oli pieni poika. Ne sanoivat minulle: ”Lähde sinä meidän kanssa etsimään niitä Toivon pirtuja.” Minä sanoin: ”Ei veikkonen, enhän minä tiedä.” Ne Kaulion miehet olivat tulleet hyvin tutuiksi minulle, kun ne kävivät siellä Haminassa aina niitä asioita neuvottelemassa Toivon kanssa.

– Mutta minä läksin. Linja-autossa minä menin sinne. Minä ajattelin, että mitäs täältä nyt löytyy, mitä. Eikä me löydetty mitään. Mutta sitten oli yksi oikein iso kuusi ja oksat ihan maata pitkin – niin kuin iso kuusi kasvaa, sen oksathan ovat pitkin maata. Minä nostinkin yhden kerran sitä oksaa, niin se oli puun alus täyteen kympin pöniköitä, Linnea Tuuliainen kertoi.

– Minä sanoin niille toisille: ”Tulkaas tänne. Mikä löytö täällä on.” Ja ne ihmettelivät. Enhän minä olisi löytänyt sitä ikinä, jos ne miehet eivät olleet mukana. Ne panivat merkille tietysti, että missä se kasa oli. Sitten kun tulivat meille, olivat tietysti hakemassa niitä sieltä pois. Niillä oli viiden litran kanikka ja ne antoivat minulle sen. Minä ajattelin: ”Mitä minä nyt tällä teen?” Tietysti minäkin annoin sen jollekin ja möivät sen. En minä muuta kertaa ollut niiden sakissa, mutta sen kerran.

Mauno Muukallakin on muisto pirtukätköistä:

– Kävin pienenä poikana isän kanssa puoloja poimimassa Parkonperällä, olisiko ollut vuosi 1936. Pois tullessa käveltiin metätietä myöten, isää alkoi kiinnostaa joku asia ja myö poikettiin tieltä vähän matkaa suuren niityn laitaan. Niityn reunassa oli

savihauta ja siinä oli paljon vettä. Veden päällä oli kiiltäviä peltipönttöjä ja ne oli peitetty koivunoksilla. Niistä oli lehdet jo melkein karisseet pois, niin ne pöntöt näkyi oikein selvästi. Oli niitä paljon, ainakin hevoskuorma. En minä silloin ymmärtänyt, mitä niissä oli, mutta niitä näkyi meidän talon vintillä tyhjänä.

– En minä silloin arvannut, että 15 vuotta myöhemmin minä olisin pirtumiehellä monenmoisissa hommissa ja jauhan vielä monet pontikkatarpeet, Mauno Muukka toteaa.

Kyyrölän ruukkujen alla

Kauko Kirvesmies Ruomista muistaa myös Toivo Tuuliaisen pirtukuljetukset ja -kanisterit:

– Kyllä minä pikkuisen muistan sitä pirtuaikaa. Tuli kuorma-auto ja niillä oli noita Kyyrölän savipotteja ja kukkopilliä ja mitä siinä lastina, mutta se viinalasti oli siellä alla. Ne meni meidän aholle, siellä oli Sikomäki, sen niminen paikka, niin minä muistan kun ne peruutti sen auton sinne. Kohta tuli kylän ukkoja, ne oli viiden litran ja kymmenen litran ja kahdenkymmenen litran pönttöjä, kanistereita, missä oli se pirtu. Sitä en muista, kuka autoa ajoi, mutta Topi ei ainakaan, eikä Topi ollut muistaakseni mukanaan. Mutta se on minulle jäänyt mieleen, kun kanisterit kädessä ukot käveli. Sellaisia kirkkaita peltikanistereita, viiden, kymmenen ja kahdenkymmenen litran pönttöjä ne oli, Kirvesmies sanoo.

– Se oli joku sunnuntaipäivä, meillä oli vielä Nikusen pojat kylässä.

Kauko Kirvesmies tunsu Toivo Tuuliaisen myöhempinäkin vuosina, samoin yhden pirtun rahtaajan:

– Kyllä Topi joskus haastoi niitä reissuja, miten ne pudotti tuonne Suomenlahdelle ne viinalastit. Oli määrätty määrä mitä ainetta, se suli ja ne nousi pintaan ja saivat lastit. Yleensä oli mitä huonompi ilma, niin he lähtivät aina. Olin tuolla tehtaamäellä töissä tuolla Kaukaalla, siellä oli yksi mies, joka sanoi, että kyllä hän kävi viemässä monta hevoskuormaa viinaa tuonne johonkin Puumalaan ja sinnepäin täältä rannikolta, kyllä se jännää hommaa oli, pelotti. Mutta en muista enää sen miehen nimeä, se oli minun työkaveri, vähän aikaa oltiin, sanoi hän ajoi sinne monta kuormaa. Etupäässä hyö vei hevosella jäätä myöten, mitä kovempi tuisku, sitä parempi. Kukaan ei lähtenyt perään ja jäljet hävisi saman tien.

Markkinat olivat laajat:

– Tämä Tuuliainen oli Itä-Suomen alueen, ja sitten se yksi oli Länsi-Suomen alueen pomona... Tämä Tuuliainen oli kyllä suurtekijä silloin aikanaan, kertoo Kauko Kirvesmies.

– Se sanoi yhden kerran, kun juteltiin, että niitä on monta kanisteria tuolla pitkin metsiä, vielä tänäkin päivänä, kun piilotivat niitä. Ja kun hävisi sakkia, niin hävisi niitäkin. Mutta ei se itse viinaa ottanut. Sanoi, ettei siitä olisi mitään tullut, jos olisi kännissä ollut, ei olisi onnistunut, Kirvesmies sanoo.

Maila Klemi kertoo tarinan, jota hänen setänsä Adolf Ala-Outinen haastoi Säkkijärvellä, jossa tämä oli satamalaiturilla töissä:

– Säkkijärven laiturille, Vilajoen laituriksi sitä kai kutsuttiin, kaljaasit toivat niitä pirtupöniköitä, ja ne lastattiin sitten hevosten kyytiin sisämaahan vietäväksi. Ohi kulkenut mies oli kysynyt sedältä laiturin luona seisovat hevosen nimeä, johon setä oli vastannut, että se on Tuuliainen.

– Hän oli Säkkijärvellä kuuluisa mies, kaikki sen ajan ihmiset tiesivät, kuka on Topi Tuuliainen, kun kävivät häneltä pirtua os-

tamassa. Itse olin siihen aikaan lapsi, enkä ihan kaikkea tajunut, mutta muistikuva on, Maila Klemi kertoo.

Viimeinen lasti jäi mereen

– Autoja Toivolla ei tainnut olla kuin yksi kerrallaan. Tietystihän se meni takavarikkoon, kun se tuolla Uimilla joutui kiinni ja pirttua sisässä – se auto, mitä Toivo ei ollut ajamassa eikä ollut paikkan päälläkään. Ja olihan Toivolla kolme moottoria yhtä aikaa. Kun se lähti tänne Lemille vai mihin se lähti, se sanoi minulle: ”Käy sinä katsomassa sieltä rannasta, että jos niihin veneisiin menee paljon vettä.” Ja minä kävin katsomassa sitten. Ne moottorit menivät takavarikkoon, kun Toivo jäi kiinni. Yksi puolittutu ihminen sanoi, että hänen veljensä osti yhden niistä moottoriveineistä tullin huutokaupasta. Toivo ei kerinnyt korjailemaan niitä veneitä pois, kun se joutui niin äkkiä kiinni – tai eihän se niin äkkiä joutunut, kun se kauan piileksi, Linnea Tuuliainen kertoi.

Auton ja veneiden ohella Toivo Tuuliainen menetti myös valtavan pirtulastin – ei kuitenkaan takavarikkoon, vaan mereen:

– Kaikkihan se jäi. Se järjesteli näitä pirttuja ja pani rahat kiinni niihin pirttuihin. Minä vielä sanoin: ”Et sinä niitä löydä.” Se sanoi: ”Kyllä minä löydän, ne on niin hyvään paikkaan laitettu.” Ja se puksasi siellä sitten monet yöt ja tietysti piilotteli. Pani rahat kiinni niihin pirttuihin ja sinne ne merenpohjaan jäivät. Ei se löytänyt yhtään säkkiä.

– Ne panivat kuulemma aina ne kanisterit säkkiin, kolmekin pyttyä siellä säkissä. Minä yhden kerran kysyin joltakin: ”Miten se pirtukanisteri siellä pysyy? Eikö se nouse veden pinnalle?” Ne panivat säkkiin ja kiviä painoksi. Sisko asui Ristinaniemessä, paikassa minne piti kulkea veneen kanssa. Se nauroi kerran mi-

nulle – enhän minä muuten olisi tätä tiennyt – että hän yhden kerran löysi säkin läheltä heidän rantaa. Kolme pönikkää siellä oli sisässä.

– Toivo panikin ne kanikat kahdensadan litran astioihin. Sitä vastenhan se olikin poissa, kun se touhusi sitä. Ja sitä jo etsittiin. Se Ahokas etsi sitä, eiväthän Haminan poliisit olisi ryhtyneet sellaiseen. Tietysti se Ahokas kyttäsi itselleen vaan sitä ylen-
nystä. Sehän se pani töpinäksi. Toivo pani kaikki rahansa siihen pirttuun, osti paljon, Lavansaaren miehet toivat ja Toivo puksasi ja pani ne kahdensadan litran tynnyreihin ne viinat ja upotti merenpohjaan. Sinne meni Toivon rahat, Linnea Tuuliainen korosti.

– Minä vielä sanoin Toivolle: ”Sinä et löydä niitä ikäänään.” Toivo sanoi: ”Kyllä minä löydän.” Ja sanoin vielä: ”Nehän menee tuommoiset ohkaiset rikki kaikki.” Sanoi: ”Ei ne mene. Ne on laitettu kaikki kahdensadan litran tynnyreihin.” Mutta kun siinä meni vissiin pari vuotta tai enemmänkin, niin ei se löytänyt. Maamerkit olivat tietysti muuttuneet, puut kasvaneet. Toivo sanoi, että ne olivat niin hyviä tynnyreitä. Siellä oli yksi peltiseppä Kivinen, se oli tietysti tehnyt ne kahdensadan litran tynnyrit, uudet tietysti. Olen minä kuullut nyt jälkeensä, että Virolahden miehet ovat löytäneet pirtua, mutta en minä tiedä.

– Sanotaan, että se paikka on Lamilaa (Klamila), ihan tarkkaan en tiedä.

Pirtun kätkenästä ja kuljetuksesta on muisteluksia aikalais-
tarinoita runsaasti myös muilta lemiläisiltä. Yhden kertoo Jaakko Olkku:

– Se Urosen Arvin veli se Valtteri oli hommassa ja Kauko ja Arvi oli mukana, niin niiden metsässä oli sellainen viemäri ja siinä oli välivarasto, kun ne Kotkasta toivat sitä. Paikka on Ukonlahdesta sellainen pari kilometriä, siihen tuli Taipaleen Teuvon

talon luota sellainen isompi viemäri, niin ne pirtukanisterit oli siinä välivarastossa. Ja Valtteri toi sitten Pyörä-Sinkolle ja Pyörä-Sinkolla oli tuvan alla. Ja Stenbergin Antti, joka oli loppuaikoina helluntailainen, niin se toi siihen ojalle astikka, kun Tuuliaisen Toivo toi veneellä sieltä Virosta yli. Urosen Arvi kertoi itse siitä.

Pirtu vaihtui ihmisiin

Pirtun salakuljetuksen vuosina salakuljetettiin samoilla veneillä myös ihmisiä, varsinkin sen jälkeen, kun pirtuvirta ehtyi. Ihmissalakuljetus tapahtui Suomesta Neuvostoliittoon:

– Ja sitten – miten se levisi semmoinen huhu sinne Haminaan, että Venäjällä on niin hyvät olot ja siellä on työtä jokaiselle. Ja Suomeen tuli kova työttömyys. Neljä ja viisi markkaa maksettiin, kun ne menivät halkometsään. Neljä markkaa oli motti, kun pokasahalla kaasivat. Se oli niin kovaa aikaa ihmisillä, kun ei ollut työtä, muisteli Linnea Tuuliainen.

– Ketkä sitä salakuljetusta pitivät – rokareiksihan niitä toiset sanoivat – niillä oli niitä moottoreita. Ja sitten ne alkoivat kuljella Venäjän puolelle sitä väkeä. Ihmiset alkoivat touhuamaan menoa sinne Venäjälle, ja niitähän meni ihan perhekunnittain. Kotkasta ne aina lähtivät. Nämä salakuljettajat, niin kuin se sisarenmieskin, läksivät viemään niitä sinne, kun ne alkoivat patistelemaan, ihmiset.

– Tunsin niitä, ihan yksi perhekin oli, kaksi lasta. Voi kun se kävi monta kertaa pyytämässä sitä sisarenmiestä: ”Lähde viemään meitä rajan yli. Ei me enää voida täällä olla. Me kuollaankin nälkään.” Ehkä sillä perheellä oli vähän aatekin mielessä, mutta ei monella ollut, mitä minä tiesin ja tunsin, ne olivat ihan tavallisia työihmisiä. Mutta se perhe oli, ja se oli niin kuin kuumien hii-

lien päällä: ”Lähde viemään, lähde viemään. Olen jo niin paljon myönyt tavaraa ja kaikkea. Me mennään koko perhe.” Se mies oli niin hermostunut, se vapisi ja tutisi. Ne pelkäsivät, että heitä nyt viedään, muilutetaan. No, sinnehän ne olisivat vieneet väkisellä, ilman maksua, jos nämä olivat niin kommunistimielisiä.

– Ja sitten se sisko vielä sanoi: ”Jos siellä joutuu kiinni?” Niin se mies, se lähtijä, vakuutti, että ei siellä joudu kiinni, hän on kuullut, ettei siellä ole ketään. Ja ne maksoivat hyvästi, kun ne menivät sinne Venäjälle – täältä pois, kun vain pääsivät. Niillä oli niin kova hinku, muka etsimään sitä työtä. Mutta se saattoi mennä ihan aatteen puolesta.

– Se siskonmies läksi niitä viemään. Ne läksivät Kotkasta Venäjälle, ja sinne se jäi se siskonmieskin. Ne joutuivatkin kiinni siellä Venäjän puolella. Niitä meni sieltä Haminasta siinäkin moottorissa ainakin kolme miestä, jotka olivat viemässä niitä. Ja sillä tavalla ne olivat sitten lähteneet Kotkasta aina, että niillä oli iso vene hommattu ja se oli täyteen lastattu näitä ihmisiä.

– Toivo ei niitä vienyt. Johan sillä olisi ollut vaikka minkälaiset omantunnonvaivat. Ei ensinkään Toivo puuttunut niihin asioihin.

– Se siskonmies joutui kiinni, mutta ei se ensimmäisellä kerralla joutunut, koska se vielä puhui, että ne maksoivat niin hyvästi. Se oli siihen aikaan kymmentuhatta markkaa siitä reissusta, se oli iso raha. Sai ne kymmentuhatta markkaa ja sanoi panneensa ne rahat semmoisen kiven päälle. Se oli Lehmäsaari, asumaton pieni kivikkoinen saari Kotkan edustalla. Oli korkea kivi ja toinen kivi vielä sen päällä, pani rahat sinne piiloon. Ja sinne ne jäivät. Ne joutuivat sitten kiinni Venäjän puolella.

– Ne kävivät monta kertaa siellä, ainakin pari, kolme. Sanoivat, että he menivät niin lähelle sitä Venäjää, että pieniä ukkoja jo näkyi siellä rannalla, kun ne köykyssä vielä kävelivät – kallassako lienevät olleet. Mutta ne eivät enää uskaltaneet mennä kuin vähän matkaa siintä rajan yli. Että jos joutuvat kiinni. Siitä oli vielä puhetta, että jos ne joutuvat kiinni, niin ne kaksi kuu-kautta korkeintaan pitävät, niin he ovat kuulleet.

– Se Eino jäi sinne. Kun tuli se tulli, se Venäjän tulli ajoi näitä takaa. Ne näkivät, että nyt tulee tulli. Ne laskivat veneet irti, kun moottori veti niitä. Niillä oli vissiin sellaisia isompia veneitä, missä ne veivät sen lastin. Ne panivat moottorit kovaan käyntiin ja läksivät karkuun, kun näkivät, että nyt sieltä tulee. Mutta ne ampuivat niin kovasti näitä, jotka olivat niitä ihmisiä viemässä. Se sisarenmies oli sanonut: ”Lyödään koneet kiinni. Ei tässä muu auta”, kun se tulli alkoi niin kovasti niitä ampumaan. Sillä sisarenmiehelläkin oli ihan uusi iso vene. Se vasta teettikin sen, tietysti että vetää sitä porukkaa sinne. Niillä oli isot moottorit, menivät niillä karkuun, mutta eivät monta kertaa, kun ne hoksasivat siellä Venäjällä. Niitä oli Haminassa muitakin, jotka veivät sinne Venäjälle.

– Se siskonmies oli Lalun Eino. Eikä se kerinnyt olla naimisissa-kaan Salli-sisareni kanssa kuin kaksi vuotta, ja tyttö jäi vuoden vanhaksi. Se Eino oli ollut poissa pari, kolme viikkoa, ei tiedetty sen kohtalosta. Se kirjoitti oikein huonolla paperilla, ei ole niin huonoa paperia täällä missään, sellainen ohkainen ruskea vanha paperi. Tuli viesti tältä siskonmieheltä: ”Juhannus tulee ja sinulla on ainakin leipää, mutta meillä ei ole täällä leipääkään.”

Ja sitten tuli kortti sen jälkeen, mutta en muista, mitä siinä luki, mutta muutama sana vaan. Ja sen jälkeen ei mitään.

– Sisko kävi ulkoministeriössä kyselemässä, mutta sieltä tuli vain tieto: ”Emme ole onnistuneet saamaan heistä mitään tietoa.” Kun ne menivät ilman passia, sehän se olikin tietysti. Mutta kaikki menivät ilman passia silloin, kun sitä passia ei annettu Venäjälle Suomesta, Amerikasta kyllä annettiin. Niillä oli sitten jonkinlaiset olot, jotka menivät sieltä Amerikasta, näitä suomalaisia. Olivat menneet Amerikkaan täältä Suomesta ja sieltä läheneet sitten Venäjälle. Tietysti ne nyt saivat leipää paremmin kuin nämä. Näiden piti varastaa yön aikana tähkiä pellolta.

– Salli otti sitten uuden miehen, naapurin pojan. Eihän se nyt nuori ihminen alkanut yksin olemaan, kertoi Linnea Tuuliainen sisarestaan.

– Kyllä niitä sieltä tuli karkuunkin niitä, jotka vähän puhuivatkin, millaiset olot siellä oli. Eivät kehuneet kukaan. Yksikin mies, Säkäjärven Martti, kävi sisarelleni haastamassa niitä, kun se sis-komieskin joutui sinne Venäjälle. Se Säkäjärven Martti oli luvannut tulla tänne meillekin käymään, tänne Lemille, mutta ei sitä näkynyt, Linnea Tuuliainen muisteli.

– Sisareni sanoi, että se kävi heillä ja koko päivän haastoi niitä asioita, sitä kurjuutta. Se sanoi, että heidät erotettiin toisistaan kaikki. Hän joutui kaivoksille ja oppi siellä saksaa ja venäjää. Hänellä meni koko elämä siellä, kolmekymmentä vuotta. ”Olin 22 vuotta, kun jouduin sinne, ja nyt olen vanha ukko. Mitä minä, tämmöinen vanha ukko, teen nyt kun pääsin sieltä pois?” Kertoi, että hänellä oli niin hyvä tuuri siellä kaivoksilla. Sinne tuli suuria herroja katsomaan, syynäilemään. Eivät ne vangit tienneet, mitä herroja ne oli. Hän yhden käteen työnsi paperilapun ja sii-

hen hän kirjoitti, miksi hän on täällä nyt ja selitti kaikki siinä. Että hänellä on sisar vielä Suomessa ja eikö hänellä ole mitään mahdollisuutta päästä pois. Hän on saanut koko elämänsä saanut viettää täällä kurjuudessa. Sanoi, että häntä tuurasikin hyvin, se herra olikin vienyt sen lapun Suomen suurlähetystöön.

– Sitten hänelle tuli ilmoitus sinne kaivoksille, että jos hänellä on sukulaisia Suomessa ja saapi matkarahat, niin hän saapi lähteä pois sieltä. Hänen on tultava Suomen suurlähetystöön. Suurlähettiläänä oli siihen aikaan Vuori. Mitä he olivat sitten keskustelleet, en niin tarkkaan tiedä. Säkjärvi oli ollut oikein huonoissa vaatteissa, pumpulit retkottivat hihoista ja joka paikasta. Oikein huono takki, risa.

– Suurlähettiläs oli sanonut: ”Minä annan teille omia käytettyjä vaatteita, älkää menkö noissa vaatteissa Suomeen.” Martti sanoi: ”En minä ottanut niitä vastaan. Minä tulin niissä vaatteissa.” Ja se suurlähettiläs oli antanut vielä semmoisen neuvon sille Martille: ”Jättäkää puoli kieltä Venäjälle.” Ettei kaikkea saa puhua. No tietysti se puhui, Sallillekin.

– Kun oli semmoinen virta sinne Venäjälle, että miten hyvä siellä on ja työtä on jokaiselle. Ja tuollaista se sitten oli.

– Yksi Lumperin Ville, joka puhuu venäjää ja on Inkeristä kotoisin – sitä sanottiinkin Inkerin Villeksi – oli sisarelleen haastanut, että ei heitä vahdittu, kun heidät vietiin ihan tuhansien kilometrien päähän sinne aroille, kaivoksille töihin. Ei heitä kukaan vahtinut, ja neljän kuukauden perästä toivat heille lentokoneella puhtaat vaatteet ja ruokaa. Kyllä sieltä olisi karkuun päässyt, mutta kuka sieltä semmoiseen matkaan läksi.

– Se Inkerin Ville pääsi tulemaan sieltä virolaisen naisen kanssa. Joku syntyperäinen virolainen, vanha ihminen, omisti pienen mökin, missä ei ollut kuin maalattia. Kun se mummo möi sen

mökin, niin jospa se sai sen verran rahaa, että pääsivät Suomeen. Kun pääsivät rajan yli Suomen puolelle, niin Ville polvistui ja kaikki rukoukset rukoili mitä tiesi. Että pääsivät sieltä tulemaan.

”Tänne en tule milloinkaan”

– Kyllä Toivo minulle vähän rahaa jätti ja sanoi: ”Ei sinulla ole mitään hätää.” Mutta menihän minä töihin sentään. Kävin meijerissä töissä. Sota-aika oli, kun Toivo tuli parirekien kanssa Haminaan ja sanoi: ”Minä tulin nyt teitä hakemaan. Lähdetään Lemille.”

– Se oli tietysti justiin päässyt pois sieltä linnasta. Enhän minä lähtenyt sen kanssa tänne. Minulla oli se työpaikkakin. Minä olin käynyt täällä jo monta kertaa, mutta en minä meinannut tulla-kaan. Kun kävin ensimmäistä kertaa Tuuliaisessa, siellä vanhas-
sa paikassa, niin Toivo kysyi minulta kun tultiin pois: ”Mitä sinä tykkäsit?” Me vasta riiasteltiin silloin. Minä sanoin: ”Kyllä minä tänne en tule milloinkaan.”

– Mutta sitten päätin, että vien tuon pojan Lemille, ja suunniteltiin tänne tuloa. Ossi oli silloin neljän vuoden iässä. Meidän talossa asui sellainen povari, minä sanoin sille: ”Povaapas minullekin vähän jotain.” Minä olin tänne tulossa, mutta kukaan ei tiennyt, että olin tänne tulossa. Se povasi minulle ja sanoi: ”Sinä olet suunnitellut matkaa, mutta siintä ei tule mitään.” Eikä siintä tullutkaan, minä en tullutkaan tänne.

– Mutta sitten kun läksin Lemille, se oli kesä. Ajattelin, että tulen käymään. En pannut leninkejäkään kuin yhden, että minä varmasti tulen pois. Olin minä kaksi viikkoa, kun en raatsinut

sitä lasta jättää. Hamekin oli likainen, mutta taisinhan minä sen pestä kun läksin Haminaan.

– Minä tulin pois ja olin Haminassa sen pojan kanssa. Ja Toivo oli täällä Lemillä. Olihan meillä yhteisymmärrystä ja ainahan se Toivo minulle rahaa antoi, ettei minulla mitään hätää Haminassa ollut.

– Mutta sitten se poika lähti kouluun, kun oli seitsemänvuotinen. Sitten minä tulin ja sitten minä jäin. Ossi aloitti koulun täällä. Minä katsoin vähän sitä meininkiä siinä Tuuliaisessa ja sitten menin Haminaan. Silloin oli sotaväkeä liikkeellä, koska minä menin kysymään jostain sotilastoimistosta kuorma-autoa. Mätettiin kuormaan, mitä oli. Olihan minulla siellä Haminassa kaksi huonetta, olihan minulla kaikki huonekalutkin. Paljonhan minulla oli, kun minulla oli se kuorma-auto täyteen tavaraa, kertoi Linnea Tuuliainen muutostaan Lemille keväällä 1943.

– Minä kun tulin tänne, niillä Tuuliaisen veljeksillä oli keskenään käräjät. Se oli jo pimeä, kun minä tulin. Ja myllymiehet tulivat katselemaan ja nostelemaan tavarat sinne myllytupaan. Enhän minä niitä saanut mihinkään kunnan sopimaankaan.

– Toivo tulee sitten illalla myöhään sieltä käräjistä. Ei tahtonut mahtua sisään mihinkään, kun asuttiin samassa rakennuksessa missä oli se mylly. Oli pakko asua siellä, kun Tuuliaisella ei ollut kuin kaksi pientä kammaria ja yksi iso tupa. Minun piti joka aamu lähteä sieltä myllyltä tupaan kahvinkeittoon. Siellä syötiin. Ja kurjat paikat oli. Meitä oli kolme ja Väinöllä oli kolmihenkinen perhe. Ja sitten oli Taavetti ja mamma.

– Siskontyttö kun tuli käymään, se levitteli käsiään: ”Miten sinä täällä viihdyt?” Mutta olin päättänyt, että jään tänne. Sain Toivolle: ”Minä toin kaikki kampsheetkin.” Se sanoi: ”Mitäpä ne siellä Haminassa tekee.”

Tuuliaisen vanha mylly vuoden 2004 asussa. Kuva: Heikki Hovi.

– Toivo epäili vielä, sanoi että jos hänelle jotain sattuu, sanoi: ”Voit sinä mennä Haminaan takaisin.” Mutta ei minulle ole tullut mieleenkään, enkä minä enää lähtisikään. Lemillä on ollut mukavaa. Täällä on ihmiset rauhallisia ja tykättäviä. Minä aina Haminaassa kehun, miten täällä on mukavia ihmisiä, niin kuin muuallakin. Rauhallisempia ja hiljaisempia. Hyvin olen viihtynyt. En lähtisi pois minnekään. Olisi minulla tilaisuus mennä Haminaan nytkin. On minulla siellä kiinteistö, että ihan hyvin voisin mennä entisen kotini nurkille. Parempi täällä on, tuumasi Linnea Tuuliainen muutamaa vuotta ennen kuolemaansa.

Tuuliaisen vanhalla myllyllä

Toivo Tuuliainen oli mylläri eikä siten joutunut rintamalle:

– Ne taisivat jäädä kotosalle, kun jauhattivat viljaa siinä Tuuliaisen myllyssä – Siellä oli aika paljon jauhattamista. Yksi viikko oli sellainen, ettei yhtään tuntia mylly seisonut. Niillä oli yksi Lahtinen tuolta Tampereelta myllärinä, taisi olla ihan muutama vuoden. Poikamies kun oli, niin jousihan se olemaan jauhattamassa. Se Lahtinenkin vietiin sotahommiin, mutta se pääsi rintamalta pois, jauhattamaan, kun jauhattamista oli niin valtavasti paljon. Olinkohan minä jo täällä, kun Luotosen mylly paloi. Jauhattamista tuli meille Tuuliaiseen niin paljon. Ja Tuuliaisen miehet muutkin, Taavetti ja Väinö, eivät nekään olleet rintamalla. Väinö nyt olikin kädestään hiukan vaivainen, sen oikea käsi ei toiminut. Ehkä se Väinö sai sen puolesta olla poissa.

– Mutta jauhattamista oli paljon siellä Tuuliaisessa, ja se vielä oli hitaampikin mylly kuin tämä täällä Toukkalassa. Siellä Tuuliaisessa oli niin ahtaat paikat, niin enhän minä siellä mitenkään

mahtunut tai viihtynyt. Siellä oli niin vähän meille huoneita, että myllymiehiä kun oli paljon, niin siellähän piti melkein mennä maata päällekkäin. Oli niin paljon myllymiehiä yötä siellä, olivat kolmekin yötä. Mäntyharjusta ne kävivät ja Luumäeltä, ja olipa Ylämaaltakin myllymiehiä. Ja sitten kaikki nämä paikalliset vielä. Täällä ei ollut vehnäkoneita vielä silloin, kertoi Linnea Tuuliainen.

Tuuliaisen myllystä on tarina kerrottavana myös Tauno Rapilla:

– Siellä Tuuliaisen myllyssä piti olla kauan kun sinne meni, minäkin olin melkein kaksi yötä. Sitten se Väinö tuli ja sano iltasella myöhään puolen yön aikaan, että sinä saat lähtee täältä pois ja mie sanoin et mitä varten. Se sano, että on parempi että sinä lähet, kun se kansaneläketarkastaja Lajunen tulee kohta, aamu-sella se aina käypi. Minä sanoin, että sen kanssa aina sovitaan.

– Muistan kun olin pieni tyttö, meidän kylällä oli niitä työiltoja. Minun korviinikin jäi, miten haastoivat Tuuliaisen Toivon viinarahoista. Enhän minä tuntenut koko porukkaa silloin. Mutta jälkeempäin, kun tähän huusholliin tulin, Ossi on puhunut sekä tämä Linnea puhunut, että ei sille Toivolle jäänyt rahaa siitä asiasta. Mutta se kerkesi kuitenkin laittaa sen vanhan Tuuliaisen myllyn viereen jonkin lastuvillatehtaan, sen mikä paloi sotien jälkeen. Yleinen käsitys oli, että sitä rahaa olisi jäänyt, mutta sen verran, että osti jonkin maapaikan, mikä meni sitten veljeksille. Sekin oli laitettu veljien nimiin, niin kuin turvaksi, ettei mene jos Toivolle jotain sakkoja tulee, kertoi Raija Tuuliainen Matti Huttuselle.

– Toivo osti sen maakappaleen Tuuliaisen läheltä paikasta, jota sanotaan Sammallahdeksi. Toivo ei uskaltanut ottaa sitä

omiin nimiin, osti veljiensä Väinön ja Taavetin nimiin. Sekin jäi jaossa Tuuliaiselle. Kun tuli jako, ne veljekset keskenään vähän suuttuivat, eivätkä ihan vähän suuttuneetkaan, koska ne käräjiä kävivät siintä. Toivo toi todistajat, Pesun Toivo ja Sairan Eljas olivat todistamassa, että olivat paikalla, kun se niittypala ostettiin. Ja näkyyhän se kauppakirjastakin, että Toivo antoi rahat ja Toivo maksoi. Mutta nämä veljekset pitivät vaan sen. Tämä on tosi, täsmensi Linnea Tuuliainen.

– Silloin kun Topi linnaan joutui niin väärän valan todistajat silloin tekivät. Taavetti, se nuorempi veljes, oli ihan Topin näköinen, vaikka olihan heillä ikäeroa kuusi vuotta, mutta tuolla lailla hämärässä ja pimeässä ei voinut niin tarkkaan edes katsoa. Se Taavetti oli apumiehenä, mutta Toivo oli siihen aikaan Kotkassa. Joku sitten todisti, että kyllä se oli Toivo itse. Toivo osti, Savitaipaleen puolelta Tuuliaisen läheltä ison niitun vai minkä maapalasan, useamman hehtaaria. Hän ei uskaltanut laittaa mitään omiin nimiin, niin kuin tämä tonttikin oli Linnean nimissä. Jos hänelle jotain tapahtuu, niin ei mene valtiolle. Niin se osti Väinön ja Taavetin nimiin sen maapalan, ja sitten kun tuli pesänjako, niin Toivolle ei kuulunut mitään. Kyllä sitä riitaa riitti. Ja Toivo sanoi sitten Ossille, että jos sinä jatkat niin muista ettet ota ketään yhtiöön mukaan, vaan hoida ominesi, kun hänelle tuli riitaa veljienkin kanssa, niin miten sitten vieraitten kanssa, Raija Tuuliainen kertoo samasta asiasta.

Pidätys ja linnareissu kaiheresi alkuun myös Toivo Tuuliaisen ja hänen tulevan miniänsä välejä, kun tämän suvulla Olkkosilla oli ollut oma osansa pidätyksessä:

– Minun isäni ja setäni olivat niitä suojeluskunnan miehiä, ja setä oli juuri jotain piikkimattoja virittämässä, mihin se pirtu-

auto ajoi. Niin Topilla oli siitä vähän kärhämää, ja sanoi Linnealle Olkkosista että sekin oli siellä hänen pisneksiä rajoittamassa, mutta Linnea sanoi että hän sanoi Toivolle, että kuule että se ei ole sen tytön vika. Sanoi, että sitten Topi muuttui. Se ei ollut järkeillyt koko asiaa, oli vain tuijottanut sitä, että minä olin Olkkonen, sanoo Raija Tuuliainen.

– Oltiinhan me Topin kanssa yhdessä monta kertaa kun mentiin työmaillekin, minä kävin Joensuussa Topin ja Ossin mukana ja Lappeenrannassa. Sillä tavoin Topin kanssa kerkesin olla vuoden päivät ennen hänen kuolemaansa, mutta en mitenkään reilusti kylässä käynyt. Ei se ennen ollut silleen oikein tapakaan, että tullaan kun ollaan kihloissa tai muuta. Mutta kyllä siitä Topilla oli kaunaa, kun minä olin Olkkosen tyttäriä, ja nämä sen piikkimaton vetivät. Mukaan menin sinne sairaalaankin, kun Topi sai sitten kohtauksen ja siihen sitten menehtyi, hän kertoo.

Lastuvillatehtaan vei ukkonen

– Se lastuvillatehdas oli vanha puurakennus. Se oli ensimmäinen yritys Toivolla täällä. Jos sillä olisi ollut niitä viinarahoja, se ei olisi laittanut niin huonoa rakennusta, missä se alkoi sitä lastuvillaa höyläämään. Ja vanhat koneet osti. Se oli sitä aikaa, kun kaiken tavaran hinnat nousi aina ylöspäin ja ylöspäin. Se otti sinne höyläriksi yhden serkkunsa, Tuuliaisen Einon, ja voihan se höylätä itsekin. Se teki sitä tavaraa, kun se oli sitä edullista aikaa. Lastuvillaa se teki ja se paalutettiin sellaisiin paaleihin kuin nyt on heinäpaalit. Mihin ne lie käyttäneet sitä lastuvillaa, mutta sillä oli hyvä menekki, Linnea Tuuliainen muisteli vuosia sotien jälkeen.

– Mie kävin pienenä poikana siellä lastuvillatehtaalla, ja se hän sitten paloi, ja oliko se vuokramaalla. Mihin ne lastuvillat sitten sai myytyä, mutta jonkun aikaa ne niitä tekivät. Olisiko se ollut vuonna 1943, niin tapasin sen Romon Ossin siellä, kun isän kanssa käytiin myllyssä – illalla mentiin ja oltiin yötä. Ossin kanssa käveltiin päivä siellä myllyn koivikossa ja käytiin lastuvillatehtaallakin, kertoo Mauno Muukka, joka palveli Toivo Tuuliaista pitkään mm. Toukkalan myllyn myllärinä.

– Sama Ossi oli sitten Tuuliaisen Ossi, kun 1950-luvulla tapasin sitten Niemen mäellä, hän toteaa.

Linnea Tuuliainen muisti hyvin lastuvillatehtaan palon:

– Sitä lastuvillaa oli höylättynä jo oikein paljon, ja Toivo ei ollut silloin kotonakaan. Tuli kova ukonilma. Me oltiin Ossin kanssa ruiskuhilaita tekemässä. Minä näin, että nyt nousee kova ukonilma, ja niinhän se nousikin, Minä näin, miten mustat pilvet tulee, ja sitten juostiin sisään. Ja kun oikein mustat pilvet nousi ja oikein kun se löi kovan tärähdyksen, niin minä sanoin Ossille: ”Nyt se iski johonkin.” Se kävi niin kova pamahdus.

– Eikä mennyt aikaakaan, kun Kiiskiltä, naapurista, juostiin meille sanomaan, että lastuvillatehdas voipi olla tuleessa, sieltä tulee niin kovat liekit. Ja kun me juostiin Ossin kanssa katsomaan, niin kaikki oli palanut. Kova lekko oli. Ajatella, miten paljon siellä oli paaleja. Ensin sisässä oli niitä ja ulkopuolella vaikka kuinka paljon, niin minkälainen lekko sieltä tuli jo. No eihän siinä mikään auttanut. Toivo ei ollut kotonakaan, oli tietysti kaupanteossa maailmalla, niitä lastuvilloja tietysti kauppaamassa, kun niitä oli niin paljon. Kaikkihan ne paloivat.

– Toivo tuli yöllä kotiin reissusta ja minä kysyin: ”Tiesitkö sinä, että lastuvillatehdas paloi? Näitkö sinä?” Toivo sanoi: ”Johan minä näin tuolta etäältä, että hiillos on jäljellä.” Oli pimeä,

kun se oli jo elokuu, muistaakseni elokuun alkua. Sitten minä jälkeinpäin kysyin Toivolta: ”Saitko sinä nyt vakuutuksesta sitä mitä meni?” Sanoi: ”Sen verran sitä tuli, että vastasi vahinkoja.”

– Tuuliaisen Einolta, siltä Toivon serkulta ja apulaiselta, meni kaikki. Se oli sattunut menemään jonkun ison puun alle sadetta pitämään, ei se siinä sisässä ollut. Sanoi, että häneltä meni kaikki. Sillä oli ollut kultasormus ja se etsi ja tonki sitä, mutta ei se sitäkään löytänyt. Se oli tietysti sulanut. Voihan se Toivo sitten antaa omistaan sille Einolla vähän. Se asuikin siellä se Eino, kun se teki sitä lastuvillaa. Siellä oli hyvä maata, siellä oli yksi sellainen huone, se siellä ihan kuin asustikin. Ja minä annoin ruuan sille. Oli yksinäinen mies.

– Sen lastuvillatehtaan rakennuksen omistaja oli joutsenolainen. Toivo ei tainnut sitä paljon nähdäkään, ne tekivät kaupat puhelimella. Olisiko se ollut Joutsenosta entinen mylläri. Ja sillä oli jossain siellä päin se rakennus, punaiseksi maalattu lautarakennus. Se siirrettiin ja se jäi siihen Pesun maalle, ihan Tuuliaisen rajalle, mutta kuitenkin Savitaipaleen puolelle, mäennypylälle Tuuliaisen myllystä vähän matkaa. Ja keltä se Toivo ne koneet ostikaan? Ne olivat käytetyt koneet. Ne koneet taisivat olla Muurikkalasta, Miehikkälästä. Ne meni kaikki, totesi Linnea Tuuliainen.

Uusi mylly Toukkalaan

– Se Toivo oli sellainen touhun mies. Kun se lastuvillatehdas paloi ja kun se mylly oli kolmen veljeksensä ja niillä oli sitä erimielisyyttä, Toivo rupesi etsimään uuden myllyn paikkaa. Pyörän kanssa vielä etsi. Ja sitten se katsoi tämän, että tähän Toukkalaan sopii mylly tuohon.

Heikki Hovi kertoo isänsä Väinö Hovin kertoneen, että Toivo Tuuliainen oli neuvotellut vehnämyllyn rakentamisesta myös Hovinrantaan lähelle kirkonkylää, siellä olleen höyrymyllyn jatkeeksi.

– Isäni oli kuitenkin varovainen mies, eikä hankkeeseen ryhtynyt, Hovi kertoo.

Paikka Hovinrannassa olisi ollut samalla tavalla rinteessä kuten Toukkalassakin:

– Rakentaminen on ollut Toivolle tekniikan asia. Sen paikan nimi, mihin mylly on rakennettu, on Vilkinsavi. Se on ollut erittäin hyvä paikka – myllyn rakentaminen tuommoiseen rinteeseen kuin tuossa: jyvät yläkertaan, jauhot alakertaan, ja raskaat koneet saatiin tuosta sivuovesta toiseen kerrokseen. Ensimmäinen nosto jäi pois, kun jyvät putosivat kuorimakoneelle, ja seuraava nosto kun ne meni jo kivelle jauhettavaksi, kiittää Mauno Muukka Tuuliaisen ratkaisua.

– Myllyn kupeella oli iso auton moottori, joskus kysyinkin mistä se on, hän sanoi että se on veneestä – pirtuveneestä satahevosvoimainen auton moottori myllyn kupeessa. En muista mihin se sitten meni, hän kertoo.

– Ja niinhän se alkoi kyhäämään sitä, vähillä rahoilla tietysti ensi alkuun. Minulla oli vähän sitä rahaa, numerosta ei niin väliä. Minä annoin ne, kun tiesin että yhteistä elämäähän tämä meillä oli, olinhan minä käynyt vihilläkin. Mainitsen niistä rahoista, jos joku ihmettelee. Niin kuin nyt kaupungin herratkin ihmettelivät Rajalle, miniälle, kun tuttuja ovat hänen kanssaan niissä säätiöasioissa ja muussa: ”Mistähän se Tuuliainen on saanut niin paljon rahaa?” Minä sanoin: ”Etkö sinä tiennyt sanoa, että mylly on tuonut meille rahaa?” Ei Toivolle jäänyt yhtään niistä salakul-

jetuksista, ei yhtään. Ne meni kaikki, Kun ne viheltämällä tuli, niin ne puhaltamalla meni. Tämä on ihan totta, Linnea Tuuliaisnen korosti uudemman kerran.

– Tai jos sille on sen verran jäänyt, että ovat päässeet alkuun, sitä minä en tiedä. Mutta velkaahan ne tekivät eikä niille jäänyt salakuljetusrahoja. Ensin Toivo oli yksinään täällä monta vuotta. Ja minä olin siellä Tuuliaisessa, kun siellä jauhatettiin vuoroviihkeitä. Jokainen korjasi sen oman potin siltä viikolta. Ja siellä oli paljon työtä – muistan, että yksi viikko oli semmoinen, että se mylly ei tunnista kauempaa koko viikossa seisonut.

– Se oli kyllä hitaampi kuin tämä Toukkalan mylly. Siellä ei ollut kuin yksi kuorimakone ja valssi, kun täällä on nyt kolme. Toivo laittoi sitten aina kun sai rahaa myllystä, se osti aina tänne lisää niitä vehkeitä. Meillä on nyt kolme valssia ja kuorimakonetta, mutta Tuuliaisessa ei ollut kuin yksi valssi ja yksi kuorimakone ihan nyt loppuun saakka. Eihän siellä nyt tietysti kannattanutkaan, kun mylläriin palkat alkoivat nousemaan ja pientä oli se toiminta, Linnea Tuuliaisnen pohti.

– Toivo itse rakensi myllyn, mutta Toivon serkku. Ahtilansaari, oli apuna. Toivo pyysi sitä serkkuaan: ”Tule avuksi. Minä teen Toukkalaan myllyä.” Se tuli ja oli Toivon kanssa täällä. Ja olihan täällä tietysti joku muukin. Se serkku meni sitten tekemään itselleen myllyä Miehikkälään. Täytyihän niissä rakennustöissä olla miehiä ja hevonenkin. Parjasen Väinö oli siellä hevosen kanssa.

– Yöt Toivo makasi Niemen uunin päällä, piti siellä asuntoa, tuolla Sinkon Laurilla. Hyviä ihmisiä kun Sinkot olivat, niin Toivolla oli siellä uunin päällä hyvä, lämmin maata. Ja aina minulle nauroi: ”Minä aina kahden, kolmen aikaan lähden myllylle töihin. Niemet jäävät sinne, eivät ne kuulekaan, kun minä hiivin

alas uunin päältä.” Ajatella, eikö ollut aika vaatimatonta elämää, että mies lähtee uunin päältä liikkeelle myllyn rakentamiseen? totesi Linnea Tuuliainen.

– Se tykkäsi, kun siellä uunin päällä oli lämmin. Eikä tahtonut vaivata sitten niitä Niemiäkään, että olisi kahvia tai mitä. Se läksi vaan. Minä laitoin repun täysi eväitä kotonta. Miten se talvella lie tullut. Sanoi, että joku mies aina ottaa siintä kyytiin rekeensä, kun hän kävelee. Mutta kesällä tietysti vaan reppu selässä pyörän kanssa, kuvaili Linnea Tuuliainen puolisonsa Lemillä tunnetuksi tullutta vaatimatonta elämäntapaa, joka leimasi sitten häntä itseäänkin:

– Ollaan me näin jouduttu aina olemaan erikseen. Silloin kun minä olin Haminassa, Toivo oli täällä Lemillä. Ja nyt Toivo taas Toukkalassa ja minä siellä Tuuliaisessa. Mutta se oli sellaista yhteispeliä, rahaa piti saada että pääsi eteenpäin. Ja nuukasti piti olla. Minäkin olin niin nuuka. Eihän täällä tarvi niin paljon vaatteitakaan, niin minäkään en viitsinyt vaatteisiin tuhlata. Yhden kerran siskokin sanoi minulle: ”Älä nyt enää tule Haminaan tuo vanha hattu päässäsi tai minä sen poltan.” Minä olin sen jo vanhaltaan saanut siltä sisareltani sen hatun. Minä olin kahdeksan kuukautta käymättä siellä Haminassa niiden sukulaisten luona ja vielä se sisko muisti sen hatun. Sanoi: ”Ja vielä sinä tulit sama hattu päässä, minkä minä lupasin polttaa.”

Miniä Raija Tuuliaisesta mukaan Linnea oppi nuukuuden mieheltään ja muilta lemiläisiltä:

– Haminan aikaan Linneakin pukeutui niin kuin parhaiten osasi siskonsa kanssa, ja hän kun tuli Lemille niin hänellä oli vielä ne hyvät vaatteet. Mutta täällä kun jokainen piti samaa leninkiä kuukaositolkulla, koko kesän, niin hänkään ei ilennyt pitää le-

ninkejään, ja sitten kun hän vähän lihoikin, niin ne jäivät pieniksi. Niin hänkin sitten samalla tavalla ”rutkutteli” kuin nämäkin.

Tiilet Vilhulta, parakista puutavara

Mutta Toukkalan myllyn rakentamisesta vielä:

– Toivo osti ainakin yhden ison parakin, kun ne möivät niitä sodan jälkeen. Ei tuosta Kesäniemestä, vaan Uimilta päinhän se taisi ostaa. Ne möivät aikaisemmin sieltä Uimilta. Se sai aika paljon lautaa siintä, sanoi, että siinä oli kaksinkertaiset lattiat. Kun rakennustarvikkeista oli puutetta, piti ostaa käytettyä. Ja tietysti sopuhintaan sai, kun ne möivät niitä. Niistä laudoistahan tämän myllyn seinät on tehty.

– Ne parakkirakennukset myötiin huutokaupalla, niistä sai kovia lautoja, kertoi Pentti Pekkanen Taito Salmelle Uimin Punkasen tykkipatterin purkamisesta sodan jälkeen.

– Ja Vilhulta osti ne tiilet. Se oli sitä aikaa, kun se raha leikattiin. Toivo kerkesi ostaa Vilhun Antilta ne tiilet tuohon myllyyn. Eihän sitä kukaan tiennyt, että raha leikataan, ei heistä kumpikaan. Sitten kun se raha leikattiin, Vilhun Antti tuli sanomaan Toivolle: ”Nyt kävi sillä viisiin, että nyt ne rahat meni poikki. Etkö sinä korvaa?” Meidän Toivo korvasi, ei se tahtonut pitää itsellään sitä hyötyä, vaikka kauppa oli jo tehty. Kauppa kuin kauppa. Se raha kyllä annettiin kymmenen vuoden päästä takaisin, kertoi Linnea Tuuliainen myllyn rakentamisen vaiheista.

– Tuolla myllyn seinässä on hakattu vuosiluku 1946. Raija, minäni, kysyi yhtenä päivänä, onko tuo mylly tehty 1946. Ehkä se on. Toivo oli täällä Toukkalassa yksinään, minun piti olla siellä

Uimilla. Hyvinhän minä sen kälyni kanssa sovin siellä, mutta ne miehet eivät sopineet keskenään.

– Toivo oli täällä monta vuotta yksinään ja teki tuota työtä yön päivän kanssa ennen kuin sitten otti myllärin. Sitä täytyi saada sitä rahaa ensin. Se oli itse täällä jauhamassa. Minä monta kertaa kuuntelin aina Tuuliaisessa jo lauantai-iltanakin, että eikä sitä vielä tule. Kun se suksien kanssa kulki täältä sinne Tuuliaiseen. Pakkasiltoina kymmenen aikanakin vielä minä kuuntelin, että nyt se tulee, suksien suihke kuuluu. Vartuin, että mennään sitten saunaan yhtäikaa. Vanha sauna, eihän siellä olisi ollut enää kymmenen aikaan löylyä, jos siellä jatkuvasti käytiin.

– Kyllähän Toivo paljon yritti työtä täällä. Oli kortteeria Niemellä, tuossa Sinkolla, ja taisi olla niissä Kesäniemen parakeisakin, kun minä olin siellä Tuuliaisessa. Ossi oli siellä ja sitten kun alkoi kykenemään, oli viisitoista tai miten, siinä rippikoulussa, niin alkoi olemaan sitten täällä Toivon kanssa ja minä olin siellä Uimilla yksinäni.

Jauhatusta kahdessa vuorossa

Toukkalan myllyllä oli pian kaksikin mylläriä Toivo Tuuliaisen lisäksi. Mauno Muukan myllärinura alkoi 16-vuotiaana vuonna 1949:

– Rippikoulusta päästyäni 16-vuotisen olin tuolla Torvella, Kalliotuvan Väinöllä, halonteossa ja tulin kotiin sieltä illalla lokakuussa. Isäni Elias Muukka tuli kotiin myllystä ja kertoi Toivo Tuuliaisen kyselleen, onko hänellä sellaisia poikia, jotka voisi tulla myllyyn hommiin, kun jauhamista on niin paljon, yötä päivää, ja hän ei jaksaisi jauhaa ja heillä on vain yksi mylläri, Hatisen Reino, sillä kertaa töissä. Hatisen Reino oli myöskin siellä

rakentamassa sitä myllyä ja oli erittäin käsistään ja taitava rakentaja, Muukka kertoo.

– Ja heti seuraavana aamuna, keskiviikkoamuna menin myllylle seitsemäksi, ja Toivo oli siellä haalarit päällä, ja siinä alettiin Toivoa seuraamaan ja työtehtäviä mitä siinä oli. Myllymiehiä oli paljon, myllyn yläkerrassa oli säkkiä lattiat täynnä ja hevosia oli toistakymmentä pitkälti rekien ja kärrien kanssa pihalla. Siinä muutaman päivän seurattuani Toivon touhua tuli lauantai-iltapäivä ja Toivolla oli kiire lähteä linja-autossa Uimille Linnean luokse. Hän sanoi että hän tulee pyhäaamuna takaisin. Mie jäin siihen sitten kolmen myllymiehen kanssa siihen myllylle vehniä jauhamaan, muut jauhatukset saatiin jauhettua, ja hän puolen viiden maissa lähti siitä ja hyvinhän se asia onnistui, illalla kymmenen korvissa mie sain niille vehnät jauhettua ja myllymiehet lähti sitten kotiin, mie sain jauhot pussiin. Se oli neljäntenä työpäivänä. Kyllä hän neuvoi tarkkaan miten teet, ja näin se onnistui. Hän rahasti ne silloin lähtiessään, ja minä pistin avaimen oikeaan paikkaan, hän sanoi että hän tulee heti seuraavana aamuna takaisin. Siitä alkoi tämä minun myllyhomma.

– Jauhatushan jatkui, me jauhettiin yötä päivää siinä myllyssä, sillä se oli Toivon tuuri: Luotosen mylly Lappeen Tapavainolassa paloi vuonna 1949, siellä ei voitu jauhaa, ja Olkkolanhovin mylly Savitaipaleelta vähän matkaa Mikkeliin päin, Tikan myllyn takana, oli siirtovaiheessa Savitaipaleen kirkolle – Jalo siirti sitä kirkolle, Taipalsaaren myllyä ei ollut, Pety'n myllyä ei ollut. Ainoa mylly oli tämä ja sitten Tuuliaisen mylly Uimilla. Meillä riitti jauhamista koko talveksi, yötä päivää. 12-tuntista päivää myös tehtiin Hatisen Reinon kanssa aina huhtikuuhun saakka, taisi mennä hyvin huhtikuun loppuun kun Reino lähti sitten

*Toukkalan mylly nykyasussaan. Se toimii edelleen, mutta osa-aikaisesti.
Kuva: Kaija Lankia.*

pois. Siten jauhettiin, että toinen jauhoi 12 tuntia aamuvuorossa seitsemästä iltaan seitsemään ja toinen jauhoi sitten illasta seitsemästä aamuun seitsemään. Joskus jäi sitten yöllä tunti, kaksi, kolme vapaata ennen kuin jo neljän aikaan myllymiehet tuli varttumaan vuoroaan. Nämä 12 tuntia tehtiin aina niin, että repussa oli vähän kahvia ja voitaleipää, ei siellä ollut ruokataukoa eikä mitään muuta. Myllytupa oli lämmin, ja siellä myllymiehet kertoi omia juttujaan, kertoo hän myllärin työstä.

– Jo parin kolmen viikon päästä sitten syksyllä jäin jauhamaan yksinäni, Toivo poistui vähitellen myllystä, katsoi että hommat lähtee kulkemaan. Se oli kiireistä aikaa. Myllyssä kun on neljä kerrosta ja rappusia kun joutui ravaamaan paljon, niin se vaati jonkun moista jalkakuntoa ja jonkin laista tekniikkaakin, miten siellä mennään nopiasti ne rappuset alas ja ylös. Sitten kun siellä myllyssä oli silloin kolme kuorimakonetta, kolme sivulta kuusikymmensenttistä kiviparia, ja sitten oli yksi metrinen vehnävalssi ja sitten oli kauraryynimankeli ja sitten oli lajittelukone. Nämä kaikki jos pyöri, niin yksi mylläri ei ehtinyt säkkiä vaihtamaan vaan myllymiehet itse kaatoivat viljansa tuuttiin ja hoitivat säkkinsä. Mylläri hoiti muut tehtävät ja kertoi vuorojen vaihdosta, ja säkkien vaihdosta, milloin pistät mitä mihinkin ja ne oppi sitten aika paljon käyttämään näitä.

Kanadan-vehnää ja hevosen jauhoja

– Olisiko se Toivo yhden kuorimakoneen ostanut uuden. Lehdestä vai mistä se sai tietää näitä koneita. Tässä ei ollut kuin yksi kuorimakone ja yksi valssi. Se osti aika uuden valssin joltakin Karjalan evakolta, sai tietää, että se oli myytävänä. En tiedä, ostiko se yhden uuden valssin – ne valssit on niitä vehnäkonei-

ta. Kolmehan niitä tässä on, mutta yksi kerrallaan laitettu. Nyt kuorimakoneitakin on kolme. Lappeenrannassa paloi joku mylly, Luotonen. Toivo hommasi sieltä kaksikin ylimääräistä kuorimakonetta tai valssia. Ne on vieläkin tuolla rannassa: toinen on siellä sahalla ja toinen on ulkona. Niitä olisi voinut vielä sijoittaa tänne, mutta ne jäivät sijoittamatta, muisteli Linnea Tuuliainen 2000-luvun alussa miehensä hankintoja.

– Kesällä 1954 Kouvolan rautatieaseman lähellä ollut Kymen Kauppamyly meni konkurssiin ja siellä oli koneiden huutokauppa. Menimme sinne, Toivo, Ossi ja minä Ossin Studebaker-autolla. Siellä oli kaupan vehnävalsseja kymmenkunta ynnä muita tarvittavia koneita. Kun olimme valinneet ostettavat koneet, niin minä toimin huutajana, Toivo antoi ohjeita selän takaa. Siinä monet ammattimyllylärit katsoivat, mitä se poika niilläkin tekee, muistelee Mauno Muukka. – Ostimme kaksi vehnävalssia, rum-puseulan ynnä muuta. Toinen valssi seisoi myllyn toisen kerroksen ovenpielessä useita vuosia ja toinen rannalla saharakennuksessa, hän kertoo.

– Vehnän jauhaminenhan tapahtui siten sarjatyönä, että siellä on kolmet vehnät yhtä aikaa, jos on erät sellaisia pienempiä, alle kahdensadan ja vähän suurempiakin eriä mahtuu sinne yhtä aikaa. Kuorimakoneella puhdistetaan, ne menee viljan varasäiliöön. Sitten tulee rouhintavaihe, siinä ajetaan neljä kertaa läpi ne vehnät; vehnä jauhetaan toisella tapaa kuin muut jyvät, vehnä rouhitaan vähän kerrassaan jolloin sisus erkane ja kuori jää levyksi tähteeksi. Sitten siitä rakeesta vasta jauheetaan vehnäjauho. Vehnäjauhon kierto on useita satoja metrejä ennen kuin se tulee säkkiin, se saattaa kiertää neljä-viisikinsataa metriä, kun se menee alas ja nostetaan elevaattorilla ylös, keskipakoisseulalla välillä seulotaan ja sitten taas hieno menee

säkkiin ja karkeampi menee uudestaan ja sitten lopuksi ajetaan ulos. Ruisjauhot jauhetaan tietysti toisella tapaa. Silloin ei ollut kotitarvemyllyjä, joten ohraa riitti koko päiväksi jauhaa, joskus iltamyöhään, sitten ruistakin jauhettiin, talot olivat omavaraisia, ja kauran jauhamistakin riitti melkein koko päiväksi, kun isot isännät toi monta säkkiä kauraa yhdellä kertaa, perehdyttää Mauno Muukka myllyn toimintaan.

– Ja sitten oli näitä kastuneita viljoja, oli rukiitakin mitkä oli päässyt kastumaan ja sitten ne oli kuivattu ja ne vähän haiskahi imelänhajuiselle. Ne jauhettiin yleensä hevoselle, ja ohrat – hevosellehan ne jauhettiin, mutta sitten seuraavalla kerralla ne muutamat isännät jopa toivat pullon pohjassa maistiaisia, mille tää maistuu. Kyllä niistä pontikkaa tehtiin. Nämä talot oli tuttuja. Tuolla Luumäellä pojat kävi veneellä, Savitaipaleen pojat oli erittäin tuttuja, ja Lemini pojat, Mauno Muukka kertoo ”hevosenjauhojen” jauhattajista.

– Vuosi 1949 oli katovuosi, pakkaneen oli heinä-elokuun vaihteessa ja kaikki nämä alavan paikan vehnät ja kaurat oli kurttuaisia kuin korvasienet, kauroissakaan ei ollut kuin kuoret, niistähän ei tullut jauhoja. Kuka teki aikaisemmin vehnän ja viljan, niistä tuli hyviä jauhoja. Uiminniemi ja Kaamaniemi oli vähän kuin etunenässä ja monet muut. Niitähän jauhettiin paljon, vaikka oli sellainen katovuosi.

– Silloin ostettiin vuonna 1951 Vainikkalan viljavarastolta kanadalaista vehnää, sitä myytiin sitten isännille jyvänä ja sitten jauhettiin ja ne saivat sitten jauhot itselleen kun ostivat vehnän ja maksoivat tullin siitä. Mutta siinäkin oli siihen aikaan pykälä, että se olisi pitänyt sekoittaa siihen kotimaiseen vehnään, mutta eihän myö niin tuhmia oltu, että myö oltais kaksia pilattu, vaan

myö jauhettiin ne kotimaiset vehnät erikseen ja ostetut vehnät erikseen, saivat sitten kanadalaisesta vehnästä hyvän jauhon. Myöskin sitten maissia ostettiin, sitä oli myllyssä myös.

– Myllymiehet tuli yleensä hevosella, jopa jäätä myöten. Tunsin Lemin myllymiehet lähes kaikki ja nämä Lappeen pitäjän aina tuonne Vilkjärvelle, ja Heituinlahden Purtoismäestäkin käytiin myllyssä ja aina Taipalsaaren puolelta. Sen aikaiset myllymiehet olivat sodassa käyneet ja hevosauroilla kyntäneet, niin menivät selkä kyyryssä mutta muuten vahvoja. Niitä joutui aina sitten jelpaamaan säkkien kanssa. Myllysäkit oli siihen aikaan omakutoisia säkkejä, vehnäsäkinkin kun pisti täyteen se painoi 80 kiloa. Sitä vanhaa miestä piti auttaa ja ottaa toisesta päästä kiinni, mutta minä sen vehnäsäkinkin, 80-kiloisen säkin kun otin kahta puolta kiinni, sen kannoin myllymiesten kärristä tai reestä myllyyn. Traktoreita alkoi ilmestyä 1951 ja sen jälkeen, Muukka kertoo.

Kouvolasta ostettu valssikaan ei loppujen lopuksi jäänyt työtömäksi:

– Kokeilin 50-luvun loppupuolella useamman kerran vehnäkoineilla, mitä muutosta olisi tehtävä, jotta valssi sopisi ohran jauhatukseen. Keskustelin Toivon kanssa kokeilusta muistaakseni vasta 60-luvun vaihteessa. Vähän epäillen hän päätyi muutokseen, sanoi, että kokeillaan, kun kivetkin olisi uusittava. Seuraavana kesänä minä poistin kaksi kiviparia ja Toivo osti vasaramyllyn rehuviljan jauhatukseen, yksi kivipari jäi vielä leipäviljojen jauhatukseen. Laitoin kesän aikana Kouvolasta ostetuista valssista ja rumpuseulasta ohran jauhatukseen koneet paikoilleen, Toivo avusti suunnittelussa ja raskaimpien koneiden siirrossa. Toivolla oli niinä aikoina paljon muuta tekemistä ja häntä näkyi myllyllä ja kotona hyvin harvoin. Kun oli jauhanut ohria valssilla

muutaman päivän, tuli hän kyselemään, miten se muutos onnistui, Muukka kertoo.

– Ohran jauhaminen valssilla onnistui erinomaisesti ja myös nopeutui. Uusin rumpuseulan seulakankaat parhailla saatavissa olleilla laaduilla vuonna 1964. Ne samat seulat ovat kestäneet vuoteen 2010 saakka. Tietääkseni Tuuliaisien mylly on ainoa mylly näillä seuduilla, jossa ohra jauhetaan valssilla, josta saadaan seulottua jauhoa, hän toteaa.

Raamisaha ja kuorma-auto

Myllyn ohella Toukkalaan pystytettiin myös saha:

– Siellä Tykkietien varressa oli Olkkosen saha. Nahkuri Sinkkohan asui siinä talossa ja siinähan oli Olkkosen koskessa mylly, raamisaha ja kanttisirkkeli. Sirkkeli ja raamisaha siirrettiin 1940-luvun lopulla, kun mylly oli lopettanut sahauksen, tänne rannalle ja Toivo Tuuliainen ja Vilho Saira yhteisesti rakensivat sahan, joka on nyt tähteenä. Siellä sahattiin sitten jopa vierastakin puutavaraa jonkun verran, ja minäkin Ossin kanssa kokeilin sitä ja sahattiin niitä talotarpeita siinä, kertoo Mauno Muukka.

– Kun siinä raamisahassa ei ollut kuin yksi raami, niin ensin ajettiin parru, tuommoinen kuusi, viisituumainen parru ja sitten sivuterät leikkasi sen laudan mikä oli tuppeen sahattua lautaa, ne tupit sahattiin ja sitten kantilla kantattiin ja sitten käännettiin tämä puu toisinpäin ja vedettiin rullalla takaisin ja sitten vaihdettiin teriä, sahattiin nippuun ja ajettiin se kantattu parru sitten toisinpäin. Saatiin näin oikeat laudat. Jouduttiin välillä vaihtamaan se terä, mutta siinä oli kiskot millä niput työnnettiin takaisin. Myö Ossin kanssa silloin 1950 keväällä sahattiin sahalta talotarpeita.

– Saha ja sirkkeli hävisivät sieltä joskus 1950-luvun lopulla, en tiedä mihin. Saharakennuksen ulkoseinään laitoin pistorasian, siihen tuli pulsaattoripesukone, jolla Linnea pesi pyykkiä kesäaikoina monet vuodet, Muukka kertoo.

– Sitten muistan hyvästi, kun Toivo osti kuorma-auton vuonna 1950 joulun alla, uuden Bedford-kuorma-auton alustan, missä oli satahevosvoimainen moottori. Se oli sen aikaisia suurimpia. Siihen rakennettiin 1951 heti uutta lavaa päälle. Ja eihän siihen aikaan autoja saanut ilman rahaa, kyllä ne piti maksaa jo etukäteen. Heti loppiaisen jälkeen saatiin se lava tehtyä ja ensimmäinen autonkuljettaja oli Taipaleen Martti, muistaa Mauno Muukka.

– Havon Mauno Savitaipaleelta osti uuden Mersun samanaikaisesti kuin Tuuliaisen Toivo osti tämän Bedforin, ja Mauno toi veljensä Martin ison viljakuorman Savitaipaleen Havolta myllyyn, niin minä jauhoin sitä puoli päivää, siinä oli vehnää ja ohraa ja mitä siinä olikin kuorma-auton lavalla, Mauno Muukka kertoo.

– Mylly tuotti rahaa niin paljon Vilkinsavella, että ei siihen pirturahoja tarvittu, kyllä ne rahat tulivat myllymiesten pussista. Kun yhden päivän tuotolla, 12 tunnin tuotolla maksoi myllärille puolentoista kuukauden palkan. Se oli sen aikainen palkka. Mie sain silloin 500 markkaa päivä – tein töitä monta vuotta melko pienellä palkalla 12 tuntia päivässä. Se ei riittänyt loppujen lopuksi 12 tuntia, kun jäin yksinään, niin se oli aamusta seitsemästä iltaan kymmeneen, voi mennä puoleen yhteentoista. Ei minulla ollut mitään kesälomia, ei minulla ollut mitään, jos olin kipiä, Mauno Muukka kertoo.

Auton oston yhteydessä hän kuitenkin sai moottoripyörän:

- Toivat minulle moottoripyörän heti loppiaisen jälkeen Lappeenrannasta. Lappeenrantaan tuli kaksi uutta moottoripyörää Urheiluliike Sukeen, minä sain niistä toisen. Ossi olin jo vuosikaudet aiemmin maksanut rahat sisään, hän sanoi että hän ei tarvitse, hänellä on IC siellä Uimilla, ja se asui siihen aikaan vielä siellä Uimilla. Mie sain siten CZ100-kilpapyörän, 150-kuutioisen. Sitten syksyllä tuli seuraavat Lappeenrantaan, ja sitten vuonna 1952 tuli Norton ja AJS, mikä oli Kottilan Jussillakin, ja sitten BMW:itä, kartaanivetoisia pyöriä oli sitten. Minäkin ajoin sillä moottoripyörällä jossain vaiheessa sitten Mikkeliin.

- Ajettiin moottoripyörillä, ja sitten hän 1951 osti auton ja sillä ajettiin, piikkinokka-Skodalla. Sitten 1953 hän oli ostanut jo Studebaker-auton. Sillä käytiin mm. ostamassa niitä mylykkoneita, Muukka kertoo.

- Mylly tuotti minun ensimmäisenä vuotenani niin paljon rahaa, että talon teko alkoi vuonna 1951, ja autolla ajettiin propisia, kuormat tehtiin käsin, ja sitten oli semmoinen vintturimallinen nosturi, millä kierrettiin joloja pitkin tukit kyytiin, ei ollut mitään Hiioppia tai Joutsalaisia nostureita, ainakaan alussa, muistaa Mauno Muukka.

- Vuoteen 1966 asti, 17 vuoden ajan palvelin Toivo Tuuliaista työtehtävissä, paitsi sitten kahdeksan kuukautta tasan päivälleen olin pois sieltä armeijassa. Illalla läksin viideltä myllystä ja sitten aamulla läksin seitsemän aikaan armeijaan, ja taas illalla kun tulín armeijasta, seuraavana aamuna menin hommiin. Veljeni Reino oli sen välin.

- Toivo antoi ohjeita armeijaan lähtiessä, että aliupseerikouluun ei kannata mennä. Toimin ohjeiden mukaisesti ja juoksin monta kertaa kasarmin ympäri, kun ääntä ei riittänyt tarpeeksi. Selvisin kahdeksan kuukauden palvelusajalla. Se pinnaaminen

kyllä kostautui minulle, kun yritin hakeutua poliisikouluun; siellä vaatimus oli aliupseerikoulutus, Muukka toteaa.

– Hyviäkin muistoja on: Olin armeijassa komennuksella Jyväskylän Kanavuoreessa, kun vääpeli ilmoitti, että haluatko lähteä viikonloppulomalle perjantai-iltana – et ole pitänyt vielä yhtään lomaa neljään kuukauteen. Läksin sieltä littera kourassa Lemin suuntaan, matka kesti seuraavaan aamuun saakka. Toivo tuli Niolle minua haastattamaan ja lähtiessään kaivoi takataskustaan olevasta nipusta minulle rahaa. Paluumatkaa lyhentääkseen Ossi vei minut Savitaipaleen kirkolle Mikkeliin lähtevälle linja-autolle Studebaker-autollaan. Vähän ennen juhannusta Kanavuoren-komennus päättyi ja tultiin Mikkeliin, juhannuksena -53 menin moottoripyörällä takasiin Mikkeliin, josta kävin useita kertoja pyörällä sunnuntaisin Lemillä. Armeijassa oloni aikana Toivo ja veljeni Reino muuttivat myllyssä kolmen kuorimakoneen syklonit kangassuotimiksi, ja niin sanottu tohukoppi poistui.

Aina askelen edellä muita

– Toivo aina nauroi niitä Tuuliaisien miehiä, että miten hän on päässyt näin paljon eteenpäin ja ne ovat siellä paikallaan, eikä siellä tapahdu mitään. Eikä siellä tapahtunut mitään. Nyt se seiso kymmenen vuotta se mylly. Vaikka eihän tämä Toukkalan myllykään enää mitään tienaa, mutta onhan se mukava, kun naapurit saavat jauhoja. Ja meillekin on mukava katsella, kun tässä on vähän niin kuin elämää. Tämäkin mäki olisi hyvin kuollut, jos tässä ei olisi mitään. Tuo myllyhomma on mennyt hyvin pieneksi, että tuskin elättäisi yhtä perhettäkään, jos ei ole mitään muuta. Parastaikaa ihmisten pitäisi käydä lajittelemassa,

mutta ei ole ketään, tuumaili kotitarvemyllyjen näivettämästä elinkeinosta Linnea Tuuliainen.

– Eihän se Toivo ollut tuhma, ymmärsihän se. Se meni aina vähän niin kuin toisien edellä. Ensten se nuo myllyt käytti ja sitten kuorma-auton osti. Minä olin vielä siellä Tuuliaisessa, kun se sen kuorma-auton osti, Peetvortin. Vielähän se on tuolla romuna rannassa. Se ajoi sillä Peetvortilla tukkia ja mitä ne ajoivat. Täällä oli Hajon Lauri niissä metsähommissa ja se Lauri tietysti järjesteli sille kuorma-autolle töitäkin.

– Täytyihän sen tietysti katsoa eteenpäin. Se oli vähän edellä. Ensin laittaa myllyt ja sitten muut. Ja sittenhän se tietysti ajatteli, että olisihan hän voinut jotakin rehellisempääkin hommaa ryhtyä tekemään kuin sitä pirtukauppaa. Ja katui sitä sitten kovasti, Linnea Tuuliainen sanoi.

Vaivihkaa pappilaan

– Tämä mylly tuotti niin paljon rahaa, että vuonna 1951 alkoi talon rakentaminen siihen nykyiselle paikalle. Vanha talo rakennettiin siten, että Vallon veljekset asui Lahnajärven rannassa, Leevi ja kaksi veljestä rakensi sen talon, mutta ei yläkertaa, mie rakensin sen yläkerran joskus sitten myöhempään, sivuhomma, kertoo Mauno Muukka.

– Ne kaivoi lapiolla sen pohjan ja Niemen Laurin sontakärrillä ajoivat soran ja kippasivat ja tekivät sen pihapenkan tielle päin. Lapiolla kaivoivat ja valoivat sen pohjan 1951 ja vuonna 1952 Toivo Saira teki nätin kaakeliuunin. Viisi viikkoa meni, kun teki niin hyvää työtä, kun ne oli vanhat kaakelit ja se viilan kanssa oikaisi kaikki kaakelinsivut siihen leipäuuniin, ja tuli hyvä uuni. Hyvä muurari, asui siellä Kiv'oron luona Pakkalassa.

- Talon rakentaminen oli 1951 ja muistaakseni 1952 Linnea tuli siihen, muutti tänne Lemille asumaan, se asui siihen aikaan tuolla Tuuliaisessa myllytuvassa. Mie oon siellä tavannut Romon Ossin pienenä poikana, ja Ossista tuli hyvä ystävä, myöhän Ossin kanssa kuljettiin monet tanssireissut. 1951 Ossi osti piikinokka-Skodan, sillä käytiin jopa olympialaisissa silloin 1952.

- Minä maalasin sen talon vuonna 1952, Aallon Riston pojat kulki siinä, asuivat siinä Kesäniemessä, niin pojat lauloivat kun minä maalasin sitä maantien puoleista sivua, ne lauloi "Maalari maalaa taloa, ryyppää viinaa...", muistelee Mauno Muukka.

- Yläkertahan jäi rakentamatta, ja Haikon Laurihan asui siinä talossa vielä, Lauri oli Kaukaan ostoasiamies ja järjesti sille paljon niitä ajoja. Mie rakensin yläkerta sitten vapaa-aikanani, ne laudoitukset tein kaikki ja Toivo sanoi että hän laittaa ne sahanpurut. Se ne vintille vei, mutta seinän väliin ne jäi laittamatta. Koko aikana ei siellä väliseinien välissä ollut sahajauhoa. Oliko sitä vuorivillaa vielä siihen aikaan, tuskin.

- Se Peetvort oli ihan uusi silloin, kun minä sitten tulin tänne Toukkalaan. Toivo sanoi: "Laita niitä tavaroita kasaan siellä Tuuliaisessa. Tulen pyhällä hakemaan. Kuorma-autoon sitten viedään tavarat ja lähdetään." Ja niinhän se tuli, Linnea Tuuliaisnen muisteli uutta vaihetta elämässään.

- Sitten minä tulin tänne. Siellä Tuuliaisessa oli ollut niin ahdasta, kun oli oikein paljon ihmisiä. Minä muistan sen aina, kun pyhäiltana tultiin ja minä maanantaiaamuna nousin ylös ja sain käydä kahvinkeittoon siinä omassa talossa, niin tuntui kuin olisi vasta menty naimisiin. Se oli juhlaa, se alku, mutta eihän se sitten juhlaa ollut myöhemmin.

Linnea Romon ja Toivo Tuuliaisnen häät oli vietetty kahdeksan vuotta aiemmin, hyvin vaatimattomasti:

– Valma Laari, Ossin serkku, kertoi, että he kävivät vain pap-pilassa, että hän arvasi, että he lähtivät vihille, kun lähtivät hy-vissä vaatteissa polkupyörillä kirkolle. Eivät he mitään häitä pitäneet, oli Raija Tuuliainen kuullut appivanhempiensä vihki-misestä kesäkuussa 1944.

Veljekset hanakoita käräjoimään

Oma tupa ja oma lupa oli Linnea Tuuliaiselle mieleen:

– Vaikka me siellä Tuuliaisessa sovittiin, niin eihän se sem-moista ollut, kun miehet eivät oikein sopineet. Tietystihän vel-jeksille aina tulee kääntä. Mutta ne eivät milloinkaan riidelleet siellä – ne läksivät käräjoimään. Tuomarit selvittivät asiat. En minä kuullut milloinkaan, että ne olisivat riidelleet keskenään, taikka sitten ne eivät meidän naisten kuullen riidelleet – mutta ne läksivät käräjoimään. Ne käräjoivät miten monia vuosia tai ei ihan vuosia, mutta käräjillähän ne selvitettiin ne työviikot ja kaikki, hän kertoi.

– Linnea sanoi, että hän ei kuullut koskaan, että he olisivat huutaneet toisilleen päin kasvoja, kironneet tai puineet nyrkkiä, vaan se oli aina käräjät. Minua harmitti kamalasti, kun se käski minun polttaa ne paperit, eihän minun olisi tarvinnut polttaa, niissä olisi ollut ihan historiaa, harmittelee Raija Tuuliainen. – Ison osan käräjäpapereita Toivo oli itse polttanut vähän ennen kuolemaansa.

Riidat olivat perua jo varhaisilta vuosilta:

– Nämä on Linnean ja Toivon minulle kertomia juttuja: Toivolla oli kauppa Taavetissa, melkein vastapäätä silloista rautatiease-maa. Väinö-veli kävi hoitamaan sitä. Väinö oli käynyt Tampereel-la merkantiksi kauppakoulussa, Toivoko sen vielä kouluttikin.

He alkoivat riidellä, kun ne näki, että Toivo menestyykin. Väinö hoiti sitä kauppaa ja kun Toivo tuli sitten joskus tarkastuksille, niin kauppa oli tyhjä ja rahaa ei ollut missään. Oli pistänyt ne rahat omiinsa. Siitä se riitelemine alkoi. Sitten sai Väinö puhuttua sen Taavetin, poikamiehen, puolelleen, kun Taavetti oli sellainen hiljainen ja kaino ja asui siinä kotona Väinön kanssa, kun Topi oli maailmalla, Raija Tuuliainen kertoo.

– Toivo oli veljilleen niin katkera, ettei se osannut niille antaa anteeksi. Se sanoi vähän ennen kuolemaansakin, että hänen veljiään ei hänen hautajaisiinsa tarvitse kutsua. Väinö oli siellä kuitenkin, ja kutsuttiin Taavettikin. Se oli ikävä puoli asiassa, mutta niin paljon tämä Väinö-veli häntä petti ja teki kiusaa. Sitä Toivo ei jaksanut sulattaa koskaan, hän sanoo.

Vaikka Toivo Tuuliainen yleensä tuli hyvin juttuun kaikkien kanssa, veljet eivät olleet ainoat, joiden kanssa tuli riitaa:

– Niemellä Topi asui myllyä rakentaessaan, mutta sitten 1950-luvun lopulla rakenti sellaisen riidan naapureiden kanssa, että ei jauheta naapurille. Toivo oli niin väärässä siinä asiassa kuin olla osasi. Siellä on sen riidan monumentti olemassa saarella Lahnajärnessä. Lahnajärven vesi kun laski, siihen alkoi ilmestyä saari, siinä ei ollut kuin muutama kivi ja pikkuisen paljasta, tein Toivolle saunan pohjan siihen. Se oli Karhun Eeron rajalla ja Ryyppön Eikka oli Vilhun Ennin, rakennusmestari Erkki Vilhun siskon kanssa naimisissa. Eihän siihen kukaan voi rakentaa eikä rakennuslupaa antaa, kun se ei ollut hänen maataan, Mauno Muukka kertoo.

– Toivo suuttui siitä, kun tieto tuli hänelle poliisin välityksellä, tietää Raija Tuuliainen kertoa.

– Toivo ja Linnea eivät pitäneet rakennuslautakunnan päätöksestä ja siitä tuli monivuotinen naapuriviha. Illalla kun menin tupaan viemään rahapussia, oli tuomio jo päätetty. Toivo oli pöydän kulmassa, Linnea pöydän päässä ja luki ohjeet minulle: jauhatuskielto Karhun Eerolle, Karhun Toivolle, Muhlin Vilholle, Niemen Laurille ja Lehtosen Kallelle – Kalle kuului silloin rakennuslautakuntaan. Kun tulevat myllyyn niin sanot heille, että teille on kielletty jauhamasta mitään. Hyvin tieto oli naapureille mennyt eikä minun tarvinnut asiaa heille esittää. Muutaman päivän jälkeen Muhlin Vilho tuli myllylle ja pyysi myllymiehistä Paakon Huugon mukaansa ja kysyi tämän vierasmiehen kuullen, onko minua kielletty jauhamasta heille. Kerroin niin kuin minulle oli sanottu. Vilho sanoi vievänsä asiaa eteenpäin, arveli elinkeinonharjoitusluvankin olevan vaarassa, jos myllymiehiä aletaan rajoitella, Mauno Muukka kertoo.

– Toivo oli tässä niin väärässä kuin olla ja osaa, mie jauhoin heille vaikka he olivat jauhatuskiellossa. Kohosesta, missä oli Hietamiehen Mirjan kotitalo, niin sen isäntä toi naapurin Karhun Eeron viljat myllyyn. Mie en tiiä mistä ne kierti; Karhun aitasta on myllylle noin 50 metriä. Niemen Laurin jyviä toi myllyyn joku toinen ja Kangasmäen Paavo toi Lehtosen Kallen jyvät myllyyn. Ne sanoi suoraan kenen jyviä ne on, mie sanoin etten kehtaa riidellä ja jauhoin niille. Jauhoin omapäisesti, en virkkanut Toivolle eikä varmasti tiennyt Ossikaan, Mauno Muukka voi nyt tunnustaa.

– Sitten kun Topista aika jätti, niin kyllä varmasti kaikki kävivät myllyssä ja Muukan Keijo oli jo myllärinä, hän toteaa.

– Sahan rannassa voi käydä jääkelillä katsomassa tämän riidan monumenttia, isoja koivuja jo kasvaa pohjan läpi. Mie tein yksinään sen pohjan ja työnsin kottikärryillä kaikki ne tarpeet

sinne. Minulla oli silloin betonimylly, ja sain sahalta virtaa, ker-
too hän.

Maansiirto alkoi Hanomagista

Toivo Tuuliaisien kuorma-autohankintoja seurasivat maansiirto-
koneet:

– Mitenkäs se alkoi? Johan minä olin täällä (Toukkalassa),
minä tulin tänne helmikuussa 1952. Ja menihän siinä muutama
vuosi, mutta ensimmäinen kone oli Hanomag, vissiin kai näitä
halvempia, Tietysti ei ollut vielä niin paljon rahaa, että olisi osta-
nut näitä Caterpillareita, mutta sen tapainenhan se oli, muisteli
Linnea Tuuliainen.

– Tänne Lemillehän Toivo sen koneen toi, kun täällä oli kiviset
pellot. Mutta en muista, mihin taloon se ensimmäiseksi meni
– olisiko se mennyt tuonne Olkkosen kylään tai tuonnepäin?
Muistelen, että ensimmäiseen taloon kun se meni, se ei ottanut
siitä työstä maksuakaan. Muistan sen kuskin, mutta en muista,
olisiko Toivo sitä itse ajanut. Tuskin se ajoi, mutta kyllä se siellä
mukana oli. Täytyihän sen varmasti itsekin vähän ajaa, että oppi
sitten neuvomaan toisia. Muukan Manne voipi muistaa, kiinnos-
tihan sitä Maunoakin nämä jutut, arveli Linnea Tuuliainen.

– Suomessa oli sotakorvausaika. Sotakorvauspuita ajettiin
aina vuoteen 1955 saakka. Sitten tämä Pellonraivauksen kate-
pillari ajoi siitä ohitse, ja Karhun Eero teki Raikasvaaralle päin
tietä kun sotakorvauspuut piti kaikki saada pois, ja se ajoi sen
hevosen kärrä- ja rekitiet pohjaa myöten lumet pois, että pääsi
autolla hakemaan. Kun se tuli myllyn kohdalla tietä, viittasin,
että aja se myllytiekin ja se ajoi, ja kun se pyyhkäisi kerralla

edestakaisin, niin tästäkö lie Toivo innostunut, että millaisia vehkeitä nämä katerpillarit on, Mauno Muukka miettii.

– Pellonraivaus oli valtiollinen työ, missä herrat omistivat ja siinä oli myös Kekkonen omalta osaltaan osakkaana. Näitä katerpillareita E7:ja ei myyty kenellekään yksityiselle. Toivo osti vuonna 1956 tai 1955 ensimmäisen katerpillarin, Hanomagin. Se oli kolmas yksityiselle suomalaiselle henkilölle myyty katerpillari. Aiemmin oli yksityiselle myyty vain kaksi, Pellonraivaus sai näitä kyllä. Sen kuskiksi tuli haminalainen poika, Pyykkö. Siitä alkoi tämä kivenraivaus. Niissä oli piikkipuskurit ja raivattiin kiveä, hän kertoo.

– Vuonna 1956 tuli Caterpillar T7, 14 tonnia painava piikkipuskurilla ja sillä lähetettiin sitten kiviä raivaamaan pelloilta. Työntämällä otettiin se kivi irti ja työnnettiin pellon reunaan. Minäkin joskus remonttihommissani kokeilin, miten ne kulkee, ne oli sellaisia käsin ohjattavia telakoneita, ja vahvoja koneita olivatkin.

– Myllyhommahan hiljeni, minullekin jäi aikaa siellä olla pillarin mukana huoltohommissa ja autohommissa olin aika paljon siten kesän aikana mukana. Pellonraivausta ne kierti aika pitkälti aina tuonne Savitaipaleen Heituinlahteen saakka, ja minäkin kävin siellä Heituinlahdessa huoltohommissa yhtenä kesäaamuna. Aamulla kello kolmen aikaan lähdimme Purtoismäelle, Puunenen pellolle. Siellä korjasimme pillaria muutaman tunnin, kun kaksi kylän miestä tuli luoksemme, kertoivat olleensa kalassa. Miehet olivat vähän nokisia ja haiskahtivat kovasti savulle. Vähän myöhemmin meille selvisi, että miesten kaloilla oli lasikanet, Mauno Muukka kertoo.

– Myös nämä telakoneet vaativat korjausta ja kuljetusalustan. Kuljetusalusta tehtiin. Toivo rakennutti ja minäkin olin siinä joskus vapaa-aikana tekemässä tuossa Pyörä-Sinkon Rakokivellä – ennen huoltoasemaa vasemmalla puolella Alpon pajalla, siinä tehtiin se kuljetusalusta ja se kun ei meinannut mennä katsastuksesta läpi, Toivohan niitä neuvoi niitä katsastusmiehiä, ja kylä se loppujen lopuksi meni läpi. Siinä oli jonkinlaista keskustelua, Mauno Muukka muistaa.

– Tarvittiin myös huoltomies, huoltomieheksi tuli heti Pyörä-Sinkon Heikki, Heikki Sinkko, autoilija-Sinkon poikia.

– Willys-jeeppiin laitettiin pyörivä generaattori, jotta pysyttiin hitsaamaan. Auton moottori pyöritti sitä, ja pellollekin ajettiin: nelivetoinen jeeppi pellolle ja auto pyörimään ja sillä saatiin sähköllä hitsattua aina mitä tarvittiin. Heikki oli sitkeä mies tekemään töitä, rasvassa yltä päältä ja joskus siellä pillarin allakin likaisena, mutta sitkeä mies kuin olla ja osasi. Joskus Heikin kanssa olin mukana remonttia auttamassa ja jopa vähän hitsasinkin.

– Isännillä ei ollut joka talossa rahaa maksaa, niin ne oli vuosia saamatta ne maksut ja tietysti Toivo keksi että miten nämä saadaan rahat pois. Toivokin alkoi sairastelemaan, vähän rintavaivoja, miekin kävin useana iltana Toivon kanssa autokuskina – illalla ajettiin aina talosta taloon ja vietiin tratta että saatiin nimi paperiin, ja kun Toivo vei tratan pankkiin niin isännät helpommin maksoivat. Muistan hyvin kun tuonne Luumäen Lökäsiinkin mentiin, Toivo jäi auton luokse, kun häntä koskee rinnasta, käy sie viemässä paperit talolle,. Mie kävin ja esitin asiat, sain nimen paperiin ja tulini pois, Muukka kertoo.

– Toivolta se myllyhomma jäi kokonaan minun hommaksi sen jälkeen. Hän aika paljon liikkui tuolla ulkopuolella ja oli aina

kaksi askelta edellä toisia. Hän oli autohommissa, niin toiset suunnitteli autohommaa vasta. Sitten kun tuli näitä pillarihomia, niin Erkki Vilhulla oli se kivenraivausauto, ja ne porasi reiän ja nosturilla laittoivat kiilapultin reikään ja lenkistä nostivat nosturilla auton lavalle kiven ja veivät ja kaatoivat pois. Se pultti lähti irti kun lyötiin alaspäin se kiila. Melkoinen systeemi. Sitten Erkki osti pillarin, niin Toivo osti samanaikaisesti näitä kauhakoneita, Teräsmiehen ja Jussi-22:n, Mauno Muukka kertoo.

”Paljonko maksaa pillari?”

Tarina Toivo Tuuliaisen pillarin ostosta on elänyt suusta suuhun Lemillä. Matti Huttusen versio, jonka hän kertoi Linnea Tuuliaiselle oli tämä:

– On kerrottu, että Toivo menee maalaismaisesti ja vaatimattomasti pukeutuneena, reppu selässä pillarikauppaan kyselemään ja katselemaan pillaria: ”Tuossa olisi sopiva. Paljonko se maksaa?” Myyjä sanoi: ”Se on hirmuisen kallis.” Toivo sanoi: ”Minkä verran se maksaa? Minä tarvitsisin pillaria.” Sanoivat hinnan ja Toivo sanoi: ”No jos minä otan tuon.” Se pillari oli kuulemma luovattu Ouluun johonkin liikkeeseen, sehän oli säännöstelyn aikaa eikä niitä pillareita ollut rajattomasti. Se myyjä meni sanomaan johtajalle, että nyt yksi ukko ostaisi sen pillarin, että mitä tehdään. Johtaja mietti, että se Oulun kauppa oli vähän epävarma, että jos tältä saadaan rahat pois, niin myydään tälle Tuuliaiselle. Ja kun oli puhetta maksuajasta, niin Toivo sanoi: ”Minä mielelläni lukisin ne rahat, etten ihan summassa maksaisi.”

– Kyllä tuossa jotakin oli, mutta se oli ainakin turhaa puhetta, että sillä oli reppu selässä, oikaisi Linnea Tuulainen. – Ei se reppu kuljettanut kuin vanhan ja uuden Tuuliaisen välillä

Pellonraivauksen Caterpillar antoi sytykkeen Toivo Tuuliaiselle hankkia maansiirtokoneita. Tässä Pellonraivauksen kone tekemässä Kapiaisen sementtivalimon pohjaa vuonna 1954. Kuva: Oiva Kapiaisen albumi.

Kauharuoppaja Kaukaan edustalla noin vuonna 1970. Ruoppa oli Suomen suurin. Kuva: Raija Tuuliaisen albumi.

eväitään. Silloin alkuun kun se tätä Toukkalan myllyä rakenteli, niin eväiden kanssahan se sieltä Tuuliaisesta tuli. Ei se reppua muuten pitänyt.

– Mutta kyllähän se hyvin vaatimattomasti eli, ei se komeillut vaatteillaan. Se nauroi aina itsekin niitä omia vaatteitaan. Sanoi, että hän kun oli niin kuin toisetkin myllymiehet, niin myllymiehet uskalsivat tulla hänen kanssaan haastelemaan. ”Jos olisin ollut hyvissä vaatteissa ja hienostellut”, sanoi, ”niin eivät ne olisi uskaltaneet tulla haastelemaankaan.” Toivo kyllä kulki hyvin yksinkertaisesti. Ja siitähän ne myllymiehet tietysti tykkäsivätkin, kun uskaltaa haastella.

– Toivo ei ollut ylpeä, missään kohdassa se ei pyrkinyt näyttämään, että oli parempi kuin muut. Ei missään, päinvastoin. Kyllä niitä juttuja on ollut ja Toivokin niille nauroi, mutta kun minä en enää niitä muista. Kyllä sille tuommoisia voi sattuaakin. Voipi niissä vähän olla perää, mutta onhan niitä tietysti vähän höystetty, Linnea Tuuliainen arveli.

Matti Huttusella oli toinenkin tarina kerrottavaksi Toivo Tuuliaisien rahoista:

– Kun olivat ruoppaamassa, Toivo oli siellä ruopalla viikot ja kuulemma nukkui siellä jossain rasselikasassa yönseudut. Lähtivät lauantaina kotiin pyhänviettoon. Olivat hyvän matkaa tulleet ja sitten Toivo oli sanonut autokuskille: ”Tuleeko siitä nyt iso mutka, jos käytäisiin siellä ruopalla vielä?” Käänsivät auton ympäri ja menivät ruopalle. Toivon haalarit roikkuivat siellä jossain naulassa. Toivo meni niiden haalareittensa luokse ja otti niiden taskusta ison nipun rahaa. Pani ne rahat niiden parempien kampeittensa taskuun ja sanoi: ”Nyt voidaan lähteä kotiin.” Summasta ei ole tietoa, mutta sanoivat, että rahaa oli iso nippu.

- Tuota se ei minulle ole haastanut, kun se tiesi, miten vihainen minä olisin ollut, kommentoi Linnea Tuuliainen: Mutta kyllä sillä rahanippu oli aina taskussa. Kerran se tunnusti, että häneltä putosi housujen rikkiäisestä takataskusta rahanippu, mutta hän tunsu, kun se osui kantapäähän. Kyllä noissa puheissa voi joku perä olla. Sillä oli aina se rahanippu taskussa. Siintähän oli hyvä jakaa jos kuka pyysi. Kyllä sillä oli se tapa. Minäkään en ymmärtänyt, kun se ei pitänyt niitä pankissa.

Pekka Kuukka on kirjannut ylös Heimo Kouvon tarinan Toivo Tuuliaisen katepillarin ostosta: "1960-luvulla Toivo kävi Helsingissä puskutraktorin ostossa junalla. Hän päätti kävellä rautatieasemalta Lemille Toukkalaan Huttulan kautta; kävellessä oli hyvä suunnitella pillarille töitä ynnä muuta. Kouvon Heimo tapasi Toivon Huttulan koulun kohdalla, kun väsynyt Toivo tuli Heimon juttusille ja samalla lepuutti jalkojaan koulun rappusilla. Kotiin Toukkalaan oli vielä 5-6 kilometriä, ja kävelymatkaa kertyi kaikkiaan noin 30 kilometriä. Sitkeä yrittäjä ei säästellyt edes omia jalkojaan."

"Ohan tuota keräytynt ropoja"

Kauko Kirvesmiehelläkin on kertomuksia Toivo Tuuliaisen nuukuudesta ja rahankäytöstä:

- Tuuliainen kävi meiltä ostamassa isoja puita, kun sillä oli näitä kivimurskaamoita, niin se kävi meiltä ostamassa sellaiset telinepuut. Ja se oli niin vaatimaton se Topi-vainaa. Minä menin kerran sen kera Helsinkiin samassa junassa, niin se sanoi, että kun mennään Helsinkiin niin syödään. Minä tuomasin, että mihinän tuo nyt vie minut, niin se osti sitten kioskista kaksi liha-piirakkaa, toisen minulle, hän kertoo.

– Touhua oli Topilla paljon, ja niin vaatimaton kuin olla ja taitaa. Ja milloin vain minäkin juttelin hänen kanssaan, niin sanoi vain että ”ohan tuota keräytynt ropoja”. Olihan sillä kahdeksan vai yhdeksän nosturiautoakin ja kuusi katerpillaria. Ja sitten oli ne imuruoppaajat, millä se nuo satamat Lappeenrannassa ruopasi. Ne ihmetteli ne kaupungin mestarit, kun se ei käynyt rahaa kysymässä yhtään, vaan että jatketaan hommia. Se ei kertaakaan kiirehtinyt niitä maksuja välillä, ei ollut rahasta kiinni, Kirvesmies sanoo.

– Ja kun se ei saanut kyytiä, niin se soitti Lappeenrantaan, en muista mihin liikkeeseen, että tuovat auton, ja ne toivat sille auton ja sitten se lähti kaupunkiin. Oliko se Opel, vai minkä auton ne toi. Kun ei päässyt, niin hän osti itselleen, kertoo Kauko Kirvesmies.

Raija Tuuliaisella on myös kerrottavana tarinoita appensa nuukuuden puolelle menneestä vaatimattomuudesta:

– Yksi huvittava juttu on, minkä yksi nykyisen mieheni Pertin potilas, asiakas tuossa vastaanotolla kertoi – kuinka hän kun oli pikkupoika ja kävi myllyssä, niin hän ihmetteli, kun Toivolla oli köytetty saappaan ympäri rautalangalla pohja kiinni, kun se irvisteli joka puolelta. Ja sitten se oli suutari Sihvolle kerran vienyt taas kenkiä – Ville kertoi tämän – niin se oli käskenyt vaihtamaan kantalapun toisesta kengästä toiseen, kuluneemat puolet päinvastoin.

Linnea Tuuliainen sanoi oppineensa miehensä tavat:

– Toivo oli hyvin vaatimaton. Siintähän minäkin opin niin vaatimattomaksi. Kyllähän minä ennen hienoissa vaatteissa tahdoin olla ja kulkea. Mutta minä tietysti opin, kun Toivo oli niin vaatimaton. Tuolla sairaalassa vai missä yksi ihminen kysyi – oli tietysti kuullut meidän varallisuudesta – kysyi: ”Miten sitä ih-

minen oikein rikastuu?” Minä sanoin: ”Kulje ensin oikein huonoissa vaatteissa ja säästä sitä rahaa, niin rikastut sinäkin.” En minä osannut muuta sanoa. Niinhän mekin oltiin aina. Siskoni sanoi sitä vanhaa hattuanikin: ”Jos sinä tulet vielä se päässä, niin minä pyyhin hellaa.” Ja minä kun menin, niin vielä minulla oli se vanha hattu. Sisko sanoi: ”Ai, sinä vielä tulit se hellapyyhe päässä.”

Mauno Muukka on kuullut tarinan Linnea Tuuliaisen nuukkuudesta:

– Kerron tässä jutun, jonka kuulin hiljattain: myöhäisemmässä vaiheessa Ossi ja Raija olivat ulkomailla matkalla, ja niille oli jäänyt kaksi pientä kermapurkkia kotiin, niin Linnea vei Kouvon kauppaan takaisin, kysyi kauppiaalta etkö voisi ottaa näitä takaisin. Kauppias otti takaisin; tämä on kauppiaan kertomaa. Kun oli kaivinkoneet ja betoniasemat ja kaikki pyöri, niin siinä vaiheessa vielä vei ne kermapurkit.

Tuuliaisen kotipankilla riitti asiakkaita

Mauno Muukka kuvaa Toivo Tuuliaista näin:

– Toivo oli erittäin vahvarakenteinen, matala, keskimittainen kaveri. Aika paljon käytti tällaista nahkapuseroa, oliko se autoilijan pusero, missä oli taskut ja pienet taskut täällä alla, sitä käytti kymmeniä vuosia.

– Semmoinen tapa Toivolla oli, että se piti rahaa takataskussa, siellä oli iso tukku niitä vanhoja tuhannen markan ja viidensadan rahoja, ja se veti vain osan sitten, pien osa ja sillä se sitten maksoi.

Toivo Tuuliainen ei luottanut pankkeihin, mutta toimi itse tavallaan pankkina; hänen takataskurahansa kelpasivat lemiläisille:

– Toivo oli sellainen, että hän jakoi rahaa, hän oli pankki tässä, ihmiset tulivat tänne kotiin. Linnea kertoi huvittavasti, että hän oli vanhan tuvan aikana kammarin oven välissä kun Topi istui kiikkutuolissa, hän ei nähnyt vierasta, ja hän pui ovenraosta Topille nyrkkiä, että ei saa antaa, kun se oli ihan mahdotonta. Ihmiset ei menneet pankkiin ja ne tiesi, että Topilla on rahaa. Sitten hän vähän rupesi miettimään, kun yksi mies kovasti humalassa taksilla tuli pihaan ja kirveen kanssa tupaan, että rahaa. Linnea sitten sanoi kun se lähti pois, että ajattele kuinka perhe kärsii, että se kurittaa perhettään. Hänelle Toivo ei enää antanut rahaa kun Linnea sanoi, että ajattele että kuinka pahassa saumassa sen perhe on kun sinä tavallaan juotat sitä, kertoo Raija Tuuliainen.

– Toivo istui alkuaikoina myllytuvassa myllymiehien kanssa tarinoimassa, suhtautui hyvästi, oli vähän liikemiestyypinen, oli aina vähän myöntyväinen ja hyvin tuli toimeen. Ja siellä monesti, kun tuli näitä siirtolaisia, evakkoja, ja pirtuhommatkin tuli tietoon, siellä oli monia tuttuja – Säkkijärven miehiä, oli Ylämaan miehiä, jotka olivat olleet hänen kanssaan. Näistäkin kertoilivat ja paljon paljon muusta.

– Toivo sitten jossain myöhäisemmässä vaiheessa, kun silloin huhtikuussa 1950 jäin jauhamaan yksin ja tein silloin jatkuvasti myllyremonttia. Toivo kävi sitten tarinoimassa siellä ja kertoi näitä omia juttujaan ja pirtuhommiaankin kertoi ja vähän sellaisia kertomuksia, mitä kaikkea ei Linnean kuullenkaan kertonut, Muukka muistele.

Myllymiehillä riitti juttuja

Myllymiesten tarinoita ehti hän itsekin kuulla monia. Tähän väliin niistä pari:

– Taloa kun tekivät, niin Vallon veljekset teki sen talon ja myöskin kaivon. Nämä veljekset oli vähän ryyppymiehiä. Pojat kaikki piti vähän juhlaa ja Vallon Leevin rouvalla oli Lahnajärven rannalla kesy lammas, mitä talutteli aina tänne kirkolle saakka narussa ja välillä oli ilman naruakin perässä. Se rouva sairastui sitten ja joutui Tiuruniemeen tämän remontin aikana ja nämä pojat rupesi ryyppäämään ja tappoivat sen lampaan ja hakivat kaupungista yhteisen tyttöystävän ja pitivät lie miten kauan, monta päivää täällä mökillään ja söivät sen lampaan. Siitä riitti sitten keskustelua, että mitä myö sille rouvalle sitten kerrotaan, kun pääsee Tiuruniemestä kotiin.

– Kesäniemen parakit on rakennettu sodan aikana, sanottiin siihen aikaan upseerikyläksi. Siellä asui kantahenkilöstöön kuuluvaa. Sitten siellä aikanaan toimi kansanopisto ja opisto käytti lähes kaikkia rakennuksia. Mutta kolme viimeistä rakennusta perällä oli Pekkasen Matin maalla, missä on se Kesäniemen retkilenkki. Se pappi asui viimeiseksi siinä, mikä on sieltä päin ensimmäinen oikealla, ja yksihän siitä paloi. Rakennuksethan osti tämä hammaslääkäri Laila Saarenmaa ja maa-alueet omisti maanviljelijä Matti Pekkanen, Erkki Pekkasen ja Olavi Pekkasen isä. Saarenmaan ja Matin välisestä maakaupasta kuulin tämän jutun: Se Saarenmaa halusi ostaa sen maa-alueen itselleen ja Matti Pekkanen oli aika mukava mies. Matti kertoi myllyssä ihan avoimesti miten hän Saarenmaan Lailalle myi sitä maata. Saarenmaa tuli talvella taksin kanssa Kärmeniemeen tekemään sitä maakauppaa, ja Matti Pekkanen lähti aamulla mettään kun hän tiesi että se Saarenmaa tulee, niin Saarenmaa käveli siellä um-

pihangessa metässä ja hyö teki maakauppoja. Hän ei keskeyttänyt sitä rahdinajoa, Saarenmaa keskusteli hänen kanssaan kuormentekoaikana ja hän ajoi kuorman purkupaikalle ja Saarenmaa käveli perässä. Kaiken päivää hän ajoi sitä rahtia siellä. Sanoi, että kun se rouva käveli siellä kaiken päivää metässä hänen perässään, niin illalla se oli valmis maksamaan sen minkä hän pyyteli. Matti sai niin hyvän hinnan niistä 2-3 hehtaarista, että kun minä Erkille tätä juttua kerroin toissa talvena, niin Erkki kertoi ettei hän ollut tätä kuullut, mutta ilmankos se isä tuli illalla metästä kotiin ja sanoi että nyt siit saap niin hyvän hinnan maasta et nyt se pitää kauppa tehdä. Tekivät kaupan sitten ja Erkki mainitsi että hyö osti kaksi niittyä sillä rahalla ja vielä jäi rahaa tähteesi. Ja Mattia nauratti niin kovasti. Saarenmaa osti ne talot ja maa-alueen ja nythän sen omistaa se kauppias Kuhanen. Yksi rakennushan paloikin ja minä olin paloautoa ajamassa kun sitä sammutettiin, Mauno Muukka kertoo.

Valtateitä tekemässä

Katerpillareista Toivo Tuuliainen siirtyi entistä isompiin koneisiin:

– Seuraavaksi tulivat nämä laahakauhakoneet, Jussi 22 ja Teräsmies 58, näillä oli sellaiset heittokauhat, jotka vajerin varassa heitettiin ja vedettiin ja niillä pystyi kuormaamaan. Seuraavaksi tuli sitten Lokomon tiekarhut, tiekarhuja ilmestyi pari kappaletta, niillähän he oli töissä aina lähellä Turkuja, Salossa ynnä muualla, kertoo Mauno Muukka.

– Heillä oli tuolla Jyväskylässä iso valtatieprojekti – he tekivät Turun ja Salonkin isot valtatie. Jyväskylässä oli sitten iso valtatiehomma, ja Ossi oli isänsä mukana siellä. Miehet nukkuivat

parakeissa, ja Ossi ja Toivo olivat hotellissa. Ja kun oli tilinteon päivä, Ossilla oli iso repullinen rahaa, kun ne maksoi palkar rahana silloin, eikä pankin kautta. Joku oli saanut vihiä, että nyt Ossilla on ne rahat, ja se meinasi ryöstää hänet, mutta Ossilla oli pistooli ja se oli sillä pistoolilla uhkaamalla saanut sitten sen rahasäkin itselleen takaisin. Ossilla oli monta juttua mitä se kertoi niistä tietyömaista. Siellä oli niitä naisia ja vaikka mitä. Se oli niin erilainen aika silloin vielä 60-luvullakin. 1950-luvullahan ne aloitti niitä maanteitä tekemään, Raija Tuuliainen kertoo.

Kun Toivo Tuuliainen oli työmailla, Linnea Tuuliaisen piti hoitaa liiketoimia Lemillä:

– Se oli hyvin pientä, mitä minä touhusin, mutta kuitenkin. Pitihän minunkin käydä koneita kaupalla, kun Toivo oli kauempana, siellä Salon puolella. Aina soittelivat minulle, konetta kyselivät; olihan niitä hommia täälläpäinkin. Toivo nauroi kerran: ”Paremmat hinnat sinä osaat pyytää kuin minä.” Meillä oli silloin pillarin tuntihinta 25 markkaa ja minä otin 26 markkaa, minä olin sen verran ahneempi. Toivoa huvitti se. Olinhan minä jonkin verran mukana ja pitikin olla, puhelimestakin hoitaa näitä asioita. Enhän minä nyt oikein muuten pystynyt. Kuitenkin siihen oppi, siihen kehittyi, tuumasi Linnea Tuuliainen.

– Siihen aikaan piti ostaa merkkejä ja liimata verokirjaan. Se oli työlästä, ja Linnea ei tykännyt näistä kirjallisista hommista ollenkaan, niin Toivo aina viikonloppuisin liimasi niitä. Kerran vai kaksi vuodessa osti merkkejä ja sitten liimasi niitä. Ja kerran sattui niin, että se vahingossa poltti ne merkit, ja joutui ostamaan merkit kaksi kertaa. Sitten vasta huomasi, kun ne paperit oli jo hellassa ja veromerkit siellä välissä, mutta ei niitä sieltä enää pois saanut, Raija Tuuliainen kertoo.

Myös myllyn puolella Linnea Tuuliainen huolehti asioista:

– Linnea oli sellainen säästäväinen kaveri, että kyllä se mar-
kan osasi säästää sieltä mistä sai. Lakaisi myllyn lattiajauhok-
kin – syklonin kun pysäytin niin usein syklonista kangaspussista
vielä valui lattialle jauhoa, niin sehän niitä jauhoja sieltä jonkun
verankin viikoittain ja bisneshommana myi Uimin sikafarmaril-
le, Mauno Muukka kertoo.

Viisikin viikkoa työmaalla

– Ensimmäinen imuruoppaaja tuli joskus 1964. Se aloitti toimin-
tansa Rutolassa, minä olin siellä mukana konemiehenä. Ruop-
paajassa tarvittiin kaksi miestä, toinen konemiehenä, toinen
operaattorina, ajomiehenä. Olin Kaukaalla, kun sitä myrkkyal-
lasta tyhjennettiin, sitten olin Kaukopäässä tekemässä talvella
sitä Salonsaaren patotien pohjaa, pumpattiin sinne yötä päivää
keskellä talvea kovassa pakkasessa vastapainomaata, mihin sit-
ten autolla pystyivät tekemään tietä. Aina tämän myllyhomman
hoidin, mutta milloin välipäivinä ehdin. Lauantai-aamuna saa-
toin lähteä Kaukopäähän ja tulla pyhänä pois, tein joskus jopa
vuorokauden mittaisen patkän yhtä kyytiä, jos oli tarvetta.

– Kimolan kanavan ruoppauksessa olin mukana. Toivo osti
toisen ruoppaajan joskus 1966, Kimolan kanavalle ja minä olin
mukana. Ruoppaajaa tuotiin neljällä rekka-autolla, ja sitten iso
nosturi tuli sinne mukaan millä saatiin se nostettua sitten auton
lavoilta pois. Isoista parruista tehtiin vinottain joen varteen vino
alusta, mäntysuovalla liukastettiin, kasattiin sitten se ruoppaa-
ja. Siinä oli kahdet ponttonit ja keskellä sitten oli konehuone
– moottorit ja kaikki ja siinä oli jopa pikkuinen taukotupakin.
Taikka semmoinen miestenhuone. Saatiin liukastettua, ja pillari

vinssin kanssa veti ja kaivinkoneella nostettiin, että saatiin liukastettua se veteen, muistelee Mauno Muukka.

Toivo Tuuliainen oli mukana työmailla:

– Koneita oli joka puolella Suomea, ja Toivo seurasi itse aina mukana. Olihan sillä kolme tiehöylääkin. Se oli aina työmaalla itse. Olivat paljon työssä tuolla Salon puolessa, siellä tehtiin tietöitä paljon silloin. Toivo oli yhdenkin kerran viisi viikkoa yhtä kyytiä. Siellä piti olla, muuten ei siellä tullut niistä hommista mitään, totesi Linnea Tuuliainen.

– Oli viisi viikkoa pois, niin minä sanoin: ”Sinä et ole käynyt kotona viiteen viikkoon.” Sanoi: ”Enhän minä ollut kuin neljä viikkoa.” Minä sanoin: ”Kyllä sinä olit viisi viikkoa.” Ajatella, niiden koneiden kanssa mylläsi siellä. Kerran oli katsonut, kun ruoppaaja oli työmaalla Joensuun puolessa, että miten paljon se työ edistyi yössä. Sanoi: ”Jos se puoli senttiä edistyi yön aikana tai ei sitäkään. Miehet makasivat ruoppaajalla ja kone rupsutti tyhjää.” Sanoi vahtineensa sen yön. Sanoi: ”Sieltä ei voi lähteä pois.” Monta viikkoa oli ja sitten kävi puhtaita vaatteita muuttamassa täällä kotona. Kyllä se niin oli mukana joka paikassa. Ei ne ilmaiseksi ole tulleet ne rahat, muistutti Linnea Tuuliainen.

– Toivo oli kotona ja kun lähti reissuun, yleensä käytti linja-autoa, ja monta kertaa oli niin kiire sillä syömisellä että söi pöydän päässä yksin, hyvin harvoin se söi toisten kanssa, ja jopa Linnea joutui menemään linja-autoa pysäyttämään ettei se vaan aja ohi. Linnea oli joskus tien varressa pysäyttämässä linja-autoa, että Toivo kerkisi autoon kyytiin, Mauno Muukka muistelee.

Lemin miehet Kimolan kanavalla

Joka työmaalle ei Toivo Tuuliainen kuitenkaan ehtinyt, muuta kuin käymätieltään:

– Toivohan osti sieltä Kimolasta peltoa isänniltä noin urheilukentän suuruudelta (12 hehtaaria, Raija Tuuliainen täsmentää). Sinne pillari ajoi hyvät maat reunoille ja siitä tuli allas, pantiin se vesi sinne altaaseen missä meni 10–20 prosenttia maata mukana, ja sitten vesi valui pois jostain reunasta takaisin ojaan ja maa painui pohjaan. Se maa-alue on todennäköisesti Tuuliaisen omistuksessa vieläkin. Minä kävin siellä Kimolassa hiljattain katsomassa, muutama vuosi sitten. Muistan hyvästi paikan missä rakennettiin sitä ruoppaajaa, Mauno Muukka kertoo.

– Toivo teki matkaa aika paljon. Kun me saatiin se Kimolan ruoppaaja laskettua vesille, Toivo tuli kahden päivän perästä omalla uudella autolla, se oli ostanut silloin kesällä uuden punaisen Kadettin. Toivo tuli Kotkasta pois, se oli Kotkassa tullipapereita selvittämässä. Paperit ei olleet kaikki selviä, mutta tavarat pääsi kuitenkin lähtemään. Toivo viipyi kaksi päivää Kotkassa, sitten tuli illalla autolla, ja meillä oli ruoppaaja pudotettu Lapin poikien kanssa sinne. Ne nostivat ja sitten kun saatiin vesille niin sitten vasta laitettiin koneet – yksi moottori, 300-hevosvoimainen diesel, kiersi sitä 12-tuumaisella putkella olevaa keskikokoispuppua, keskeltä veti sisälle ja reunasta ulos. Ne kun saatiin pultattua, niin sähkömoottorit teki tasavirtaa, millä toimi kaikki nämä vaihteet. Ja pieni moottori, jolla käynnistettiin kaikki nämä moottorit.

– Vesi-Pekka oli rakentanut Kimolan kanavan sulun alapuolen kaivinkoneella aikaisemmin, mikä myöhemmin sitten sortui, kun se oli vuoren lähelle rakennettu niin se sortui sinne kanavaan takaisin. Kimolassa asuttiin parakissa, sinä kesänä ja siinä ka-

navan sulun reunalla oli pieni mökki ja siinä oli emäntä. Siinä oli ruoka kaiken päivää, aamusta iltaan sama läskisoosi pöydässä ja voit pöydällä, siinä käytiin syömässä maksua vastaan. Voitkin suli niin, että niitä olisi voinut lusikalla mättää. Mutta hyvän ruuan osasi tehdä tämä vanha emäntä kuitenkin. Siinä muun muassa oli tämän urkuri Tauno Äikkään kotipellot ihan siinä lähellä. Kahtapuolta ruopattiin sitä taloa. Lemin poikia oli mukana siellä – Klemmin Eero oli siellä ruoppaamassa, Tuuliaisen Tauno, Kapiaisen Pekka ja sitten oli Kohosen Vilho, joka lähti suoraan sieltä sitten Australiaan ja on edelleenkin siellä, Muukka kertoo.

– Siellä sitten sattui pojille vahinko, ne ei olleet Lemin poikia, vaan pohjoisen poikia oli siellä, ne oli ryyppymiehiä. Niille sattui pieni vahinko, ne toivat vanhan lossin päällä kaivinkoneen, millä ne autoivat meitä sitten kivisissä paikoissa, mihin ruoppaajalla ei päässyt. Niin se lossi upposi kaikkineen, kun pojat ryyppäsi pyhän aikana, kaivinkone putosi sinne veteen. Poika syksyvedessä sukelsi katsomassa ja sanoi että kyllä se siellä on pohjassa. Pantiin vajjerit, hän kävi ne viemässä kiinni ja katerpillarin vinssillä vedettiin se lossi ja koneet rantaan ja saatiin pois sieltä.

– Sitten miun aikana Toivo rakensi jo tätä Lappeenrannan betoniasemaa ja Sinkon Eino alkoi ajaa kolmella betonikuoppa-autolla kylille, ja siitähän se kohta lähti: harkkotehdas sinne, se ei ollut enää minun aikaa, sen jälkeen tuli Harapaisiin murskaamo betoniaseman viereen. Sen jälkeen osti nämä nosturiautot, Mauno Muukka kertoo Toivo Tuuliaisen uusista aluevaltauksista.

Omasta kunnasta ei töitä löytynyt

Vaikka Tuuliaisen koneet urakoivat Suomen kaikilla kolkilla, Lemillä niitä ei nähty. Syyinkin Raija Tuuliainen tietää:

– Kunnassa oli siihen aikaan sellainen ihmeellinen kateus lemiläisiä yrittäjiä kohtaan. Koskaan Tuuliaisen koneet ei tehneet yhtään tuntia kunnalle töitä. Kunta otti koneet Taavetista tai Lappeenrannasta, ja se kismitti kauheasti Tuuliaisia. Ei ikinä sen vanhan systeemin aikana, kun kunta rakensi kaikkea tässä kirkonmäellä, edes kysytty tarjouksia. Sitten Toivon kuoleman jälkeen ne taisi kerran kysyä, mutta silloin Ossilla oli niin suuret kiviöt kaupungissa ja omat koneet tarvittiin omissa töissä, niin ei se sitten edes tarjonnut. Mutta se oli ainoa kerta, joskus 1970-luvulla. Kyllä se harmitti. Täällä oli se harkintaverro, kerrankin ihan Helsingissä asti jostain asiasta valitettiin, mutta ei siihen tullut apua, hän kertoo.

Vaikka yritys monen muun lemiläisyrittäjän tavoin oli siirtynyt Lappeenrantaan, Tuuliaiset asuivat Lemillä ja maksoivat Lemille veronsa, samoin monet heidän työntekijänsä:

– Kyllä meillä töissä oli aika monta lemiläistä, sellainen puolen tusinaa. He olivat kaikki aika hyviäkin. Kun tunsin kotitaustan, niin voitiin lähteä kyselemään, Raija Tuuliainen sanoo.

Joensuun työmaa jäi viimeiseksi

Yritys laajeni kovaa vauhtia, mutta Toivo Tuuliaisen matka katkesi syyskuussa 1968 viittä päivää ennen kuin hän olisi täyttänyt 68 vuotta:

– Toivo tuli torstaina sieltä Joensuusta ruoppaustyömaalta, kun oli tähän betoniasemaan liittyvä joku takuujuttu – tuolla Patriassa ne piti sitä kokousta perjantaina, että pitäisi joku asia

saada takuuseen, ja siitä tuli vähän niin kuin kinaa koneiston toimittajan kanssa, joku Lokomon juttu Tampereelta, muistaa Raija Tuuliainen viimeisen viikonlopun.

– Linnea kertoi jälkeinpäin, että Toivo oli ihmeellinen – kun hän torstaina tuli, niin meni rantaan, missä hän ei ollut vissiin käynyt puoleentoista vuoteen. Hän meni rantaan, missä oli se vanha saha, kierteli sen rannan ja sitten kävi myllyn läpi. Linnea laittoi Toivolle hänen herkkuaan: sellaista vähän niin kuin ranskanleivän tyylistä rieskaa, missä ei saanut olla happamuutta eikä ohraa, ja rusinakeittoa – hän keitti nekin vielä sitten perjantaina. Sitten Toivo tuli sieltä kokouksesta Lappeenrannasta, söi niin halulla, valitti itsekkin että tuli syötyä niin reilusti, kertoo Raija Tuuliainen.

– Ja sitten yöllä kahden aikaan Toivo herätti Linnean, että hänellä on kylmä. Kun Linneaa nukutti niin kamalasti, niin hän sanoi, että vintissä on täkkiä, hae toinen täkki. Ei hän tiennyt hakiko Toivo sen täkin vai ei, hän vain nukkui. Me olimme Ossin kanssa silloin Uimilla, meillä oli siellä vuokramökki siihen aikaan. Ossi kun tuli seitsemän aikaan kotiin, niin Toivo oli juuri saanut sydänkohtauksen. Saiko hän sen juuri silloin kun Ossi avasi oven vai oliko hän jo lattialla nurin, en muista enää. Mutta Ossi työnsi puulaatikosta halon Toivon hampaiden väliin, antoi tekohengitystä ja Toivo selvisi siitä ja lähdettiin omalla autolla ajamaan, niin tuolla Värön kohdalla hän sai kohtauksen uudestaan ja Ossi ajoi tien laitaan auton ja taas tekohengitystä ja taas selvittiin siitä keskussairaalaan.

– Toivon oli määrä olla yö siellä keskussairaalaassa, ja me nimme illalla sairaalaan vähän ennen kahdeksaa, niin sanoivat, ettei saada tulla huoneeseen, Toivo on taas saanut kohtauksen. Sitten he tulivat sieltä, siellä oli ylilääkäri ja sairaanhoitaja ja he

sanoivat, että voitte mennä, mutta älkää rasittako, tehkää pikainen käynti vain. Kun menimme sängyn viereen, Toivo kerkesi sanomaan vain että ”Ossi” ja siihen se nukahti eikä siitä sitten enää herännyt. Sydänlihas oli revennyt, kertoo Raija Tuuliainen appensa viimeisistä hetkistä.

”Siellä se poika oppii”

Toivo Tuuliaisen kuolema ei pysäyttänyt yritystä, vaikka äkillisyydessään tekikin tilanteesta hankalan:

– Ossi seurasi työmaalla aina isäänsä, kierteli, oli niin kuin lähetti-poika. Topi ei niin kuin luottanut Ossiin, kun Ossilla oli vielä tämä sairauskin, 18-vuotiaana sairastui diabetekseen. Niin Toivo tavallaan säälikin poikaansa. Hänellä oli käsitys, että Ossi ei hänen kuolemansa jälkeen pysty jatkamaan. Hän oli Linnealle sanonut monta kertaa, että hän kun kuolee, niin teidän pitää myydä kaikki ja lopettaa, Raija Tuuliainen kertoo,

– Ossi sanoi, että hän ei tupannut niihin töihin, kun näki, että isä ei häneen luota, mutta hän oli kokon ajan asioista perillä ja heillä oli hyvät välit isänsä kanssa. Linnea sanoi kanssa, että kun Topi tuli maailmalta kotiin, niin he istuivat keittiön pöydän kahta puolta nokikkain ja juttelivat tuntitolkulla asioista. Topi kyllä teki Ossille kaiken aina selvää, mutta Topi ei kuitenkaan luottanut, oliko se sitten se Ossin sairaus. Sitä en koskaan saanut tietää, että minkä takia ei luottanut, kun Ossi ei juopotellut eikä muuta. Kun Toivo oli ostanut ensimmäisen autonkin Ossille, niin oli sanonut, että muista ettet aja humalassa, kertoo Raija Tuuliainen.

– Ossi sai ajokortin nuorempana kuin siihen aikaan kun yleensä sai 21-vuotiaana, oliko se 18- vai 19-vuotiaana nimismiehen

erikoisluvalla, kun he ostivat sen kuorma-auton. Ossia autot kiinnosti. Ossi oli kömpelö kaikissa puukolla tehtävissä hommissa, se ei paljon veistämään pystynyt eikä vasaraa käyttämään, mutta auton remonttihommissa ja koneremonttihommissa se oli pikkupojasta asti seurannut, kun Taavetti Tuuliaisella oli niitä autoja. Hän oli aina siellä nyrkit mustana. Toivo oli kerran kieltänyt Linnealle, että älä laske sitä poikaa sinne, kun oli veljesten välit huonot niin ei olisi poikakaan saanut olla siellä. Mutta Linnea sanoi, että anna pojan olla siellä, siellä se oppii. Ja se oli remonttimies niin pätevä kuin olla voi sitten. Työmaallakin, vaikka meillä oli pätevät remonttimiehet, Ossi oli aina perillä mitä pitää tehdä. Hän oli siitä erikoinen, että ne remontit hallitsi.

*Vuonna 1968 Ossi Tuuliainen (vas.) osti Auto-Killan neljä kuorma-autoa. Johtaja Tynkkynen luovutti avaimet.
Kuva: Raija Tuuliaisens albumi.*

– Kun Toivo sitten kuoli 1968, meillä oli suuria töitä kesken. Betoniasema oli vasta avattu maaliskuussa, Joensuun syväsatama oli kesken, satamaa ja väylää ruopattiin ja syvennettiin. Sieltä se Topi tulikin kotiin, kun kuolema sitten kävi, kertoo Raija Tuuliainen.

– Kyllähän Ossi joutui aika tiukoille siinä, mutta vähän kerrassaan päästiin eteenpäin – betoniasema alkoi tuottaa hyvin. Ja olihan se murskaamokin vielä silloin, kun Topi kuoli. Parikkalasta Partekille louhittiin vuorivillakiveä. Sehän jatkui 1980-luvulle saakka.

Konkurssia ei tullutkaan

– Linnea Topin kuoleman jälkeen ihan kahden kesken sanoi minulle, ei Ossille tässä kotona – minä muutin tänne samana päivänä kuin Toivo kuoli, että myö mennään konkurssiin, meidän pitää myydä. Hänellä oli sellainen puolen vuoden laulu siltä. Minuakin alkoi pelottaa, että onko se tosi, enhän minä niin nopeasti päässyt sisälle asioihin ja papereihin. Toisaalta olin pankissa töissä ja Tuuliaisen tilit olivat siellä ja näin että raha liikkui, tulee ja menee, niin en minä osannut sitä konkurssia pelätä. Mutta kun Linnea sitä jatkuvasti puhui, niin minä jo rupesin kysymään Ossilta, että mikä on tilanne. Ja meille tuli kauheat veromätkyt silloin myös yhden kirjanpitovirheen takia. Kyllä se tiukasti lähti silloin liikkeelle – Ossi oli tosi tiukalla, Raija Tuuliainen myöntää.

– Mutta hyvät työmiehet olivat tukena ja tuo betoniasema oli tuottoisa. Sitten 1973 laajennettiin niihin autonostureihin. Niitä oli loppujen lopuksi 17 kappaletta. Meillä oli silloin nämä firmat betoniasema sekä nosturit hirveän pitkään monopoliyasemassa,

kilpailua ei ollut, siinäkin oli yksi tuottoisa asia. Mutta ihan mitä tahansa ei asiakkaalta voitu pyytää, kun pelko oli, että tulee kilpailua. Joutsenosssa oli betoniasema, en muista sen nimeä, ja Joensuussa Lakan betoni kävi neuvotteluja ostaakseen, kun ne oli Toivo Tuuliaiselta kuulleet, että hän mahdollisesti lopettaa, niin ne rupesikin jahtaamaan, että he ostavat tämän. Mutta Ossi ei myynyt.

– Ossi alkoi menestymään, kun betoniasema oli tuottoisa, samalla tavalla se ruoppausjuttu, tässä Kaukaan tehtaalla oli paljon tehdasalueen ruoppausta, myrkkyyaltaita. Ne oli aina sellaisia hyvin suuria urakoita. Ja kävihän ne ruoppaamassa Vaasan edustalla, Haminan edustalla, Kotkan edustalla. Ja Kimon kanavalla.

Ossi Tuuliaisella isänsä kohtalo

– Säätiön perustamisesta puhuimme pitkän aikaa, kun Ossin terveys reistaili ja me olimme hänen kanssaan kaiken vapaa-ajan mökillä – lähdettiin perjantai-iltana, siellä metsästettiin ja kalastettiin, aina oltiin luonnossa. Siellä kerran Ossi aloitti, että kun ei ole perillisiä, menee kaikki veroihin. Pohdittiin yhdessä ja hän sanoi, että kyllä luonnon eläimet tarvitsisi tukea ja suojelutoimia, ja kotieläimetkin, hän tykkäsi hirveästi koirista ja kissoista. Että eikös me sellaista harkittaisi? Minä sanoin, että sinunhan nämä rahat ovat, että sehän on hyvä idea, koska hänellä ei ollut veljiä eikä siskoja. Sitten vain pohdittiin, miten se saataisiin aikaiseksi, se oli monen vuoden projekti, aina kehiteltiin sitä että millä tavalla ja millä tavalla ja aina silloin tällöin putkahti jotain. Viimeisekseen mentiin Siistosen puheille papereita laatimaan ja sitä sitten paranneltiin kolme eri kertaa, tarkennettiin. Peri-

aatteena oli koko ajan, että eläinsuojelutyölle. Siihen tuli lisää jossain vaiheessa vesistöjen puhdistaminen, kalojen ja järvien hoitaminen, ja tämä riistanhoitotyö ensimmäisenä. Lemin kunnan alueella.

– Säännöt ovat yhä melkein samat, pikkuinen muutos tehtiin vuosi sitten, kun Risto Kiljusen kanssa pohdittiin, että pieniä summia voitaisiin antaa kulttuuriin ja kirjoihin, sen minkä se nyt sallii, kertoo Raija Tuuliainen.

– Säätiö perustettiin vuoden 1990 toukokuussa, kun Ossi kuoli vappuna 1989. Ja kerrettiin myydä joulukuun 30. päivä 1988 tämä nosturipalvelu Jouko Räipiölle.

Ossi Tuuliaisen kuolema oli kovin samankaltainen kuin isänsä:

– Ossilla oli jo vuosia sydänvika sokeritaudin ohella. Me olimme Savitaipaleen mökillä vappuaamuna. Sillä oli viikon ollut hirveä tuska jalassa, ei saanut koko viikolla nukuttua kuin muutaman tunnin, mutta joka päivä se kävi betoniasemalla – tai murska-asema se oli silloin, samassa pihapiirissä. Kahdentoista aikaan yöllä Ossikin sanoi minulle, että ei hän saa nukuttua, hän lähtee toiseen sänkyyn, tee hänelle siihen pesä, ja minä tein. Mutta ei hän saanut unta, hän heräsi aamulla kuudelta, sanoi että ei saa nukuttua, että lähdetäänkö verkoille. Sanoi vielä, että älä keitä kahvia, että juodaan kahvit vasta kun tullaan takaisin järveltä. Puuro syötiin. Meillä oli tapana, että aina soitettiin Linnealle, että ollaan noustu ja terveinä tässä ollaan. Samalla tavalla soitin silloinkin, että me ollaan puuro syöty ja lähdetään kohta kalaan, se oli jotain kahtakymmentä vaille yhdeksän. Kymmentä vaille yhdeksän Ossi rojahti siihen lattialle. Minä koetin antaa teko-hengitystä, mutta ei siinä ollut mitään tehtävissä. Minä tilasin sitten ambulanssin, niin kauan koetin painella, kun lääkintämiehet tuli, mutta eihän siinä mennyt kuin kolme neljä minuuttia

kun se oli loppu. Sitten soitin Linnealle, ja Linnea huutaa toises-
sa päässä, että mitä sinä sille teit. Ambulanssimies soitti sitten
poliisit.

– Ossille ne sitten sairaalassa teki ruumiinavauksen ja siinä
kertomuksessa luki, että sydänlihas kokonaan halki ja verta ma-
halaukussa ja aivoissa ja keuhkoissa.

– Sillä oli ollut tukos jalassa, ja sieltä se lähti liikkeelle. Minä
olin sanonut Ossille maanantaina kun pakotus alkoi, että men-
nään sairaalaan, torstaina oikein patistamalla patistin että men-
nään työmaalta suoraan, kun se välillä ihan konttasi, kun ei
pystynyt kunnolla kävelemään omasta huoneesta kahvihuonee-
seen. Mutta hän sanoi, että mennään pyhän yli, kun se pelkäsi
niin kamalasti sitä sairaalaan joutumista. Ensimmäisen kerran
se oli sairaalassa kun oli 13-vuotias, Mehiläisessä Helsingissä,
kun myllyn pihassa sota-aikana armeijan kuorma-auto toi viljaa
jauhettavaksi ja se ajoi Ossin jalan yli. Hän sieltä jo karkasi, oli
soittanut myllyyn isälleen, että onko minun pakko täällä olla. Isä
oli sanonut, että jos lääkärit lupaavat, niin pääsethän sinä pois.
Ei hän vissiin ollut kysynytäkään, kun omatoimisesti sen ikäinen
poika tuli Helsingistä junalla Lappeenrantaan. Jalkakin jäi pik-
kuisen vaivaiseksi, Raija Tuuliainen kertoo.

– Meille jäi sitten se kivenmurskaamo pyörimään, kun Ossi
kuoli, ja 14 henkilöä oli töissä. Se pyöri sitten vielä sen vuoden
verran Ossin kuolemasta, minä sitä yritin pitää, ja sitten myin
sen pois Lemminkäiselle, kertoo Raija Tuuliainen.

– Betoniasema oli myyty 1984 syksyllä, ennen joulua. Se oli
suuri helpotus. Ja tämä Saimaan ruoppaus meni samalla kuin
Kivituote Tuuliainen, vuosi Ossin kuolemasta.

ERKKI USKI – MYLLÄRIN POIKA JA KUORMA-AUTOILIIJA

Adam Uskin hätäiset yritykset kantaa hatulla vettä lammesta eivät auttaneet, vaan Vesikiven mylly- ja sahalaitos Vainikkalan kylässä tuhoutui täysin tulipalossa vuonna 1949. Sodanjälkeiset heikkolaatuiset sähköjohdot eivät kestäneet vaan sytyttivät vuonna 1911 alulle pannun ja monessa vaiheessa uudistetun laitoksen.

– Mitään ei jäänyt jäljelle, uuden vesirattaan osat olivat riihen katolla odottamassa asennusta, ja nekin tuhoutuivat, kertoo myllärin poika Erkki Uski, s. 1928. Hänellä on myllystä muistona kopio Veikko Ruoppilan ottamasta valokuvasta sekä omat muistikuvat laitoksesta, jolla hän itsekin oli apumiehenä.

Niiden pohjalta hän on piirtänyt pohjakuvat rakennuksesta: lammen alapuolella on pato ja sen alapuolella rännin jälkeen vesiratas pyörittää pärehöylää ja sirkkelisahaa, joiden perässä on mylly ja vielä rakennuksen toiseen päähän mahtuu riihi. Hevosella ajettiin sisään ja ulos rakennuksen toisella sivulla olevista kaksista ovista.

Voimansiirto rakennuksen toiseen päähän tapahtui tukista rakennetulla akselilla, joka pyöri katon rajassa vaaraa aiheuttamatta.

– Kerran isällä koppasi remmin pultti kiinni uusien housujen haaroihin, ja isä tuli kotiin ilman housuja, muistelee Erkki Uski.

Adam Uski vanhoilla päivillään kirjasi itse muistiin sahan ja myllyn vaiheita: ”Vesikiven myllyn rakennus on aloitettu syksyllä 1911, jolloin oli rakennettu pato ja vesiratas, jossa seuraavana keväänä tehtiin päreitä. Sitten rakensin lautoista pienen huoneen ja laitoin myllyn 1914, jossa oli luonnon kivet ja muutenkin omatekoista rakennetta. Sitten suurensin patoa nykyisen kokoiseksi ja 1926 ostin pienen käsikierto puimakoneen, joka pantiin vesivoimalla käyntiin. 1928 laitoin riihirakennuksen, 1943 ostin nykyaikaisen puimakoneen ja 1945 sähkömoottorin ja nykyaikaisen kotitarvemyllyn”.

Erkki Uski myllymaisemissa keväällä 2010. Kuva: Kaija Lankia.

”Tuli tuhojansa teki riihen seinähirteen”

Vesikiven mylly oli rakennettu paikalle, jossa jo aiemmin oli toiminut härkinmylly. Myllärin, yksinäinen naisihminen, jonka nimi ei ole jäänyt aikakirjoihin, jauhoi viljaa omaan ja naapureiden tarpeisiin.

Omiin ja lähiseudun asukkaiden tarpeisiin jauhoi, sahasi ja höyläsi myös Adam Uski. Sotien aikaan ja niiden jälkeen laajempaa merkitystä oli pilkkeen teolla autojen polttoaineeksi. Maanviljelyskauppa osti kaikki pilkkeet, joita tehtiin monessa muussakin talossa ja niitä riihissä kuivatettiin.

Vesikiven laitos laitettiin keväällä käyttöön, kun patolampi oli täyttynyt. Pärehöylän pyörykseen vesi riitti melkein koko päiväksi, kun taas puimakoneen käyttövoimaksi lammessa oli tehoja noin puoleksitoista tunniksi, kertoo Erkki Uski. Uudestaan puinti tai jauhatus aloitettiin, kun lampi oli taas täyttynyt.

Erkki Uski ja kylän pojat käyttivät vesiratasta myös leikkipaikanaan: kuivillaan oleva ratas oli kuin juoksupyörä ja pojat kuin oravat – osaamatta pelätä sitä, että joku olisi laittanut veden virtaamaan.

Sotien jälkeen vesivoiman vähentyessä vedettiin sahalle ja myllylle sähköt. Kovin isoa tehoa ei sähkölläkään käyttöön saatu, ja johtojen pehmeät kumieristeet kuluivat ajan kanssa puhki ja aiheuttivat tulipalon. Erkki Uski muistelee, että sähköt ehtivät olla käytössä viisi, kuusi vuotta ennen vuoden 1949 tulipaloa.

– Rakennus paloi samana vuonna kuin me menimme Erkin kanssa kihloihin, kertoo Inkeri Uski. Hän ehti ennen paloa siihen tutustua, ja sulhasmies kirjoittaa myllyrakennuksen pölyiseen ikkunaan sanan ”Inkeri”.

Ja kun tulipalo sitten tapahtui, uutinen lehdessä oli kronikka-muodossa muiden tapahtumien joukossa:

”Aatu Uskin riihi tuskin/ olis päässyt tähän virteen/ ellei tuli tuhojansa/ tehnyt riihen seinähirteen”, muistaa Inkeri Uski värsyn, jonka lehdestä sulhasen kotiväelle leikkasi.

Kun myllyrakennus tuhoutui, hankittiin Uskille kotiin Myllymatti-kotitarvemylly ja kenttäsiirkkeli. Pilkehomma loppui kokonaan, mutta pilkkeille ei enää ollut niin suurta tarvettakaan.

Pojasta tuli kuorma-autoilija

Jauhatus ja sahaus toivat Adam Uskille vain osan elannosta, maanviljelys oli hänen varsinainen työnsä. Erkki Uski puolestaan teki elämäntyönsä autoilijana, ajoi 42 vuotta tukkeja.

– Aloitin vuonna 1952, Fordin 39-malli oli auto, jonka kantavuus oli 3.650 kiloa. Sillä ajettiin tukkia. Ensimmäinen diesel-auto tuli jotain 1955, uuden ostin 1960, Erkki Uski kertoo.

– Nosturia ei ollut 1960:en saakka, käsipelissä pantiin puut kaikki. Ensin kun joloja myöten vajerien kanssa nostettiin, piti olla kolme miestä, yksi päällä. Sen jälkeen tuli veivattava vajerinosturi, jolloin toisen apumiehen saattoi laittaa pois. Kuljettaja kiersi nosturia ja apumies pani vajerin.

– 1960 tuli kunnon auto, dieseli, ja alkoi päivä paistaa. Verokalenterissa olin ensimmäisenä ja toisena, alkoi kateus iskeä naapureissa, ja alkoi olla siitä haittaa, Uski muistaa.

Uskilla ehti pienten autojen jälkeen olla kaikkiaan kahdeksan täysperävaunullista autoa, yksi kerrallaan.

Jos olivat autot alkuun pieniä, kapeita olivat tietkin ja vaativat ratin takana osaamista. Syksyisin ennen talvihakkuiden alkamista, syyssateiden aikaan oli kuljetuksissa tauko.

*Erkki Uski
(vas.) ja Viljo
Uski sekä
ensimmäinen
auto, vuoden
1939 mallia
ollut Ford.
Kuva: Erkki
Uskin albumi.*

Venäjän vaunujen purusta pelastus

– Paljon oli autoilijoita siihen aikaan, mutta kaikille se onnistunut, minä pääsin pitemmälle. Joku joutui lopettamaan yhtä velkaisena kuin oli aloittanut.

Raha alkoi olla tiukemmassa sen jälkeen, kun firmat alkoivat pyytää tarjouksia joka vuosi, kuka tekee halvemmalla; homma oli kovaa.

– Tehdaspuulle tehtiin sellainen temppu, että isännille laitettiin lappu, että älkää myykö Tehdaspuulle puuta, niin minulta loppui hommat silloin. Mentiin Tehdaspuun herrojen kanssa kunnantalolle, hallituksessa olevan pankinjohtajan olisi pitänyt olla minun puolellani, mutta hän otti paperin ja sanoi, että ei myö ruveta Tehdaspuulle sellaista määrää puuta myymään. Ei muuta kuin hattu päähän ja mie jäin työttömäksi, Erkki Uski kertoo.

Kalliista autosta oli vielä maksuja maksamatta, yöunet meinasivat mennä. Pelastavaksi enkeliksi tuli Mauno Kuitto, joka soitti ja kysyi, oliko auto vapaana ja joutaako Uski Venäjän vaunuja purkamaan ja ajamaan Pulpin tehtaalle.

– Se oli loppujen lopuksi niin hyvä homma, että sain kaikki velat maksetuksi.

– Mäntyharjun miehet oli kuulleet, että olen siellä hommissa, ne tuli kinuamaan että tekee ajot halvemmalla. Tein piruuttani sellaisen tarjouksen, että ajan vielä yhden vuoden ja sillä vielä hankittiin. Kuormien suureneminen toi takaisin.

Ajo kuitenkin häiritsi yhtä Joutsenon isäntää reitin varrella, joten tuli määräys että iltakymmenen ja aamukuuden välillä ei saa ajaa. Se ei kuitenkaan riittänyt isännälle, ja homma piti lopettaa.

– Se loppui siihen ja minä jäinkin sitten eläkkeelle, 63-vuotiaana.

– Oli kerran tytön kanssa lääkärissä ja odotushuoneessa oli muitakin ihmisiä. Miehet haasteli siinä lemiläisistä automiehistä, että on se merkillistä, että miten tuo Uskin Erkki pärjää kaikkein parhaiten. Mie sanoin työlle, että ollaan hiljaa ja kuunnellaan vaan, että jos jotain valehtelevat ja haastavat sellaista että tiedän ettei asia niin ole, niin voin sanoa suoraan. Ei ne mittään, täyttä asiaa ne puhuivat, kertoo Inkeri Uski.

Mistä pärjääminen on sitten kiinni?

– Täytyy olla hirveän rehellinen. Joku ehdotti kun taloa rakensin, että onhan sulla puita, heittele vaan, mutta ei ole minun talon seinissä sellaisia puita. Ei sellaisilla ole siunausta, Erkki Uski sanoo.

RATIN TAKANA TURKUJA KOLMESSA POLVESSA

Kirjoittanut Juhani Turku

Antti Turku syntyi 4.4.1887 Heikki Aataminpoika Turkun (s. 2.7.1838) ja Eeva-Maria Antintytär Mikkolan (s. 14.11.1845 Lemmin Hyvärilässä) kahdeksasta lapsesta nuorimpana Lemmin Huttulan kylässä Toikan talossa.

Antti oli töissä jo luultavasti 1900-luvun alussa vanhemman veljensä Aatami Heikinpoika Turkun (s. 17.11.1874) kanssa Saimaalla hinaajissa (Rutolan sahalla ja ylivetolaitoksella). Antista tuli veljensä Aatamin tavoin hinaajien konemestari. Antti ryhtyi Viipurin ja Lyypekin väliä liikennöineen matkustaja-alus Primulan konemestariksi joskus 1920-luvun alussa.

Sieltä hän luultavasti sai virikkeitä ryhtyä linja-autoyrittäjäksi. Se toteutui keväällä 1927, jolloin hän osti ensimmäisen vuoden 1927 mallia olleen Brockway-merkkisen Autokorirakenteen (Kutter) korittaman umpikorisen linja-auton. Se oli 17-paikkainen. Tällä linja-autolla hän aloitti liikennöidä linjaa Lappeenranta-Lemi-Savitaipale-Purtoismäenkylä kuutena päivänä viikossa. Seitsemäs päivä kului auton huoltotehtävissä.

Hankittuaan toisen linja-auton vuonna 1930 (Broadway vm. 1930, rek. nro V-5330; myös Autokorirakenteen korittama umpikorinen 18-paikkainen) hän aloitti toisen linjansa Lappeenranta–Lemi–Savitaipale–Tuohikotti–Kouvola. Silloin hän joutui ottamaan ensimmäisen palkallisen linja-autonkuljettajansa, savitaipalealaissyntyisen Antti Kainlaurin. Antilla oli 30-luvun puoliväliin tultaessa kolmaskin auto, Ford-merkkinen, luultavasti kahden edellisen kaltainen. Lappeenranta–Kouvola-linjaa liikennöitiin seitsemänä päivänä viikossa yhdellä vuorolla edestakaisin, kuten myös kuutena päivänä viikossa yhdellä vuorolla liikennöityä Lappeenranta–Purtoismäki.

Auto ja viisi veljestä rintamalla

Vuosina 1935 ja 1936 seurasivat – uusina hankitut kuten edellisetkin – Reo-merkkiset linja-autot: vuosimallin 1935 ns. Pikku-Reo oli noin 20-paikkainen (rekisterinro V-2868) ja vuosimallin 1936 Ukko-Reo (rek.nro V-1372) oli 25-paikkainen mallia Reo Speed Wagon. Vielä ennen sotia hän hankki kalustukseen autot Sisu SHD-7 (rek.nro V-3138) ja Volvo LV 85 D (rek.nro V-976). 23-paikkainen Sisu oli yhtiön ensimmäinen diesel-auto, 26-paikkainen Volvo osallistui talvisotaan rekisterinumerolla SA-5171 ja jatkosotaan rekisterinumerolla SA-37135 ja siinä oli pataljoonan puhelinkeskus. Tätä autoa kuljetti sodassa Antin vanhin poika Viljo Olavi Antinpoika Turku (s. 27.7.1912).

Näissä neljässä autossa oli ilmeisesti Autokorirakenteen (Kutter) rakentamat korit, autot olivat noin 80–90-hevosvoimaisia bensiinimoottorilla varustettuja, paitsi Sisu diesel. Suomen armeija ei ottanut diesel-moottorisia autoja käyttöönsä, koska polttoainetta ei niihin saanut sodan aikana, joten Sisut ja Reot

Impi Simpura, s. Turku, pesemässä autoa. Kuva: Juhani Turkun albumi.

*Kuljettaja Toivo Torvi ja rahastajana aloittanut Aarre Turku kuvattui-
na Broadway-auton
vieressä vuonna 1930.
Reittinä oli Lappeen-
ranta-Lemi-Savitaipa-
le-Kouvola. Kuva: Juha-
ni Turkun albumi.*

palvelivat siviililiikennettä. Sisuun täytyi vaihtaa bensiinimootori ja myöhemmin jatkosodan aikana autot varustettiin ”häkäpöntöillä” (joissa polttoaineena oli hiillestetty koivupilke eli koksi). Bensiiniä ei saanut kuin muutamia kymmeniä litroja kuu-kaudessa, lähinnä käynnistystä varten.

Vuoteen 1939 tultaessa linjoja oli jo seuraavasti: Lappeenranta–Lemi–Savitaipale–Tuohikotti–Valkeala–Kouvola kaksi edestakaista vuoroa päivässä (aamuvuoro ja iltavuoro); Lappeenranta–Savitaipale–Purtoismäki yksi edestakainen vuoro päivässä; luultavasti Lappeenranta–Lemi kk –Uiminniemi-linjaakin jo aloitettiin jatkosodan aikana.

Liikennöinti vaikeutui, joten Kouvolaan jatkuneet linjat jouduttiin lakkauttamaan sodan loppuun asti, ja Antti liikennöi vain linjaa Lappeenranta–Lemi–Savitaipale–Purtoismäki. Antin pojista myös Aarre ja Erkki olivat jo aloitelleet linja-auton kuljettajina, kuten myös vanhin veli Olavi jo ennen talvisotaa. Sodan sytyttyä he joutuivat autonkuljettajiksi myös rintamalle. Vanhin veli Olavi ajoi omaa pakko-otettua Volvoa. Jatkosodan aikana myös seuraavat veljet Unto ja Eelis joutuivat rintamalle; ainoastaan nuorin veli Mauno ajoi alle 15-vuotiaana linja-autoa kotirintamalla.

Ennen sotia yhtiöllä olivat palkattuina kuljettajina edellä mainittu Antti Kainlauri Savitaipaleelta, Toivo Torvi Lemiltä, jolla oli myös ollut oma linja-autoyrittäjä 1920-luvun loppupuolelta 1930-luvun alkuun linjalla Viipuri–Säiniö kahdella linja-autolla, sekä Erkki Muukka Lemiltä. Siviililiikennettä hoitivat yhtiön kaksi linja-autoa, Reo vm. 1936 ja Sisu vm. 1938.

Antti Turku Oy työllisti koko perheen

Sodan päätyttyä syksyllä 1944 jatkettiin entiseen malliin linjoja Lappeenranta–Kouvola kaksi vuoroa päivässä ja Lemi–Purtoismäki yksi vuoro päivässä arkisin sekä Lappeenranta–Lemi–Uimi myös yksi vuoro päivässä arkisin. Linjaa jatkettiin myöhemmin 1940-luvulla Savitaipaleen Monolankylään asti teiden parannuttua. Yhtiö aurasi talviaikana tiet 1930- ja 1940-luvulla, paitsi valtatie 13:n Lappeenranta–Savitaipale ja Kouvolan päässä väliä Tuohikotti–Kouvola, jota hoiti TVH (myöhemmin TVL).

Linja-autoyrytyksestä muodostettiin vuonna 1951 osakeyhtiö Antti Turku Oy. Polttoainesäännöstelyn loputtua vuonna 1946 voitiin ”häkäpöntöt” riisua pois ja päästiin normaalisti liikennöimään bensiinillä. Kun olot näin säännöstelyn loputtua helpottuivat, voitiin yhtiölle hankkia uusia linja-autoja seuraavasti: käytettyinä ostettiin kannakselaiselta liikennöitsijältä Arvo Mörröltä, joka siirtyi sodan jälkeen Ouluun, vuonna 1945 Diamond T vuosimallia 1937, 22-paikkainen (rekisterinumero V-1539), ja uusina vuonna 1948 Sisu SH-15 Autokorirakenteen korilla, joka oli 30-paikkainen bensiinimoottorinen linja-auto ja vielä vuonna 1950 toinen lähes samanlainen Sisu SH-18, joka oli hieman isompi, noin 32-paikkainen.

Antin kuudesta pojasta jokainen osallistui linja-auton kuljettajina yhtiön kehitykseen, joten yhtiöllä oli 1950-luvulle tultaessa kolmella linjalla noin kuusi linja-autoa. Palkattuina kuljettajina toimivat ainakin edellä mainittu Antti Kainlauri ja Veikko Jäkälä Savitaipaleelta sekä Edwin Turku ja Eero Karhu Lemiltä.

Vuonna 1951 perustettu yritys Antti Turku Oy oli lähes kokonaan perheyritys. Antti Turkun kaikki kuusi poikaa olivat mukana yrittäjinä ja linja-autonkuljettajina veljistä Aarre Turkun toimiessa yhtiön korjaamolla ja talleilla, jotka sijaitsivat Lappeen

Mauno, Aarre, Unto ja Erkki Turku nykyaikaisten ajokkien ympäröimänä. Jokaiselle kuudesta veljeksestä riittää oma auto, ja vierastakin työvoimaa tarvitaan lisäksi.

Poijat kertovat harrastavan-

Liikennettä raijan pintaan

Maanviljeliä-

V
sen
sillo
lä a
Nyt
Y
lima
vata
teita
kirje
hoic
lask
kat.
kops
Sa
ääre
myö
jote
ja k
—
soer
Ola
mat
tout
ken
sa n
maa
null
työb
C

Linja-auto -lehden kuvassa vuonna 1972 poseeraavat Mauno, Aarre, Unto ja Erkki Turku. Kuva: Juhani Turkun albumi.

Kuljettajia ja rahastajia vanhalla linja-autoasemalla. Erkki Turku takana. Kuva: Juhani Turkun albumi.

pitäjän Uus-Lavolan kylässä Helsingintien (silloinen vt 6) varrella, ja vanhimman veljen Olavi Turkun toimiessa toimitusjohtajana sekä linja-autonkuljettajana. Antti Turku oli vanhempi mies, yli 60-vuotias, ja vaikutti lähinnä taustalla omistaja"isänä".

Turkujen Linjat jatkoi isä-Antin työtä

Yhtiölle tuli sodan jälkeen ensimmäinen diesel-auto Scania-Vabis B-51 (Helsingin Konetehtaan Helko Casagrande -kori, noin 36 paikkaa). Tämän jälkeen siirryttiin diesel-autoihin, joita yhtiölle hankittiin kahden, kolmen vuoden välein, uusina. 1960-luvulla yhtiön kalusto oli lähes yksinomaan Scania-Vabis -merkkisiä ja Kutter-autokoritehtaan valmistamilla turistikoreilla toimitettuja, joilla hoidettiin niin linjat kuin tilausajot. Automäärä oli noin kymmenen autoa lisääntyen 1970- ja -80-luvuilla noin 13 autoon.

Linjoja olivat edellä mainitut Lappeenranta–Kouvola kaksi edestakaista vuoroa päivässä, Lappeenranta–Savitaipale–Purtoismäki yksi edestakainen vuoro päivässä, jota jatkettiin 1960-luvulla Luumäen Taavettiin asti, sekä Lappeenranta–Lemi–Monola yksi edestakainen vuoro päivässä ja uusina linjoina 1950-luvulla Lappeenranta–Merenlahti noin kymmenen vuoroa päivässä sekä Lappeenranta–Lemi kk –Monola–Kaulio–Purtoismäki–Savitaipale–Lappeenranta yksi edestakainen vuoro päivässä. 1960-luvulta lähtien yhtiön linja-autonkuljettajiksi tuli jo kolmas sukupolvi, joten perheyritys oli jo kolmannessa polvessa. Yhtiöstä muodostettiin vuonna 1963 Avoin yhtiö Turkujen Linjat. Antti Turku kuoli 6.5.1965 Lemillä.

Yhtiön kuljettajina olivat 1950-luvulta alkaen edellä mainitut Antti Kainlauri 1970-luvulle asti ja Veikko Jäkälä 1980-luvun alkuun asti ja uusia kuljettajia olivat 1960-luvulta lähtien myös

Kauko Uronen, Eetu Rantakaulio, Pentti Neuvonen ja Martti Jäkälä.

Yhtiöllä oli myös kuorma-auto vuodesta 1937. Se toimi lähinnä yhtiön huoltoajossa mutta myös maansiirtotöissä.

Yhtiön tarina päättyi vuonna 1991, kun Saimaan Osuus-auto osti yhtiön. Yhtiö tuli toimineeksi lähes 65 vuotta, 1927-1991.

Antti Turku oli myös liittynyt Suomen Linja-autoliittoon (LAL) sen perustamisvuonna 1928 perustajajäsenenä, ja hänelle myönnettiin liiton hopeinen ansiolevyke 1960-luvun alussa.

*Turkujen Linjat Turussa: turistimatalla Turun linnan luona kuljettaja Juhani Turku (vas.), opas ja Seppo Saimalahti vaimoineen.
Kuva: Juhani Turkun albumi.*

KONEKIVÄÄRIT KULJETETTIIN LEMILÄISELLÄ AHKIOLLA

Arvi Parkkolan ahkio- ja suksitehdas

– Isäni oli Viipurin suojeluskuntapiirin kuudennen lohkon päällikkö. Hänelle kuuluivat Lemi ja Savitaipale, kertoo Aarno Parkkola isästään Arvi Parkkolasta, jonka isä puolestaan oli kanttori. Kanttori-isän virka oli tuonut vuonna 1895 Virojoella syntyneen Parkkolan Lemille.

– Vuonna 1918 hän tuli tänne aluepäälliköksi ja heti sen jälkeen se ylennettiin Savitaipaleen ja Lemin aluepäälliköksi.

Suojeluskunnalla oli runsaasti konekiväärejä, ja niiden kuljettamiseksi Arvi Parkkola kehitti konekivääriahkion.

– Ensin ne veti konekivääriä, mutta sitten isä kehitti suksilla kulkevan reen, ja siihen keskelle laitettiin sitten se hänen kehittämänsä jalusta. Konekivääri pantiin nopeasti siihen jalustalle. Sitten seuraava vaihe oli, että konekiväärit laitettiin ahkioihin ja ahkioiden päälle laitettiin valkoiset hienot nahkapressut, että konekivääri ei näkynyt ylöspäin, selvittää Aarno Parkkola.

Arvi Parkkolan kehittämä ahkio tuli käyttöön talvisodassa useissa Suomen armeijan konekiväärikompanioissa.

*Arvi Parkkola
(1895–1978).
Kuva: Aarno
Parkkolan albumi.*

– Se on nyt tuolla sotamuseossa, minä en ole sitä nähnyt, mutta Talkan Reino kun kävi sotilaspoikien kanssa, niin he näkivät sen siellä, Parkkola kertoo.

Toistakymmentäkin miestä töissä

Ahkioiden vetäjä tarvitsi myös sukset jalkaansa, niinpä Parkkolan tehtaassa alettiin valmistaa myös suksia.

– Ahkioita ja suksia tehtiin, kymmenestä neljääntoista mieheen oli töissä ja vielä sitten sellainen henkilö, joka osti koivutavaraa, kun ei hyvää koivua oikein löytynyt täällä mistään, Aarno Parkkola kertoo.

Tehdas käynnistyi ilmeisesti vuonna 1930, tai ainakaan aikaisemmasta ei ole tietoa tallella, ja pyöri vielä sota-ajan.

– Se loppui 1944. Sitten ei ahkioita enää tarvinnut, ja sitten sukset muuttuivat sälesuksiksi, olisi tarvinnut kaikki koneet hommata uudet, Parkkola toteaa.

Mistä taito suksien tekoon tuli?

– Täällä ehkä kaikkein paras suksien tekijä oli se Illukka Savi-
taipaleelta, ja sitten se Muukan Vertti oli yksi tekijä ja Savitaipa-
leelta tuli kaksi miestä. Ja olihan täältä Lemiltä Toivo Jukanen,
Suomalaisen Aatu ja Kauko. Klemin Heimo ja Pentti ja Sinkon
Eino oli sellaisia, jotka olivat vain väliaikaisesti. Sitten se Hai-
kon Eino, joka vielä elää Lahdessa, se käytti sahaa koko ajan.
Saha pyöri vuositolkulla ihan jatkuvasti. Esimerkiksi suksien
koivupuut piti olla kuivumassa, ja sitten tuota kasarmien puuta-
varaa tekivät, ja sitten levyistä tekivät niitä teltoja armeijalle,
mitä kasattiin.

– Kun ajattelee, että se missä Jukasen Mauno ja Tenho asuu,
niin sieltä saakka joka päivä Jukasen Toivo Haikon Einon kanssa
kävi täällä töissä, hiihtämällä edestakaisin, jäätä myöten.

– Niitä varsinaisia ammattisuksentekijöitä oli 6–8 kappaletta,
sitten tuo Kärmeniemen Taavetti, mikä oli sähkömiehenä, se oli
koneenkäyttäjänä, asensi niitä koneita. Siinä oli kaksi vannesa-
haa, sirkkeli ja höylä, ja niitä koristesahoja, millä tehtiin päällyk-
siin niitä uria ja muita, Parkkola kertoo.

– Suksia oli eri leveyksiä ja pituuksia, ja sitten ne luokiteltiin
vielä. Siihen aikaan oli myös jo sellaiset kiillotusaineet, että suk-
sien päällisistä tehtiin kiiltäväpintaisia.

– Isä ei itse ollut tässä toiminnassa, hänhän oli sodassa komp-
paniapäällikkönä. Karjalankannaksella joutui jo olemaan linnoi-
tustöissä, kun tekivät sitä puolustuslinjaa sinne. Sittenhän hän
meni vakituisen sota-aikana, ei enää ollut suojeluskuntahom-
missa.

Tehdas- ja saha-alue Tapiolan tuntumassa oli laaja – siellä oli
paja ja korjaamokin. Mutta enää siitä ei näy jälkiä, kaikki on
purettu pois.

– Mutta tämä oli Lemillä varmaan ensimmäinen sellainen laitos, joka antoi paikkakuntalaisille sopivasti töitä, joskus 1930-luvulla, arvelee Aarno Parkkola.

Sukset kelpasivat presidentin pojallekin

– Suksia meni Viipuriin Sukelle, mikä oli suojeluskuntien urheiluliike, suojeluskunnalla oli neljä urheiluliikettä ja Sakon asetehdas. Karvisen Artturi ja Sinkon Toivo kävivät täällä valikoimassa ne sukset, ja menikö ne sinne Viipuriin urheiluliikkeeseen vai menikö ne huoltopäälliköiden kautta armeijalle, sitä en osaa tarkkaan sanoa, hän toteaa.

Lemiläisillä suksilla hiihtivät myös ranskalaiset sotakirjeenvaihtajat.

– Tänne tuli ranskalaisia sotakirjeenvaihtajia, toimittajia, jotka haki tästä suksia ja hiihteli tuolla Lahnajärvellä. Minä ajattelin, että osaako ranskalaiset hiihtää, mutta kyllä ne tuolla järvellä pääsi eteenpäin, hän muistelee.

– Myös presidentti Risto Rytin poika, luutnantti muistaakseni, kävi täältä valikoimassa suksensa.

Vaikka suksia tehtiin monia pituuksia ja leveyksiä, mäkisuksiksi niistä ei oikein ollut, sen Aarno Parkkola testasi itse:

– Minua harmitti, kun sain aina vain toisen suksen, en molempia uusia, kun tuossa on Hälvänmäki ja siinä ei kapeat sukset kestäneet, kun monttuun asti hyppäsi. Aina tuli särö tuohon yläreunaan ja siitä se viimein katkesi. En sitten viitsinyt toista katkaista, ajattelin, että tehkööt miehet myyntiin ne.

Lemiläiset osasivat hiihtää ja suojeluskunta oli vuosikausia voittamaton piirin hiihtokilpailuissa, ja suojeluskuntatalolle kertyi kiertopalkinto toisensa jälkeen, kertoo suojeluskuntahistoria.

”Myöhempinä vuosina, kun hiihtourheilu on muuallakin kehitty-
nyt ja monet hiihtäjät muuttaneet pois paikkakunnalta, suojelus-
kunta ei ollut enää yhtä voittoisa”, kirjoituksessa todetaan.

Toimielias suksitehtailija

Arvi Parkkolan kehittämia kivääririkranaatteja testattiinkin Le-
min kirkonmäellä.

Arvi Parkkola oli myös taitava ampuja:

– Viipurin suojeluskuntapiirin alueelta oli ampumakilpailussa
runsaasti osanottajia ja isäukko voitti kilpailun, kertoo Aarno
Parkkola ja näyttää palkintolautasta – kiväärkenttäammunta,
300 metriä.

– Oli sillä pyöräilystäkin paljon piirinmestaruuksia. Menevä ja
toimielias ukko, hän luonnehtii isäänsä.

Sen verran menevä Arvi Parkkola oli, että suksitehtaan jäl-
keen hän perusti vielä matkustajakodin ja kahvilan.

– Sitten 1945 ennen kuin hän muutti pois, hän laittoi tuohon
vielä matkustajakodin. Ruomin osakaskunnan perustamiskoko-
uksen pöytäkirjassa lukee, että se on Lemmin matkustajakodissa
perustettu, vuonna 1947.

Matkustajakoti toimi vain kolmisen vuotta.

– Sitten isä lopetti, kun lähti pois, kun ne jahtasi häntä nuo
Valpon poliisit, niin isä lähti tuonne Hirvensalmelle karkuun
Puulavedelle Malvaniemeen, mutta kyllähän ne sinnekin osasi-
vat perästä. 50-luvulla hän muutti pysyvästi asumaan Toivak-
kaan Päijänteen rannalle.

Arvi Parkkola kuoli vuonna 1978, 83-vuotiaana.

Suojeluskuntien perinnöstä tavallaan tuli Aarno Parkkolallekin ura ja ammatti.

– Mikä tässä on kaiken mielenkiintoisinta minulle, niin isäukko oli Sukea, Suojeluskuntien urheiluliikettä Viipurissa perustamassa. Sitten Suke muutti Lappeenrantaan siihen Yhdyspankin taloon. Sehän meni Suomen Punaisen Ristin omistukseen, kun suojeluskunnat piti lopettaa. Sukella oli Lappeenrannassa urheilualan tukku- ja vähittäisliike ja henkilökuntaa 25 henkeä. Aarno Parkkolan yritys A. Parkkola K:ni osti Suken vuonna 1973. Hän piti Lappeenrannassa urheiluliikkeen lisäksi polkupyöräkasaa-moa.

Aarno Parkkola ja lohisaalis Tenolta. Kuva: Aarno Parkkolan albumi.

VILJO OLKUN VERSTAALTA KESTÄVIÄ IKKUNOITA

”Tällä hetkellä ovat Olkun tehtaan pääartikkeleina ovet, ovenkarmit ja ikkunanpokat, jotka syntyvät aitolemiläisestä raaka-aineesta. Puut Olkku ostaa naapureiltaan pystytyn tai tukkeina, sahaa omalla sahallaan ja kuivattaa omassa kuivaamossaan. Vuoden mittaan käytettävä puumäärä muodostaisi yhdessä taapelissa sentään melkoisen kasan, sillä käytetyn puun määräksi tehtailija lausuu noin 100 standarttia. Kaikkea ei naapureiltaan saa ja mm. faneri ja erilaiset levyt sekä jalopuu ovat ostossa.” Näin kirjoittaa Etelä-Saimaa-lehti Viljo Olkun (1912–89) puusepänerveistä 1965.

– Se alkoi sillä lailla Viljon yrittäjäura, että ennen sotia, silloin hänen nuoruudessaan, ne tekivät Pyörä-Sinkolla näitä nelipyöräkärryn pyöriä. Ne sorvasi ja teki aiheita ja Viljo sanoi, että hän kävi siellä kanssa talvella töissä. Sitten hän päätti, että jos hän yhden pyörän tekee viikossa – ne maksoi niin vähän palkkaa – niin hän rupeaakin tekemään itse ja hän tekikin sitten, kertoo verstaan alusta sukulaismies Jaakko Olkku.

”Veljen omistautuessa maanviljelykselle Viljo Olkku etsi ansionsa muualta. Tuolloin hän mm. oli töissä eräässä koneelli-

Miehet verstaan portailla: Risto Jukanen (takana vasemmalla), Lauri Laari, Paavo Karhu (keskirivissä vas.), Viljo Olkku, Martti Karhu, Anton Pöllönen (edessä vas.) ja Mauri Kapiainen. Kuva: Ossi Jukasen albumi.

sessä verstaassa ja tuolloin tuli opittua se ammattitaito, jonka turvin oma yritys sotien päätyttyä alkoi. Paljon tähän vaikutti osaltaan myös se, että työpaikat, kymmenientuhansien miesten saapuessa rintamalta niitä kysymään, olivat tiukassa”, kertoo lehti samasta asiasta. Verstaan perustamisvuosi oli 1944, syksy heti sodan päätyttyä.

Tehdaskin valmistui omin käsin

Lehtijutun mukaan Viljo Olkku pystytti tehtaan itse omin käsin ja teki alkuun itse myös tarvittavat koneet. Mutta kun tilausmäärät kasvoivat, tarvittiin valmistuksessa apulaisia ja tehdastekoisia työstökoneita. Vuonna 1965 vierasta väkeä oli viisi muuta miestä; Jaakko Olkku taas on kuullut, että lukumäärä olisi ollut ajoittain huomattavasti isompikin, jos saha otetaan lukuun:

– Minä kysyin Jukasen Ossilta, paljonko siellä oli työntekijöitä, niin tuossa verstaassa oli parhaimmillaan seitsemän, ja sitten kun ne sahasivat niin – sillä oli sirkkeli ja raamisaha – niin silloin siellä oli parikymmentä. Se oli ihan suurimpia silloin Lemillä, hän kertoo.

Teollisena työnantajana se olikin aikanaan Lemin melkein ainoa, ja 1960-luvulla sen lisäksi mainitaan vain Kapiaisen seimenttivalimo ja Eero Saimalahden puusepänverstas.

Olkun verstas työllisti lemiläisiä ja savitaipalelaisia. Markkinat valmiille tuotteille olivat jonkin verran laajemmat:

– Tapasin Pärnun-reissulla yhden kouvolaalaisen kaverin ja kun se tiesi, että minun sukunimi on Olkku, niin se tuli juttelemaan ja kertoi, että hänellä on Olkun puusepänverstaan tekemät ikkunat ja ne ovat vielä käytössä, kertoo Jaakko Olkku.

Aina Kotkaa myöten on Olkun ikkunoita viety, tietää lehtijuttukin.

– Meidän talo on rakennettu 1967, silloin se teki siihen ovet ja ikkunat, ja ne on vielä siellä seinillä. Nyt ne alkavat olla siinä kunnossa, että jotakin pitäisi tehdä, pohtii Jaakko Olkku talvella 2011.

Vapaapalokuntalainen ja pelimanni

Viljo Olkku oli poikamies, jolla riitti ikkunaverstaan ja sahan lisäksi aikaa myös harrastuksille:

– Viljo Olkulla oli siellä tämä Lemin palokunnan ruisku, hän hoiti tätä sammutuspuolta Pöllölässä. Minäkin muistan, kuinka ne koekäyttivät sitä – polttomoottoriruiskua. Sitten Viljo oli musiikkimiehiä, kuului tähän Lemin torvisoittokuntaan, ja se torvi kuuluu jääneen sinne Viljon kotipaikalle. Ja Viljo soitti haitaria, se kävi jopa tansseja soittamassa, ja kulkupeli oli sellainen, että sukset jalkaan ja haitari selkään ja illalla pois. Se kävi jopa Taipalsaaren Leväsissä. Tämä on Martti Karhun kertomaa, kertoo Jaakko Olkku.

– Kun olin jotain 14–16-vuotias, niin se kuljetti kuorma-autolla Lemin Eskojen urheilijoita, hiihtäjiä, sillä oli tehtynä vanerikoppi sinne lavalle, se oli pukkien päällä siinä ulkona, ja kun tuli kisat, se porukalla nostettiin lavalle. Minä kävin jopa Simpeleellä asti, siellä paperitehtaalla. Ja siinä oli sitten huoltajat mukana, ja sinne oli laitettu sellaiset penkit sinne reunoille ja siellä istuttiin, muistaa Jaakko Olkku vielä.

Viljo Olkku kuoli vuonna 1989. Tila, jolla entiset verstaat sijaitsevat, kuuluu nykyisin Heimo Pesulle.

*Viljo Olkku oikealla,
muut miehet Pyörä-
Sinkolle tunnistamat-
ta. Kuva: Ossi Juka-
sen albumi.*

*Verstaan miehiä
tauolla. Kuva: Ossi
Jukasen
albumi.*

CHEVROLETISTA SE ALKOI

Eino Sinkon tie kuorma-autokuskista liikenneneuvokseksi

Eino Sinkko syntyi 30. tammikuuta 1924 Lemillä Pyörä-Sinkolla, joka oli isän syntymäkoti. Vuonna 1917 oli jaettu kahteen, isälle lankesi talo nimeltään Hakala.

- Vuoden vanha olin, kun isä kuoli 1925, veli oli pikkasta vaille kolme vuotta. Äiti hoiti taloa, mikä oli kunnioitettava saavutus häneltä.

- Pakolliset kansakoulut kävin. Ja sitten tuli sota. Vähän yli kolme vuotta olin sitten sotahommissa pst-puolella, ehjin nahoin selvisin, kertoo Eino Sinkko.

- Sitten vuonna 1948 menin naimisiin Jennyn kanssa, omaa sukua Ahonen.

- Sodan jälkeen oli hankalaa aikaa, ei oikein tiennyt, mitä ryhtyisi tekemään, mutta kiinnostuin autohommista, olin suorittanut ajokortin vuonna 1940; ajokortti oli hyvin harvinainen silloin. Antti Sinkolla oli jo sellainen, mitä saattoi nimittää kuljetusliikkeeksi, kuorma-autoja useampi. Kävin hänelle ajamaan.

- Vuonna 1949, 16. päivänä heinäkuuta ostin ensimmäisen oman auton, velkarahalla. Se oli amerikkalainen Chevrolet, aika uusi auto. Uusia autoja ei saaneet kuin isot puutavarayhtiöt,

*Eino Sinkko ja Chevrolet Ampujalan tietyömaalla Taipalsaarella.
Kuva: Eino Sinkon albumi.*

*Kalustoa ja kuljettajia työmaalla Haminassa 1960-luvulla.
Kuva: Eino Sinkon albumi.*

Kaukas-yhtiö ja Enso-Gutzeit. Ne toimivat niin kuin maahan-tuojana ja ne sitten toimittivat autot omille yrittäjilleen, jotka ajoivat heidän puutavaraansa.

– Etsin käytettyä autoa koko kevään, kun sain liikenneluvan. Minulle oli tullut tutuksi Urho Niskanen Kaukaan ajossa, ja hänellä oli sellainen Letukka, jonka hän myi pois. Se oli melko uusi auto, sillä oli ajettu vain 30 000 kilometriä. Ne olivat sellaisia amerikkalaisia sotakäyttöön tehtyjä autoja, Sinkko kertoo.

Teiden teko työllisti tuoreen yrittäjän

– Muutimme Lemiltä pois tänne Uus-Lavolaan vuonna 1951. Lemillä oli hyvin vähän työtä autoilijalle, pelkästään vara-ajoa. Silloin tehtiin sotakorvauksia, rahtia oli jonkin verran Venäjälle. Sitten 1951 tehtiin yhdistys, Etelä-Saimaan Kuorma-autoilijat ja perustettiin KTK, liityin myös siihen. Olin myös johtokunnissa molemmissa.

– Ensimmäinen suurempi työmaa oli, mihin pääsin puutavara-ajon lisäksi vielä Lemillä ollessamme oli Mikkelin tien parantaminen – oiottiin tie Väärön mutkista Mikkeliin saakka. Silloin oli työttömyys Suomessa hyvin suurta, ja valtio teetti näitä työtömyystöinä, hyvinkin talven aikaan. Useampina vuosina olin näissä. KTK:lla olin ajossa, mutta kahdeksan vuotta TVH:n rakennuspuolella, hän kertoo.

– Muuallakin tehtiin teitä: Kuutostie parannettiin, yhtenä talvena oltiin Elimäellä, välillä Kimmonkylä–Keltti, Mustilan kartanoon saakka. Yksi talvi meni siellä, asuttiin parakeissa, tehtiin töitä myös lauantaisin. Tuntuikin oudolta, kun laki muutettiin ja lauantaista tuli vapaapäivä, tuntui, että hulluksi menee Suomenmaa, hän tuumaa.

Rämä Mersu oli ensimmäinen säiliöauto

– Minua alkoi sitten kiinnostaa, että pitäisi päästä tavaraliikenteeseen, maantieliikenteeseen ja kaupunkiin. Minä ostin ensimmäisen säiliöauton 1961, ja silloin tämä rumba alkoi. Teboilille pääsin ajoon – se oli siihen aikaan Suomen Petrooli. Henkilö, jolta ostin tämän säiliöauton, niin se oli ollut siinä ajossa ja me saatiin sovittua sillä tavalla kauppa, että siltä sain liikenneluvat, ne tuli kuin perintönä ja siitä pääsin alkuun.

Puoliso Jenny Sinkko muistaa hyvin ensimmäisen öljyauton oston:

– Eino osti sen öljyauton Luumäeltä, sen kuljettaja omisti sen. Se ajoi auton tuonne, pysäytti tien laitaan, se oli silloin kuutos-tie. Pysäytti sinne, tuli sisälle ja esitti itsensä ja rupesi puhumaan, että ostaisiko Eino auton. Pyysi Einoa katsomaan, että haluaako ostaa. Hän lähti katsomaan ja minä tästä ikkunasta katsoin, kuinka nämä kävelivät sen auton ympäri, sisällä eivät käyneetkään. Eino teki kaupat sen jälkeen. Kun hän rupesi sitten ajamaan sitä autoa, sen auton moottori teki rämän, heti. Kolme päivää kerkisi ajaa sitä autoa, ja sen jälkeen joutui tekemään viisi päivää remonttia, hän kertoo.

– Mutta oli se myyjä siitä hyvä, että kun oli velkaa eikä ollut rahaa ja velkaa piti maksaa ja autokin seiso, että se siirsi sitä velkaa eteenpäin, armahti sen verran. Ja siitä se lähti öljyrahti, toteaa Jenny Sinkko.

– Se oli sellainen pitkänokkainen Mersu, josta piti ottaa koko kone pois ja porata joka reikä. Ei se mies tiennyt siitä viasta, se oli melko uusi auto, ja sellaisia oli silloin paljon, Veljekset Koso-sellakin, ja Sokuran Martilla, Eino Sinkko täsmentää.

Öljyauton myötä tulivat myös palkkakuskit; Jouko Turkkila oli heistä ensimmäisiä, muistelee Jenny Sinkko.

– Sitten alkoi Suomen maassa sellainen ihmeellinen energi-ankuljetus, kun tämä öljylämmitys alkoi jopa maaseudullakin, melkein kaikki talot siirtyivät öljylämmitykseen, ja öljynkulutus lisääntyi aika nopeasti. Sitten tarjottiin minulle Kesoililta ajoa, Eino Sinkko kertoo.

– Minä en pelännyt riskejä, vaan eliminoin ne mahdollisimman tarkkaan. Ostin kaksi uutta autoa yhtä aikaa, tuli kolme säiliöautoa liikenteeseen. Ensimmäiset työntekijät tulivat vuonna 1961 autojen mukana, Eino Sinkko kertoo.

Yritysostot kasvattivat säiliökalustoa

– Alkuun ajettiin vain kevyttä polttoöljyä, mutta sitten homma muuttui niin, että raskasta polttoöljyä alettiin käyttää teollisuudessa. Lisättiin autoja, ja näitä raskaan öljyn ajopaikkoja tuli siten, että tavara tuli rautatievaunussa Venäjältä, ja mm. Kaukaalla oli varastotila, mihin niitä rautatievaunuja purettiin. Samanlainen systeemi oli Enso-Gutzeitilla Kaukopäässä.

– Se toi samalla autoja lisää. Alku oli hyvinkin tiukka, kun lähdettiin tähän 1960-luvulla – tuntui, että mitähän tästä tulee. Mutta pikkuhiljaa homma helpottui, mentiin aina vähän eteenpäin.

– Kaiken kaikkiaan 50 vuoden aikana tehtiin kaiken kaikkiaan yli kymmenen yritysostoa. Ostettiin yrityksiä, jotka olivat säiliöliikennettä ja vähän muutakin liikennettä. Säiliöliikenne oli meidän runko. Siitä me saatiin mukaan teollisuuskemikaaleja, joita on monenlaisia.

– Kuormia haettiin etupäässä Haminasta öljysatamasta, Sotkamon läheltä kauliinia, sitä meni hirmu paljon paperitehtaille.

Kalustoa ja kuljettajia Lappeenrannan Honkakadulla, Sinkon talon nurkalla. Kuva: Eino Sinkon albumi.

Kuoppa-auto oman hallin työmaalla 1970-luvulla. Kuva: Eino Sinkon albumi.

– Sitten me kehitettiin sellainen auto, missä oli meno-paluu. Vietiin raskasta polttoöljyä Joensuuhun, paluulastina tuotiin kauliinia. 25 metriä ja 25 senttiä pitkässä yhdistelmässä kulki aina kaksi säiliötä tyhjillään, autolla oli aina lasti päällä. Tämä oli kannattava homma, oma oivallus.

Eino Sinkko pyöritti itsekin rattia aina 1960-luvun puoliväliin saakka:

– Lopetin vuoden 1965 paikkeilla. Kesoilin tavaraa ajoin, kauppoja oli niin paljon, sellaistaakin rahtia ajettiin, että täältä vietiin Kuopion korkeudelle kuorma ja sitten lähettiin Kokkolaan ja sieltä kuorma takaisin Keski-Suomeen.

– Kemikaalien kuljetus sitten lisääntyi, kun saatiin sellainen firma Helsingistä kuin Kuljetusliike Siiriäinen. Se ajoi nimenomaan kaikenlaista kemikaalia, sitä haettiin mm. Helsingistä. Kaikenkaikkiaan meillä oli siihen aikaan noin 80 autoa, niistä noin 60 oli säiliötavaraa ajavia rekkoja. Mutta oli myös sopimusliikennettä. Ja sitten ajettiin betonia, ja sitä ajetaan tänäkin päivänä – on ajettu yli 40 vuotta betonia, se menee jo kolmannessa polvessa.

Vehnävalssi käynnisti yhteistyön Tuuliaisen kanssa

– Kun Toivo Tuuliainen rakensi myllyä Toukkalaan, kesällä 1949 ja tarvitsi vehnävalssit, hän otti minuun yhteyttä ja kertoi, että Pieksämäessä on tällainen valssi, menepäs hakemaan. Me lähdettiin aamuyöstä, kello oli vissiin neljä, valoisaan kevät aikaan. Pieksämäkeen ajettiin, siellä kuormattiin kone kyytiin ja tuotiin myllyn paikalle, missä se on tänäkin päivänä. Samalla siinä tutustuttiin Toivon kanssa, ja myöhemmässä vaiheessa kun be-

tonihomma tuli vuonna 1968, hän alkoi kysellä ajomiehiä. Hän aloitti sen sillä tavalla että osti kolme uutta autoa – yhdellä ajettiin soraa ja kaksi oli ns. bulldogia, joihin laitettiin pisaramalliset kuopat. Meillä alkoi samana vuonna, 1968, betoninajo. Tuuliainen halusi myydä kaksi betoniautoaan. Helsingin Osakepankista sain rahat, ostin autot. Nokkamallinen Volvo oli kolmantena, kertoo Eino Sinkko betonin kuljetuksen käynnistymisestä.

Tuuliaisen betoniasema Harapaisissa oli samassa paikassa kuin nykyäänkin, Ruukintie 1:ssä.

– Minä muistan tarkalleen sen paikan, mihin meidän ensimmäinen kuorma kipattiin, se oli Liisankadun ensimmäinen poikkikatu, puolella välissä alamäkeä. Siihen kulmaan rakennettiin silloin kerrostaloa. Oli aika vaikea paikka aloittaa se mäki. En itse ajanut, vaan olin katsomassa, menin niin kuin vahtimaan miten onnistui.

– Se pisaramallinen kuoppa kipattiin betoniaseman kauppamaan säiliöön, mistä rakentaja sai purkaa kärryihin. Säiliö oli jalkojen päällä, auto piti peruuttaa pukkien päälle. Paljon käytettiin rakennustyömaalta saatuja laudanpätkiä, kakkosnelosia ja mitä siellä nyt oli. Se kiinnosti, pysyykö se pystyssä, kun nousee niin korkealle, jos vähänkin heilahtaa, auto saattaa kaatua. Mutta yhtään autoa ei meiltä kaatunut.

Sen sijaan Raija Tuuliainen muistaa, että heiltä kaatui iso Sisu, kun Holopaisen Ville oli ajamassa. Auto tuli Harapaisentielle liian suurella nopeudella ja meni kurvissa ympäri, ja massat valuivat kadulle Vehon kulmassa.

– Oli koko peseminen, kauhealla kiireellä, kun massa alkoi jähmettyä katuun, hän kertoo.

Eino ja Jenny Sinkko kotonaan keväällä 2010. Kuva: Kaija Lankia.

Sinkko-yhtiöiden uutta kalustoa ennen yhtiöiden myyntiä. Kuva: Transsinkko Oy.

Kertotaulu oli yrittäjän tärkein oppi

– Etenkin kemikaaleja varten kuljettajien piti suorittaa erityinen kortti, jollain kirjaimella se on merkitty, erikoiskortti. Kaikki käytiin aina opettamassa, kuten ensimmäinen säiliön täyttäminen. Minä opin sillä tavalla kun sain ensimmäisen auton, niin olin samalla kurssilla, kertoo Eino Sinkko ammattiopistaan.

– Minä en muuten ole käynyt kuin kansakoulun, en muita ole käynyt. Aika paljon olen päässäni asiat miettinyt. Ja kun kansakoulussa oppi kertotaulun, sen kanssa kun kertoo, on helppoa.

Kuljetusliike E. Sinkko Oy:llä oli suurimmillaan 80 autoa ja noin 180 kuskia,

– Oli öljy- ja kemikaaliliikenne, oli sopimusliikenne ja betoniliikenne. Siihen automäärään kuului myös ulkomaanliikennettä. Se alkoi säiliöliikenteenä. Ulkomaanliikenne aloitettiin niin, että ostin firman Veikko Katajalta Jämsänkoskelta. Hänellä oli vakituinen ajo lahtelaisen Luhdan firmalta, jolla oli Portugalissa tehtaita. Vietiin täältä Portugaliin tarvikkeita ja tuotiin vaatteita. Siihen hommaan laitettiin sitten useampikin auto.

– Ulkomaanliikennettä ajettiin muualtakin päin, meillä oli Helsingissä konttori, joka hoiti. Se on vielä tänäkin päivänä, mutta minä en ihan tarkkaan tiedä. Aaro Heinilä oli yksi kuski.

– Ulkomaanliikenteessä oli irtoperävaunut, etupäässä koneistus, jolla vaunu saatiin kylmäksi taikka lämpimäksi. Perävaunut lastattiin laivoihin ja Saksan päässä meillä oli oma auto ja käytettiin vierastakin, ja ne vetivät ne laivasta ja veivät sinne minne kuorma oli menossa. Samanlainen oli Helsingin päässä. Nuppi sai olla täällä. Niitä perävaunuja meillä oli vielä pitkään, ne ei kuuluneet Haanpään-kauppaan, niitä vuokrattiin ja myytiin.

- Kun raja aukeni, ajettiin Chymokselta lastenruokaa yhtenä kesänä Pietariin. Se oli hyvää hommaa, mutta jotenkin kauppasuhteet muuttuivat ja ne rupesi toimittamaan sitä rautateitse, Sinkko kertoo.

Aika oli kasvaa, aika oli myydä

Firma kasvoi osto ostolta:

- Ostettiin yli kymmenen firmaa ja osa fuusioitiin ja kunnostettiin, tukikohdissa oli ajjärjestelijät. Simpeleellä oli uusi halli, siellä hoidettiin ne autot ja ajot, joita ostot toi meille. Yksi pus-kukone pihatöihin oli autojen lisäksi.

- Alkuaikoina kuskit oli hyvin paikallisia, lappeenrantalaisia, oli myös lemiläisiä ja on vieläkin - Pekarin Matti oli ja Karhun Asko. Huolto oli Lappeenrannan korjaamojen varassa, Heiskamon korjaamossa oli veljekset kekseliäitä, mutta varaosahuolto oli alkuaikoina vaikeaa. Meillä oli sitten omakin korjaamo, siinä oli kaikkiaan viisi miestä, jotka tekivät huoltoja itsenäisesti, ja sitten käytettiin autoja myös merkkikorjaamoilla. Sen takia porukka suureni, kun korjaamo piti miehittää ja konttoriväkeä oli.

- Ja oli myös näitä tukikohtia: Lappeenrannassa Toikansuon rakennus tehtiin vuonna 1972 ja se on vieläkin siinä, ja sitten Simpeleellä yksi toimipaikka, Imatralla yksi, Haminassa ja Kuusankoskella. Siellä oli kiinteistöt, ja kun myytiin suurin osa tästä hommasta, nämä kaikki kiinteistöt jäivät itselle, ne on nyt vuokrattu pois. Simpeleen kiinteistö myytiin sitten, ja Hamina pois. Kuusankoski on vielä ja Lappeenrannan Toikansuolla ostin 80- ja 90-lukujen taitteessa lisää, meillä on nyt vähän yli kaksi hehtaaria. 7 000 neliön tontille eivät autot mahtuneet. Vieressä oli ASEA:n 1970-luvulla rakennetut rakennukset ja yli puolentoista

hehtaarin tontti. Siinäkin oli rahasta kysymys, mutta jostakin ne rahat löytyivät.

Liikenneneuvoksen arvon Eino Sinkko sai 15.11.1996.

– Sitä hakivat Teboil, Kaukas, Osuuspankki ja Teemuaho, ja ketä nyt olikaan. Päivää ennen vasta sai tietää, että sellainen homma on tekeillä, neuvos kertoo.

Eino Sinkon kuljetusliike oli laajimmillaan vuonna 2000, ja silloin myytiin Haanpälle kalusto.

– Lopettaminen tapahtui sillä tavalla, että Veljekset Haanpää oli etsinyt tällaista firmaa. Juuri 1999–2000 oli parasta aikaa, nousu lamasta alkoi. Mutta kilpailu alkoi kiristyä, ja ne tulivat ostamaan. Kari (poika) teki esityksen, mutta minä olin mukana ja tein kaupan. Kari sanoi, että mitä jos tekisit kaupat, olisi mielenkiintoinen ostaja. Kilpailu kiristyi, ja työ väheni, kun oli niin paljon yrittäjiä, hän kertoo.

– Oli hyvä aika lopettaa. Ulkomaalaista kilpailua on tullut, ja kaikenlaisia sääntöjä kemikaalipuolella ja lupia. Viime viikolla päätettiin, että omistaja-kuljettaja saa tehdä vain 48 tuntia töitä, vaikka auton pesua. Se on kuin työntekijä.

– Kaupan jälkeen meille jäi tämä betoni. Se on kehittynyt, kalusto siellä parantunut ja lisääntynyt. Asema on edelleen Tuuliaisien, meidän on vain ajot, kertoo liikenneneuvos Sinkko.

Transsinkko Oy:ssä jatkuu perheen yritystoiminta jo kolmannessa polvessa, kun Eino Sinkon pojanpojat ovat vahvasti mukana kasvavassa yrityksessä.

*Transsinkon betoniautot Valtatie 6:n työmaalla.
Kuva: Transsinkko Oy/ Mikko Nikkinen.*

JENNY SINKKO ”OMPELUOPISSA” RAIKASVAARALLA

Eino Sinkon puoliso Jenny Sinkko, o.s. Ahonen, oli nuoruudessaan jonkin aikaa ompelijana Aatami Raikasvaaralla:

– Sodan jälkeen ennen naimisiinmenoa olin Raikasvaaralla töissä, niitun takana. Sen jälkeen me mentiin kihloihin ja 1948 meidät on vihitty. Sitä ennen olin kaksi vuotta, hän kertoo.

– Junnosen Laila oli ja Uimilta Kohosen Annikki (Punkka) ompelijoina, Huttulan kylästä yksi tyttö myös. Viisi tai kuusi oli ompelijoita.

– Lensun Helmi minut sinne hommasi, se oli jo Raikasvaaralla. Minulla ei ollut kotona mitään hommaa, kun meillä oli jo miniä kotona ja minä tykkäsin käsitöistä, ja pyysin häneltä, jos pääsisin sinne myös.

– Raikasvaara sanoi, että tulkoot kokeilemaan. Ja sitten kun minä menen sinne, ensimmäinen homma minulla oli napinläven ompeleminen kangastilkulle, josta se näki millainen ommel minulla on. Minä parastani panin, että osasin tehdä oikein siistin.

– Kun se huomasi, että osaan tehdä napinläven, ensimmäinen työ oli tehdä Parkkolan Tyynen vihkipuvun paita. Se teetätti sel-

laisen paidan, missä oli irtokaulukset. Piti tehdä irtokaulukset, en muista kuka ne kaulukset teki, mutta minun piti tehdä kaikki napinlävet.

– Vähitellen sain luvan tehdä kaikkea, miesten puvun kaulukset tikattiin – kovikkeet alle ja kääntökangas päälle. Karhun Topin siskokin oli siellä, se teki miesten housuja.

– Monenlaista konetta siellä oli. Uskin Helmi ompeli kaikenlaisia hienoja vaatteita. Se teki sitten näyttelijöiden suuria juhlapukuja Los Angelesissa. Mitä Raikasvaaralla hienoa teetätettiin, Helmi oli se joka ompeli.

– Minun isälleni Raikasvaara teetätti turkin lampaannahasta. Ruskean kokopuvunkin olen tehnyt.

– Sitten kun Raikasvaara muutti Lemmin kirkolle ala-Yhtymään, rauhan aikana tehtiin laskuvarjokankaista miesten tuulitakkeja, niitä tehtiin sarjatyönä.

– Palkkaa en muista enää, se oli niin pieni, olematon, mutta aika hyvän opin siellä sai, Jenny Sinkko toteaa.

”Tilkkunen” oli tunnettu koiranleuka.

Raikasvaara teki jotain itsekin, ja oli hänellä myös muita miehiä töissä:

– Vainikan Erkki, ”Retkusen” Erkki ei ollut samaan aikaan, olisiko hän ollut aiemmin. Ja Suonion kylästä joku Pesarin mieskin oli joskus ollut siellä, ne oli vanhempia, muistelee Jenny Sinkko.

– Mikkolan Aukusti oli hyvä ompelija, se kävi parikin kertaa siellä liikkeellä juttelemassa, ei enää ommellut.

– Tärkeimmät paikat saattoi Aatami itse ommella, mutta yleensä Aatami otti mitat ja teki sovituksen, kertoo hän työnjaosta.

Raikasvaaran ompelijat kuvassa ompelimon pihalla sotien jälkeen, ensimmäinen vasemmalta Annikki Kohonen (Punkka), toinen Jenny Ahonen (Sinkko), neljäs Laila Junnonen, hänen vieressään Aatami Raikasvaara itse, jonka toisella puolella Terttu Muhli. Takaa kurkistaa Raikasvaaran vaimo, hänen vieressään Esteri Karhu. Oikeanpuoleinen on Helmi Lensu, muille ei Jenny Sinkko nimiä löytänyt. Kuva hänen kotialbumistaan.

Aatami Raikasvaarasta on jäänyt elämään paljon kertomuksia. Hän oli taitava sanankäyttäjä, joka halusi sanoa viimeisen sanan joka asiaan.

– Raikasvaara oli vähän koiranleuka, ”Tilkkuseksi” sanottiin, Jenny Sinkko sanoo.

Eino Sinkko muistaa monen muun lailla kaskun Raikasvaarasta ja rovasti Karttusesta:

– Kun Karttunen totesi teetättävänsä työpuvut Raikasvaaralla ja paremmat puvut kaupungissa, Raikasvaara sanoi hänkin kuuntelevansa paremmat saarnat radiosta.

– Raikasvaara oli paljon nuorisoseuran näytelmissä, mm. Tukijoella-näytelmässä, Eino Sinkko muistaa.

Raija Tuuliainen puolestaan kertoo, kuinka Raikasvaara säikäytti Tapiolasta tulijat nousemalla kaivetusta haudasta lakana korvissa.

Ilmavalvonnassa, kun Lappeenrantaa pommitettiin

Jenny Sinkon nuoruusmuistoihin kuuluu myös toiminta ilmavalvontalottana ja Lappeenrannan pommitus:

– Asemasodan, aikana olin lottana, vuoden 1944 loppuun saakka. Lappeenrannassa olin käynyt Ivakin lottakurssin, hän kertoo.

– Sinä päivänä, kun Lappeenrantaa pommitettiin, oli sunnuntai, ja Luumäeltä päin tuli paljon koneita Lappeenrantaan päin. Olin yksin partiossa. Otin puhelimen ja rupesin soittamaan Lappeenrantaan, mutta se viestitys ei mennyt perille, vaikka minä olisin kuinka yrittänyt konetta veivata. Savitaipaleen kautta meni se viestitys Lappeenrannan Ivakiin, mutta Savitaipale ei

enää vastannut, koska Ivakia pommitettiin, se oli Kirkko- ja Koulukadun risteyksessä.

– Samana päivänä kohta tulee Suomalaisen Toivo, joka näki Olkkosen mökin ikkunasta, ja Rasan Toivo kolkuttamaan tornin oveen, että päästä heidät sisään. Minä sanoin, että en saa laskea ketään, vaikka tunsin tutut miehet. Ne kysyi, että mikset voi laskea, kun sellainen jytinä käy Lappeenrannassa, he tulee kiikaroimaan. Minä otin sen tapin luukusta auki ja nostin luukkua. He tulivat ylös ja rupesivat kiikaroimaan Lappeenrantaan päin. Siellä me kateltiin ja kuunneltiin sitä kauheaa kuminaa, mikä kuului. He olivat kuunnelleet kirkonmäellä sitä jyminä ja huminaa. Siihen loppui Lappeenrannassa 1944 sota, Jenny Sinkko muistelee.

KIVENRAIVAUKSESTA METALLITEOLLISUUTEEN

Lea Hietaranta ja Ossi Vilhu kertovat isästään Erkki Vilhusta

”Oletteko kivisten peltojen orja??? Älkää enää kiertäkö kiviä, vaan antakaa nykyaikaisten koneiden kiertää kivet pois peltoiltanne. Suoritamme myös maansiirtoa ja kuormausta sekä kallion louhintaa. Ennenkuin päätätte edellämämainituista töistä, soittakaa Kytölä 16. Se kannattaa. Koneitten kuljetukset suoritamme omalla trailerilla.”

Näin mainosti Erkki Vilhun maansiirto- ja louhintaliike toimialoiaan Luumäen ja Lemmin maatalousnäyttelyn käsiohjelmassa kesällä 1959. Samassa ohjelmassa on myös valokuva pellon laidan kivirauniosta Lemillä.

Kivien raivaus alkoi omalta pelloilta

– Isän yritystoiminta kivenraivauksessa sai varmaankin alkunsa ihan omista tarpeista. Raivasi peltoja ja ampui kantopommilla kannot pois,. Pelloilla oli mahdottomasti kiviä ja niitä piti saada

pois, eikä se onnistunut omilla konsteilla, pohtii Lea Hietaranta isänsä yritystoiminnan alkua.

– Mutta kenen idea se oli – oliko isä nähnyt jossain Jehu-tyyppisen laitteen? Ei se mikään standardivehje ollut se Jehu, vaan kuorma-autoon rakennettu.

– Minusta tuntuu että isäukko ei sitä rakennuttanut, se oli osatanut sen käytettynä, uskoo hänen veljensä Ossi Vilhu, nuorin Erkki Vilhun kolmesta pojasta.

– Kun kiviä ei pystynyt omin konstein siirtämään, niin siihen kiveen porattiin reikä ja siihen reikään upotettiin kiilatappi siten semmoisella kuorma-auton hiiopilla, Jehulla pystyi nostamaan sitten sen kiven ylös lavalle, Hietaranta ja Vilhu kertovat isänsä raivaussysteemistä.

Tuolloin elettiin vuotta 1952 tai 1953. Toiminta alkoi Kohosenmäeltä ja laajeni sitten Lemille ja lähipitäjiin.

*Erkki Vilhu ja Jehu kivenraivauksessa.
Kuva: Teuvo Vilhun albumi.*

– Se meni sillä tavalla, että sitten kun hän sai yhden kylän selväksi, niin sitten hän otti selvää seuraavasta kylästä, että kuka siellä on ns. nokkamies, jonka puheille hän ensiksi meni. Sitten kun se nokkamies raivuutti omilta pelloiltaan kiviä, niin sitten ne kaveritkin naapurustosta ottivat hänet. Ja sitten hän siirtyi taas seuraavaan kylään, Lea Hietaranta muistaa.

– Sitten siihen tietysti luontevasti liittyi synergisiä etuja, kuten ojankaivuu. Ossi Vilhu kertoo. Ojankaivuuta teki Ilmo Tiainen, joka tuli Vilhulle töihin päästyään armeijasta vuonna 1957, ja Erkki Vilhu oli hänen ainoa työnantajansa koko elämän aikana.

Porarina toimi Aarne Lainetaho, entiseltä nimeltään Rakkola.

– Lainetahon Aarne oli silloin Rakkolan Aarne, hän muutti sitten sukunimensä. Hän porasi reikiä ja sitten toinen silloin alkuvaiheessa töissä siinä oli Parjasen Pauli, Lea Hietaranta muistaa.

– Silloin meillä ei ollut puhelinta kotona vielä, niin isä kävi soittamassa aina Olkun puusepänverstaalta, hän muistelee

Ossi Vilhulle on jäänyt mieleen, että myös keskuksessa käytiin, Kytölä-ykkösessä, Väinö ja Mirja Kapiaisella, ainakin silloin, kun Olkulla ei oltu kotona.

Yhteistyötä myös Tuuliaisien kanssa

– Sitten isä hankki sen puhelimen, 50-luvun loppupuolella, samoihin aikoihin kuin Venderin, katerpillarin... Siitä on tehty filmi siitä Venderistä, kun se kone on varmaan aika uusi, Ossi seisoi siinä vieressä, ehkä hän on ollut siinä kymmenen vuotta, se olisi ollut sitten 1958. Leo Kuntola on filmannut sen, kertoo Lea Hietaranta.

Ensimmäisellä Jehun työmaalla, kivennostokone huilaa. Miehet Heimo Kouvo (vas.), Erkki Vilhu, Pauli Parjanen ja Pauli Uski. Kuva: Teuvo Vilhun albumi.

Ilmo Tiainen kaivaa Pamsella ojaa. Kuva: Teuvo Vilhun albumi.

Noin kolme minuuttia pitkä filmi on yhä paketissa, millä se oli lähetetty kehitettäväksi ja tullut takaisin, ja siinä on filmin järjestysnumero ja vuosiluku 1958.

– Tuuliaisella oli katerpillari varmaan jo aikaisemmin. Yhteistyö alkoi siitä, kun ensi alkuun ei isäukolla ollut kuljetusvälinettä sen siirtoon, niin Topin vehkeillä se siirrettiin, Ossi Vilhu kertoo. Mutta kovin pitkään yhteisen kuljetusalusta kanssa ei toimittu, sillä kesän 1959 maatalousnäyttelymainoksessa mainitaan jo oma traileri.

– Minusta tuntuu, että eiköhän siinä sitten mennyt vähän haakukseenkin, kun samoja urakoita tarjosivat, muistelee Ossi Vilhu.

– Silloin meillä oli jo puhelin, kun minä kerran kuulin, kun isä sanoi hyvin napakasti Topille, että ”koetetaan, kumman paidassa ne napit kestää”, Lea Hietaranta kertoo.

– Oli niin kuin pakko hankkia se oma lavetti ja International vetämään, toteaa Ossi Vilhu. – Ja 1950-luvun loppupuolella hankittiin niitä ojankaivureita, niin siinä vaiheessa oli varmaan kolme, neljä työntekijää. Pyykkö oli silloin ja Okon Niilo Sorvarilasta laturina, sisarukset muistelevat.

– Pellonraivausta ja soitten kuivatusta ne olivat ne hommat. Soita kuivattiin aika kaukanakin ja se kesti viikkotolkulla, muistaa Ossi Vilhu.

Raivin teki paikallisteitä

Erkki Vilhun ensimmäinen yritys oli nimeltään Erkki Vilhun maansiirto- ja louhintaliike. Vuosikymmenen lopulla hän otti yhtiökumppaniksi Seppo Strengellin.

*Vender tositoimissa. Kuva:
Teuvo Vilhun albumi.*

*Caterpillarin jälkeä tutkaillaan
työmaalla. Kuva: Teuvo Vilhun
albumi.*

– Hän oli niin kuin äänetön yhtiömies. Kun katsottiin kauppa-kirjoista, niin yhdessä vuonna 1959 tehdyssä kaupassa oli Sepon nimi. Minusta tuntuu, että silloin Venderin kaupan yhteydessä hän tuli osakkaaksi, rahoittamaan sitä, varmaan 1958, Ossi Vilhu arvelee.

Yritys kasvoi reippaammin 1960-luvun taitteessa ja uuden vuosikymmenen alkuvuosina perustettiin uusi yhtiö, Raivin.

– Yhtiö teki töitä ympäri Suomea, ja sitten myös tämän Lemmin tien Huttulasta kirkolle, kertoo Lea Hietaranta.

– Niitä oli myös näitä koneurakoita, ei niille kaiken aikaa ollut näille isommille koneille – oliko niitä kaksi puskukonetta silloin ja sitten yksi telaketjukuormaaja – töitä täällä, niin ne oli tuolla Humppilassa ja Karkkilassa ja muualla, tarkentaa Ossi Vilhu,

– Minusta tuntuu, että ne oli niin kuin TVH:n aliurakoitsijana, tuntityössä, Lea Hietaranta arvelee,

Tuolloin tehtiin paljon työllisyystöinä, TVH oli teettäjä. Ja koneita tarvittiin tekemään karkeaa työtä.

Keltatautia ja matoista makkaraa

– Siltä Karkkilan ja Humppilan reissulta isä toi meille tarttuvan keltataudin. Isän sisko sairastui ja meistä lapsista kolme, minä mukana. Se oli vuosi 1959 tai 1960, muistelee Lea Hietaranta.

– Minä olin kolmannella luokalla silloin kun se tuli ja minulla oli niin huono tuuri sinä vuonna, että minä sairastuin angiinan jälkeen reumakuumeeseen – oli kuukauden syksyllä ja kuukauden keväällä koulusta pois.

– Kyllä se oli varmaan 1960, koska minä menin keskikouluun 1961. Minä olin tosi sairas, muistaa Ossi Vilhu,

– Ossi oli kaikkein kipein meistä, ihan vihreäksi tuli. En tiedä mistä se tauti siellä tuli, vesistä vai mistä, mistä ne juomavedet ja muut otti siellä, pohtii Lea Hietaranta,

– Se on ollut hyvin sekalaista, aamupesut joissakin lammikoissa, Ossi Vilhu toteaa ja muistaa myös madon syömän makkaran:

– Makkaraa kun syötiin, niin madot söi toisesta päästä ja itse jyrssiin toisesta päästä käyrää. En raaskinut heittää lenkkimakkaraa, vaikka siellä oli valkoisia matoja. Leikattiin vain pätkä pois ja katsottiin, miten syvälle madot on menneet ja jatkettiin syömistä, muistelee itsekin Huttulan tien tekoon osallistunut Ossi Vilhu. Tie Nisosen kaupalta kirkolle on Erkki Vilhun tekevä.

– Ja sitten oli sitä kaljaa sellaisissa isoissa pulloissa siihen aikaan, niin se oli oikein käynyt ja kun avattiin, niin se lensi ihan tyhjäksi. Harmitti hirveästi. Nisosen kaupalta oli haettu, siellä lämpöisessä jossakin ollut.

– Se oli sitä aikaa, kun hän rupesi sitten niin kuin urakoimaan näitä teitä, niitä oli sitten Merenlahden tie ja monia teitä alueella.

Kuljettajina ennen ajokortti-ikää

Ossi Vilhu aloitti työt isänsä yrityksessä rippikouluikäisenä.

– Olihan se huimaa aikaa, me oltiin tosi nuorina siellä laturin apulaisina, dynamiittipötköjä pudoteltiin poran reikiin ja juostiin pitkin kalliota. Tänä päivänä ei taitaisi ihan onnistua, hän toteaa tuon aikaisesta työhön oppimisesta,

– Kesätyöt oltiin tietenkin isäukon hommissa. Kun Marilyn kuoli (elokuussa 1962), silloin tehtiin Merenlahden tietä. Muis-tan, kun se uutinen tuli, niin se oli oikein maansuru. Meillä oli

nuoria poikamiehiä kuskeina, oli Häkkinen ja Tiuhonen ja Sipinen ja Vainikan Timo Lemiltä. Minä muistan, että etenkin Vainikan Timolta oikein kyyneleet valuivat, kun Marilyn oli kuollut, Ossi Vilhu kertoo.

– Minä muistan myös yhden tapahtuman, kun kesätoisissa ajoin sellaista pientä tiekarhua. Ikäni muistan sen, kun Vehkataipaleen kaupan maitolaiturilla oli hirmuisen korkea pino maitokoreja, joissa oli lasipulloissa maitoa. Tietysti kun nuorena oli luottamus kova ajotaitoon, niin ihan läheltä piti karhulla ajaa – tarkkaanhan sitä piti ajaakin – niin eikös se terä tavoittanutkin siihen laiturin tolppaan. Silloin ne lähti kaatumaan ne maitokorit. Silmissä näkyi pitkään, kuinka hirmuisen monta maitokoria lähti menemään, tuhannen säpälettä ja kaikki valkoisena. Siinä Vehkataipaleen koulun vieressä oli se kauppa ja siinä oli laituri. Se oli varmaankin 1965. Mutta ei minulla ajokorttia missään tapauksessa ollut vielä, kertoo Ossi Vilhu.

– Karillakaan ei ollut ajokorttia, lisää Lea Hietaranta.

Ajotaidolle oli muutakin käyttöä

– Ajokorttiin liittyy sekin, että kun oli paljon näitä kulkuneuvoja, oli autoja siinä kaiken aikaa käytössä. Kansakoulussahan me käytiin Karin kanssa autolla, kun oli se Jeeppi ja Volkkareita jo silloin. Kun useampi auto oli niin koulua käytiin auton kanssa, eikä ikää varmasti hirveästi ollut. Mehän myimme yhden Volkkarin sille opettajallekin, kertoo Ossi Vilhu.

– Kari kun kävi rippikoulussa auton kanssa, niin poliisi Onni Akkanen soitti isälle kotiin, että sano sille pojalle että ajaa hiljempaa heidän kohdalla, että heitä pelottaa, Lea Hietaranta muistaa.

Hänkin oli mukana, kun Solkein kankaalla Taipalsaarella käytiin ilman ajokorttia mummojen puolukkaretkien kuskeina – ilman ajokorttia.

– Nimismies Jouko Perttilä soitti, että pidä ne pojat kurissa, ettei ne oikein ajelisi. Ei hän niin välitä, mutta kun kyläläiset soittelee. Kerran kun me menimme Karin kanssa autolla jonnekin, Perttilä tuli vastaan ja morjesti vaan meitä. Soitti sitten isäukolle, kertoo Ossi Vilhu jo vanhentuneista rikkeistä.

Lea Hietarantakin saattoi joskus jo Kippurasarven pikkujouluissa tunnustaa Imatran Liikkuvalla poliisille lemiläisten liikenerikkomuksia 1960-luvulta, jotka paikallispoliisi siunasi:

– Olin ensimmäisellä luokalla koulussa ja koulupäivä oli vielä lauantainakin ja sitten olisi pitänyt tulla linja-autossa kotiin, niin Laakon Matti Suonion kaupalta kävi auton kanssa koulussa vaikka sillä ei ollut korttia – hän kävi joka päivä kotona. Matti sanoi minulle, että pääset hänen kyydissään. Yhtenä lauantaina koulussa Matti tuli sanomaan, että rehtorin kansliaan oli tullut puhelu ja pyydettiin häntä puhelimeen. Savitaipaleen poliisit olivat soittaneet, että elä lähde vielä, kun Lentävät on Ollikkalassa.

– Se oli vähän suurpiirteisempää, jos liikennekin oli paljon pienempää, hän tuumaa.

– Siihen liittyi myös tämä, että isäukon piti järjestää se, että tiet on auki. Tauvinmyllyyn oli meiltä matkaa kolme ja puoli kilometriä. Kukaan kyläläinen ei siihen ottanut osaa, ei ikinä. He olivat kyllä halukkaita käyttämään tietä, ja ehkä sen takia myös solidaarisia eivätkä halunneet käryttää meitä, kun hyvin nuoresta iästä lähtien me pennut ajoimme näitä auravehkeitä ja pidimme tietä auki, eivät halunneet käryttää, ettei heiltä mene tie. Mutta kun käytiin esittämässä, että voisivatko ottaa osaa

näihin kustannuksiin, totesivat, että he ajelevat vain hevosilla, eivät tarvitse tietä, muistaa Ossi Vilhu.

Muistot esille albumin ääressä

– Se oli tosiaan varmaan 1960-luvun alkupuolta, kun Raivin perustettiin ja Raivinin nimissä alkoi se oma urakointi. Yksityisteitä kunnostettiin valtiolle, pyrkimys isällä oli, että joku yksityistien

Kylätien kunnossapito oli myös Vilhujen hommaa. Kuva: Teuvo Vilhun albumi.

pätkä joka kesälle piti saada sopivaksi possakaksi. Vaihtelevalla menestyksellä niitä tehtiin. Piti tehdä kahdessa vuorossa, kun yöllä pantiin tie poikki ja laitettiin rummut, kertoo Ossi Vilhu.

Tuon aikaiset valokuvat herättävät monia muistoja:

– Just kaikkea tuollaista koneitten ajamista, pillareitten ajamista, ja kun niissä telaketjuista kuluivat laput pois, niin niitä piti olla hitsaamassa. Vähän toistakymmentä vuotta vanhoja pojat varmaan olivat, katselee Lea Hietaranta.

– Niistä löytyy valokuvia, missä haalarit on käännetty sen tuhannelle rullalle, kun olisi muuten liian pitkät, toteaa Ossi Vilhu nuorista hitsareista,

Kuva löytyykin, missä monta numeroa liian pienissä haalareissaan Ossi hitsaa ja takana on Kari-veli kipinöiden repaleisiksi repimissä housuissaan.

– Ja tässä on sitä porauskalustoa, traktoreita oli aika monta siihen aikaan, katselee Ossi Vilhu.

– Ja tämä oli Jeeppi, millä ajettiin. Minulla oli ajokortti silloin, kun Taipalsaarella oltiin, silloin oli kauhean kova pakkanen, niin eihän maanantaiaamuna lähtenyt kone käyntiin, jos ei sitä lämmittänyt etukäteen. Niin Kari tuli kyytiin ja minä ajoin sinne Taipalsaarelle. Minua vuotta nuorempi 17-vuotias Kari kosanin kanssa kuumensi konetta, ja sitten kun sen sai käyntiin niin sitä vähän aikaa käytettiin, että se oli vähän notkeampi seuraavana aamuna, kun oikeat palkolliset tuli töihin, muistelee Lea Hietaranta.

– Ja siinä on se Vender ja tuossa on Jehu, kivenraivauskone. Kivi on siinä päällä. Kissa tuossa veti sen ylös, ja sitten ne ajoi pellon laitaan ja kippasi sen sinne, Ossi Vilhu selostaa.

– Sitten siihen tuli kiviraunio, kun niitä tuli sinne enemmän, toteaa Lea Hietaranta,

– Ja tuossa on sitten uusi lavetti, kun Tuuliaisien kanssa yhteistyö loppui, niin tehtiin tuo lavetti. Tuo traktori oli International, hankittiin jostakin, Ossi Vilhu näyttää.

– Siinä on Uskin Pauli ja tässä on sitten Strengelin Seppo. Mamma kehui, kun Seppo aina kesällä meidän vanhalla riihellä hitsasi niitä lappuja, että se oli niin tunnollinen. Mamma aina kehui, että töihin se lähti seitsemän tai kahdeksan aikaan, ja se tiesi että läskisoosi ja perunat on joka päivä yhdeltätoista, ei tarvinnut käydä kutsumassa, se tuli syömään, ja sitten lähti heti pois, ja se tiesi että kahden aikaan on kahvit, tuli taas silloin ettei tarvinnut käydä kutsumassa. Seppo oli niin säntillinen, ettei tarvinnut odottaa milloinkaan. Hän ei vissiin viinaa käyttänyt ollenkaan, Lea Hietaranta arvelee ja Ossi Vilhu vahvistaa.

Kameran takana Erkki Vilhu

Kuvissa näkyvät veljekset Kari, Teuvo ja Ossikin, samoin sukulaispoika Aulis, mutta isä-Erkkiä ei. Todennäköisesti hän on ollut kameran toisella puolella, sillä hän yhteen aikaan myös kehitti valokuvia.

– Kyllä se varmaan isäukko otti ne kuvat. Tuollahan se on se traktori, siinä on poraus käynnissä. Porattuun reikään pantiin tappi, missä oli rengas. Tapin alapäässä oli halkio, ja siinä kiila, sitä lyötiin sitä rengasta alaspäin, niin se kiila nousi ylöspäin ja kiilasi niin vahvasti siihen kiveen, selvittää Ossi Vilhu.

– Ja sitten se nosti tuon varalla tuonne kyytiin. On se aika iso kivi tuossa, Lea Hietaranta katselee.

– Meillä on jossain sellainenkin kuva, kun se meni nurin tuo Jehu, muistelee Ossi Vilhu.

– Tämä Aulis oli sellainen äidin serkun poika, ja hän tuli meille keskenkasvuisena rippikoulun jälkeen niin kuin rengiksi. Kun isä teki näitä omia hommiaan, niin alaikäinen Aulis autteli kaikissa hommissa mitä maatilalla oli. Sitten näitten koneitten kanssa, kun tuli vähän tihverämpään kuntoon, kertoo Lea Hietaranta.

Koneellistettua maanviljelyä

Erkki Vilhu oli alkujaan maanviljelijä, mutta konehommat veivät hänen aikansa sitten hyvinkin tarkkaan. Toisaalta koneista oli apua maanviljelyksessä, jota sivussa kuitenkin jatkettiin.

– Äiti hoiti karjan käytännössä katsoen kokonaan, peltohommia tehtiin taas siten, että Ossikin ajoi traktoria, vaikkei polkimille kunnan ylettynyt, muistaa Lea Hietaranta.

– Olihan meillä traktoreita poraushommassa, niin sitten niitä jouti myös pellolle. Isäukko itse asiassa aika vähän teki maataloustöitä. Yleensä siellä oli aina renkejä, sanoo Ossi Vilhu.

Vilhun taloon tulivat sitten kylän ensimmäiset peltokoneet: pöyhintäkone, heinähäntä, perunannostokone ja perunanistutuskone ja muita.

– Kyläläiset aina vähän katsoi, ettei tuolla lailla voi tehdä, mutta ei meillä ollut oikein aikaa tehdä muutenkaan. Mutta kyllä isä maanviljelyä harrasti aina vuoteen 1973 saakka. Sitten meidän mamma, isän äiti, joka oli syntynyt 1890, hoiti ruokahuushollin enimmäkseen. Kantovesi oli sisään ja ulos. Ja minä muistan, kuinka se aina lauantaina leipoi rieskan ja torstaina ruisleivän, Lea Hietaranta sanoo.

Kun Tiihonen Häkkisenä esiintyi

– Tässä on tosiaan Pauli aika nuorena poikana. Tämä on nimenomaan sieltä Huttulan tien yhteydestä. Olen monta kertaa miettinyt, kuka on tämä kaveri tuossa pyörän päällä. Jonkun hyvän jutun rengit on kertoneet..., katselee Ossi Vilhu uutta kuvaa, ja Lea Hietaranta tarttuu aiheeseen:

– ... kaikkia naurattaa. Kyllä niiden kuskiensa kanssa oli joskus ihmeessä. Oli kaksi veikkosta, toinen oli oikein tumma, puoliksi mustalainen, toinen oikein vaalea, luonnonkihara tukka, tummalla ihan piikitukka. Se tumma kaveri Häkkinen lähti ajamaan autolla, oliko sillä ajokorttiakaan, mutta poliisi pysäytti ja tämä sanoi, että on jäänyt kortti kotiin, niin se käski että tule näyttämään kohta – mikä sinun nimi on? Se sanoi sen kaverinsa nimen, kun tiesi että sillä on kortti. Niin sitten se meni se vaaleatukkainen Tiihonen näyttämään hirmu nopeasti ja pelkäsi kamalasti, että sattuuko sama poliisi.

Miehillä työmailla oli aina joku koiruus mielessä, ja kylän työtöiltä eivät miehet jääneet huomaamatta, varsinkaan niin komeat kuin esimerkiksi tämä Häkkinen.

– Tuossa on Natikka vaihdettu vanhaan Vanajaan, ollaan jo vuodessa 1966. Minä olin juuri saanut kuorma-autokortin, ja minä ajoin sitä lavettia, ja sillä kuskattiin myös – muistan että oli kesä – Taavetin Kaivumiesten koneita. Sekin oli aika hurjaa, kun juuri olin saanut kortin, niin lähteä sitten siirtämään niitä. Ei tänä päivänä sillä lailla tehtäisi, mutta vitsa väännettiin aika nuorena silloin, Ossi Vilhu toteaa.

Kuorman tekoa Väinö Kapiaisen Bedfordiin. Kuva: Teuvo Vilhun albumi.

Muuttoapuna von Herzenin betoniasemalle. Kuva: Teuvo Vilhun albumi.

Tarinoita myös naapureista

Lea Hietarannan mieleen muistuu velipoikiensa hyvää tarkoittanut kepponen naapurille, Urosen Arville, joka ei ollut kovin kummoinen traktorimies. Ossi Vilhu kertoo sen itse;

– Sillä Arvilla oli pikku Valmetti. Arvi meni aina katsomaan ohjekirjasta, mitä pitää tehdä, kun jotain meni pieleen. Kun se traktori meni ojaan meidän koulutien varressa, se käveli kotiin katsomaan ohjekirjasta, mitä nyt pitää tehdä. Niin me Karin kanssa ohi kouluun mennessämme pantiin joku kapula sinne vanteisiin kiinni ja ajettiin se pois ja jätettiin siihen penkalle valmiiksi ja jatkettiin matkaa. Ei Arvi varmaan missään vaiheessa saanut tietää, kuka sen ajoi pois.

– Kerranhan se Arvi oli siellä savikossa pyörittänyt sitä traktoria eikä päässyt eteenpäin, ja sitten sen vaimo Selma meni työntämään sitä traktoria. Nehän meni kaikki savet sen Selman päälle, niin Arvi sanoi, että Selmakin oli kuin kukkopilli! nauraa Lea Hietaranta.

Koneet vaihtuivat säiliöntekoon

– Varmaan sitä urakointia oli oikeastaan koko Raivinin historia, se oli aina näitä paikallisteitä valtiolle. Ja sitten alkoi tämä Saimaan kanavan rakentaminen – oliko se 1965 vai 1964 kun se alkoi, muistelee Ossi Vilhu,

– 1968 se valmistui se kanava ja silloin loppui Raivinin historia. Kanava oli yksi iso kohde, missä oli töitä kaikille. Kenellä oli tällaisia maansiirtovehkeitä, niin riitti töitä. Se olikin niin totaalinen loppu tavallaan, kun se kanava tuli valmiiksi, että mitä nyt tehdään?

– Siitä vaiheesta minulle tulee mieleen ainakin sellaisia asioita, että minä olin ollut vuodesta 1967 Lappeenrannan konepajalla harjoittelijana metallitöissä. Kun oltiin vähän niin kuin riiuu’iässä yksi sun toinen, niin ainakin Karia harmitti että kaikki pyhät pitää tehdä koneremonttia eikä pääse riiustelevaan, Ossi Vilhu kertoo.

Niinpä näytti siltä, että toimialan vaihtamiseen olisi oikea aika, kun tuli tilaisuus. Lappeenrannan Konepajassa oli tehty sellainen strateginen päätös, että siellä lopetetaan säiliöiden valmistus.

– Säiliöiden suunnittelua siellä hoiti Reinin Masa (Marti Reinin). Minäkin sain kuulla, että Masa etsi kumppania, että pitäisi perustaa firma, joka tekisi säiliöitä. Isäukkokin siihen innostui, vaikka meille oli silloin 1966/67 vuoden alussa ostettu Muukosta hehtaarin tontti kaupungilta koneitten huoltohallia varten. Siihen aikaan niitä maansiirtokoneita oli kuusi konetta. Se ostettiin se tontti ja se halli tehtiin 1967, 1968 kevättälvella se valmistui, kertoo Ossi Vilhu,

– Kun siellä Muukonkankaalla ei ollut muita kuin petäjiä, niin siellä hitsailin sitä runkoa läjään. Isä oli Peugeotin ystävä, sillä oli Peugeotteja koko ajan. Minä olin siellä Peugeotin kanssa töissä, ovi oli auki ja radio soi sieltä, niin silloin Kirka oli julkaissut tämän ”Hetki lyö”. Se on jäänyt niin mieleen. Se oli 1967, muistaa hän tarkentaa.

Mutta huoltohallissa ei huollettu yhtään konetta, vaan ne pantiin myyntiin sen talven aikana. Konekauppiat tekivät vaihtokauppoja, joilla maansiirtokoneet saatiin vaihdetuksi levytyökoneiksi – vaikka ei välttämättä parhaaseen mahdolliseen hintaan. Terästorni perustettiin 1968 toukokuussa, mutta halli oli Raivi-

nin nimissä aina vuoteen 1981 saakka, jolloin Erkki Vilhu lopetti yhtiön.

Saimaan kanavan valmistumisen myötä loppui myös Erkki Vilhun aktiivisempi yrittäjäyys vaikka hän olikin Terästornin pääosakas aina vuoteen 1989 saakka.

Hän otti firmasta palkkaa vasta vuosina 1983–89, työnjohtajan palkkaa vastaavan summan. Siihen asti eli vuokratuloilla.

Vaikeita aikoja Terästornissa

– Hän oli vain omistaja. Reinin Masa siinä oli alkuun sitten, ja Konepajalta siihen tuli Jalkasen Yrjö. Terästornin perustajat olivat nimenomaan 25 prosenttia Yrjö Jalkanen ja 25 prosenttia Martti Reini ja 50 prosenttia isäukko, Ossi Vilhu kertoo.

– 1973 ostettiin Reini ja Jalkanen pois. Firman tilanne oli silloin aika heikko, tavallaan otettiin vain velat kannettavaksi ja 10 000 markkaa maksettiin. Minä olin päässyt koulusta Tekusta 1972 ja tullut siihen sitten niin kuin pomoksi. Se oli aika kirjavaa se tekeminen ja osaaminen, ja tulos oli mitä oli ja näytti että firma menee nurin, hän muistelee.

– Kaikki sitä mieltä että ei kun antaa mennä vain nurin, mutta täytyy sanoa että me vellokset uskottiin kuitenkin siihen, nähtiin, että ihan oikein sitä ei oltu hoidettu. Ei muuta kuin päätettiin heidät pois siitä. On monta kertaa puhuttu, että oli oikea ratkaisu päästää heidät pois, kyllä se siitä korjaantui, sanoo Ossi Vilhu nyt.

Lemiläisiä ”veropakolaisia”

Erkki Vilhu kuului siihen lemiläisyrittäjien joukkoon, joka siirsi yritystoimintansa Lappeenrantaan.

– On tässä muidenkin lemiläisten kanssa puhuttu – Sinkon Eiononkin kanssa aina kun puhutaan, niin Einokin sanoo, että on se hyvä että on näitä lemiläisiä yrittäjiä. Hän oli niitä ensimmäisiä kun tuli Lappeenrantaan. Ei oikein silloin uskaltanut sanoa, että mistä on kotoisin, kertoo Ossi Vilhu.

– Silloin kun minä olen tullut Lappeenrantaan vuonna 1963, niin minä olin aivan vakuuttunut, että kun minä kävelen kadulla, niin näkyy varmasti sadan metrin päähän, että tuo on Lemiltä. Se itsetunto oli jossakin, muistelee Lea Hietaranta.

Syynä muuttoon oli pitkälti verotus:

– Siihen aikaan verotus oli sitä harkintaverotusta ja kunnalla oli tavallaan täysi määräysvalta verotuksen suhteen. Oikeastaan ne ajoivat pois, Ossi Vilhu sanoo.

Ossi Vilhun ja Lea Hietarannan käsitys on, että lemiläistä verotuskäytäntöä ohjasi kateus, eikä se perustunut faktoihin.

– Lautakunta pystyi harkitsemaan ja nimenomaan se riitti, että epäili ja voi harkita, ja toisen pitäisi pystyä sitten todistamaan. Todistustaakka on tietysti edelleenkin, mutta onneksi harkintaverotus sitten poistui. Se todellakin johti siihen, ja siinä ei auttanut mikään puhe. Kaikki yrittäjät oli käyneet siellä puhumassa, että koettakaa nyt hyvänen aika ymmärtää, Ossi Vilhu kertoo 1960-luvun alkuvuosista.

– Minusta tuntuu, että se oli silloin 1963–64. Raivin on sitten perustettu tänne Lappeenrantaan, hän tarkentaa.

– Ajan henki taisi olla, että kaikki vähän poikkeava siitä viljelystä, että rupesi tekemään jotain muuta, jonka näkikin tuottavan paremmin, se oli epäilyttävää ja kummallista. Kukaan ei oli-

si saanut menestyä toista paremmin, päättelevät Lea Hietaranta ja Ossi Vilhu.

– He siellä verotuslautakunnassa eivät ollenkaan ajatelleet, että on mahdollisuus että yrittäjät lähtee pois. Oletettiin, että siellähän he pysyvät Sitten se kyllä loppui se harkintaverotuskin kohta sen jälkeen, mutta yritykset olivat jo menneet, Ossi Vilhu sanoo.

– Kyllä kaikki yrittäjät ovat varmaankin samaa mieltä siinä asiassa, muistavat kyllä sen ajan. Lea Hietaranta uskoo.

Terästorni ja Assi Group

– Terästornihan jaettiin joskus 2000-luvun puolessa välissä osaksi tähän Assi Groupiin, missä nyt ollaan, joka omistaa ne konepajakiinteistöt. Ja kun me aina olemme, kuten tämä ikäluokka muistaa, tehty hyvä tulos ja maksettu kiltisti veroja ja on jäänyt tavallaan vapaata pääomaa, niin olemme halunneet vähän matkia Tuuliaisien Topia. Kiinteistöbisnekseen lähdettiin jo 1990-luvun alussa, heti laman jälkeen ostettiin kymmeniä asuntoja ja erilaisia huoneistoja, ja sitten on muutakin rahoitusomaisuutta. Ne jätettiin tänne Assin puolelle, ja vain liiketoiminta, se säiliöbisnes jäi sinne firman nimiin, kertoo Ossi Vilhu toimista isänsä jälkeen.

– Toimiala ja työntekijät jäivät sinne Terästornin puolelle, ja minä myin yhtiön vuonna 2007 pääomasijoittajalle. Siitä jäi pieni osuus, viisi prosenttia omistukseen, senkin minä lahjoitin Terolle, pojalle, joka jäi sinne asennuspäälliköksi.

– Nythän (syksyllä 2010) siellä on tosi huono tilanne talouskriisin takia. 70–80-prosenttisesti tuotanto menee vientiin, ja se vienti lopahti täysin. Viime tilikausi oli liikevaihdollisesti vain

50 prosenttia minun työhistoriani huonoimmasta, joka oli 1992, edellisen laman jälkeen – vain puolet siitä, ilman inflaatiokorjauksia. Se kertoo, miten todella alhaalla käytiin. Mutta tietysti se, että siinä on vahva omistaja, Pohjola, niin eihän ne rahaa tarvitse sinne lisää. Ja nyt on tilanne korjautunut täysin, kaikki on palautuneet töihin ja nyt on ratkaisuvaiheessa isoja, todella isoja vientikauppoja.

– Edelleen olen siinä mukana niin kuin neuvonantajana, näitä isoja tarjouksia on käyty läpi, ja kyllä nyt näyttää todella hyvältä. Se on tietysti Assi Groupin etu, kun nämä hallit on Assi Groupin omistuksessa, ja Terästorni maksaa meille vuokraa, muistuttaa Ossi Vilhu.

Etelä-Amerikka on tärkein vientisuunta, sinne paperitehtaita nyt rakennetaan. Siellä Ossi Vilhukin oli aikanaan töissä Uruguayssa, kiistanalaisella työmaalla Argentiinan rajalla.

– Uruguayssa oli iso projekti silloin, minäkin olin siellä moneen kertaan, pisimmillään jouduin yhtäjaksoisesti olemaan siellä, mitä yli kaksi kuukautta vissiin. Etelä-Afrikassa olen ollut myös paljon, samoin Kiinassa, ja Australiassa, hän kertoo ajasta ennen kiinteistöbisnekseen keskittymistään.

– Näiden veljesten Karin ja Teuvon, osuudet oli aikaisemmin maksettu pois. Kun Kari täytti 55, niin silloin oli ne maksetut eläkkeet, ja joskus sen jälkeen Kari jäi pois, ja Teuvo teki saman sopimuksen ja se jäi yksin tein, Lea Hietaranta selvittää.

– Siinä oli sellainen tarina, että kun hyvää tulosta oltiin tehty ja maksettiin näitä vapaaehtoisia eläkkeitä, meille oli kaikille ostettu eläke alkamaan 55:stä. Karilla se lähestyi se 55 ja tuli täyteen ja hän sanoi että hän tosiaan jää eläkkeelle. Niin se ei tuntunut kovin reilulta että jos jää kumminkin kolmanneksi omistamaan, ilman työpanosta jää nauttimaan osinkoja, kun me

kuitenkin tehtiin hyvää tulosta. Minäkin olin aika väsynyt siihen, minäkin olin valmis lopettamaan, jäämään, Ossi Vilhu kertoo.

– Me keskusteltiin siitä hyvin avoimesti, miten kukin näkee, että onko jatkajia. Väsyminen osaltaan tuli siitä, kun Tero ei missään vaiheessa halunnut yrittäjäksi ottamaan kokonaisvastuuta. Sen pienen kapean elikkä asennustoiminnan, mutta ei koko hommaa. Päiville ja Paulalle se on kuitenkin vähän miehinen ala. Kari sanoi, ettei hänellä ole sellaista halua, että hän sitä jatkaisi, samaten Teuvo.

– Sitä yritti silloin myydä pois, mutta ei siihen ostajaa millään löytynyt. Silloin, kun Kari jäi eläkkeelle, ei ollut Assia perustettu, ja kaikki nämä kiinteistöt olisi tulleet samassa kaupassa; myyntihintahana oli ihan järkyttävä. Se joka haluaa konepajan ostaa, ei halua ostaa osakehuoneistoja, eikä rahaa rahalla. Ostaja halusi nimenomaan sen liiketoiminnan, ja se piti erottaa omakseen, selvittää Ossi Vilhu.

Kansainvälistymiseen oli pakko

– Sitten tilintarkastajat teki sen arvion, että mikä olisi se oikea hinta, ja minä tyydyin siihen ja kuka tahansa voi ostaa. Mutta siihen se sitten päätyi, että velipojat halusivat luopua, ja se jäi sitten minulle ja olihan se aikamoinen vaihe, sillä joutui tekemään toistakymmentä miljoonaa velkaa. Täytyy sanoa, että aika raskasta aikaa oli. Ei sitä velkaa hetkessä makseta pois.

– Mutta täytyy sanoa, että ne valinnat, joita siinä pakon edessä joutui tekemään, vahvasti suuntautumaan ulkomaille ja onnistuminen siellä, niin se sitten kuitenkin tuotti sillä tavalla tulosta, että pystyin ne velat maksamaan pois ihan muutamassa vuodessa. Kun rahoitusta sille kaupalle suunniteltiin yhdessä pankin

ihmisten kanssa, ajateltiin, että kun velipojat jää pois, niin tulee aikamoinen niaaus liikevaihdossa, mutta se tapahtuikin ihan toiseen suuntaan.

– Silloin elettiin vuotta 2001. Ja sitten vuonna 2007 oli kyllä pakko myydä pois, olin niin loppu matkustamiseen ja riskinottoon, ja oli motivaatio ihan lopussa, Ossi Vilhu sanoo.

Jaakko Olkku täydentää tarinaa

Vilhujen yritystoimintaa on läheltä seurannut myös sisarusten pikkuserkku ja naapuri Jaakko Olkku, joka itsekin oli Erkki Vilhun töissä Mikkelin tietä tekemässä.

– Kohosen Harri on kertonut, kuinka Ossi oli ongella lammella, putsasivat ja paistoivat kalat, niin Ossi pyysi kaloista pennin tai kaksi, hän myi niitä, sillä oli liikemiesvaistoa jo silloin. Ilmaiseksi ei antanut, toteaa Jaakko Olkku.

– Silloin kun firma (Terästorni) alkoi, olin paljon tekemisissä siinä, autettiin niiden äitiä siinä kotona. Oli kova pakkanen, minulla oli jotain asiaa Muukkoon, niin Ossi sanoi että 10 000 litraa menee öljyä kahdessa viikossa eikä töistä ole tietoaakaan, lämmittivät sitä rakennusta. Kyllä se kymmenen vuotta aika tiukoilla oli, mutta kun ne viikolla tekivät, niin lauantaina ja pyhänä maalasivat valmiit tuotteet. Olisi pitänyt olla erillinen halli, sitä ei saanut työaikana maalia käsitellä. Kyllä ne kantapään kautta sen oppivat, Olkku sanoo.

– Terästorni sen takia menestyi hyvin, kun Ossille, Teuvolle ja Karille sattui kaikille haalarit päälle, ja olivat siellä työn touhussa alkuaikoina kaikki mukana, niin siellä ei päässeet työntekijätkään pitämään siestaa. Sitten siinä oli yksi vaihe se, että kun alkoi tulla isompia ostajia, niin Ossilla oli kiire, että sai aina pu-

vun päälle, että firma näyttää luotettavalta, arvioi Jaakko Olkku menestyksen salaisuuksia.

Nahkurien suvusta lähtöisin

Vilhujen yrityshistoria on kuitenkin vielä vanhempaa perua kuin maansiirtourakointi; Vilhun/Olkun suvussa oltiin nahkureita.

– Me ollaan pikkuserkkuja Lean ja Vilhun poikien kanssa, Toukkalasta meni Matti Vilhun isänsän, tiilitehtailija Antti Vilhun veli vävyksi 1900-luvun alussa. Ne oli nahkuria, sellainen yrittäjäsuku se oli, karvareita, tämä suku, alun perin Olkkuja. Olkulla oli se karvariliike alkujaan, ja sitten suku alkoi laajeta, niin se tuli siihen missä on nykyinen Vilhun paikka, niin siihen tuli verstaas, ja sitten 1915 pyöreästi ne jakoivat Vilhun talon ja sitten siirsivät kammarit siihen, missä me asumme Ja sitten nahkurinverstaas oli sekä Vilhulla että meillä. Minun pappi Joonas Olkku, joka 1952 kuoli, hän pyöritti kuolemaansa asti sitä, ja sitten isä teki ne loput työt valmiiksi ja sitten se loppui. Minä olen siten Lemmin viimeisen nahkurin pojanpoika, sanoo Jaakko Olkku.

KAIVON PAIKKA KAUPAN PÄÄLLE

Kapiaisen sementtivalimon vaiheita

– Nämä kävi Tuuliaisen pojat lyömässä tässä montussa jollekin seinätiiliä ja myö rämmittiin isän kanssa metsässä mettätöissä talvella, justeerin kanssa puita kaatamassa. Sanoin, että eikö myö voitaisi ruveta itse tekemään, kun noita tiiliä menee. Ja sitten muistaakseni Vilhun Erkki, rakennusmestari, sanoi, ettettekö voisi ruveta kaivonrenkaita tekemään eikä yksistään tiiliä. Sitten piti ruveta kyselemään muottia, Tanskasta tuli tuo 80-senttinen muotti. Ja syksyllä sitten saatiin tuo valimo pysyyn, sahuutettiin melkein tuoreista tarpeista, se oli tuon toisen hallin kohdalla. Samana kesänä tuli se kattotiilikone ostetuksi. Mistä se katto tehdään, mietittiin, niin ostettiin kattotiilikone. Vanhan saunan eteisessä tein niitä tiiliä, että saatiin valimon kattoon tiilet, niitäkään ei tarvinnut ostaa, kertoo Oiva Kapiainen isänsä Einarin perustamasta Kapiaisen sementtivalimosta. Elettiin vuotta 1954, jolloin Oiva oli vasta 16-vuotias nuorimies.

– Meillä on vieläkin betoniosalla ja tuolla tallin katolla oma tekemät tiilet.

*Einari Kapiainen valimossaan vuonna 1954.
Kuva: Oiva Kapiaisen albumi.*

Kapiaisen valimon tuotantoa. Kuva: Oiva Kapiaisen albumi.

– Se oli alkuun tuollaista alkeellista, kun ei ollut sähköä. Ihan tamppaamalla tehtiin nuo renkaat. Polttomoottorilla toimineesta betonimylystäkään ei paljoa ollut apua. Vuonna 1956 hankittiin tasosekoittaja, 1958 saatiin sähköt. Sitten tärypöytä hommattiin ja silloin se alkoikin käydä paremmin se homma, kun ei tarvinnut enää juntata ja tuotteen laatu parani paljon.

Kun suoraan metsätöistä siirtyi betoniin ja tiilialalle, niin mistä se tieto tuli, miten ne tehdään?

– Sehän se olikin sitten vähän opeteltava. Renkaat syntyi koht hyvin – tiedettiin, että siinä pitää olla kiviä seassa ja kaikkia lajia, mutta putken teko oli sitten jo vähän hankalampaa. Sitten Järvisen Ville, jolla oli Tirilässä valimo, tuli ja sanoi että turhaan työ opettelette, kun hän on jo opetellut, ja hän neuvoi sitten lentohiekan eli fillerin käyttöä. Ja sitten Leinon Eino Selkäharjussa, hänen kanssaan oltiin aika paljon yhteistyössä, kertoo Oiva Kapiainen.

– Meitä oli toistakymmentä valimoa samassa hinnastossa, silloin ei kartellista tiedetty. Se oli sitten eri juttu, kuka antoi alennusta minkäkin verran.

– Kävinhän minä kurssia kuusi viikkoa tuolla Jyväskylässä, betonikurssin 1961 talvella, ja yhden viikon jatkokurssin. Sitä oltiin jotain osaavinaan, mutta siellä alettiin huomata, ettei myö mitään osatakaan. Teoriaa oli neljä tuntia ja käytäntöä neljä tuntia. Valimobetonihomma on ihan toinen juttu kuin rakennusbetoni. Valimobetonin hiekka koeseulotaan ja suhteutetaan ihannearvon mukaan, siitä lasketaan ne prosentit, paljon mitäkin lajia pitää laittaa, silloin saadaan se kaikista kestävin. Vesi-sementti-suhde taas on tärkeä, vettä pitäisi mahdollisimman vähän käyttää, koska se on tyhjää tilaa.

– Ennen kaikkea se on se soran laatu ja puhtaus, se on lujan betonin ensimmäinen ehto. Meillä on ehdottomasti puhdasta tämä sora tässä, hyvin vähän humusta. Jos kiven ympärillä on jotain savensekaista, ja sitten se laitetaan myllyyn ja sementtiä siihen päälle, niin eihän se ole missään kiinni se kivi, kun siellä on multakerros välissä. Se pitäisi pestä se kiviaines.

Isältä pojalle ja pojanpojalle

Yritys siirtyi vuonna 1966 Einari-isältä Oiva Kapiaiselle.

Oliko teillä työntekijöitä vai vain omalla porukalla teitte?

– Oli meillä aikoinaan ainakin yksi vieras, yhtenä talvena kävi Olkun Jaakkokin, Matteron Pekka oli ja Korholan Tuomas. Sitten sosiaalikulut nousi niin suuriksi, että ei kannata. Jos vieraalle maksoi palkan ja sosiaalikulut, oli se ihan nollapeliä, hyvä että pyörii edes.

– Vaimo Tuula on ollut mukana valimotöissä myös, hänellä on ollut niissä suuri osuus, kiittää Oiva Kapiainen.

– Minä sitten 1971 läksin Partekille töihin. 32 vuotta olin siellä, mutta tein firaabelissa sitten näitä niin kauan kuin Jari sitten halusi jatkaa. Minä sanoin, että se on sinusta kiinni, minä en käy yllyttämään. Hän teki kaivonrenkaita, maakellareita ja näitä ruukkuja, mutta ei nekään ruvennut menemään sillä lailla kaupaksi. Rautakaupassakin oli myytävänä ruukkuja. Se oli markoissa jonkun parinsadan markan paikkeilla, mutta ei siitä sittenkään, se oli niin monimutkainen tuo työ. Se on kyllä vahva, se kestää sukupolvesta toiseen. Siihenkin hän teki ison koneen, millä tekee niitä ruukkuja. Se on tuollaista rouhetta ja siinä on ohutta tavaraa seassa, niin se on tosi vahva tuote, sen kovempaa betonia ei varmasti saa syntyymään. Yläreuna on sahattu pois

ja hiottu pääallinen. Sitten oli isompaakin kokoa – säästöpankin edessä taitaa vieläkin olla sellainen. Ei näitä myrsky vie.

Jari Kapiainen teki myös kaivinkonetöitä.

– Poikahan tuon hallin teki ja oli kovat suunnitelmat, mutta onnekseen se huomasi tuossa vaiheessa, että ei se enää oikein näissä mittakaavoissa onnistu. Poika lähti hydraulikka-alalle. Varmasti on nyt paremmin rahoissa kestänyt kuin... eihän siitä tiedä käyttövaroista, mitä jää käteen ja jääpikö mitään. Raudat ja sementit on nousseet jatkuvasti, ei muuta kuin laskuja ja laskuja, toteaa Oiva Kapiainen alan nykynäkymistä; mutta lisää, ettei yrittäminen ole pois suljettu vieläkään – tulevaisuus näyttää.

– Isot tehtaot tekee, se on nyt tuo Lohja Rudus, mikä on Lemminkäisen vieressä. Sieltä minäkin ostin tähän käytävälle laatat. Kun minullekin tähän soittavat renkaita, niin sanon, että menkää sinne.

– Kaivonrenkaita on mennyt – pojan aikanakin – naapurikuntia myöten. Kuljetus hoituu kuorma-autolla.

– Minulle sanottiin, että jos kaivonrenkaasta meinaa vesiastian, se on liipattava sisältä, että vesi ei muuten kestä. Minä sanoin, että käyhän katsomassa hautausmaalta, vuotaako ne mistä. Minä en ainakaan ole huomannut että ne olisi ulkopuolelta märkiä mikään rengas, eikä ole mitään tehty muuta kuin pohja valettu. Mutta se on vaatimuskin nykyisin, että sen pitää olla vesitiivistä sen betonin. Jos likakaivo vuotaa läpi näin, niin se on ympäristöriski, Kapiainen toteaa.

– Poika on käynyt vieraalla töissä, kyllä sillä kovat hommat tuntuu olevan, mutta minä sanoin että se on ainakin varmaa, että ne maksaa joka tunnilta palkan. Kotona teit viikon jotain muottia, niin kuin maakellarin muottia, kun se jaetaan niin mo-

nelle päivälle se homma, mitä siinä tehdään ylimääräisiä hommia, eipä siitäkään paljon jää.

– Aikoinaan piti hankkia kuljetuskaluostoa. Ostettiin vuoden 1951-mallinen kuorma-auto Eino Siparilta vuonna 1856. Eino opetti minut ajamaan, sain ajokortin toukokuussa. Sillä ajettiin kolmisen vuotta. Sitten se piti särkeä. Siinä yksi suuri virhe tehtiin, tänä päivänä se olisi kova sana museoautoksi. Perästä piti tehdä peräkärri, mutta en kunnan kärkeä saanut siitä kumminkaan, Kapiainen harmittelee

Kuorma-auton jälkeen ostettiin käytetty Zetor ja sen jälkeen Nuffield-tarktori, joka pelaa vieläkin.

– Auto on ollut välttämätön kuljetusten kannalta. Sen jälkeen kuljetusta hoidettiin traktorilla, Jarilla on Sisu-kuorma-auto, Kapiainen kertoo.

Puntti tietää missä vesi virtaa

Hyvän laadun ohella hänellä oli toinenkin myyntivaltti: kaivon paikka tuli kaupanpäällisinä.

– Se tuli siinä sivussa, tehtiin sellai että minä kävin niin kuin katsomassa samaan hintaan sen kaivonpaikan sille, joka osti renkaat. Isä-Einarihan se katsoi pajujen kanssa ensittäin, sillä oli niitä pitkät rivit joilla se oli katsonut. Minulla taas ei paju oikein pelannut, niin minulla on sitten rautakepin kanssa ja puntin kanssa, tällä sitten kattelee sen tarkempaan ja sen syvyydenkin saa siitä. Tahtoo olla puolen metrin tarkkuudella se syvyys. Tämähän kertoo, että kun se on tällä alueella suunnilleen, niin sen ei tarvitse mennä paljoakaan sivuun, niin se ei enää heilu yhtään. Se on pakko uskoa että se on siinä kohtaa. On vain sellaisia ongelmia kuin oli yhdenkin miehen kohdalla, hän hommasi

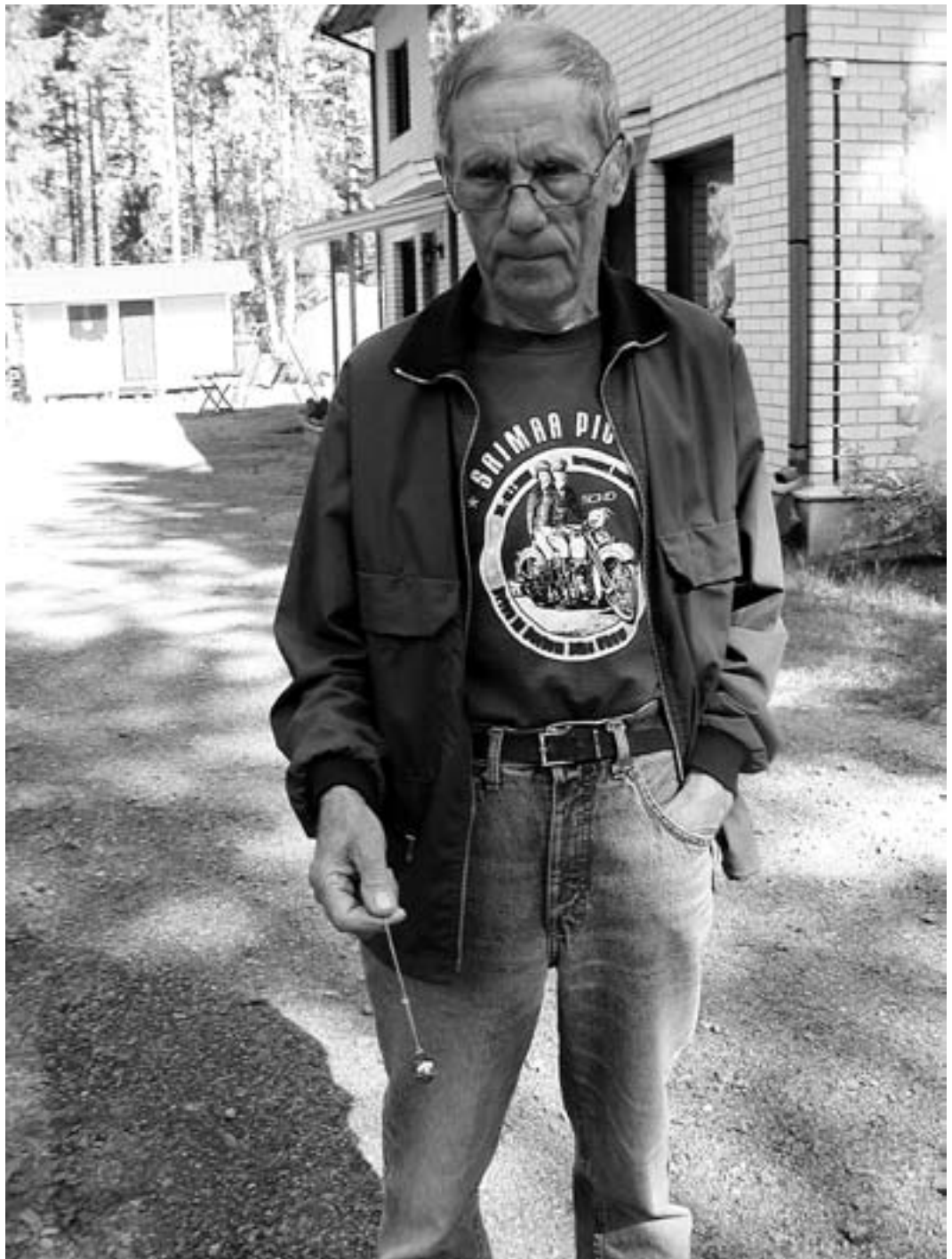
renkaat ja kaikki, niin oli ihan kuiva suoni, suonia oli pihalla vaikka kuinka paljon, niin siinä oli joskus ollut – ne metallit jäävät siihen mitä siinä kulkee, niin ne vetää varmasti sen. Sellaisiakin tapauksia on, mutta ei ihan sakiaan.

– Se veden määrä on sitten arvioitava tämän puntin kanssa, hän sanoo.

Vaikka Kapiaselta ei kaivonrenkaita enää saakaan, kaivonpaikkoja on Oiva Kapiainen edelleen käynyt katsomassa.

*Valimon hiekkamontusta saadaan erinomaista betonin raakaainetta. Hiekkaa hakemassa Toivo Karhun kuorma-auto.
Kuva: Oiva Kapiaisen albumi.*

*Oiva Kapiaisella on pihassaan vesisuoni, joka saa puntin heilumaan.
Kuva: Kaija Lankia.*

”PITÄÄHÄN SE RINKELI OSTAA”

Rasan viipurinrinkelit ovat pitäneet paikkansa markkinoilla

– Minut laitettiin hakemaan kylältä pullapeltiä lainaksi. Ja kyläläiset ihmetteli, että mihin ihmeeseen työ niitä tarvitte, kun minä kysyin, että niin monta kuin teiltä vaan joutaisi, kertoo Seija Rasa, s. Oikkonen, lapsuusmuistonsa Lappeen pitäjältä 1940- ja 1950-luvun taitteesta. Se oli alku rinkelileipomolle, joka toimii Lemillä yhä.

Seija Rasa oli tuolloin noin kymmenvuotias.

– Minä muistan kun isän tati sanoi isälle, että kun te olette aina rahan puutteessa – kun pieni maalaistalo oli, eikä ollut paljon rahaa käytettävissä – niin hän neuvoo teille sellaisen homman, mistä työ saatte vähän taskurahaa.

– Minun koti oli Lappeen pitäjässä Yllikkälän kylässä. Silloin se oli Oikkola, mutta sitä ei kukaan enää muista. Siinä kylässä ei ollut muita rinkelin tekijöitä. Hanhijärvellähän oli ja missä niitä oli Korkea-ahossa.

– Minut laitettiin peltejä hakemaan, kun lähettiin kokeilemaan. Ja sitten ne pullapeltit palautettiin ja hommattiin omia ja silleen se alkoi se homma – siinä vanhassa tuvassa siinä vanhasa talossa, Seija Rasa kertoo.

– Sitä en tiedä, mistä täti oli rinkelinteon oppinut, mutta ne sisarukset olivat jotenkin sekaantuneet tähän rinkelihommaan, hyö oli ollut leipomassa, se täti sekä sitten toinenkin täti, ja olivat olleet myymässä, mutta minä en tiedä sen kauempaa. Minun tiedot päättyy kyllä siihen.

– Tädiltä saatiin se resepti ja aineet löytyi kaikki mitä siihen tarvittiin ja olihan se vähän kokeilemista, että minkä kokoisia taikinoita.

Ensi alkuun taikina alustettiin puusaavissa, sitten vähän isomassa laakeassa saavissa, jossa taikinaa mahtui alustamaan kaksi rinnakkain ja se voitiin kääntää välillä, kun se oli kovaa hommaa.

– Mutta sitten – olihan meillä sitten jo Yllikkälässä alustusko-
ne, se Kurvin Topin tekemä.

Kauppa kävi jo junassa

Täti osasi sitten myös opastaa, minne kannatti mennä myymään.

– Tietysti se oli alussa sellaista kokeilua, ei varmaan laatikkoa enempää tarvinnut monessakaan paikassa ja siitäkin voi tulla tähtettä, mutta se oli pikkuhiljaa sellainen työvoitto.

– Se oli kuulemma sitä aikaa, kun junassa veivät rinkeliä. Oli matkalaukku ja junassa.., tarttuu puoliso Jaakko Rasa puheeseen.

– Oli suuri matkalaukku, ja se oli vuorattu voipaperilla, sitä kun on sellaista leveää voipaperia. Sinne pistetty rinkeliä niin paljon kuin sinne sopi, ja paperit päälle ja laukku kiinni. Mentiin markkinoille, niin junassa kun raotti vähän sitä matkalaukkua, niin tuoksu levisi joka paikkaan, ja se meni kyllä se laukullinen siinä. Ne rinkelit tuli myytyä, mutta ne laatikothan oli lähetetty markkinoille. Tätä minä olen ajatellut monta kertaa: ne ei ollut

ne rinkelit pakattu mitenkään, ne oli paljaaltaan siellä. Ei olleet terveystarkkailijat kyselemässä siellä, että onko tämä nyt ihan oikein, Seija Rasa toteaa.

– Minäkin muistan sen, kun oltiin tuolla Saaren markkinoilla, se oli toukokuuta ja kuiva kenttä ja siinä autot ajoi, hiekka pölysi, ja näitä ei ollut silloin vielä pakattu paperiin eikä muovია oltu vielä keksittykään, niin sitähan piti ihan harjalla lakaista hiekan pölyä pois, muistelee Jaakko Rasa.

– Muistanko minä nyt väärin, mutta se oli niin, että kun tuli tämä valkoinen käärepaperi, sitä sanottiin makulatuuriksi, niin kyllä se varmasti oli meillä ensimmäinen, kun ruvettiin pistämään ne rinkelit siihen paperiin. Mutta sitten meitä rupesi vaivaamaan sellainen asia, kun torilla ihmiset halusi ihan välttämättä, että se pitää avata, ne halusivat nähdä sen. Sitä ruvettiin keksimään, että mikä tähän olisi sellainen, että se näkyisi läpi. Ja meillä se oli ensimmäiseksi se läpinäkyvä kelmu, joka jäi hyvin huonosti kiinni, ja niitten kanssa sitten laitettiin ja siitä se näkyi ja se oli suojattu ja steriili. Ja sitten laitettiin vielä paperiin, muistelee Seija Rasa muutoksia.

– Ja sitten kun tuli muovipussit, niin meillä oli ensimmäiset pussit taas, toiset tuli perästä kuin juna. Ja sitten on alettu painattaa nimet niihin pusseihin ja tuoteselosteet niin kuin vaaditaan ja painot – ne on pakollisia nykyään.

Perheen voimin markkinoilla

– Siellä Ylikkälässä paistettiin rinkeliä, ja siitä on kovasti muutunut. Eihän ollut omia autoja, millä kuljettaa niitä torille, vaan sitten kun ruvettiin markkinoilla käymään niin kuin Lahdessa ja Joensuussa ja tuolla kauempana, niin nehän vietiin rautatiease-

malle ja junassa lähetettiin. Ja sitten monessa paikassa oli näitä hevosmiehiä, jotka aamulla ja aamuyöllä aikaiseen kuljettivat torille näitä tavaroita. Ja sitten oli aina jännää, kun muutamissa paikoissa oli aina vähän juoppoja ne hevosmiehet, niin onko nyt tavarat tuotu torille vai eikö, onko ne kyyenneet. Se oli silloin isän ja äidin aikaan tämä, Seija Rasa kertoo.

– Mutta sitten isähän osti auton, pakettiauton, oliko se vuonna 1958 tai 1959? – Voi olla. Se oli sitä aikaa kun me seurusteltiin, Jaakko Rasa vahvistaa.

Markkinoilla käytiin koko perheellä.

– Isä kävi ja sitten äiti ja silloin kun minä olin vielä vähän niin kuin liian nuori, niin minä lintsasin koulusta ja kävin markkinoilla. Ja leipomassa piti olla ja viljapellolla ja perunan kaivuussa syksyllä.

Torilla pikkuinen Seija kävi yksinkin, hevosella:

– Jo ennen Jaakon aikaa, siis hyvin nuorena, kävin kesäisin Lappeenrannan torilla myymässä rinkeleitä ja perunoita. Kulku-neuvona oli hevonen ja kärryt. Leija-hevonen oli rauhallinen ja minullekin helppo käsitellä. Rinkelilaatikko ja perunasäkki kulkiivat sulassa sovussa samalla kyydillä, ei onnistuisi nykyaikana! Perunat taisi kyllä saada uusia lajikenimiä, kun en ollut lajikkeista varma, muistelee Seija Rasa.

Yhteinen taival alkoi litiän lavalta

Pian oli kuvioissa mukana myös nuori aviomies, sillä Seija Oikonen ja lemiläinen Jaakko Rasa olivat tavanneet jo melkein ensimmäisinä rinkelivuosina:

– Seija taisi olla 13-vuotias, kun me tavattiin ensimmäisen kerran. Taisi olla litiän lavalla, Jaakko Rasa kertoo.

Tyine Oikkonen Helsingin kauppatorilla. Kuva: Seija Rasan albumi.

Jaakko Rasa Lemin leipomossa. Kuva: Seija Rasan albumi.

– Iitiän Valssimyllyllä. Jaakko haki minua tanssimaan, minä sanoin etten minä osaa, hän sanoi, ettei hänkään osaa mutta opetellaan.

– Minä olin siinä kuuden–seitsemäntoista, lisää Jaakko Rasa,

– Minä olin vähän karkuteillä, kun isä ja äiti antoi luvan, että saa mennä aidan taa Iitiään katsomaan, kun se oli aika lähellä siinä. Tyttökaverin kanssa mentiin ja kurkittiin vähän aikaa aidan takaa ja tuumattiin ja laskettiin rahat ja myö saatiin liput ja niin myö mentiin sisälle. Ja tavattiin sitten. Ja sitten joskus sinä saatoit minut Kotajärveltä autoon jonkun vuoden päästä.

– Silloin oli Kotajärven talolla tanssit. Lappeenrannasta tuli oikein linja-auto sinne, muistaa Jaakko Rasa.

Lemille ”kaupunkia” pakoon

– Minä tulin mukaan sillä tavalla, että ensittäin kun mentiin avioon, olin pari vuotta Suni-yhtiössä jakeluauton kuljettajana, Jaakko Rasa kertoo.

– Elikkä 1959 meidät vihittiin, ja sanotaan, että oli varmaan 1961, kun me muutimme Ylikkälään. Ruvettiin siihen, kun isä ja äiti sanoi, että hyö tarvitsee apua, että loppuu tämä homma muuten, ei hyö kahdestaan voi. Kyllä se oli varmasti 1961, laskee Seija Rasa.

– Meillä oli tämä talo ostettu silloin, tämä osa mitä tätä silloin oli, sanoo hän Uimintien talosta, jonka alakerrassa leipomo on Lemillä olonsa ajan toiminut.

– Se oli 1967, kun isä kuoli autokolarissa. Meidän piti muuttaa elokuussa tänne, ja elokuun 5. päivä isä kuoli autokolarissa, ja sitten muutamalla viikolla se muutto viivästyi.

Lemille muutto merkitsi rinkeleille uutta nimeä.

– Me otettiin oma nimi, siihen astihan se oli ollut Oikkosen nimellä tuo leipomohomma ja sitten me otettiin omalla nimellä. Ja sitä moni epäili, että mitenköhän tuo uusi nimi... Mutta me oltiin omalla nimellä, ja kyllä ne ihmiset siihen tottui, Seija Rasa toteaa.

Lemille muuton takana oli ”maallepako”:

– Oikeastaan sen puoleenhan myö tänne Lemille muutettiin, kun se oli sitä aikaa, kun käytiin Helsingissä ja siellä kävi aika hyvin se kauppa ja myö oltiin Lappeella. Ja sitten tuli se kuntainliitos ja Lappee liitettiin Lappeenrantaan. Silloin oli Helsingin toriasetuksessa sellainen pykälä, että kaupunkilaiset ei saa käydä myymässä. Siten vähän pakkosaumassa meidän piti maalle lähteä. Vaikka enemmän maatahan se oli Yllykkälä, Jaakko Rasa toteaa.

– Ne sitten jätti sen Helsingin nämä miehet, ja minähän siellä sitkeästi kävin kesäajankin, että ensin oltiin perjantai ja lauantai myymässä Kauppatorilla ja Hakaniemessä, ja sen yön joutui siten olemaan siellä auton penkillä, Seija Rasa kertoo.

– Sitten perjantai jätettiin pois ja oltiin sitten vain lauantai viimeimmäksi, ja sitten me kyllästyttiin siihen, kun se paikkamaksu piti maksaa ympäri vuoden ja se oli aika kallis. Siellä olisi sitten saanut olla vaikka joka päivä, mutta ei jaksanut enää. Katsottiin, että eiköhän tuota jotenkin leivässä keitetä, vaikka käydään lähempänäkin.

Uni ei tullut poliisiaseman sängyn alla

Kaupunkien kauppatorit ja syys- ja kevätmarkkinat ovat asiakkaille usein juhlaa, mutta myyjän arki on usein kaikkea muuta. Seija Rasallakin on vuosien varrelta tarina jos toinenkin:

– Sanotaan jos oli maanantaina ja tiistaina markkinat, niin sunnuntaina piti mennä huutokauppaan, että se oli sitten se kolmen päivän reissu. Pakko oli jossain yöpyä ja sitten matkustaa. Niinkin kylmiä öitä, että Jaakko sanoi, että hän töppöset jalassa nukkui ja avasi sitten uunin luukun ja pisti jalat uuniin ja vielä palelti.

– Se oli Hämeenlinnassa. Vessa oli jäässä ja itse piti sitä pönttöuunia lämmittää, tarkentaa Jaakko Rasa kortteerin paikkaa ja laatua.

– Minä olen kerran ollut semmoisessa hädän alaisessa tilanteessa. Minulla oli sellainen vanha tati Lappeenrannasta myymässä ja myös mentiin Kangasniemeltä Savonlinnan markkinoille niin kuin toiseksi päiväksi, ja ei mistään saa yöpaikkaa. Mie kävin kaikki lähiseudun hotellit ja matkustajakodit, ja ei minnekään pääse. Mie menin poliisilaitokselle ja kysyin, mitä pitää tehdä, että pääsisi teille yöksi, minä en enää jaksa kävellä. Niin se sanoi, että voi hyvä tyttö, eihän myö muuten, jos särkee jonkun ikkunan. Mie sanoin, että missä on kivi, minä haluan pitkälleni vähäksi aikaa. ”Ei hyvä tyttö, ei myö nyt sillai, lähetään päs yhdessä ettimään, mennään tuonne.” Minä sanoin, että minä olen käynyt siellä, minä olin käynyt niissä kaikissa, se ei oikein uskonut. Sitten mentiin yhteen matkustajakotiin, se siellä rupesi puhumaan oikein nätisti tämä poliisi, että eikö tämä tyttö ja tämä vanha rouva, eikö nämä pääsisi yöksi teille. Ne sanoi, että kun heillä ei ole tilaa, muuten pääsisi, mutta kun heille ei sovi, on kaikki paikat täynnä. No sitten se sanoi, että jos tuohon päivystyshuoneeseen. Se oli sellainen kapea huone, ja siinä oli sänky ja se tati pääsi siihen ja minä nukuin sängyn alla. En nukkunut, mutta minä olin pitkällään. Putkaan en kelvannut. Eivät

antaneet ikkunaa särkeä, että putkaan olisi päässyt, siellä olisi varmasti ollut parempi, Seija Rasa arvelee.

”Kökarin” Seija silakkalaivalla

– Helsingin syysmarkkinoilla kun käytiin – nythän myö ei olla käyty siellä varmaan kymmeneen vuoteen, siellä kun piti viikko olla. Jos et ole siellä torilla yötä, niin sinä et saa sitä määrättyä paikkaa. Eli pitää istua autossa, mutta enhän minä jaksanut istua, niin mie menin sinne auton takaosaan, siellä oli lattialla sellainen tila, että mie pääsin suoraksi. Se oli peltilattia, ja sitten ei minulla ollut muuta, niin minä pistin ressun siihen. Ei se ollut markiisikangasta, se oli jotain ohutta, mie pistin sen siihen ja käsi pään alla ja siinä minä nukuin kun minä olin oikein väsynyt. Mie aamulla ihmettelin, kun mie en pääse ylös – minä olin jäänyt siihen lattiaan kiinni. Niin onko tämä kumma, jos on reumatismia tai mitä tismiiä tullut? Nämä ei ole hauskoja juttuja, mutta nyt ne naurattaa. Se oli kovaa, uni ei saanut olla liian hyvää, niin kovaa työtä se on ollut. Mutta ei ole tarvinnut sossun luukulla olla. Että omineen on tullut juttuun, Seija Rasa korostaa.

Silakkamarkkinoilla Seija Oikkonen pääsi kerran Helsingin Sanomiinkin:

– Minä muistan, että minä olen myynyt laivan kannellakin rinkeliä. Pääsin valokuvaankin ja nimi meni vikaan; Helsingin Sanomissahan se oli se kuva silakkamarkkinoilta. Laivan kannella, sellaisella isolla moottoriveneellä, sitä oltiin myymässä. Sitten oli lehteen laitettu, että ”kökarilainen neiti Seija Oikarinen”, kun se oli Kökarista se alus. Niin sitten se vähän meni – etunimi tuli oikein, hän sanoo.

Kuumassa leipomossa, kylmällä torilla

Yleislakkokeväänä 1956 Ylikkälän rinkelikauppiat yhdessä muiden rinkelinleipojen kanssa vuokrasivat kuoma-auton, että pääsivät markkinoille. Ainakin Kangasniemen markkinat osuivat siihen aikaan. Siellä istuivat miehet pressun alla rinkelilaa-tikoiden välissä.

– Olen miekin ollut joskus siellä rinkelilaa-tikoiden välissä kuorma-auton lavalla ja kyllä palelti kovasti. En minä usko, että nämä nykyajan ihmiset rupeaisi sellaiseen, tuumaisivat, että antaa olla menemättä, arvelee Seija Rasa.

– Meillähän oli silloin, kun tähänkin tultiin, se avolavakuorma-auto, Bedford, siihen tehtiin kuormaa kolmeen kerrokseen, tuli aika korkea. Narulla kiinni ja pressu päälle. Nykyään ei saisi sillä lailla kuljetella, Jaakko Rasa toteaa.

– Sen päältähän minä tipahdin Joensuun torille. Oli tammi-kuun markkinat Joensuussa ja jäiset kengät tietenkin ja ruvettiin sunnuntai-iltana, kun huutokauppa oli ollut, purkamaan sitä kuormaa ja minä päästelin toiselta puolelta naruja irti ja Jaakko toiselta puolelta ja se jäikin sinne jonnekin pukin jalkoihin ylös kiinni ja minä kiipesin laidalle ja päästin sen narun ja samalla minä tipahdin ja kädet eteen – käsi poikki! kertoo Seija Rasa.

– Niillä markkinoilla ei kukaan pyytännyt paketoimaan rinkeleitä narulla, kun kipsistä vain sormet näkyivät, hän nauraa.

– Minä jossain vaiheessa kyllästyin siihen, että minun piti aina mennä sellaisille markkinoille, mihin voi mennä pakettiauton kanssa, kun minulla ei ollut sellaista ajokorttia. Minä kuitenkin olin pikkuisen ajellut tuolla Helsingin puolessakin kuorma-auton kanssa ja kukaan ei koskaan korttia kysynyt, mutta kerran kun olin tankkaamassa tuossa huoltoasemalla, niin Hovin Heikki

Seja Rasa ja lemiläiset rinkelit ovat olleet lehtienkin palstoilla.

Toivo Oikkarinen Helsingin kauppatorilla. Kuva: Seija Rasan albumi.

sanoi minulle, että onko sinulla kuorma-auton ajokortti. Minä sanoin, että ei ole, mutta kukaan muu ei ole kysynytäkään kuin sinä, Seija Rasa nauraa.

– Mutta kyllä minä sitten kävin hommaamassa kuorma-autokortin.

– Työssä oli valoa ja varjoja. Hirveän kipeä ja väsynyt oli monta kertaa, kun leipomossa oli kuuma kesällä ja talvella ja myynnissä oltiin Luojan armoilla, kaikki piti ottaa vastaan, hyvät ja huonot säät, hän toteaa.

– Mutta mukava oli ajella markkinoilta kotiinpäin, kun auto kulki kuin hevonen.

– Ja jos yhtään miestä ei ollut paikalla, purin 3 000 kilon jauhokuorman yksin. Alkujaan säkit olivat 50-kiloisia, nyt ne ovat 25- tai 20-kiloisia. Mutta olinhan siihen tottunut, kun kotona maitotilalla olin tottunut 40-litraisia tonkkia maitolaiturille nostelemaan, toteaa Seija Rasa.

Rinkeliä syödään nyt Tikkurilassa ja Keravalla

Helsinki, Kangasniemi, Joensuu – meneekö jossain se rinkeliraja?

– Missäs myö ollaan käyty? Ilomantsi, Joensuu, Nurmes – ei siis nykyään, mutta aiemmin on käyty. Ja Lahti, ja sitä on käyty Haminassa, Porvoossa, Loviisassa, Helsingissä, ja Savonlinnassa – täällä niin kuin Etelä-Suomen alueella. Mutta me ollaan jätetty niin paljon niitä pois, kun siinä on sitä päällekkäisyyttä, että on samoina päivinä, ja kun ei ole ollut kuin yksi auto millä silloin ajettiin ja myö kaksi ihmistä, niin se oli ihan mahdottomuus, Seija Rasa kertoo.

– Nyt Jukka käy tuolla niin kuin Tikkurilassa, Keravalla, Järvenpäässä – mitä niitä on. Sinne on paljon mennyt täältäpäin ihmisiä, niin ne haluaa rinkeliiä.

– Minä olin aina sanonut, kun minä kävin markkinoilla isän kanssa ja aamuyöllä ajeltiin sinne ja minua nukutti niin kama-lasti että silmät ei kestä millään auki, mie silloin päätin, että yksi mikä on varma, niin rinkelikauppiaan kanssa minä en ikinä mene naimisiin. Se oli niin vuorevarma.

– Ethän sinä mennytkään.., Jaakko Rasa heittää.

– En mennyt, mutta sitten siitä tuli rinkelikauppias.

– Seijallahan oli tuolla Hämeenlinnassa sellainen ihailija, tai sellainen ukkohan se oli, joka olisi poikaansa tälle antanut. Sanoi, että ei huolisi markkinoita käydä, jos olisi meidän pojan ottanut.

– ”Oisit mejän pojalle tullut, niin ei sun tarvitsisi täällä kylmissäis seisoa!” Se kehui, että heillä on mylly ja heillä on mettää ja peltoa, ja mitä se kehui. Minä kun näin, että se ukko tulee niin minä koitin mennä johonkin piiloon, mutta se jäi seisomaan siihen ja pakkohan minun oli tulla takaisin, nauraa Seija Rasa.

Kauppias Suni oli vakioasiakkaita

Kun Rasat muuttivat Lemille, olivat he uusi ammattikunta paikkakunnalla; elannokseen leipovia ja tuotteitaan markkinoilla myyviä ei ollut muita. Rakennusmestari Erkki Vilhulta ostettu talo kunnostettiin sekä asunnoksi että leipomoksi.

– Silloin 1967 kesällä pikkuhiljaa jo tuota alakertaa laittoivat. Mutta siellä Ylikkälässä siinä talossa, voiko sitä nyt sanoa rintamamiestaloksi, niin siellä alakerrassa meidän Jukka ei varmaan siellä sopisi suorana seisomaan, se on niin matala. Siellä oli lei-

pomapuoli ja siellä oli jäädyttämö. Ja todella pienessä tilassa. Mutta täällä, itse on Jaakko tämän tehnyt, Seija Rasa kertoo.

Miten Lemillä otettiin vastaan?

– Täällä oli muutamia sellaisia, jotka uskollisesti kävi meillä kotonakin ostamassa. Mutta sitten oli jännä katsoa Lappeenrannan markkinoilla, kun jotkut yritti mennä vähän sieltä ja hakea muualta, silleen, ettei heitä nähtäisi, muistelee Seija Rasa.

– Minun tuli mieleen tuo Sunin Ville, Suni-yhtiön vanha Ville. Hänellä on kesäpaikka siellä Kotalahdessa, se aina ohi mennenään kävi tässä meillä ostamassa monta kertaa rinkiä ja jätti auton tuohon tien laitaan. Joskus sillä unohtui valot päälle ja se pyysi apua, että sen sai käyntiin. Se puhui niin paljon kaikkia reissujaan, liikematkojaan. Ja yksi vakituinen vanha asiakas oli Aallon Risto. Parkkolan Aarnon kanssa kävivät pilkillä ahkeraan, ja sitten pois Lappeenrantaan lähtiessä osti, Jaakko Rasa kertoo.

– Minä sanoin kerran, kun ne lähti pilkille, että jos työ saatte oikein paljon kaloja, niin tuokaa vaikka kymmenkunta ahventa, niin mie saisin sopen. No, ei ollut paljon pyydetty, ja kun ne tuli, niin ne iski minulle muovikassillisen pieniä ahvenia. Mutta minä puhastin joka ainoan. Kun kerran pyysin, niin ei niitä jätetty hukkaan, sanoo Seija Rasa.

Nykynuoria ei rinkelikauppa kiinnosta

Kuka sitten kävi kaupalla ja oliko vierasta väkeä töissä?

– Siinähan se oli kauhea haku päällä täällä, että mistä löytyisi ihminen mahdollisesti tuonne leipomoon. Minun äitihän kävi alussa, kävi sekä myymässä että täällä tekemässä, kertoo Seija Rasa.

– Ja sitten meillä oli apulainen, Luukkosen Alma Sulkavalta, ja hän oli monta vuotta. Ja olisi varmaan vieläkin, mutta hänelle kävi sellainen, että hänellä oli lapsesta alkaen ollut struuma, ja sitten häneen iski keuhkokuume ja hän kuoli. Hän oli enemmänkin kuin oma ihminen. Sellaisia apulaisia ei nykyään varmasti löydä mistään. Piti huolta kuin omistaan kaikista.

– Sitten oli kova haku päällä täältä, että jos löytyy joku täältä töihin. Joskus kävi Miettisen Elsa ja muistanpa ajan, kun kävi Jukkalan Miljakin meitä auttamassa muutaman päivän. Se oli vähän sellaista talkootyötä.

– Sitten tuonne kun mentiin myyntireissulle, niin siellä sitten löytyi vähän joka paikasta joku, joka kävi säännöllisesti joka kuukausi niillä markkinoilla, tai ainakin kevät- ja syysmarkkinoilla, muutamissa paikoissa joka kuukausikin.

– Mutta nyt siinä on käynyt niin, että ne ihmiset on tulleet kaikki vanhoiksi kuten mekin ja taitaa olla niin, että nykynuoria ei töihin saa, vaikka halolla lennättäisi... Kun ne saa rahaa muutenkin, niin miksi ne menisi töihin? Tai sitten ne on niin korkeasti koulutettuja, että ei ne lähde tämmöisiin hommiin, Seija Rasa pohtii alaan iskenyttä työvoimapulaa.

Pulli, Pulliset, Karvanen, Kiukas, Kiiaset, Tyrisevä ja Rasa

Leipurit mahtuivat tarvittaessa samaan kuorma-autoonkin, kuten yleislakon aikaan, mutta kisaa käytiin aikanaan mm. markkinapaikoista, jotka huutokaupattiin.

– Mitähän vuosilukua se olisi ollut, kun isä oli päättänyt, että hän ottaa sen myyntipaikan, kun joku oli lopettanut Lappeenrannassa. Isä sanoi, että ihan turha huutaa, kun hän sen ottaa. Jonkun kanssa ne huusi kyllä kauheasti, mutta sitten se toinen

katsoi, että nyt on kyllä paras lopettaa. Ja isä sen sai ja sitten, Seija Rasa muistelee.

– Se oli se paikka hallin kulmalla, Rantasen Antin paikka. Se taisi maksaa silloista rahaa, eikös se ollut 8 000 markkaa, on Jaakko Rasan muistiin jäänyt.

– Se oli kuitenkin niin paljon, ettei niiltä markkinoilta niin paljon tulosta tullut. Mutta vastaisuudessa se maksoi vain sen paikkamaksun. Nykyäänhän ne on päässet näistä huutokaupoista, onko niitä enää missään, Seija Rasa sanoo.

– Tahtoo mennä sen entisen paikan mukaan nykyisin, toteaa Jaakko Rasa.

Paljonko rinkelin leipojia ja rinkelikauppiaita kaikkiaan oli?

– Silloin kun tuli liikevaihtovero, niin silloin tipahti, sanoisin ko puolet niistä. Puolet putosi pois, sanoivat, että hyö ei rupea leikkimään tuon kanssa. Ja mitähän niitä on nykyään – äkkiä ne on laskettu: kaksi Pullia, Pullinen, Karvanen, Kiukas, Kiiasia on kaksi, Tyrisevä ja myö. Se on yhdeksän, kyllä se siinä on.

Kahden käden sormet siis riittävät.

Kardemummassa sen salaisuus – vai pippurissa?

Onko resepti säilynyt vuosikymmenestä toiseen samanalaisena?

– Kyllä se on minun mielestäni hyvin sama ollut. Se mikä on huomattu, on tuo, että kardemumma on sellainen, jota on jouduttu laittamaan enemmän. Minä muistan, että se olisi ollut voimakkaampaa silloin aikaisemmin. Sitä on jouduttu laittamaan enemmän, että saa sen maun. Ja meillähän on jokaisella omat reseptit, Seija Rasa sanoo.

– Tässä kävi kerran tämä radiotoimittaja Anu, en muista sukunimeä. Hän kun kysyi, että mitä siihen laitetaan, mitä ne maus-

teet on, minä sanoin, että sipulia, pippuria ja suolaa. Hän sanoi, että siis salainen. Minä sanoin, että joo, en rupea kertomaan.

– Silloin kun minä kävin kansakoulua, minä muistan sen, että kun oli tämä niin sanottu soppakoulu, talouspuoli, niin silloin kun ne halusi tehdä viipurinrinkeleitä, niin minut pistettiin ulos. Kun opettajalla ei ollut tietoa, mitä siihen tulee, niin se sanoi että Seija ulos.

– Kyllä siinä hyvin tarkkana saa olla, että se oikea määrä tulee aineksia. Kun me Jaakon kanssa koetettiin tehdä vähän niin kuin vuorooin niitä yötaikinoita, niin minun piti olla hyvin tarkkana mausteista. Kun minä olin laittanut sitä, niin minä laitoin sen tänne sivuun, että se varmasti tuli laitettua tai ei tule tuplaten, Seija Rasa kertoo muistinikstään.

Maistuuko rinkeli sen paistajille edelleenkin?

– Kyllä, kyllä sitä syödään. Me ollaan nyt sellaisia laadunvalvojia, aina maistellaan, onko riittävästi mausteita, Seija Rasa kertoo.

Ykskuppisii, kakskuppisii, kolmkuppisii

Rinkelin muoto ja koot ovat myös pysyneet samoina.

– Minun isotädistä on jäänyt mieleen, kun se sanoi, että ”ykskuppisii, kakskuppisii, kolmkuppisii”. Se mitattiin sellaisella kupilla, kun ei ollut vaakoja, sellaiseen kuppiin laitettiin ja siitä siipastiin pois se liika, eikä siinä ollut sen tarkempaa: se oli pieni, keskikoko ja iso. Sitten kun tuli sellaisia talousvaakoja, niin niillähän ne sitten on mitattu.

Kuinka tarkkoja mitat on, että kun markkinoilla on iso rinkeli, niin se on sama kaikilla?

– Kyllä se varmasti on, paitsi sitten, että jollakin voi olla useampia eri kokoja. Meillä on ollut nämä kolme – tai hetkinen: onhan siellä ollut se ihan pikkuinen ja sitten välikoko, keskikoko ja iso.

Mistä raaka-aineet on saatu?

– Isä kokeili, että osan laittaa oman pellon vehnää, mutta ei onnistunut. Siinä ei piisannut sitko. Joten vehnäjauhot on ostettu tukusta aina. Nykyään ne tulee myllyltä suoraan, kertoo Seija Rasa.

– Muistan sen ajan, kun kananmunia ei meinannut saada mistään. Täällä Lemillä Tuuliaisien Aunella Toukkalassa oli kanoja, niin minä kävin sieltä ostamassa munia, ja niitä piti hakea sieltä, missä ihmiset sanoivat, että on kanaloita. Minä en muista mikä aika se oli, mutta kaupasta ei saanut. Oisko kanoilla ollut yleislakko? nauraa hän.

Oman pellon antimista on kuitenkin ollut leipään ja rieskaan:

– Myö jo tehtiin ruisleipää ja rieskaa, kun oli omasta maasta viljat Yllikkälässä. Kyllä niitä on nykyäänkin sellaisia, Jukka sanoo, joille pitää viedä kymmenen rieskaa tai silleen, kun menee tuonne Helsingin puoleen, ne tulevat hakemaan. Pakastaessa ne murenee, mutta hän on neuvonut, että tehdä viipaleiksi kun pakkaseen pistää ja sitten ottaa sieltä sen verran aina kuin tarvitsee, kun ei siellä ylen aikaa käydä.

– Mutta sekin on nyt mennyt pienempään, kun isot marketit paistaa kaiken siellä ja ihmiset saa lämmintä leipää – ei ne yhtään ajattele, miltä se maistuu ja mistä se on tehty. Mutta kyllä moni sanoo niin kuin Helsingissäkin, niin kuin yksikin pappa tuli oikein kiukkuisena ja sanoi, ettei ne isot firmat osaa muuta tehdä kuin pilata jauhot! Mie sanoin, että voi voi, jos ne olisi edes jauhoista tehty, mutta kun ne on tehty amixeista, se on sitä ami-

xia. Meillehän yrittivät niitä kaupata, mutta minä sanoin, että ei myö tarvita, myö tehdään jauhoista. Jauho on siinä perusaine, mutta siinä on kaikkea muuta – ei kuin vettä sekaan, sekoita ja pistä uuniin.

Kehitys lähti lattaraudasta

Leipurin työ on raskasta yhä, mutta joitain helpotuksia aika on tuonut tullessaan:

– Tuohan on muuttunut muuten ja hurjan paljon tuo tekeminen. Ensiksikin tämä taikinajuttu. Se nyrkillä alustettiin, mutta sitten kun siitä pitää saada se ilma pois taikinasta, niin ensittäin se käsivarsilla hierottiin, silloin siellä minun vanhassa kotona, vanhassa talossa. Sitten seuraavaksi oli sellainen, että siihen tekopöydän laitaan laitettiin sellainen lattarauta. Sen raudan päässä oli koukku ja se laitettiin siihen pöydän laidassa olleeseen lenkuraan, se pistettiin siihen kiinni ja sitten jauhoa pöydälle ja taikina siihen ympärille ja hangattiin niin kauan vähän niin kuin kääntämällä että saatiin se ilma pois. Sitten seuraavaksi keksittiin, että eikö tätä voisi mankelilla tehdä, niin oli puurulamankeli mitä veivattiin – se kävi kyllä työstä, se tuntuu täällä hartioissa vieläkin. Sitä veivattiin ja niin kauan siitä läpi monet kerrat, että siinä ei enää ollut ilmaa. Sen piti olla ihan tiivistä, että sitä leikkasi kuin sian läskiä, että siinä ei ollut ilmapaukkuja enää. Mutta sitten se rupesi aina rattaat särkymään siitä, niin sitten että eikö tätä voisi tehdä metallista? No, sitten tehtiin tällaiset paksut metallirullat, aika paksut kaksi rullaa. Mutta oliko se missään vaiheessa käsikierto? Ei, se laitettiin sähkölle. Mie sain jopa nämä sormetkin mankeloitua sillä yhden kerran ...

Seija ja Jaakko Rasa Lemin messuilla. Kuva: Pekka Kuukka.

*Timo (edessä) ja Jukka Rasa Karjala-talolla Lappeenrannassa.
Kuva: Seija Rasan albumi.*

– Se oli sitten ja nythän siellä on – kerran kun me oltiin talvilomalla ja Jaakon kanssa kun me tultiin, niin katsottiin, että eihän meitä täällä tarvitakaan, täällä on kone, mikä vaivaa taikinasta ilmat pois. Miksi sitä sanotaan, sitä missä on se leveä liina ja siihen vain näppäillään, montako kertaa se menee siitä? Sitä voi sanoa, että se on automaattinen. Ei tarvitse kuin laittaa taikinan siihen ja ottaa pois, kun se pysähtyy, Seija Rasa käy läpi konekantaa.

Toisen kerran oli ilmestynyt palakone, joka paloittelee taikinan sopivankokoisiksi leivottaviksi.

– Alustuskoneita on nykyään kaksi, silloin ei ollut kuin nolla – tai oli sitä silloin kaksi kun minä isän kanssa alustin yhdessä! Muistan aina, kun minä läksin laitokselle vuonna 1960, niin minä olisin mennyt isän kanssa alustamaan taikinaa, niin isä sanoi, että nyt lähdet täältä pois, kertoo hän esikoisen, Timon syntymäpäivästä.

Timon ja nuoremman pojan Jukan nimiin leipomo siirtyi vuonna 1990, ja sitten helmikuussa 2009 Timo myi osuutensa Jukalle ja tämän vaimolle Marjatalle.

– J. Rasa Ky käy nyt kuten oli ennenkin. Ei sotke mitenkään, tuumaa Jaakko Rasa.

Markkinat määräävät markkinat

Kuinkahan paljon rinkeleitä Rasat ehtivät omana aikanaan tehdä? Kysymykseen ei vastausta löydy, sillä rinkeli on sesonkituote, jonka menekki vaihtelee.

– Markkinat sen määrää, milloin leivotaan, sanoo Jaakko Rasa ja ”markkinat” on tässä sanan alkuperäisessä merkityksessä, ei kaikenmaailman markkinavoimia tarkoittamassa.

- Niin, syksyllä ja keväällä on sesonki. Nytkin oli kaksi viikkoa tai pitempään, ettei yhtään mitään, mutta sitten taas torstaina alkaa. Ei ne mitään ihme juttuja ole, ne on siis pienentynyt, lama on iskenyt oikein kelvosti tähänkin hommaan, kyllä se on nähty, Seija Rasa sanoo.

- Täällä oli tosiaan silloin sotien jälkeen, se oli paljon tunnetumpaa ihmisille tuo rinkeli. Mutta nyt kun tosiaan nuorenee sukupolvet, niin ei ne samalla lailla arvosta sitä enää. Onhan se nykypäivänä hyvä kuitenkin, kun markkinoille tulee ihmisiä, niin kyllähän ne tosiaan sen rinkelin ostaa, toteaa Jaakko Rasa.

Seija Rasa vahvistaa totuuden:

- Niitä kun kuuntelee tuolla niin sanovat että "pitäähän se rinkeli ostaa". Ja hyvä niin.

PEKKA KUUKKA – UUSIEN IDEOIDEN ESIIN KAIVAJA

Uuden ajan tekniikka ja työmenetelmät kiehtoivat ja yrittäminen oli verissä Turunkylässä asuvalle Pekka Kuukalla, s. 1939, pienestä pojasta lähtien.

– Isä hankki sukulaisten kanssa kotitarvemyllyn, ja kun minä olin vanhin veljeksistä, niin minun piti ruveta jauhamaan, kotiin ja vieraille. Vieraille kun jauhatin, niin laskin, paljonko se tekee, ja jätin lapun säkin päälle, paljonko pitää jättää rahaa, jos itse olin koulussa, hän kertoo yrittämisen alkutaipaleesta.

Tekniikan tuomat helpotukset olivat nuorelle ja sittemmin vanhemmallekin miehelle mieleen:

– Vuonna 1958 me kolme poikaa aloimme tinkiä traktoria, kun aika oli mennyt niin paljon eteenpäin. Isä tilasi traktorin, mutta sanoi minulle, että hän ei aja sitä, se on sinun homma – hän on hevoskauden miehiä. Enhän minä ollut traktoria ajanut paljon mitään, niin huoltomiehet sitten opetti minulle sen huollon ja ajon.

– Ajettiin sillä kaikkea maataloustyötä, ja ne oli taas minun vastuulla, kun olin vanhin. Nikamaan Antti-vainaa teki peräkärryn vanhasta maitoautosta, sen veto sattui traktorin voimanot-

toon. Sillä oli hyvä viedä 18 motin koivuhalkokuormaakin Lappeenrantaan monta kertaa. Ja kalkkitehtaan montusta se veti kuorman; kun tuli sokerijuurikkaan viljelyaika ja pelto piti hyvästi kalkita, niin minä ajoin kalkkia sieltä. Pikkanen oli traktori, mutta kun peräkärissä oli veto, niin se kulki hyvin ja saatiin kuormat perille. Kyllähän ne ihmetteli ja hymyili, että pääseekö tuo pojankloppi tuosta mäestä ylös, mutta kyllä se aina meni, ei kertaakaan jäänyt mäkeen, muistelee hän ensimmäistä koneellista työjuhtaansa.

Elämäntyö alkoi käytetystä kaivurista

Pekka Kuukka teki elämäntyönsä kuitenkin kaivinkoneella, ja se alkoi vuonna 1967:

– Ostettiin käytetty kaivuri, vuoden parin vanha, siitä se alkoi. Ja taas jäi minulle vastuu siitä. Minä tein talonpohjakaivuja ja kun traktorit tuli niin koneet lisääntyi ja autot, niin kaikkia teitä piti aina korjata ja kaivaa tienvarsiojaa, kaikki meni uusiksi hevosaikakauden jäljiltä, hän kertoo.

– Meitä kaivurimiehiä oli niin vähän, mutta minä en yllättänyt poikia, joilla oli jo kaivuri, minä kävin kummaltakin kysymässä – Uskin Erkiltä ja Junnoson Matilta – kummaltakin kysyin, että mahtuuko kolmaskin kone rinkiin, ja kumpikin antoi puoltavan lauseen, että sen kun tulet, että töitä on niin paljon kuin kerittää tekemään.

– Kuukanniemen asuntoalue oli 1970 perustettu, minä kaivoin ensimmäisen talonpohjan Mikkolan tontille. Silloin minä ajattelin, että nyt on hyvä tilaisuus uuden koneen ostoon, kun siellä oli paljon töitä.

– Vähän myöhemmin minä ostin myös oman kivenraivausporan. Se auttoi minun yritykseni työllistymistä, kun voi ne kivetkin poistaa: mitä koneella ei saanut, niin ne voi räjäyttää pienemmiksi.

– Kivenraivauksessa oli paljon työtä, pillareita ei enää käytetty. Pienemmillä ja isommillakin koneilla korjattiin kiviä pelloilta pois. Teitä kun levennettiin, niin siellä oli aina kiviä. Moni tie jouduttiin leventämään, että pääsi menemään. Kuorma-autot kasvoivat yhtä mittaa. Salmenkylästäkin ei meinannut mahtua tulemaan tukkikuorma pois kun oli niin kapea tie aikoinaan, ja monessa muussa paikassa.

Hiljaisina kausina syntyi lisälaitteita

– Sitten ostin kaivuriin niittokoneen, ja sitten kaikenlaisia laitteita rakensin silloin, kun oli aikaa – varsinkin talvella, kun oli kovat pakkaset. Rakensin tallin 1977 ja siellä oli hyvä rakentaa uusia koneita, sellaisiakin, mitä ei kaupasta saanut. Minulla oli paljon laitteita, esimerkiksi kaivonrenkaan nostotarra.

Laitteiden rakentaminen ja olemassa olevien kehittäminen olivatkin Pekka Kuukan intohimo:

– Minä huomasin, kun oli näitä lama-aikoja, että pitäisi olla joku varatyö, niin tein esimerkiksi uusia kauhoja ja lisälaitteita, muun muassa salaojakauhan.

Työ tekijäänsä on neuvonut myös työmailla:

– Olin kaksi kertaa kaasuputkityömaalla Lappeenranta–Imatra-välillä. Ensimmäisellä oli aika paljon Kouvon Timo mukana. Toisella kaasuputkilynalla minä olin yksinäni yhdellä koneella. Se oli pitkä työ, siinä piti kehittää työvälineitäkin, kun oli sellaisia yllättäviä tilanteita. Oli ajettu väärään paikkaan oikein

kivistä hiekkaa ja se piti kerätä nätisti pois, niin minä kehitin sellaisen laitteen, millä se oli helppo kerätä pois ja kuormata. Siihen aikaan ei vielä saanut näitä kivenkeruukoneita. Ja sitten oli vajjeritarraa ja kaikkea mitä rakensin. Koneella pystyi vajje-reita tiukkaamaan tarran avulla, kun käsin ei jaksanut, Kuukka kertoo.

Imatran kuuluisan kuvaputkitekhtaan työmaalla Kuukan kaivuria tarvittiin, samoin Metsä-Saimaan laajennuksessa, Lennättimen työmailla ja Mertaniemen voimalaitoksella, missä hän oli kahden koneen ja Aulis Nisosen kanssa.

Nelivetoinen oli "kiven takana"

Työmenetelmien kehittäminen oli aina mielessä, eikä Pekka Kuukka tyytynyt siihen mitä ensimmäisenä tarjottiin:

– Jos joku homma ei onnistunut, niin minä koetin muuttaa sitä niin, että se onnistuu. Minä ajattelin ja kokeilinkin telakonetta, mutta siihen aikaan ei ollut tarpeeksi töitä, niin rupesin tinkimään nelivetoista kaivuria, mutta se oli tiukalla, sitä ei kukaan meinannut toimittaa. Elettiin 80-luvun alkua, kun pyyntö nelivetoisesta kaivurista tuotti tulosta. Volvo-tehdas oli tehnyt kaivurin valmiiksi, pyöräkuormaajasta muuttanut kaivuriksi. Niitä ei ollut monta Suomessa, nelivetoisia. Kun kävin kysymässä kone-myyjiltä nelivetoista, niin aina sanoivat että mitä sinä teet sellaisella, kyllä se piisaa kun toinen akseli vetää. Kun jää kiinni, niin tyrkkää kaivurin kanssa irti. Ei ne ymmärtäneet sitä asiaa. Sitten kun Volvo teki, niin kaikki muutkin tuli perässä.

– Nyt joka kone on suunnilleen nelivetoinen, traktorista lähtien. Ja nyt kun on saatu nelivetoiseen paripyörät joka pyörään, niin sillä ajaa niin tasaiseen, kuin olisi telat alla, eikä se uppoa

Pekka Kuukan osasto Lemin messuilla. Kuva: Pekka Kuukan albumi.

oikein mihinkään. Paljon olen joutunut hinaamaan, kun jotkut uppoaa märkään kohteeseen, autoja ja traktoria, Kuukka kertoo.

Työmailla sattui aina kaikenlaista:

– Sillä viimeisellä kaasuputkityömaalla minun tehtävä oli huolehtia, että huoltotie oli aina kunnossa, ja huolehtia että vedet pumpataan ukkossateen jälkeen lätäköstä pois. Yksi hassu tapaus oli, kun pomo yhtenä aamuna oli ajokierroksella, ja oikein oli satanut vettä, niin se meni siitä yhdessä kohtaa vesilätäkön läpi ja humpsautti siihen. Rekat oli ajaneet siinä illalla ja siinä oli niin syvät urat, että se jäi keikkumaan auton pohjasta suureen vesilätäkköön. Sitten hän soitti minulle, että tule apuun, olen täällä jumissa, ja kun tulin hän raotti ovea, että tule tuosta vetämään, niin vesi holahti autoon sisään.

– Talvella autot ajoivat monta kertaa hankeen, kun pienet tiet oli monta kertaa epämääräisiä. Se oli sitten minun hommani vetäistä auto pois. Minulla oli siinäkin ihan oma systeemi.

– Kerran majava pisti aika ison ojan tukkoon, metsässä oli ainakin puoli metriä vettä. Sinne ei päässyt kaivurilla, niin minä tein räjähdyspanoksen. Katsottiin, näkyykö mitään elävää missään, ja kun ei näkynyt liikettä ei mitään, niin minä räjäytin sen. Olin itse ison kuusen juurella, ja voi mahdoton sitä rojua mikä siitä lensi. Kun siinä oli kova pohja, niin se räjähdyspanos sai voimaa. Kohta räjäytyksen jälkeen kurkipariskunta lensi raakkuen matalalla ylitsemme, tuntui että ne kiroilivat meille – tuhottiinko me niiden uusi järvi vai mitä?

– Mutta 1990-luku oli yllätyksellinen maaseutu-urakoitsijalle. Kaikkien tuntema lama mentiin läpi säästöliekillä. Kone oli kuitenkin uusittu jo ennen lamaa ja kun muuta työtä ei ollut, oli aikaa rakennella uusia kauhoja ja lisälaitteita, jotka helpottivat,

Tenho Kärmeniemen kanssa Pekka Kuukka teki huoltotien heinäpellon poikki tulevalle putkityömaalle Lappeella. Kuva: Pekka Kuukan albumi.

Välillä tarvitaan myös kalliopora. Kuva: Pekka Kuukan albumi.

monipuolistivat ja mahdollistivat työtä sitten, kun sitä taas oli, hän kertoo.

– Lama, arvonlisävero ja maatalouden alasajo löivät kuitenkin korvalle. Hintaa olisi pitänyt laskea, mutta vero nosti 22 prosentilla kustannuksia. Alkoi myös niin sanottu kännykkäaika. Pyrkiessäni töihin putkityömaalle minulla oli tarjota kone, jossa oli lyhytaaltopuhelin eli ”lälläri”, pitkällä antennilla varustettu autopuhelin sekä taskupuhelin, joiden avulla olin tavoitettavissa myös työmatkalla, muistelee hän muutoksia.

Järvien kunnostus sydämen asia

Luonto ja sen suojeleminen ovat Pekka Kuukalle tärkeitä, ja hän on vuosien varrella kehittänyt useammankin laitteen järviruo’on niittoon ja korjuuseen. Häntä huolettaa välinpitämättömyys, jota järvien umpeen kasvua kohtaan osoitetaan:

– Se harmittaa, kun kukaan ei hoida järviä kuntoon. Nämä virkamiehet ja -naiset, mitkä istuvat rahakirstun päällä, eivät ymmärrä että rantoja pitää niittää, ja sanovat, että ainahan ne on viikatteella niitelleet. Lemilläkin voisi käyttää lämpövoimalla ruokoenergiaa, se vastaa lämpöarvoltaan tällaista pientä polttopuuta. Samalla rantojen arvo nousisi.

Ikävälle tilanteelle hän löytää vertauskohdan historiasta:

– 1800-luvulla ei meinattu saada viiltoauraa Lemille. Kun nurmikot kasvoivat, sorkka-auroilla ei keretty eikä jaksettu kyntää, ja joku rupesi tinkimään maamiesseuralta viiltoauraa. Kun sitä ei meinannut saada mistään, niin joku isompi viskaali päätti, että semmoinen pitää tuoda Viipurista, ja sitten sitä ruvettiin vuokraamaan. Nyt on järvenniitto samanlaisessa jamassa: kukaan ei tee sellaista konetta, joka niittäisi ja samalla korjaisi

ruo'ot, joitain vanhoja on sellaisia siipirasaluksia, mitkä niittää ja jättää sinne järveen, mikä on aika inhottava teko.

Kaivurimiehen peruskalusto

Pekka Kuukalla onkin tarjota hankintaohjelma nuorille puurtajille:

– Jos nuortuisin vaikka kymmenen vuotta, niin ostaisin uuden kaivukuormajan, jossa olisi seuraavat toiminnot:

- + kuusi vetävää pyörää telillä
- + runko-ohjaus
- + ympäri pyörivä ylävaunu
- + kahden kuution sorakauha kuormaukseen
- + kuution kaivukauha – kallistuva ja pyörivä
- + salaojakauha ym.
- + polttopuurankojen ym. hakkuupää
- + vetokoukku perävaunulle
- + painoa saisi olla noin kymmenen tonnia

– Toiseksi koneeksi tulisi järviruokojen niitto-paalaus kone. Tämä olisi tulevaisuuden tärkein uudistus Etelä-Karjalassa, hän sanoo.

Teitä, tehtaita ja omakotityömailta

Pekka Kuukan merkittävimmät työkohteet 1967-2008:

1. maatilat yhdessä
2. kaasuputken I vaihe Törölä-Imatra
3. Lappeenrannan teknillinen yliopisto Skinnarilassa, ojitustyö
4. Metsä-Saimaan laajennus
5. Mertaniemen voimalaitos

6. kaasuputken II vaihe Törölä-Imatra
7. Imatran kuvaputkitechdas, rakennustyö
8. yliopiston sähkötalo ym, rakennustyö
9. Mustolan sataman laajennustyöt
10. Tele-kaapelien suojaustyö
11. Savitaipaleen linkkiaseman maadotustyöt
12. varuskunta-alueen viemärien ja vesiputkien korjaustyö
13. Lemminkäisen Palolakodin kosteusvaurion salaojitus
14. Kivijärven niittoa Jalkosalmessa
15. Kuukanniemen alueen rakennustyö

Yliopiston työmaalla. Kuva: Pekka Kuukan albumi.

MYyntIEDUSTAJA ON TEOLLISUUDEN MOOTTORI

Leena ja Tomi Halme Markkinointi Leena Halme Ky:stä

– Heinolassa Mattisen teollisuus oli komea tehdas. Minä ker-
ran pysäytin auton ja katsoin sitä tehdasta ja ajattelin, että se
on kuin Kalevalan Sampo: tuo James-tehdas pyörii ja me kolme,
neljä myyntimiestä saadaan se käyntiin. Siinä on oma atk-osasto,
omat sairaanhoitajat, omat ikkunansomistajat, omat mainostoi-
mistot ja kaikki. Ei ne huomaa, vaikkei me tehtäisi kauppaakaan.
Mutta loppujen lopuksi kauppa on kuin auton sytytystulppa, sen
kipinä on markkinointi. Moni yrittäjä tekee sen virheen, että te-
kee tavaraa valmiiksi, mutta ei ajattele, minne se sen kauppa,
pohtii eläkkeellä oleva myyntiedustaja Tomi Halme Lemminkäisen
kanniemessä. Liperin Viinijärvellä syntynyt ja Outokummun ja
Helsingin kautta lemiläistynyt Halme myi neljä vuosikymmentä
farkkuja, ja hänen puolisonsa, Kouvolasta syntyisin oleva Leena
Halme naisten vaatteita.

– Minun ensimmäinen edustukseni tuli sillä lailla, että me men-
tiin Helsinkiin katsomaan, kun siellä oli paikka auki. Oli lauk-

kuja, ne oli tehty aika paljon mokasta, oli ihania turkooseja ja kaikkia ja koruja. Sanottiin, että ei me missään tapauksessa tällaisia oteta, mutta mennään katsomaan; enhän minä ole mikään koruihminenäkään. Sieltä me sitten yhtäkkiä kävellään kadulle ja minulla on matkalaukut tavaraa täysi ja meillä oli mallit ja se oli sillä hyvä, kertoo Leena Halme Markkinointi Leena Halme Ky:n aloituksesta vuonna 1980.

Elettiin aikaa, jolloin tekstiiliyritykset luopuivat kuukausipalkkaisista myyntiedustajista ja antoivat tehtävät edustajien omille firmoille. Leena Halme alkoi myydä Sumarin liikkeen koruja ja laukkuja.

– Se oli niin kuin korkeakoulu. Siellä sanottiin, että mitään asiakaslistaa ei anneta, minä saan käydä kemikaloissa, tavara-taloissa korujen kanssa – minä menen vain sisälle ja ensin myyn siinä itseni ja sitten myyn tavaran. Se oli uskomatonta: ne olivat todella ostohaluisia nämä asiakkaat, missä minä kävin, siis uskomattoman ostohaluisia, sillä siinä ei ollut kysymys mistään suurista rahoista. Korkeakouluksi minä sanon sitä edustusta siksi, että, joka ilta kun minä tulin kotiin, oli tullut kirje tai tuli puhelu, että nyt on poistettu malli 57891, ja minun piti käydä ne kaikki läpi – täällä lattiat oli täysi niitä levyjä, joissa oli se pieni korumalli, ja minun piti etsiä sieltä se ja poistaa se ja vaihtaa sen tilalle toinen tai väri tai muu. Sitä minä tein iltakaudet tunnista toiseen... Ajattelin, että tällaista minun loppuelämäni on, hän muistaa.

– Siten ovat tullee minun työpaikat kaikki, minä olen vain mennyt katsomaan, että minkälainen edustus on kyseessä, ja joka kerta melkein, jos minä olen sinne mennyt, niin minä olen tullut sieltä mallien kanssa pois. Me ei olla varmaan kuin yhden kerran käyty sillä tavalla, että ei ole otettu.

– Sitten seuraava edustus oli lahtelainen Teinituote. Sen omistaja oli yksi tuttu kaveri, entinen edustaja, Parviaisen Seppo, kertoo puoliso Tomi Halme.

– En ollut ikinä leninkiä myynyt eikä meidän firma ollut, koska Tomilla oli näitä Jameksia, farkkuja ja farkkuhameita, mutta ei siellä leninkejä ollut. Sieltä taas tulin mallien kanssa ja läksin matkustamaan Itä-Suomeen, eli Helsingistä tuonne aika pitkälle pohjoiseen, Leena Halme kertoo. Artikkelina olivat Teinituotteen Tiina ja Stiina -mekot.

– Siihen aikaan leninkiä myytiin aika tavalla, leninkitehtaita oli Suomessa useita verrattuna nykyiseen, ja tuntui että kaikki naiset osti leningin, ja myöhemmin ostivat jakkupukuja, Tomi Halme toteaa.

”Kaappiin mahtuu kuitenkin myös muutama kirpputorilöytö, joista olisin kiinnostunut tietämään, että minkähän ikäisiä mahdollavat olla. Eniten minua kiinnostaa alla oleva mekko, niskalapussa lukee Tiina teinituote – finnteen. Firma on ollut toiminnassa joskus 60–70-luvuilla ainakin, mahdollisesti pidempään”, kirjoittaa vaateharrastaja keltaisesta kirpputorimekostaan Ajoita vaate -blogissa helmikuussa 2011.

”Tiina-merkinen pikkumekko jostakin 60–70-luvulta. Olen muistaakseni ostanut täältä käyttämättömänä, pessyt (koska oli ollut varastoituna) mutta jäänyt kumminkin käyttämättä. Kokomerkitä 42 mutta vastaa suunnilleen nykykokoa 36 tai 38. Valmistaja Teinituote, pesu 60 astetta (joten aika selvää että on 100-prosenttista puuvillaa jolta myös tuntuu). Hauskat suipot kaulukset”, kauppaa toinen harrastaja vaaleansinistä mekkoa Everyday-verkkohuutokaupassa helmikuussa 2011. Stiinat ja Tiinat käyvät kaupaksi edelleen – käytettyinä.

Kauppa kävi hyvin, mutta sopimus loppui, kun Teinituote olisi-kin halunnut Leena Halmeesta kuukausipalkkaisen työntekijän, ja se olisi merkinnyt muuttoa Lahteen. Sitä ei Kuukanniemeen kotiutunut perhe edes ajatellut vaihtoehtona.

– Luovuttiin sen takia pois, mutta puolen vuoden päästä soitti tämä Parviainen, että tuletteko takaisin, saatte sen provisiolla sen isomman homman. Se ei onnistunutkaan niillä edustajilla. Mutta meillä oli jo sopimus sen Pia Cristan kanssa, Tomi Halme kertoo.

– Sitten seuraava oli tosiaan se Pia Crista Kuopiosta. Siellä minä pääsin mallistoon mukaan suunnittelemaan, kun se tehtiin trikoosta. Meillä oli aivan ihana suunnittelija Marjut, nuori ja tosi idearikas, ja hän niin kuin otti minut siihen mukaan. Kaikki ideat mitkä minä olin piirtänyt – hän osasi tehdä juuri sellaisen kuin sen piti olla. Hän ymmärsi mitä tarkoitin, meillä oli hirveän hyvä yhteistyö. Ja sitten minä näin kuin enneunia, muodin trendit tuli minulle etukäteen minun uniini, se oli aika jännää, kertoo Leena Halme suunnittelijan urastaan, joka osoittautui menestykseksi.

– Se lähti niin loistavasti, että sitten me mentiin Vatevaan. Vatevassa meillä on ollut parhaat messut sellaiset, että oli mustanaan ihmisiä ja minä kirjoitin seitsemällekkin asiakkaalle yhtä aikaa listaa. Ne sanoivat vain että laita minulle kanssa ja laita sitä väriä ja laita tuota, ne kilpaili, että kuka saa ostettua, pelkäsivät, että nyt se varmaan loppuu se tuote. Minulla oli aina niitä mal- leja päällä ja minä vaihdoin niitä siellä pienessä kopissa. Se oli kyllä loistoaikaa, sanoo hän.

Johtaja Hätisen katastroohvi

Hätisen kutomolle lennokas liikkeelle lähtö ei kuitenkaan ollut ihan ongelmatonta:

– Tämä Hätinen oli hyvin vaatimaton, rehti kuopiolainen, tavalinen kansanmies, puhui savon murretta, ja hänelle aikaisemmin oli tullut pieniä tilauksia jostain, asiakkaat ostaneet ja myyneet muutaman kappaleen. Leena meni myyntimatkalle ensimmäisen kerran ja möi satoja kappaleita ja toi sen tilauksen, niin Hätisen Teuvo sanoi: ”Tämä on katastroohvi, tämä on katastroohvi, miten mä saan nämä valmiiksi?” Hän masentui täysin, kertoo Tomi Halme.

– Minä olin ihan silmät pyöreinä, että eikö näin pitänyt käydäkin, Leena Halme muistelee.

– ”Katastroohvi – o-o-h-v” Minä aina muistan sen ilmeen, se oli epätoivoinen. ”Tämä on katastroohvi.” Onneksi siinä vieressä oli tämä Petri-texin paitatehdas, hän sai ne sinne työn alle, kertoo Tomi Halme.

– Sitten pankki halusi laajentaa, kuten siihen aikaan pankit halusi, että yritykset lähtevät ulkomaisiin valuuttalainoihin, joilla laajennettiin ja ostettiin lisää koneita. Hätinen ei olisi millään lähtenyt, hän kun oli varovainen ihminen, mutta ne sai hänet jujutettua siihen, ja sitten yritys kaatui siihen. Se oli hänelle niin mahdollottoman suuri suru, kun hänen poikansa oli siihen kanssa tullut apulaisjohtajaksi, tosi kiva kaveri oli hänkin ja kaikki ketä siinä oli töissä oli aivan ihania, ja kun meni hyvin – se oli paras paikka missä olen ollut ikinä. Siis loisteliain kaikin puolin. Niin hän (Hätinen) lähti hiihtolenkille ja menehtyi sinne, eikä ollut kuin viisikymppinen. Se varmaan otti niin koville. Ja kyllä var-

maan otti meitä kaikkia muitakin silleen, että ei olisi ikinä uskottu, että joudutaan sellaiseen, Leena Halme.

– Se oli sopivan suuri ja sopivan pieni yritys, sitä oli kiva myydä ja pysyi muodikkaana, Tomi Halme toteaa.

– Hätiseltä me käytiin Pariisit ja kaikki aikanaan, haettiin vaikutteita, ja Tukholmassa käytiin aika paljon, kertoo Leena Halme.

Hän suunnitteli Pia Cristalle college-mekon, josta tuli menestys.

– Siinä oli vetoketjut tässä ja täällä helmassa, ja se oli hyvännäköinen. Se oli ihan uskomaton, me myytiin varmasti tuhansia ja taas tuhansia sitä, eri väreissä. Nykyisin tulee harvoin mitään sellaista kuin silloin tuli, sanoo Leena Halme.

Huuto.net-verkkohuutokaupassa helmikuussa 2011 myyjä kuvaa artikkeliaan näin: *”PC-merkkinen mekko 80-luvulta, valmistaja Pia Crista by Hätisen kutomo Ky, Kuopio, Finland. Mekossa on taskut sekä pitkät vetoketjut kauluksessa ja helmassa. Vetoketjuineen mekko on vähän punk ja rock, ja mekossa on myös niittejä koristamassa taskujen aukkoja.”*

– Tosissaan me myytiin hyvin, me myytiin niin, että vieläkin on ihmisiä, jotka on pitäneet Pia Cristaa ja ne kysyy, eikö sitä mistään saa enää. Just sellaista ihanaa käyttövaatetta, jossa oli sitä jotakin. Nykyisin vaikka vaatteita tuodaan valtavasti ympäri Eurooppaa ja Pohjoismaita, niin ei sellaista välttämättä. Ja se on niin laadukasta, että minulla esimerkiksi on niitä vieläkin. Ne on uskomattomasti kestäneet, sanoo Leena Halme.

Pia Cristalta Horoskooppiin

– Ja mitä sitten? Aina välillä minulla on ollut jotain pientä, mutta sitten minä menin Horoskooppiin, se oli tuolla Uudessakaupungissa. Se oli naistenvaatetta myös – leninkejä ja jakkupukuja tehtiin, hirmuisen paljon paitapuseroita, kaikkea tällaista naistenvaatetta, kankaasta tehtyjä. Ja mitoitus oli naisten mitoitus. Minä olin siellä aika kauan, me oltiin kanssa messuilla jatkuvasti.

– Horoskoopin johtaja oli aika vaikea ihmisenä, mutta tuote oli hyvä myydä, se oli suomalaiselle naiselle suomalaisella mitoituksella tehty. Johtajalla oli hirmu hyvä silmä ostaa Saksasta kankaita, ja sitten Virossa tehtiin, niin kuin siinä vaiheessa useat firmat.

– Sitä myin kauan, ja sieltä olin kanssa messuilla monta kertaa. Urheilusta pitää sanoa sen verran, että oli hyvä, että oli hyvä kunto. Esimerkiksi meillä oli sellaiset messut, että kun meillä oli mallityttöjä mitkä sovitti vaatteita, niin kerran oli vain yksi tyttö ja hän oli niin jännittynyt, että hänellä alkoi heti koskea vatsaan, kun hän tuli sinne, eikä hän pystynyt sovittamaan ainuttakaan vaatetta, mikä oli hänelle tehty. Onneksi minä olin saman kokoinen – samalla kun minä hoidin omia asiakkaitani niin minä koko ajan kävin kopissa vaihtamassa vaatteita. Mutta siinähan se meni, Leena Halme toteaa.

– No, Horoskoopin edustus kaatui sitten siihen, että sieltä sanottiin, että minun pitäisi ruveta tekemään kuukausityötä, siis niitä väliaikoja, kun minä olin täällä kotona tai mökillä, niin pitäisi sinne firmaan mennä tekemään hommia. Ja sehän olisi ollut sitä, että joko meidän olisi pitänyt muuttaa Uuteenkaupunkiin asumaan tai minun vuokrata sieltä asunto ja olla siellä. Sehän kaatui heti, jo ajatus siitä, hän sanoo.

Pia Cristan mallistoa Leena Halme oli myös suunnittelemassa. Siitä tuli myyntimenestys. Kuva: Leena Halmeen albumi.

Lemin messuilla Tapiolassa Leena Halmetta tervehtivät mm. maaherra Matti Jaatinen ja piispanrouva Toiviainen. Kuva: Leena Halmeen albumi.

– Palaveriinkin kun lähti, se oli viisi, kuusi kun ajoi sinne, viisi, kuusi tuntia siellä ja viisi, kuusi tuntia kun ajoi kotiin. Sitä ei olisi voinut ajatellakaan.

Horoskoopin johtajaan liittyen Leena Halme muistaa yhden tapauksen:

– Tämä johtaja oli hyvin sellainen jännä, niin kuin tarkka, millaisille asiakkaille sai myydä. Esimerkiksi jos hän tiesi, että sillä on huonot luottotiedot, oli ihan turha tuhrata aikaa sille asiakkaalle. Ja sitten tuli kaksi asiakasta, kaksi naista, ihan tavallisia nuoria naisia, ja sitten minä näytin malliston ja niitä oli pinkoit-tain, mitä he ostivat, ja sitten ruvettiin kirjoittamaan listoja. Hän kävi minun selän takana leuka pitkällä katsomassa, mitä minä olen laittanut asiakkaan nimeksi. Minä en pannut tarkoituksella nimeä sinne, ajattelin, että kirjoitan sen jälkeen, kun he lähte-vät. Yleensä aina aloitetaan niin, että täytetään tilaaja ensiksi. Johtaja käveli ja käveli ja sitten se pisti muitakin meidän työ-kavereita kurkottelemaan minun olan takaa ja varmaan nämä asiakkaat huomasivat, että mitähän tässä nyt on outoa. Ja me kirjoitetaan sot tilauslistat. No sittenhän se, kun se kaupanteko on tehty, niin hän tulee juuri sen näköisenä että anoo, että niitä tavaroita ei toimiteta. Minä näin kun se tulee sinne ja minä nousen ja sanon, että tehän ette varmaan ole tavanneetkaan: tässä on Kuusamon Sokoksesta, ja sitten esittelin naiset. Kun olisitte nähneet sen kasvot, kun se rupesi kumartelemaan, lattiakaan ei riittänyt, se meni melkein maan alle...

– Kuusamon Sokokselta raha tuli varmasti, korostaa Tomi Halme.

– Sokoksethan oli takuuvarmoja ostajia. Ja hän tiesi, että minä olin aikaisemminkin tehnyt sinne hyvin kauppaa, mutta nämä

vielä nyt nostivat sitä ostoaan. Se oli varmaan minulta vähän kiusalla tehty, Leena Halme myöntää.

– Horoskoopista minulle tarjottiin monta kertaa sen jälkeenkin, kun minä läksin, niin olisi samoilla vanhoilla ehdoilla olisin pääsyt takaisin. Se ei tarkoita, että minä olisin mikään hyvä myyjä sillä tavalla, mikään maailman paras. Mutta siinä on se – kuten moni näistä, kenen kanssa olen ollut tekemisissä, sanoo, että nuorista ei valitettavasti ole tähän työhön. Ja se ei ole nuorten oma vika, vaan sen, että nykypäivän asiakas on niin kiireinen, niin työllistetty, että sillä ei ole varaa jäädä ostamaan sitä tuotetta sisälle, mistä se ei tiedä mitään, vaan sillä pitää olla sellainen edustaja, johon se luottaa. Ne asiakassuhteet oli mielettömän tärkeitä, hän korostaa.

Saksalaisia neuleita Ruotsin kautta

– Sitten minulla oli kuopiolaista ja trikoota ja sitten tein kaikenlaista tässä välillä ja sitten viimeinen iso edustus oli Ekivogue. Se oli kanssa neuletta – saksalainen neule, mikä tuli Ruotsiin ja Ruotsin mitoituksella, ja minä olin sitten Suomessa sillä hetkellä ainokainen sitä myymässä.

– Se oli mallistona tosi kaunista, mutta se oli hyvin hinnakas, ja sitten siinä oli se, että kun mallisto tuli, oli iso homma ne ensimmäiset päivät, kun ensin piti tietysti hinnoitella ja laittaa ja katsoa, mutta se että piti sovittaa, kun ruotsalainen nainen ja suomalainen nainen on kaksi eri asiaa. Sellainen putkivaate, mitä niissä oli, meillä ei myyty sitä ollenkaan, ne oli paras jo silloin heittää pois kokonaan, sillä jos asiakkaalle viet valtavan rekin tai monta rekkiä tavaraa, missä on niitä, niin se sekoittaa

pelkästään. Piti itse sovittaa ne ja heittää pois, jättää suoraan sanottuna kotiin, kun katsoi että noista ei ole myyntiin.

Joka malliston hinnoitteleminen merkitsi töitä oli kaksi kolme päivää etukäteen.

– Saksalainen mitoitus olisi ollut meille täydellinen, mutta tämä oli niin kuin ruotsalainen, tämä Ruotsin Elisabet halusi laajentaa Suomeen. Siellä oli sellaisia kuikeloita, että minäkään en niihin mahtunut, niissä mekoissa tai pitkissä hameissa tai jois-sain housuissakin, muistelee Leena Halme.

– Ne teetti kovasti töitä. Minä aina istuin tässä ja Leena sovitti. Ja minä tiesin, että heillä oli malliston Suomen miesedustaja ja että se otti malliston ja runttasi auton takakonttiin ja löi asiakkaalle eteen sata leninkiä tai jakkupukua, jolloin asiakas oli ihan pyörreksissä. Mutta Leena teki ja järjesteli, me heitettiin kylmästi kolmasosa mallistosta pois hinnan takia tai muun takia, koska jos tuli maaseutuasiakkaan luokse jonnekin, niin hänelle täytyi käydä ennakoivasti läpi, sillä oli suuri mahdollisuus että asiakkaalle jää seisomaan kallista tavaraa, Tomi Halme sanoo.

Toisenlaisia etelän edustajia

Valtava työ kuukautta ennen myyntimatkaan lähtöä oli soittaa asiakkaat läpi ja tehdä treffit, ettei jäisi turhaa ”luppoaikaa” reissulla.

– Esimerkiksi hyvä tapaus oli Pudasjärvi ja asiakas, mikä oli minulle messuilla tullut. Siellä sovittiin, että minä maanantai-aamuna kello yhdeksän olen heillä siellä, hän pisti sen ylös, ja minä pistin ylös ja sitten seuraavaksi, että kello 11 olen Taivalkoskella ja sitten Kuusamossa – siis näin koko ajan toimin. Ja minä menin sinne Pudasjärvelle, siellä oli hänen miehensä ja

hän sanoi, että hyvänen aika, siinäkö olet ja että vaimo on hierojalla. Minä sanoin että kuule kun meillä oli sovittu treffit. ”Niin mutta kun etelästä tulee niin illalla saattaa olla viien kuiven maissa, kun myö ollaan sulkemassa, kun edustajat tulee.” Minä sanoin, että nyt ei kyllä ole sellainen edustaja, että minulla on tehty treffit ja jatko kanssa. Hän katsoi pää kallellaan, mutta sitten hän meni soittamaan vaimolleen, että tule pois sieltä, tämä edustaja onkin tällainen, Leena Halme nauraa.

– Meillähän ei ollut mahdollisuutta, olin minä kuljettaja pohjoisen matkalla tai poikamme Tommi, jäädä johonkin hotelliin makaamaan, vaan se oli tarkalleen sovittu. Minä sanoin aina, että meillä on parempi aikataulu kuin VR:llä. Kun sanoin, että perjantaina kymmeneltä ollaan kotona, niin vuorenvarmasti oltiin tasan siihen aikaan. Sovittiin viikon ohjelma, ja vuodesta toiseen se tehtiin. Minulla on tallella matkaohjelma, miten se lähti: Kaavilta maanantaiaamuna kello 10, Nilsiä, Iisalmi, Kajaanissa yötä ollaan, Ämmänsaari kaksi asiakasta, Pudasjärvi, Taivalkoski, Kuusamo, Posio, Rovaniemi, Yli-Tornio, Tornio, Kemi, Oulu, Oulunsalo, Liminka, Raahe, Ruukki, Pihtipudas, Viitasaari, Äänekoski – ne viikkoon mahtui ja se aikataulu piti aina paikkansa, eikä siihen nopeuteen ja tehokkuuteen kykene kukaan Suomesa kuin me, vakuuttaa Tomi Halme.

– Meille sattui Leenan kanssa oikein harvinainen tapaus, kun jouduttiin yksi matka tekemään aivan Länsi-Suomeen tuonne Vaasan, Kristiinankaupungin seudulle, kun edustaja oli sieltä pois. Sellainen kauppias kuin A. Talas-Kristiina. Mentiin sinne päivällä ja esiteltiin itsemme, ja hän kysyi, että mistä päin me ollaan, minä sanoin että Lappeenrannasta. Hän sanoi, että hän ei osta ikinä karjalaiselta firmalta. Minä arvasin, että nyt on sellai-

nen tilanne, että on joku aiheuttanut antipatiaa itäsuomalaisia kohtaan. Tiesin, että on hankala tilanne, kun yleensä jos tuli riittää asiakkaan kanssa maksukyvystä tai palautuksista tai peruutuksista tai tällaisista, niin ajattelin, että mitenhän tämä hoidetaan. Siinä ruvettiin juttelemaan, juteltiin aikamme, ja kauppias pikkuisen mulkoili, mutta se rupesi juttelemaan kanssa ja kohta tehtiin kauppaa, ja kun lähdettiin, niin hän sanoi näin, että jos teillä ei ole mitään kiirettä, niin tulkaa hänen huvilalleen saunomaan ja pelaamaan tennistä. Meillä ei ollut tilaisuutta, mutta jälkepäin nähtiin Vatevassa ja ystävystyttiin paremmin. Mutta tämä oli edustajalle tiukka paikka tämmöinen, kun meikäläinen on kuitenkin niin itäsuomalainen kuin yleensä voi olla, vaikka on Helsingin hapatusta mukana, Tomi Halme sanoo,

– Kun mentiin kaupunkiin, aamusta aloitettiin ja sitten illalla vielä ajettiin, joko minä tein sen asiakkaan vielä liikeajan jälkeen, kun he hyvinä ystävinä ottivat vastaan, ja sitten menin hotellille ja sitten läksin juoksemaan. Muuten en olisi jaksanut millään. Tai sitten menin jumppaan tai johonkin, kertoo Leena Halme jaksamiskeinoistaan.

– Kaksi kertaa oli Kuusamossa 38 astetta pakkasta ja minä venyttelen autossa ja tämä tekee kauppaa ja sanoo, että minä en saa kantaa mallistoa sisään, hän kantaa ne neljä pussia, satakunta mekkoa ja rekkiä, puoliso muistaa.

– Kun asiakas lähti, minä pistin lenkkivaatteet päälle ja läksin ulos juoksemaan. Ajattelin, että on täällä aika kova pakkanen, että ei tästä juoksemisesta oikein tule mitään, mutta yritin kuitenkin, ja hissuttelin siellä ja menin sitten sisälle vastaanottoon ja sanoin, että mikä teillä on näin hiljainen ilta kun yhtään ihmistä ei ollut tuossa kadulla. Se tyttö sanoi minulle, että katoit-

ko yhtään mitä pakkasmittari näytti, että on astetta 39 ja että tuossa kylillä se on yli 40! nauraa Leena Halme kuntoiluintoaan.

– Ja kerran sattui Taivalkoskella kiva tapaus, kun Leena oli kaupan teossa. Oli jokunen aste pakkasta ja menin sitten joulessani postiin, kun oli asiaa ja siinä oli sikäläinen pieni vanha mummeli menossa myös, avasin kohteliaasti oven, kuten minulla on tapana, mummo käveli edelläni postiin sisälle, kääntyi ja vilkaisi minua hymyillen ja kysyi mistä kaukaa herra on. Minä sanoin että tuolta Lappeenrannan läheltä. Hän vähän ajatteli, kun täällä ei miehet aukaise naisille ovea. Minulle jäi kiva olosiksi päiväksi, muistaa Tomi Halme vieläkin.

– Päivän reissuina tehtiin aina Joensuu, Ilomantsi ja Kitee, samoin päivän reissuna Kuopio, Pieksämäki, Varkaus. Ja sitten Helsingissä joutui olemaan nimenomaan Tommi tai minä kuljettajana, kun autoa ei saanut parkkeerattua minnekään, Tomi Halme sanoo,

– Ihan lennosta – minulla oli sellainen rautarekki ja olkalauku, missä oli nämä tilauskirjat, sitten mallipusseja saattoi olla kolmekin. Sitten Tommi sanoi, että tuossa kohtaa kun stoppaan niin sinä pystyt hyppäämään kyydistä pois, ja minä hyppäsin pois ja pinosin ne siihen ja tuntui että kädet venyivät. Siitä vaan sitten asiakkaan luokse ja sitten soitin puhelimella, kun tulin asiakkaan luota, että mistä kohtaa yritän saada sinut kyytiin, kun keskustassa oli niitä putiikkeja. Se oli ihan uskomatonta! Ihmettelee Leena Halme vieläkin.

Hotellinäyttelyiden aikaa

Joskus asiakkaat sentään tulivat edustajan luokse:

– Juhlapäivä meillä aina oli kun meillä oli näyttely Jyväskylässä, Alfa-tavaratalo oli meidän suurin asiakas, niin me laitettiin Jyväshoviin päiväksi näyttely, vietiin tavarat hotellihuoneeseen, asiakkaat – kolme osastonhoitajaa – tulivat ostamaan ja ostivat aina erittäin hyvin ja me oltiin iltapäivällä kolmen aikaan kotona. Se oli juhlapäivä meille se! Tomi Halme sanoo.

– Jossain vaiheessa ne tulivat aika paljon. Lappeenrannassa meillä on edelleenkin Notkokadulla tuossa Uus-Lavolassa osake, mikä me ostettiin sillä, että me pidettiin siellä näyttelyitä. Elikkä meille tuli asiakkaita Lappeenrannasta, Imatralta ja kaikki tässä mitä ympärillä oli, Ostola Savitaipaleelta piti myös silloin meidän tavaraa. Ne tuli sinne, minä laitoin kahvia ja voileipiä ja milloin mitäkin. Se oli sitä aikaa, että ostajat tuli, sitten tuli se että ne ei ehtineet millään ja ne ei enää jaksaneet, koska ne joutui vähentämään henkilökuntaa, kun tuli tämä aika tällaiseksi tiukaksi. Sitten joutui aina menemään ja raahaamaan ne tavarat asiakkaan luokse, kertoo Leena Halme.

Tomi Halmeen mukaan näyttelyt olivat yleinen esittelytapa aikaisempina vuosikymmeninä:

– 1960–70-luvulla pidettiin jatkuvasti hotellinäyttelyitä, James-aikana. Asiakkaat tuli hotelleihin ostoksille ja jäivät monesti istumaan hotelliin iltaa, sitten syömään meidän kanssa. Lappeenrannassa pidin Hospitzissa tai Patriassa näyttelyä, silloin asiakkaat tulivat näyttelyyn keskellä päivää, henkilökuntaa riitti siihen. Sitten se muuttui maailma täysin, paitsi joku Jyväskylä, jonka mainitsin, ja sitten Tommin kanssa pidettiin kuusi viikkoa vuodessa ostopäivillä Helsingin hotelleissa näyttelyä, Hotelli Pressassa taikka sitten Kalastajatorpalla tai Jyväskylän

Laajavuoressa. Laitettiin pyhänä näyttely illalla Tommin kansa pystyyn ja asiakkaat kerääntyivät, ostoliittymään kuuluvat asiakkaat tulivat samaan hotelliin asumaan, ja saatiin hoidettua paljon asiakkaita yhdellä kertaa. Siinä meni kuusi viikkoa vuodessa. Se oli hyvää aikaa. Se helpotti valtavasti työtä, kun noin 10 000 paria saatiin viikossa myytyä farkkuja. Se oli erittäin hieno homma. Nyt ne ostoliittymät kaikki on mennyt nurin, paitsi tämä Moda-ketju on ainoa – Isotex, Texman, Junior-tex, Finnman, kaikki on loppunut.

Poika Tommi mukana yhtiössä

Tommi Halme hoiti farkkupuolen sitten, kun isänsä Tomi jäi eläkkeelle.

– Loistavasti hoitikin, sanoo isä.

Ja silloin kun Tommi loukkasi jalkansa, oli Leena Halmeen vuoro ryhtyä farkkumyyjäksi oman edustuksensa ohella vähäksi aikaa:

– Minä olin niin kasvanut siihen mukaan. Myytiin samalla, mutta käytiin hyvin paljon myös erikseen.

Tomi Halmeen farkkuedustus oli taustalla siinä, että Leena Halmeesta ylipäättään tuli vaate-edustaja:

– Siihen meni mukaan sillä tavalla, luontevasti sujahti mukaan. Tykkäsin vaatteista ja niitä sovittelin. Pidettiin aina sellainen päivä, kun tuli nämä Jameksen sekä Warrickin mallit, niin päivä kului, kun nämä istui ja arvosteli niitä minun päälläni, ja minä vaihdoin ja vaihdoin taas uusia. Ja sitten katsottiin kaikki, mitä on... minä suht koht kuitenkin olin proto. Minä muistan kun anoppi, Tomin äiti, sanoi, että sinäkin voisit vähän ruveta lihomaan, niin minä sanoin, etten minä voi kun minun pitää olla

farkkumalli, niin sitten mummikin hyväksyi sen, Leena Halme kertoo.

– Meillä oli harvinainen firma siinä mielessä, että olihan tapauksia, missä on isä ja poika samassa firmassa töissä, mutta me oltiin jotakuinkin ainoa, missä olin minä, vaimo ja poika kaikki edustushommissa, Tomi Halme sanoo.

– Jossain vaiheessa meni niin hyvin, että meillä oli tarkoitus ruveta vielä lisäämään väkeä. Meidän Teppo sanoi jo silloin, että hän ei tuohon lähde, hän ei välitä vaatteista mitään. Me ajateltiin, että meidän on otettava lisää, se oli sitä kulta-aikaa, toteaa Leena Halme.

– Mutta sitten aika muuttui niin tarkkaan, kun kaikki nämä Citymarketit, Prismat ja Vaatehuoneet keskittivät ostot Helsinkiin, ja tuli nämä ruotsalaiset ja tanskalaiset. Jos me olisimme tienneet, että tämä homma rupeaa näin menemään, että vähittäiskaupoista valtaosa teki konkurssin ja piti lopettaa, niin eihän me oltaisi edes Tommia missään vaiheessa otettu mukaan, Tomi Halme sanoo.

– Tommihan olisi halunnut lähteä opiskelemaan, silloin kun tuli ylioppilaaksi, mutta me sanottiin, että ilman muuta meidän omaan yritykseen, että se on kaikkein helpointa, kertoo Leena Halme.

Kunnanjohtaja pyysi Savitaipaleelle

Jossittelun tietä kulkien olisi löytynyt muitakin kohtaloita:

– Siinä meinasi tulla elämänmuutos tarkalleen, kun muutettiin vuonna 1971 Kuukanniemelle asumaan. Savitaipaleen kunnanjohtaja Kantonen soitti minulle – hän oli ehkä tietoinen meistä, kun meillä oli mökki siellä – että perustaisi Savitaipaleelle teks-

tiilivalmistamon porukassa meidän kanssa. Mutta meillä tilanne oli kun oli mökki ostettu ja tähän rakennettu, että ei ollut rahaa, niin me jotenkin hyljättiin kun harkittiin. Mutta jos Lemin kunta olisi siinä vaiheessa soittanut, niin ehkä oltaisiin langettu siihen asiaan ja täällä voisi olla ompelimo, missä olisi meidän myynnillä pystytty työllistämään 50 henkeä. Ja nyt ollaan erittäin kiitollisia, koska oltaisiin menty nurin muiden mukana; me ei oltaisi tyydytty siihen, me oltaisiin laajennettu yritystä, koska siihen aikaan joka ikisessä pitäjässä oli jonkinlainen tekstiilivalmistamo. Olen monesti ajatellut sitä, että me oltaisiin menty asiakkaiden mukana nurin, pohtii Tomi Halme.

– Me ollaan oltu Pariisissa ja Tukholmassa ja Helsingissä ja Lemin messuilla, niin kyllä Lemin messut oli ehdottomasti kaikkein ihanat ja mukavat. Tuttuja ja puolittuja ihmisiä ja kaikki oli hirveän yllättyneitä ja iloisia, että vaatteita. Me oltaisiin saatu ihan valtavasti tilauksia, ja osa luuli, että ne saa ostaa siitä, mitä oli. Ne oli mallivaatteita, mutta ne ei meinanneet millään tajuta. Me oltiin uusia ja erilaisia. Vaateteollisuutta ei varmaan ollut Lemin messuilla ollutkaan, Leena Halme toteaa.

”Miljonääreinä” Floridassa

Tomi Halmeen mieleen juohtuu tapaus 1980-luvun alusta:

– Sattui kerran mukava tapaus, kun lähti kaikki Suomen huomattavat tekstiilikauppiat Amerikkaan opintomatalle ja ne pyysivät meitä mukaan vaikka me oltiin tavarantoimittajia. Menitiin USA:han ja Miamiin ja ne olivat varanneet Miamin hienoimman hotellin, missä asui ainoastaan miljonäärit. Meikäläinen hän tietysti tottui siihen miljonäärielämään hyvin nopeasti, kun

sitä pitkin viikkoa katsoi. Ja siellä oli näitä sikäläisiä vanhempia rouvia...

– He olivat New Yorkista, ihan Manhattanilla asuivat ja ne olivat näitä juutalaisia timanttivaimoja ja -leskiä ja viettivät puoli vuotta Miamissa, jatkaa Leena Halme.

– Siellä ne kävivät kampaajalla ja muuta. Me suomalaiset asiakkaat mentiin aina tanssimaan illalla, niin se oli kuin ohjelma-numero, kun ne kerääntyivät siihen salin reunaan katsomaan. Me oltiin Leenan kanssa aika hyviä jiven tanssijoita, ja ei ole koskaan kukaan niin paljon aplodeerannut kuin nämä vanhat mummelit tanssin jälkeen taputtivat. Ja kuinka ollakaan, he olivat Leenan kanssa jonkin moisessa kirjeenvaihdossa monta vuotta, kertoo Tomi Halme.

– Sitten sattui semmoinen tapaus hississä, kun lähdettiin hissillä ylös. Minulla oli mielestäni tyylikkääät glencheck-ruudulliset housut ja vaimolle olin ostanut keltaisen leningin ja siihen leninkiin kuului kukka korvan päälle, ja sattui siihen hissiin sitten sellainen oikein tutiseva vanha miljonääri, joka oletti, että mekin ollaan miljonäärejä, ja hän selittää meille että ”sinä newyorkilainen miljonääri, sinulla on havaijilainen vaimo!” Me jäätiin hissistä pois ja mentiin huoneeseen nauramaan, että tässä lemiläiset miljonäärit, hän jatkaa.

– He aina kysyivät meiltä, että monta kuukautta asumme täällä. Ne oli ihania, voi että. Se yksikin rouva halusi minun kanssani ruveta kirjeenvaihtoon, ja hän kirjoitti minulle, hän oli miljonäärinrouva Manhattanilta. Ja minä vastasin hänelle. Ja yksi ilta kun me ei menty tanssimaan, niin seuraavana aamuna he kysyi, että missä te olitte, he odotti ohjelmaa, Leena Halme kertoo.

– Siinä oli iso orkesteri, tasoa ja tyyliä. Äkkiä olisi tottunut siihen miljonäärielämään, uskoo Tomi Halme.

– Orlandossa käytiin sitten tehtäisiin tutustumassa, ja kaikkiin isoihin liikkeisiin. Se oli sitten se työanti siellä. Tosi mielenkiintoinen matka, Leena Halme sanoo.

Myyntityö jäi, tanssinopetus jatkuu

Enää ei Leena Halme tee myyntityötä. Se loppui pojan äkilliseen sairauskohtaukseen.

– Silloin kun Tommi menehtyi, niin meni varmaan yksi vuosi, että minä ilmoitin tälle ruotsalaiselle firmallekin, että näin kävi, niin sehän sanoi, että heti kun selviät siitä, niin jatkat. Sitten sitä mietittiin ja minulle tarjottiin suomalaisiakin edustuksia ja muita, mutta se oli sellaista pieniluonteista, ja sitten tultiin siihen tulokseen, että nyt on mennyt niin tiukaksi tämä kaupankäynti, että siitä ei jää itselle oikein mitään muuta kuin työnilo. Ja sekään ei ole enää sitä mitä se oli ennen, kun asiakkaat on todella tiukilla, hän sanoo.

Vaikka Leena Halme onkin lopettanut myyntityön, yhtä hän ei ole jättänyt – tanssin opetusta kansalaisopistossa. Sitä hän teki edustajana ollessaankin, parhaimmillaan oli melkein 200 oppilasta, 6–7 tuntia illassa

– Silloin kun minulla ei ollut niin paljon edustuksia, niin minulla oli tunteja Huttulassa, Ruomissa, kirkonkylässä ja Kuukanniemessä eli minä pidin neljässä paikassa. Tämä opisto on kulkenut minulla mukana aina, torstai ja perjantai olivat minun työllat. Se oli pitkän reissun jälkeen, heitin laukut kotiin ja nappasin toiset, miten se kävi luontevasti ottaa ne uudet laukut ja mennä. Mutta sen minä muistan joskus, että kun minulla oli lasten tanssi jazz-tanssi, ja sitten oli hiphop, sitten oli naisten jazz-tanssi,

sitten oli itämainen tanssi ja sitten oli vielä jooga. Silloin minä joskus vaatteita vaihtaessa mietin, että minun pitää taas muuttaa roolia, ei sillä keinuttelulla mennä joogaa opettamaan. Joskus piti oikein hiljentyä siinä, hän sanoo.

– Kummasti sitä vain jaksoi. Oli kaksi asiaa, mistä minä olen elämässäni yli kaiken tykännyt, niin liikunta ja ihmisten kanssa oleminen. Ne oli sen takia niin helppoja mennä, hän sanoo.

Lisäksi hän harrasti kilpaurheilua veteraanisarjoissa ja juoksi lukuisia maailmanmestaruuksiakin 400–1 500 metrin matkoilla.

– Mutta sitä me ei huomattu koskaan, että me oltaisiin voitu käyttää omaa firmaa sponsorina Leenan urheilussa. Me on tehty Australian-matka, kaksi Amerikan-matkaa, kymmeniä kilpailumatkoja, mutta vasta jälkeinpäin huomattiin, että me oltaisiin voitu käyttää firman rahoja, Tomi Halme toteaa. Halmeiden mielestä seuran – Lemin Eskojen – varat kuuluu käyttää nuorten eteen.

Tomi Halme myi viidet miljoonat farkut

Leena Halmeen edustusmatkoilla ehti tapahtua paljon, mutta Tomi Halme koki kauppaedustajan ilot ja surut jo 1950-luvulla.

– Vuonna 1954 menin myyntiharjoittelijaksi Mattisen liikkeeseen ja 1956 Ville Mattinen Oy:n edustajaksi Itä-Suomeen. Sitteen 1959 läksin James-tehtaan edustajaksi, miksi minut virallisesti nimitettiin, ja matkustin Jamesta kautta Suomen, vuoteen 1975 saakka, hän kertoo.

Edustus olisi kestänyt kauemminkin, mutta hyvä myyntimies törmäsi outoon ongelmaan:

– Minähän olin kuukausipalkalla, minulla oli myyntitavoite ja kuukausipalkan lisäksi vain pieni provisio vuonna 1974, niin ne

teki minulle palkkakaton. Se on harvinainen Suomessa. Minun ansio kun nousi sinä vuonna paremmaksi kuin firman toimitusjohtajan. Se katto olisi laskenut provision 0,15 promilleen. Minulle tuli yhtäkkiä tunne, kun olin ollut 21 vuotta talossa, että pitää lähteä pois. Samalla viikolla tarjottiin kolmesta farkkutehtaasta töitä...Paras tarjous silloin vuonna 1975 oli 8 000 kuussa, paljon parempi kuin kansanedustajan palkka, ja minä en mennyt silloin siihen taloon ja läksin kilpailijalle, tälle Iki-Asun tehtaalle ja sain narrattua mukaan meidän Länsi-Suomen edustajan ja kolmannen edustajan puhuin sitten sellaiseen työpaikkaan, mitä minulle tarjottiin. Meiltä lähti kolme myyntimiestä neljästä yhtäkkiä pois, Tomi Halme kertoo.

– Muistan aina kun menin ensimmäisen kerran kaupantekoon tästä uudesta talosta Pusalle Mikkeliin; kauppaneuvos Pusa oli minulle hyvä asiakas, ja minua pikkuisen jännitti, miten Pusa suhtautuu kun tulen nyt kilpailijalta, mutta ei mitenkään muuten kuin että ruvettiin tilausta kirjoittamaan. Ne Warrick-tilaukset meni Iisalmeen, kun olisi mennyt silloin Heinolaan. Kaksi ainoata asiakasta oli, jotka ei lähteneet ostamaan tätä uutta tavaraa. Ja meni muutaman vuoden niin Mattisen teollisuuden James-tehdas meni nurin. Loistava tehdas kerrassaan, hän sanoo.

Kauppaneuvos Mattisen poika ei ollut isänsä veroinen kauppamies, Halme sanoo ja kertoo, että tämä olisi halunnutkin maanviljelijäksi eikä farkkutehtailijaksi.

Tomi Halme sen sijaan osasi kaupanteon, ja vanhat atk-listat todistavat, miten farkut menivät kaupaksi. ”Liian hyvänä” vuonna 1974 Halme myi keväällä 148 000 kappaletta farkkuvaatteita, minkä lisäksi varastomyyntiarvio oli 30 000 kappaletta. Syksyn ennakkomyynti oli 100 000 kappaletta ja varastomyyntiarvio 20 000 kappaletta, eli yhteensä lähes 300 000 kappaletta.

– Ja tuommoisia huippumyyntejä oli noin kymmenen vuotta, eli laskin kerran, että ehkä noin viisi miljoonaa paria on kaikkiaan tullut myytyä minun aikana housuja, farkkuja, farkkupu-seroita, puseroita, mukaan luettuna Warrickin tuotteet. Niitä ei myyty missään tapauksessa niin paljoa kuin Jameksia, Tomi Halme sanoo.

”Mattisen Teollisuuden klassikko JAMES-farkkutakki – kaikki yksityiskohdat löytyy, eli messinkiset James-napit, rintataskut ja ’käsitaskut’ alempana, takana säätöremmit napeilla ja hihan-suissa samaten napit. Takkia on käytetty tosi vähän ja farkkukin on säilyttänyt hyvin värinsä. Rintamuksessa merkki James Dean, tyyli lienee tästäkin selvä”, kaupataan nettihuutokaupassa kah-ta vaatetta näistä miljoonista.

Matissen lahje jäi liian kapeaksi

– Suurimman yksityiskaupan tein, kun James-tehdas innostui valmistamaan Matisse-merkillä naisten ja miesten parempia vil-la- tai vastaavista kankaista tehtyjä housuja Luhtasen, Turon ja Tuomisen Pukutehtaan kauhuksi. Ensimmäiseen sesonkiin on-nistuinme myymään peräti 65 000 paria.

– Talo palkkasi Matisse-puolelle Lahdesta Luhdalta johtajan vetämään projektia. Housumuoti muuttui nopsasti, tuli leveät lahkeet, nuorisohousuissa alisuun leveys yli 65 senttimetriä, meillä vain 53 senttimetriä. Myynnin painostuksesta huolimatta tämä johtaja levensi alisuuta vain yhdellä sentillä. Mikään vaati-mus ei auttanut, alisuus oli ja pysyi 54-senttisenä, ja meillä 9 500 paria seiso-i varastossa myymättä.

– Kauppaneuvos Mattinen Heinolassa käydessään kiinnitti asiaan huomiota, neuvokselle selitettiin näiden housujen olevan myytyjä. Viikon kuluttua hän ihmetteli uudelleen asiaa, jolloin johdon piti tunnustaa. Neuvos tutkitutti ja kimmastui. Tuhansia metrejä oli tilattu villasekoitekangasta, joka onneksi saatiin peruutettua, ja tämä johtaja tiedettiin kangasagentin maksamaksi liikekaveriksi. Lähtö tuli hänelle talosta minuutissa. Ja meille jäi 9 500 paria Matisse-housuja.

– Niinpä miettiessäni mahdollista ostajaa minulle tuli mieleen Suonenjoelta Laineen Emppu. Hän oli tosi viipurilainen, sana-valmis räväkkä ystäväni, jolla oli useampi liike ympäri Savoaa. Pyysin häntä tulemaan Heinolaan Jameksen tehtaalle. Siellä aikamme neuvoteltuamme teimme kaupat, ja niin lähtivät housut rekalla Suonenjoelle ja niin loppui Matisse-taru Suomessa. (Matisse sai nimensä ranskalaiselta taidemaalartilta).

– Tämä kauppa oli vaikuttamassa siihen, että myyntini oli vuonna 1974 6 460 000 markkaa – sen aikaisin hinnoin. Valitettavasti Lainekin lopetti muitten tavoin alan liikkeensä parikymmentä vuotta myöhemmin. Oli hieno mies, sanoo Tomi Halme.

Kauppaneuvoksia ja kauppamatkustajia

Tomi Halmeen tarinoissa vuosikymmenten varrelta vilahtelee kauppaneuvos jos toinenkin:

– Kerran vuonna 1982 oltiin – vaimo ja pojat oli mukana – oltiin lomamatkalla Miamissa USA:ssa ja mentiin johonkin tavarataloon ruokaostoksille. Teppo oli mukana, kymmenvuotias ja hyvin tarkkanäköinen, ja se tuli sanomaan ”isä, sua joku pieni mies seuraa”. Minä ajattelin, että kuka helvetti minua seuraa täällä Miamissa. Vähän ajan päästä Teppo sanoo: ”isä, sua pieni

mies seuraa”. Minä käännyin katsomaan, niin siinä oli kauppaneuvos Kela Oulusta. Minun entinen loistava asiakas oli tehnyt konkurssin ja tullut sitten sinne Amerikkaan asumaan. Sanoi ”terve James-poika”. Oikein hieno mies. Tavattiin tuollaisessa paikassa, uskomatonta. Tällaisia liikkeitä meni monta ja monta kymmentä, minun entisistä asiakkaista kaatui tai lopetti. Rovaniemelläkin oli mulla aikanaan 1960-luvulla seitsemän asiakasta, nyt oli ainokainen Leenalla Prisma.

– Vatevassa valtaosa porukkaa meni yökerhoihin ja noin, ja tulivat usein myöhässä aamulla. Me Leenan kanssa menttiin ajoissa nukkumaan ja tultiin ajoissa aamulla osastoille. Yhtenä aamuna olin aikaisin osastolla ja katselin, kuka osaston ohi menee, niin kauppaneuvos Uitto ja kauppaneuvos Piekkola, Ajanmies- ja Minkki-yhtiöiden omistajat, kävelevät ohi ja katsovat minuun että terve, terve. Tulivat sisään ja kysyivät, onko minulla olutta. On, menttiin verhon taakse ja avasin olutpurkit ja kauppaneuvokset ottivat olutta ja olin hyvin otettu, kun tähän aikaan tulivat just minun luo. Mutta sitten tajusin vasta, että ei kauppaneuvos voi mennä aamulla yhdeksän aikaan sinne olutpubiin pullon ääreen juomaan, koska ihmiset katsoo, että nuokin ovat krapulassa, hän kertoo.

– Sitähän yleisesti pidettiin olutta osastolla, ja jollakin voi väkevääkin olla, nythän se on raitistunut aika lailla. Silloin katsottiin pitkään, jos joku otti kahvia, kun kaikki otti kaljaa, nyt viime vuonna jos meni Vatevaan, niin katsottiin jos joku otti olutta, kun kaikki otti kahvia.

Kauppamatkustajan elämään hotelliyöpymisineen liitetään usein juuri alkoholi. Tomi Halme on nähnyt todellisuuden ja asian monet puolet:

Tomi Halme ja vanha myyntiedustajan laukku.

Kuva: Tomi Halmeen albumi.

– Vanhat kauppamatkustajat asuivat hotelli Patriassa täällä Lappeenrannassa, me nuoremmat asuttiin tuossa Hospitzissa, se oli se jako. Ja yleensä vanhat kauppamatkustajat myivät miesten pukua, naisten kappatehtaitten tuotteita – Suomessa oli kymmenen naisten kappatehdasta, pukutehtaita, me nuoremmat olimme tukkuliikkeen puolella tai kuten minä, joka tulin myymään farkkuja. Eli siinä oli sellainen vaihdos, minkä näki. Minä olen oppinut tuntemaan satoja kauppaedustajia, koska minä kuitenkin olen ikäluokastani vanhin. Se on kyllä ollut niin loistava ammatti, mutta se on kova ammatti. Minä olen nähnyt niin monen kaverin sortuvan juomaan. Vaikka itse tykkään viinasta ja otan olutta, käytän alkoholia, niin kun tuli nämä minibaarit ja yökerhot... Siihen aikaan me pojat otettiin muutamat drinkit

ja mentiin nukkumaan, vartin yli kaksitoista oli valomerkki, ja aamulla jatkettiin matkaa. Mutta nyt kun ne kaverit sotkeutuvat minibaareihin ja yökerhoihin, ei meidän ammattikuntaa näe enää missään.

”Ahkera, rehellinen, sitkeä yrittäjä”

Kauppaneuvos Ville Mattisesta vuonna 1966 tehdyssä ”Yrittäjääatteen lipunkantaja” -kirjassa kerrotaan kauppamatkustajan ammatista enemmänkin. Tomi Halme kaivaa esiin sitaatin:

”... todellinen unelmoitu päämäärä oli vielä saavuttamatta – kauppamatkustajan kiehtova ammatti. Mitään muuta niin arvokasta ja kiehtovaa tehtävää liikeapulaisemme ei voinut kuvitella olevankaan, sellaiseksi hänkin halusi tulla. Hänellä oli ollut jo monesti mahdollisuus tarkkailla taitavien myyntimiesten työkentelyä ja menettelytapoja ollessaan isäntänsä mukana ostoja tekemässä, niinpä hän suorastaan ihaili heidän hienoa psykologista oivallustaan esimerkiksi silloin, kun he ottivat sävyisästi vastaan mitä työkeimpiä moitteita ja epäystävällistä kohtelua kauppiaitten taholta, nielivät hiljaisina ja myhäilevinä näiden äkäiset ja hermostuneet vuodatukset noudattamatta isäntien antamia selviä ulos-käskyjääkään. Rauhallisina he vain istuivat paikoillaan ja juttelivat väliin mukavia ja myivät kuin myivätkin tavaransa.”

Kauppamatkustajat olivat vanhaan aikaan ihan herroja, kun monilla oli matkoillaan autonkuljettaja, joka myös kantoi näytteet asiakkaille.

– Kauppaneuvos Mattisen mukaan edustajan piti olla ahkera, rehellinen, sitkeä yrittäjä, muttei saanut olla turhan vaatimaton. Niinpä minäkin liityin yrittäjänuoriin vuonna 1954 ollessani

1950-luvulla markkinoilla tehtiin myös tukkukauppaa. Tomi Halmeen (oik.) vieressä kauppaneuvos Elna Kärki. Kuva: Tomi Halmeen albumi.

Tomi Halme ja kauppaneuvos Viljo Mattisen muotokuva Heinolan kaupunginmuseossa kesällä 2011. Kuva: Kaija Lankia.

varastossa tai pakkaamossa neuvoksen päivittäisissä opinnoissa opettelemassa edustajan vaatimaan ammattiin, kertoo Tomi Halme.

– Ville Mattisen firmaa sanottiinkin edustajan korkeakouluksi. Neuvos tapasi sanoa: ”On hyvä, kun nuori käy keski- tai kaupakoulun, mutta jos hän lukee merko- tai ekonomiksi, hän luulee olevansa niin suuri herra, ettei tee työtä.”

Myyntikonttorin johtajasta James-mieheksi

– Sitten vuoden 1956 keväällä vapautui Kuopio-Joensuu -myyntipiiri ja minut määrättiin Kuopioon myyntikonttorin hoitajaksi ja asiakkaiksi sain noin 200 kauppaa – valtaosin maalaiskauppoja. Siihen aikaan oli jokaisessa pienessä kylässäkin kauppa, joka piti myös tekstiilejä myynnissään. Ilomantsissakin oli liki kymmenen kauppaa, Tomi Halme kertoo.

– Minulla oli 5–6 isoa matkalaukkua – kaikenlaista housuista, kerrastoista, napeista ja nauhoista kankaisiin. Muistanpa vielä muutaman iskuartikkelin hintoineen: Helsingin Kutomon ja Kravatin raappahousu 2205 maksoi 290 markkaa, Lehtinen’s Hotti rintaliivi 295:– , Figuran korsetti 1 185:–. Mattisen teollisuus valmistti kaikenlaisia tuotteita, kun vain sai jostain kankaita, mm. työtakki Meeri 970:– gingham-kauluksella sekä karjakkotakki Mari 910:– sininen tai valkoinen meijeriin ja Klingendahlin yksödiagonaalista valmistetut saapashousut 3 470:–.

– Kangasmyynnistä en tykännyt. Kerran yksi asiakas tiedusteli jotain villakangasta, kävin noutamassa ison, kauan avaamatomana olleen laukun. Avattuani sen lensi sieltä koiperhonen asiakkaan kangashyllyyn!

– Yksi iso artikkeli oli kukallinen keittiöverhokangas, hinta 137:-, asiakasalennus 13 prosenttia – miten silloin kannatti kauppa noilla ja kassa-alennuksilla? Ei ollut mainontaa, ei ollut paljoa henkilökuntaa, kauppias itse teki pitkää päivää, Tomi Halme pohtii.

– Sitten neuvoksen poika Sakari tuli oman tehtaan johtajaksi ja hommasi Jenkeistä Lee-farkut, sitä korjailtiin Suomi-pojan mittoihin, maksettiin James Dean -nimestä korvausta, palkattiin Onni Gideonin suurorkesteri Suomen ensimmäiselle showkiertueelle kautta maan. Ja tehtaan edustajaksi palkattiin pystytukkainen, jenkkityylinen entinen ”lättähattu” eli minut, kuvaa Tomi Halme farkkuedustuksen lähtölaukausta.

11 300 paria Jameksia parissa päivässä

– Ja asiakkaikseni sain isot erikoisliikkeet lähes kautta maan – ei osuustoimintaa missään tapauksessa – liikkeet, jotka eivät tukkuliikkeistä ostaneet, joten edessäni oli aivan kartoittamaton alue. Aloitin Kotkasta, jossa oli pyörinyt tämä show-esitys pari päivää aikaisemmin. Ajoin talvi-iltana 1959 Volvolla hotellin Meritornin eteen ajatellen laittaa hotellinäyttelyn ja käydä aamulla tutustumassa asiakkaiksi. Silloin tuli kaksi herraa, esittäytyivät Pentti ja Keijo Mätöksi ja rupesivat kantamaan kanssani paria näytelaukkuja hotellihuoneeseen. He sanoivat ottaneensa selvää, milloin tulen Kotkaan. Ja sitten kauppasille: kun tukkuliikkeessä ollen olivat asiakkaani ostaneet esimerkiksi housuja yksin parein, mutta nämä nuorisoliikkeen omistajat rupesivat antamaan tilausta 20–30 paria kutakin kokoa joka mallia. Kun

olimme lopettaneet, he esittivät yksinmyyntiä Kotkaan; oli vaarallista sopia tästä, huomasin myöhemmin.

– Olin jo roppaamassa kättä päälle, kun oveen koputettiin. Avattuani oven näin kookkaan miehen, joka esittäytyi Matti Sippalaksi ja sanoi odottavansa. Mätöt lähtivät ja Matti Sippala – urheilukauppias, keihään olympiahopeamitalisti vuodelta 1932 ja hyvä kaverini myöhemmin – jäi. Ja ei kun kaupantekoon. Taisimme ottaa ystävyiden kunniaksi kahvit ja monopoolit.

– Seuraavana päivänä kauppavuorossa oli Veljekset Halosen useat tavaratalot ja pari muuta, ja sitten eteenpäin. Lähetettyäni tilaukset Helsinkiin kauppaneuvos Mattinen oli kuulemma juossut konttorin käytävällä ja heiluttanut tilausnippuani kädessään ja hikkaissut ”Halme on myynyt kolmasosan tuotannosta!” Näitä James-farkkuja olin myynyt parin päivän aikana 11 300 kappaletta. Tämän kertoi minulle Vatevan messuilla parikymmentä vuotta sitten Soili-leninkitehtaan omistaja Aaro Kivikoski oltuaan tuolloin Ville Mattinen -tukkuliikkeen myyntipäällikkönä. Hieman oli kilpailua tukkuliikkeen kymmenen edustajan ja minun – tehtaan miehen välillä – vaikka samaa firmaa oltiinkin, toteaa Tomi Halme.

– Matkani jatkui eteenpäin. Rovaniemellä oli suurin tekstiili-kauppa Lauri Leppäluoto Oy. Astuttuani sisään minut pyydettiin välittömästi peräkonttoriin kauppaneuvos Leppäluodon puheille. Jämäkkä mies ja jämäkkä käsi kuten minullakin, entisellä betonimyllärillä. Siinä selvisi, että tämäkin kauppaneuvos oli ollut kauppamatkustaja, vieläpä Mattisen työtoverina, vuosina 1905-1915. Ja uskoisin hänen olleen utelias, minkälaisen miehen on Ville-neuvos Hesasta lähettänyt myymään. Ilmeisesti hyväksyi, koskapa joka kerta siellä noin kymmenen kertaa vuodessa käydessäni kävin myös hänen luonaan.

*Tomi ja Leena Halme James-teemanäyttelyssä Heinolassa kesällä 2011.
Kuva: Kaija Lankia.*

*Tomi Halme toimi aikoinaan myös Jameksen mannekiinina.
Kuva: Tomi Halmeen arkisto.*

Auto on edustajan kaveri

Autot ovat keskeinen osa kauppamatkustajan työtä ja niihin liittyviä tarinoita Toimi Halmeella riittää useita.

Vanhassa valokuvassa vuodelta 1957 hän on myyntimatalla Popedalla, ja samalta retkeltä on toinenkin kuva – Parikkalan markkinoilta:

– Se on erikoinen kuva sikäli, että nämä kolme henkilöä on Savonlinnasta, Kärki Oy:n tekstiilitavaratalon omistaja Elna Kärki ja hänen poikansa ja myyjä ja meikäläinen. Se on Parikkalan markkinoilla, siihen aikaan ne kävivät suurkauppiaat myymässä lähiseudun markkinoilla, koska ei ollut henkilöautoja ihmisillä. Ne tulivat vastaan. Minä pysäytin auton Helsingistä työmatkalla. Ne oli suurkauppiaita, Savonlinnan suurin asiakas tämä tekstiilitalo, ja tosiaan maalaiset tulivat ostamaan pukuja ja kaikkea markkinoilta Parikkalassa ja lähiseuduilla muuallakin, Halme kertoo.

Siinä kuvassa Tomi Halme on ulsteri päällä, mikä on harvinaista, sillä yleensä hän käytti pusakkaa. Farkkuasu oli hänen pääasiallinen ”univormunsa” tai farkut ja pikkutakki.

– Elna Kärki oli erittäin arvostettu asiakkaana, samoin Elvi Seppälä, tämä Seppälän-dynastian rouva oli vastaavanlainen, sellainen voimakas persoona ja arvostettu. Sinne Kärki Oy:hyn Savonlinnaan oli mennyt yksi edustaja Matti Laaksonen Lahdesta. Se oli mennyt ja tehnyt kauppaa iltapäivällä ja sitten Elna Kärki oli kysynyt edustaja Laaksoelta, että onko täällä Savonlinnassa jotkut suuret juhlat tänä iltana. Edustaja kysyi, kuinka niin. ”Halme kävi täällä ja sillä oli solmio kaulassa.” Kun minä yleensä pukeuduin farkkuasuihin ja tällaisiin, nauraa Tomi Halme.

– Edustajalla oli matkalla auto kaverina, se muuttui inhimilliseksi olennoiksi. Jos se ei lähtenyt pakkasella käyntiin, sitä potki kiroten kylkeen. Mutta puhdasta ja kiiltävää autoa kevätaamuna silitteli kuin isäntä hevostaan, hän sanoo.

– Kerran ajoin mutkaista tietä Nastolasta Heinolaan Plymouth Duster V/8 230 hv -autollani myyntipäällikkö kyydissäni. Lennätin tuhatta ja sataa huomaten vierustoverini pelosta vaipuvan penkillään lähemmäs lattiaa. Äkkiä hän kysyi voipuneella äänellä: ”Onko sinun Tomi pakko ajaa noin lujaa?” ”On, vastasin. – Muuten tuo takana oleva rekka ohittaa meidät!” Myyntipäällikkö kohottautui kauhuissaan vilkaisemaan taaksepäin, ei siellä ollut kuin iso pölypilvi!

– Siihen aikaan kuukausipalkat eivät olleet kummoisia, joten ajo kilometrirahalla toi siihen huomattavan lisän. Tuli markkinoille Mercedes Benz 190D vuonna 1962. Ajattelin, että tuo nafta- tai diesel-auto tuo minulle halvemmalla polttoaineella paremman tilin. Silloin oli tällä automerkillä toimitusaika huomattavan pitkä, mutta kun tunsin autoliikkeen päällikön, hän järjesti auton pariin viikkoon, vieläpä erillisin etupenkein. Auton rekisterinumero oli ADJ-46. Mistäpä rahat siihen? Keneltä muulta kuin firmalta.

– Silloin kaikilla Mattisen suvun jäsenillä oli Fiat-merkkiset autot, kauppaneuvoksesta alkaen. Esitin asian alustavasti Sakari Mattiselle ja hänen toimestaan mentiin neuvoksen puheille. Hän istui tomeraan tapaansa suuren huoneensa perällä poikansa Sakarin jäädessä oven suuhun ja mainiten asiani epävarmasti isälleen. Marssin neuvoksen eteen ja selvitin asiani: kilometrirahojen osalta toivon uuden tulevan autoni olevan diesel, käyttäisin hyödyn kohdaltani. Mainitsin myös Mercedes Benzin olevan kyseessä; neuvos automiehenä kuunteli esitystäni ja hetken

mietittyään tokaisi: kassasta sitä rahaa saa. Poistuin ja huomasin Sakarin jäävän jähmettyneenä oven suuhun istumaan.

– Niinpä kohautin vanhempien kaupparatsujen ihmetellessä mm. Kemijärvelle, missä ei tätä autoa oltu nähty. Taksimiehetkin joukolla rynnistivät paikalle luullen jonkun autoesittelijän saapuneen, mutta akkunassa oli teksti ”James päällä joka säällä” – ja pojankloppi kuskina eikä vilttihattuinen herrasmies!

– Jos olisin tiennyt, että tämä MB tuli remonteineen minulle niin kalliiksi, en olisi ikinä sitä ostanut enkä tule ostamaan MB-autoa, vaikka niitä on nykyisin joka toisella pihalla. Ostinpa seuraavaksi avourheiluauton Sunbeam Alpinen (AJL-30), jonka TV:ssä teki tutuksi Maxwell Smart – agentti 86. Mutta se olisi taas oma juttunsa.., Tomi Halme toteaa.

Kun Folk-Fredi Ramblerin penkillä hyppi

Autoihin liittyy myös tarina Matti ”Fredri” Siitosesta:

– Minä opin tuntemaan aika paljon näitä artisteja, muistan aikanaan kun tämä Fredi, Matti Siitonen, tunnettiin vielä Folk-Fredinä. Hänet palkattiin sitten meille minun mukaan asiakkaille laulamaan ja soittamaan kitaraa. Muistan, kun oltiin Mikkelissä ja jatkettiin matkaa Kuopioon. Hänellä oli valkoiset farkut, punainen farkkupusero ja James-hattu päässä ja kitara, hän soitti sitä folk-musiikkia, millä hän aloitti aikanaan. Jatkettiin matkaa sitten Outokumpuun, minun kotipaikalle. Muistan minulla oli silloin jenkkivehje Rambler Classic, sellainen kaksiovinen, olin varannut kossua tälle Fredille. Hän istui takapenkillä autossa, kun me Outokumpuun ajettiin, ja hyppi oikein, että ai jos hänellä joskus olisi tällainen auto. Sitten mentiin asiakkaan luokse, sinne tuli porukkaa hirveästi katsomaan. Hän oli paljon

minun mukana silloin uransa alkuaikoina. Tällä hetkellä ei Fre-dillä varmaan ole auton tarvetta, arvelee Tomi Halme.

Tuon ajan julkkiksista mm. nyrkkeilijä Pertti "Purtsi" Purho-nen toimi Jameksen mannekiinina Vatevan messuilla 1960-luvun alussa.

Hukkareissujen hukkareissu

Autoihin liittyy myös Tomi Halmeen ainoa mieleen nouseva huk-kareissu, ilmeisesti pitkän uran ainoita:

– Kerran sattui niin, että oli hukkareissun hukkareissu. Minä läksin Jyväskylän Alfaan, ja oli sovittu kolmen ostajan kanssa, että heidät vien Iisalmen tehtaalle päiväsaikaan, ne ostaa ta-varaa, ja tuon heidät sitten pois. Kävin aamulla heidät hake-massa, kolme osastonhoitajarouvaa, tehtiin Iisalmissa kauppaa ehkä noin sadantuhannen vanhan markan edestä, tullaan pois, ajetaan ja käydään kahvilla ja sitten tälle yhdelle rouvalle tuli firmasta soittopyyntö. Hän soitti firmaan, ja minä jätin heidät Jyväskylään ja ajoin pois sieltä. Niin siihen autoon tuli vika, ja katkesi tuo hihna ja Savitaipaleen urheilukentän kohdalla auto pysähtyi. Teppo tuli jalkapalloharjoituksista ja hinasi minut Lap-peenrantaan. Silloin tuli soitto sieltä Jyväskylästä, että he ovat tehneet konkurssin. No. Minä jätin auton Lappeenrannan kor-jaamon pihalle, niin yöllä oli murtauduttu autoon ja varastettu autoradio, särjetty ikkuna. Se päivä jos lasketaan, se autovahin-ko, sitten ajoin edestakaisin, ruuat, kahvit ja se menetetty provi-sio. Tämä yksi jäi mieleen hukkareissuna.

– Minulle ei vissiin ole sattunut yhtään hukkareissua. Aina las-ki vähän mielessään, että nyt on saatu kulut pois suurin piirtein matkalla, Leena Halme sanoo.

– Minäkin ajoin sata tuhatta vuoteen parhaimpina aikoina, joka vuosi oli uusi auto, kun autot eivät ennen vanhaan kestäneet, huippunopeus oli niillä alle 140:n ja aina oli ajettava nasta laudassa. Nythän on asia erikseen, Tomi Halme toteaa ja muistelee viimeistä ylinopeussakkoaan:

– Viimeinen sakko mitä saatiin, se tuli kun tultiin pohjoisesta ja Kajaanin pohjoispuolella poliisit pysäyttivät, iltapäivällä kolmen maissa. Minä en ollut aikoihin saanut sakkoja, ja minä katsoin poliisia, kun niillä oli pakettiauto ja kaikki pelit ja vehkeet. Minä sanoin, että teillähän on hienot vehkeet ja kummastelin sitä autoa. Toinen poliisi mulkoili, että mikä kumman ukko se on, ja minä puhuin ja puhuin ja hölötin siinä, niin yhtäkkiä se edessä ollut nuori poliisi tyrkkäsi minulle pillin suuhun, että puhalla. Kello oli puoli kolme iltapäivällä, minä suutuin oikein: jumalauta, kun tiedät että minun ammatti on edustaja, mutta jos minä olisin talonjussi tai kansakoulunopettaja niin et olisi puhalluttanut. Kaveri meni punaiseksi, ei sanonut mitään, oli edustajilla vielä kova maine silloin.

Daamina edustaja Viitanen

Siispä takaisin kauppaedustajiin:

– Minulla oli hyvä edustajakaveri Viitanen Virroilta, se oli länsisuomalaiseksi mieheksi harvinaisen iloinen, tällaisen itäsuomalaisen tuntuinen. Ja kuinka ollakaan minulla oli näyttely tuolla Jyväskylän Texman-ostopäivillä hotelli Laajavuoressa ja hotelli oli täysi. Tämä Eki Viitanen tuli kysymään, saako tulla asumaan minun huoneeseen, ja hän tuli. Hän oli hoikka nuori mies. Me tilattiin konjakkia ja kahvia huoneeseen, ja hän sanoi, että hän voisi lahjoittaa minun vaimolle leningin. Hän levitti ne

mallipussit ja katsottiin, ja minä sanoin että sovitapa, katsotaan minkä näköinen se on sinun päälläsi. Kaveri rupesi sovittamaan sitä leninkiä, – musta pitkä puku, ei hassumpi varmaan vaimolle. Otahan ryyppy, Eki otti ryydyn ja minä toisen, ja minä otin kahvipannun myssyn ja junttasin se Ekin päähän – nyt ravintolaan. No mennään! Lähdettiin käsikynkkää menemään hotellin käytävää myöten ja juuri nämä Texin asiakkaat oli tulleet syömään ravintolaan, siinä istuivat arvokkaasti syömässä, kello oli jotain yhdeksän maissa. Tullaan sisään käsikynkkää, kaikki katsoi, että Halme tulee, mikä nainen sillä on mukana? Hovimestari tulee vastaan, antoi tuolin Viitaseen alle ja mitä saa olla herrasväelle – sitten katsoi: Viitanen! Viitanen räjähti nauramaan, asiakkaat alkoi nauraa ja hovimestari kiukkuisena lähti pois. Ja sitten vasta asiakkaat nauroi, kun kahvipannun myssyssä luki takana *Costarica*. Viitanen oli sen verran huumorintajuinen kaveri, että kun mentiin drinkille alakertaan, niin yhtäkkiä se tuli samoissa vaatteissa yökerhoon, otti kengän ja kysyi kuka haluaa juoda samppanjaa minun kengästä. Kaikkea tehtiin tuollaista jekkua, saatiin aikaan huumoria, ihan viatonta huumoria, muistelee Tomi Halme. – Oltiin vielä pikkupoikia lähes viisikymppisinä!

– Sitten kahden viikon päästä mentiin asumaan sinne Laajavuoreen, kun pojat oli hiihtolomalla, ja mennään eteiseen ja sama vahtimestari nauraa, että kyllä sinulla Tomi on taso parantunut naisen suhteen viime näkemästä!

– Minä sanoin, että joo, minulta puuttuu tämä *Costarica*, lisää Leena Halme.

Muikkukukkoja ja karamellejä

– Ne 50–60-vuotiaat rouvat, ne Leenan asiakkaat, tänä päivänä niistä moni on sen verran tiukoilla, että ne toivoo, että ne pääsisi eläkkeelle, arvelee Tomi Halme.

– Harvassa kaupungissa on näin hyvin kuin on Lappeenrannassa tällä hetkellä, että kun on noita venäläisiä, virolaisia asiakkaita, niin täällähän menee putiikitkin ihan hyvin. Siellä olisi moni kaatunut, jos ei niitä olisi, Leena Halme sanoo.

– Silloin aikoinaan meni kaikilla hyvin, mutta nyt Luhtanen on niitä harvoja, mitkä on enää pystyssä, ja Pola oli viimeisiä, laskeskelee Tomi Halme.

– Marimekko ja Voglia on vielä suomalaisia ja joku muu, Leena Halme lisää.

– 30 000 ompelijaa Venäjän-kaupan jälkeen jäi työttömiksi ja niiden mukana tietysti muuta tehtaiden henkilökuntaa ja kauppaedustajat muun muassa, vaikka pienempi parvi oltiinkin, Tomi Halme sanoo.

– Kauppamatkustajan, edustajan tai matkustavan myyntimiehen ammattikunta on vähentynyt minimiin salkkuherrojen asiaksi. Aikoinaan edustajan tehtävänä oli vain myynti vastapalvelulle eli kauppiaalle, mutta myöhemmin valveutuneet edustajat joutuivat tekemään perusteellisen ennakkotyön monivuotisille asiakkailleen, olemaan hyvin määräävässä asemassa mallistojen suhteen, koskapa mallistojen suunnittelijat harvoin ymmärsivät kaupallisuutta, mikä usein oli kuitenkin A ja O, pohtii Tomi Halme.

– Siispä edustaja joutui pitämään kauppiaan puolta mallipalaverissa ja useimmiten hänen mielipiteensä voitti suunnittelijan haihatukset. Vastuuta oli myös myyjällä, tosin ei taloudel-

lista. Minullakin oli pari, kolme urheilukauppiasta, jotka eivät farkkuasioista ymmärtäneet mitään. Jouduin heidän puolestaan vuodesta toiseen tekemään hotellinäyttelyssä tilauksen, 1 000–2 000 paria seuraavaan sesonkiin. Se vaati edustajalta rehellisyyttä ja luotettavuutta. Sama oli Leenankin tilanne joillekin maaseudun pienille asiakkaille. Mutta ammattikunnastani moni pyrki myymään mahdollisimman tehokkaasti, välittämättä myyjän vastuusta.

– Edustajan ammatti oli miesten – miesten työtä ja myöhemmin myös muutaman sitkeän naisen! Tomi Halme sanoo.

Elanto on edustajienkin pitänyt hakea muualta:

– Nyt kun olen nähnyt kauppaedustajia muutamia, niin joku myi Savitaipaleen torilla Joensuun muikkukukkoja, jollakin voi olla karamellimyyntiä, jollakin voi olla ikkunan somistusta, keran yhdellä kaverilla oli matkustajakoti tai pieni hotelli tuossa Virojoella.

– Onpa jollain sentään tekstiilikauppa tai agentuuri, kertoo Tomi Halme.

MIES, JOKA RAKASTI NEUVOSTOLIITTOA

Martti Hakala albuminsa ääressä

Kun Martti Hakala esittelee valokuvia yrittäjätaipaleensa varrelta, kertovat sanat siinä kuin kuvatkin:

– Koulu, johon muutettiin 28.3.1976, samana kesänä laitettiin viitta ”Marlemi”. Perustin yrityksen ja sen jälkeen mietittiin paikkaa, mihin mie tulen.

– Myöhän aloitettiin tämä firma kynttilälyhdyillä. Tässä on tullut ensimmäinen satsi kynttilälyhdyn osia, mitkä mie ostin Englannista, kontti tuli pihaan 1976 kesällä. Ja mikä oli ihmeellistä: ensimmäinen lähetys, mikä Marlemilta lähti, lähti Neitsytsaarille. Ensimmäinen tilaus – ei kotimaahan eikä mihinkään muualle kuin Neitsytsaarille.

– Siinä on niitä kynttilälyhtyjä. Ja tässä on se ukko, joka Englannista möi niitä osia minulle. Tässä ollaan Särätuvassa, Tässä kasataan kynttilälyhtyjä, tässä on maalaussysteemit, siinä on pistehitsaussysteemit.

– Siinä juopotellaan välillä, omalla perheellä. Ei ketään muuta kuin minä ja sitten parhaillaan on ollut seitsemän työntekijää.

– Tämmöinen kone, millä sitten leivottiin niitä.

– Tässä on niitä minun artikkeleita: tässä on kynttilälyhty, sitten nämä mitkä tehtiin Lemillä alusta alkaen nämä amppelit, sitten näitä öljylamppuja, ja sitten mie kopioin venäläisestä, pietarilaisesta Putinovin tehtaasta tällaisen kynttilänjalan ja niitä mie sorvuutin automaattisorvissa, tämä on messinkiä. Näitä myös tehtiin muutama tuhatta kappaletta. Sitten öljylamppuja ja kynttilänsammuttajia. Näitä myös tehtiin kanssa hiton monta tuhatta ja aina tuumattiin joulun alla, että uskotteko että joku saa tällä messinkikipolla päähänsä.

– Sitten tässä on yksi prototyyppi kalanperkauslautaa. Nyt näitä näkyy olevan muillakin. Sitten mie tein tämmöisiä lyhtyjä, näitä on vieläkin tähteinä, en mie niitä oikein lähtenyt myymään.

– Sitten tämmöistä kaminaa mie meinasin ruveta tekemään, mutta sitten mie totesin, että se on niin iso työ, että se jäi tekemättä kokonaan.

– Jossakin näyttelyssä on ollut näitä meidän artikkeleita, Sammon ikkunassa.

Kynttilälyhdystä kuivuriin

– Sitten myös siirryttiinkin sellaiseen hommaan, että myös ruvettiin tekemään näitä kuivureita. Tässä on pieniä kuivureita, tässä iso kuivuri, näitä juttuja.

– Ja sitten näitähän lähti pieniä sekä isoja kuivureita hirmuiset määrät Venäjälle.

– Orakas alkoi 1979, mie sain Sähköturvalaitoksen hyväksynnän. Isot määrät, mitä aina oli pakattu puukehikoihin kymmenen kappaletta kuhunkin.

– Mie rakastin Neuvostoliittoa, mutta Venäjää en niinkään.

– Siinä ollaan sitten jossakin näyttelyssä.

– Tässä on niitä Moskovan-kauppoja, Venäjän-kauppoja Pietarissa sekä Moskovassa mie tein suurimmat kaupat. Tässä on Punaisen torin kuvia, se aina palava tuli.

– Sit mie ostin sieltä polkupyöriä. Niin kuin näet, tämä Vetjan piha on aivan täysi, kymmenen polkupyörää aina päällekkäin. Tässä on 4 000 pyörää. Ne oli Valko-Venäjältä, Harkovista, jossa minä kävin hakemassa varaosiakin lentokoneella.

– Tuon näköisiä pyöriä, tällaisessa laatikossa ne tuli. Meidän tehtävä oli se, että myö kunnostettiin ne. Uusia pyöriähän ne oli, mutta melkein romuja. Myö tehtiin niistä länsilaatua sikäli mikäli niistä sai. Mie ite suunnittelin niihin nämä tuotemerkit.

– Sitten on se iso kuivuri, se on tämän näköinen. Näitäkin mie myin Venäjälle, ei kun Neuvostoliittoon, kaksi tuhatta. Esimerkiksi neljä junanvaunullista lähti tuonne Karjalan tasavallan metsäministeriöön ja sieltä hyö jakoi johonkin.

– Siinä on edelleen niitä miun tuotteita. Tässä on tällaisia kynttilöitä, joihin sai laittaa servetin, mutta nämä ei tullut tuotantoon ollenkaan. Sitten tuommoinen alusta, mikä laitettiin vaikka hautuumaalle, mustan lyhdyn voi laittaa siihen.

– No sitten: puolukan putsauskoneita, kuivurimalleja, siinä sitten osia. Tässä mie olen Pietarissa, siellä oli symposium. Sit siinä on yksi uusi malli kehitelty, yhden proton mie tein.

– Siinä leikattiin kynttilälyhtyyn laseja. Tässä on sitten sitä tuotantoa.

– Tässä on sitten uusin kuivurimalli, pienempi, missä hyllyt pannaan päällekkäin. Nyt toistaiseksi minä olen lopettanut sen tuotannon, kun se ei tuo niin paljon rahaa. Mie tuumasin, että jommankumman mie pidän tuotannossa, ja mie lopetin tuon. Mutta mulla on kaikki olemassa, mitään ei ole menetetty.

- Tässä on näitä lemiläisiä ihania naisia.
- No sitten tämä ukko halusi ehdottomasti kuvauttaa itsensä tässä rajalla.
- Sitten näitä oli kaikennäköisissä postikorteissa. Kynttilälyh-tyjä olen tehnyt ainakin puoli miljoonaa.

Heikkisen Idalla oma aamuvuoro

- Sitten tässä on toisen tyyppistä historiaa, tuolla on lehtileik-keitä lisääkin.

”Lemin kunta saa kaksi uutta yrittäjää” 1976 – takaus kunnal-ta, 550 000 markkaa, toinen Huttulan koulun peltisepänliikkeel-le. Kunta sai työllistämistukea Vetjan koulun kunnostamiseen.

Teijo Talka, Seppo Koukku ja Tiina Hakuli tehtaalla kuvassa heinäkuussa 1976.

- Silloin kun mie sain paikan, niin silloin se lähti käyntiin.
- ”Nuoria naisia otetaan töihin” – ilmoituksessa.
- Tässä on se Ida Heikkinen, joka tuli neljältä aamulla töihin ja kahdeltatoista lähti jo pois.

”Aina vientiin Afrikkaan ja Amerikkaan saakka”.

- Piti paikkansa, seitsemään maahan myö vietiin.

”Lyhdyt roikkuu palmupuista, tähdet loistaa illan suussa, savi-majassa rymyjuhlat on” – Ida Heikkisen riimejä.

- Ida oli sellainen ennustajaeukko. Jehun se pitäjä, niin se oli sen isänäiti. Hän asui siinä Heikkilän kylässä missä on Okon Martti, niin sen takana Ruomintien varressa. Nyt asuu haudas-sa.

Yrittäjien paikalliskerhoa perustamassa Matti Jukkala, Martti Hakala, Pentti Kaijansinkko, Reijo Nisonen ja Pertti Svala:

- Silloin syntyi Lemin yrittäjät ry.

Marlemille

*otteita Ida Heikkisen runosta
jouluukuulta 1976*

Pieni Lemi teollisuutta sai
siitä kiitetään nyt Martti
Hakalaa,
rohkeasti poika vaan aikoo
tässä yrittää.
Kynttilää kun lyhtyyn asettaa
ensin osat hitsataan sitten
soukat laitetaan,
maalipytyyn viimein kastetaan,
mut ei niin virheen perkuletta,
työ on metkaa tiedä että
rahaa kohta virtaa kukkaroon.

Postia se Martti kovasti vartoo,
puhelinkin tilaisuuden tarjoo,
tilauslistat kädessään sisään
saapuu, viheltää
ja huutaa oikein tosissaan,
huhkaa tulkaa katsomaan,
lyhtyjä ne liikkeet tilaa taas,
mut ei niin virheen perkuletta,
työ on metkaa tiedä että
rahaa kohta virtaa kukkaroon.

Ulkomaille lyhtyjä on viety
Ahrikkaan sehän on jo tietty,
lyhdyt riippuu palmupuussa,
tähdet loistaa illan suussa,
savimajassa rymyjuhlat on.
Laulu kaikuu yli vuorten,
vieras saapuu nyt jo juosten,
alasti on impi etelän,
mut ei niin virheen perkuletta,
työ on metkaa tiedä että
rahaa kohta virtaa kukkaroon.

Marlemille Idakin on päässyt,
homman rahaa hiukan jos
nyt säästyy,
joutaiskohan pankkiin nää
markat
jotka täältä saan.
Pukin mukaan lähden
kalppimaan,
tilipussin pistän taskuun vaan,
mut ei niin virheen perkuletta,
työ on metkaa tiedä että
rahaa tässä kyllä tarvitaan.

Markku Nurminen:

– Siinä oli hyvä jätkä, paras kunnanjohtaja, mitä ikinä on ollut Lemillä. Luukkasen Simollekin minä olen kehunut, että meillä ei ikinä ole ollut yhtä hyvää kunnanjohtajaa kuin Nurmisen Markku. Se pani asiat tuulemaan.

”Kunnan ja yrittäjien yhteistyötä”

Lyhty koristaa lasimestarinsilliiä ja lanttulaatikkoa.

Martti Hakala tutkijalautakuntaan. Kalanperkauslautatehdas.

– 1976 kun minä aloitin, niin 1977 oli jo tällaistaikin.

Oho, onpas komeat lasit!

Raja-Expossa jättikaupat

”Kotimainen työ ja tuotanto” Uusi Suomi

”Seitsemään maahan” Käsityöteollisuus

Hyvin olet päässyt julkisuuteen, hallinnut julkisuuspelin.

– Näköjään. Kun siekin olet käynyt niin monta kertaa.

Etelä-Saimaa 1979: Hyötykasvikuivuri on uutuuus.

– Joo, 1979 mie sain Sähkötarkastuslaitokselta hyväksynnän, 1978 olin sen sinne laittanut. Orakas oli nimenä alusta alkaen (Oh, rakas!)

Yhteissanomat 1980: Hakala on siirtynyt Lemin yrittäjien johtoon. YS 1979: Etelä-Karjalan yrittäjien hallitukseen.

– Siellähän mie olinkin hiton monta vuotta, liian monta.

– Kato, onhan se päässyt ihan pyjamamainokseenkin.

Toisella mannekiinilla on toimitusjohtajan lasit.

– Kato, sitä on oltu nuoria silloin.

Piparileipojakin tarvitsee lyhtyä.

Huhtikuu, muttei vuotta

– Siellä on se iso kuivuri, maatilamalli, mitä tehdään vieläkin. Olen vuosien mittaan sitä kehittänyt, mutta ulkomitta on tarkalleen sama, ja ulkonäkö. Viimeinen kuva on Lemin messuilta.

– Mie olin se, joka ensimmäiset messut järjesti.

– Ja tästä alkoi Venäjän-kaupat (Raja-Expo elokuussa 1980). Täällä kun mie tapasin Karjalan metsätalousministerin, sitä ei ole tässä kuvassa, silloin se sanoi minulle, että hää ostaa näitä heti junanvaunullisen. Ja sitten kun tuli ne kauppaneuvottelut, niin ensin ne yritti tinkiä hintaa, mutta kun minulla jäi pääkalloon se, että se sanoi ostavansa minulta niitä junanvaunullisen, niin minä en perkule laskenut pennin latia. Silloin minulla oli niin kova kate siinä, että sen jälkeen minä rupesin tienamaan niin paljon siinä, että sen jälkeen mie pystyin ostamaan sen Mis-san. Venäjän-kaupan takia mie pystyin sen ostamaan. Sieltä tuli rahaa niin paljon, että oikein hävetti.

Marlemin kauppa oli kaikkein suurin menestys Raja-Exossa. Kouvolan Sanomatkin kirjoitti asiasta.

Apu teki taas hienon jutun: kuivaus on luonnollinen tapa säilöä.

– Tuli sen jälkeen kyselyjä. Avussa oli koko aukeama, ja komea jätkä komeassa kuvassa.

Mustarousku...

– Kuule, tää oli sen Jukosen viimeisiä töitä.

Sitten Kölhi: Raja-Expo ja Lenfintorg yhteistyöhön.

– Raja-Expohan tavallaan kuoli, se ei tehnyt tavallaan mitään muuta kuin minut onnelliseksi. Se oli ehkä sen tehtävä... Toimitusjohtaja Martti Hynynen on oikein onnellinen ”tehtyään” idänkauppoja.

Karjala-lehti: Raja-Expo johti idänkauppaan.

Martti Hakala Oulun-työryhmän
Ylihuviin perään kymmenkunta
kiloa ja sen lisäksi on 1-200 watti
Viedellä kunnatarkkailuilla voi kulu-
vasta arvokas näyte, joka 1-2
kiloa painaa ja senä. Kukaan
käyttö on vielä epäillään kuu-
reit, karkkiväin. Turvasta
maksaa 22 pöytästä 20 g:n
nimen kohdasta 1,50 pöytästä 20 g:n
21

Martti Hakala Apu-lehdessä vuonna 1980. Kuva: Kari Kaijainen.

Venäjän kaupan kulta-aikaa. Kuva: Martti Hakalan albumi.

Raja-Expolla toimitusjohtaja-ongelmia.

– Ei ole mikään ihme.

Vielä tässä vaiheessa vauhdittuu, kun Lenfintorg tuli mukaan. Konkreettinen näyttö ovat Orakas-kaupat.

Naistenlehtien suosiossa

Kotipuutarha-lehden arvontapalkinto.

– Mie annoin tuon ilmaiseksi, se on hyvä mainos.

– Vetjan koulu oli alkuun vuokralla, kun Mattisen Matti ei antanut myydä, mutta sitten syntyi kaupat.

Kotilieden puodissa Orakas. Hirmu hyvä kuva. Tekee mieli lähteä voikukkia kuivaamaan, vaikkei kuunaan olisi kuivannut,

– Meni niitä jonkin verran.

– Sit kun ne voikukat olisi kuivia, ne olisi aika ruman näköisiä.

”Martti ja Martin kuivurit tarjoavat vaihtoehdon pakastamiselle” Me Naiset/Tuula Kinnarila 1981. Nehän on käyneet ihan kuumana...

– Aattele, perkule.

Ja kantarellit on niin komeita, hyvännäköisiä olet löytänytkin.

Taas on koko aukeama, valitettavasti mustavalkoinen,

Kynttilälyhdyistäkin uutta.

– Nyt rupesi lyhdyt pikkuhiljaa uupumaan. Tai oikeastaan ne loppui siihen, kun Kesko osti sanotaan 10 000 lyhtyä vuodessa, ja se ilmoitti, että lyhdyn pitää maksaa näin ja näin paljon, ja minulle se olisi ollut perstappiota markka lyhtyä kohti. Mie sanoin, että kiitos tästä tiedosta, nyt tuli viisi lopputiliä Lemille. Sinä vuonna, vuonna 1984, loppui se kynttilälyhty.

– Nyt tilanne olisi ihan mahdollon. Toissa vuonna Keskossa möi melkein sen kopiota eurolla ja viidelläkymmenellä sentillä. Herajumala, mie en pystyis sillä hinnalla edes varastamaan raaka-aineita.

”Pääsimme maistamaan kuivattuja sieniä, ajaa körötimme metsätietä Hakalan kesäpaikalle Syntymäisen rantaan... rieskaa, kotikaljaa, kantarelleja..”

Mielikuvamainonta vielä kaiken päälle!

Veikkaus ja lotto: Lemin Martti yllyttää hyötyliikuntaan. Sieni-neuvoja ja vannoutunut hyötyliikunnan kannattaja.

– Siis mie en hölkkää enkä muuta, mie oikein inhoan niitä hölkkääjiä, mutta mie lähen mielellään etsimään sieniä metsästä ja teen puutarhatöitä.

Etelä-Saimaa 1981 sienien ja luonnontuotteiden teemapäivä koulujen oppilaille ja opettajille Lemillä.

– Ai mie oon sellaistakin tehnyt.

”Kurssituksen aika” – sinähän olet ollut Etelä-Saimaassa ihan koko ajan...

– Tää on Luumäellä, minä pidin Helvi Suur-Inkeraisen kanssa sieninäyttelyä.

Kouvolan Sanomat on käynyt samoilla kekkereillä.

”Tuhannen markan viikonvaihte” Lappeenrantalainen perhe keräsi Savitaipaleen ja Taipalsaaren maisemissa kantarelleja – 12–15 markkaa kilolta.

”Kuivaamalla vitamiinit talteen ja varastointi vaivattomaksi” Kouvolan Sanomat/Ester Lempinen

Ja sitten tuli Misa – ja meni

- Katohan, tähän päättää nää tänne laitettut jutut, se laatikollinen alkaa sitten eteenpäin, Misan historiaa.

- Marlemi osti puolet, ja minä Partanen ja Suikki puolikkaasta kolmannekset.

- Mie aikaisemmin läksin Misalta pois, kun perustin Marlemin. Misalla olin tuotantopäällikkö ja Sampan Mikko lupasi minulle osakkeita ja sitten kun niitä ei tuntunut kuuluvan, niin päästin että perkele mie perustan oman yrityksen, ja mie perustin Marlemin. Ja Misahan myö hankittiin 1985.

- Kyllähän Samppa kehui, että olisi ollut kilpailijoita, mutta minusta tuntuu, että myö oltiin ainoat ostajat.

Kalevi Sorsa kävi vihkimässä Misan uuden tehtaan Lemillä ja samaan aikaan yhtiö täytti 30 vuotta.

”Luonnollista lämpöä Lemiltä” luki kiuasseinällä juhlapuhujan taustalla.

- Mistä hitosta me saatiin niin paljon penkkejä? (Tapiolan penkkejä näkyvät olevan.)

Kansliapäällikkö Erkki Huurtamo kuvassa myös.

Maaherra Miettinen kutsui uudenvuoden vastaanotolle Kouvolan kaupungintalolle.

- Tässä on viimeinen mallisivu kuivurista. Tää on 435 euroa, niitä käy Venäjälle kaupaksi.

- Herrajumala, tuossakin (Hufvudstadsbladet – puutarhanäytelyssä Finlandia-talossa 24.4.1984)

Naisia on aina toimittajat, jotka Martti Hakalaa ovat haastelleet.

- Englantia vähän ja suomea ja venäjääkin vähän puhun. En minä ruotsia osaa.

Miten Misan markkinat lähtivät käyntiin?

– Englanti ja Japani olivat vientimaat ja Australia kaikkein paras, mutta esimerkiksi Saksaan ei muuta kuin yksittäisiä. Itävalta oli myös. Australiassa meillä oli Kostin veljekset, ja sinne tehdään kauppaa edelleen. Japaniin vietiin aika paljon.

70周年

マルツテイ・ハカラ氏

近く日本法人設立

これは、フィンランドのはわ
エフトタイプ。
ミサ社はこのエフトタイ
プのサウチターの大平タ
ーカ。「MISA」ブランド
は日本国ではなく、欧州を
はじめ広く知られている。と
いう趣旨のヘビータッチ
イービターは世界がある。

これより先の中ツ商戦あり
ゾート向けに「MISA」会社、納
入商標を備えてきて、この日
本市場の手ごたえが「MISA」
一般と対日販売を推す「ヒター
」となり、現在、日本法人の
設立準備を進めて、
折から日本法人が設立成
てくるはず、サウチター

同国内市場で商戦を繰る「
力輸出」を力を入れて、
日本にも約10年前から売りだ
を始めていた「MISA」
ンで大成前に新展開を持つ
事業家のスツ下ホルム氏の
策力で、作東ケミカルエンジ
ニアリングのグループ会社を
同じ対日アプロオを、
ない、
プロの
ドに
に
に

同国内市場で商戦を繰る「
力輸出」を力を入れて、
日本にも約10年前から売りだ
を始めていた「MISA」
ンで大成前に新展開を持つ
事業家のスツ下ホルム氏の
策力で、作東ケミカルエンジ
ニアリングのグループ会社を
同じ対日アプロオを、
ない、
プロの
ドに
に
に

Misan aikaan Martti Hakala tunnettiin myös Japanissa. Leike Martti Hakalan arkistosta.

Mutta kuivuri vain pysyy

Ruokaohjekilpailun palkintona on myös kuivuri.

– Nyt tää on niin perkeleen tunnettu tämä kuivuri, ettei se tarvitse enää mitään erityistä. Ja yleensä minun ei tarvitse selitellä mitään.

– Yhteen lehteen per vuosi lähetin kuivurin arvottavaksi.

– Valitettavasti se on hyvin kestävä. Minulla on yksi kuivuri, jonka minä olen tehnyt 1979, se on rannassa lautaseinän takana. Joka kevät, jolloin minä olen mennyt ja ruvennut korvasieniä kuivaamaan, se on ruvennut heti palvelemaan. Kestävyys on sen ainoa vika, mutta mie en sitä oikein katso viaksi, ja sen takia minulla ei ole sellaista liikelahjaa että mie antaisin sinulle että muistaisit ostaa ensi kerralla kuivurin, kun olet yhden kerran ollut minun asiakas. Mutta kun se kertoo naapurille, että hänellä on tämmöinen kuivuri ja se on kestänyt näin ja näin kauan ja naapurilla on ollut toinen merkki, joka on kahden vuoden päästä pantu romuksi, niin se tulee ostamaan minulta kuivurin. Ja sitten näitä uusia ostajia on niin paljon, että minä en jaksa enempää näitä tehdä.

– Muitakin käyttöjä on keksitty kuin sienet ja marjat. Sinä voit tehdä sillä terveysleipää, myslä, sie voit kuivata kalaa, sie voit kuivata lihaa, sie voit kuivata retkieväitä, sie voit kuivata vaikka villasukat.

– Kyllä esimerkiksi tämä Teija Sopanen, se soitti minulle, että nyt hänen täytyy ostaa oma kuivuri, et tää Väärä ei anna hänen kuivata, kun se on koko ajan hänellä käytössä, pitää saada oma.

– Ja sit monella on sekä kaupungissa että kesämökillä, kun tämä on kuitenkin 69 senttiä korkea, ei sitä kehtaa jatkuvasti raijata eestakaisin. Ja sitä paitsi mitä kauemmin siitä kun sinä

olet sen tuotteen ottanut maasta, mitä kauemmin sitä pidät ilman kuivaamista, sitä huonompi se on, eli jos sinä lähdet kuljettamaan sitä kaupunkiin.

- Tää kuivuri on mun lapsi ja Partasen Lasse hoiti kiuaspuolta, vaikka yhdessä myö kyllä ideoitin, mutta tämän minä olen tehnyt alusta alkaen. Tämä on tullut harrastuksesta, kun minä harrastan sieniä. Keruutuotetarkastajakurssi kesti kaksi vuotta ja tentti on vaikea, 25:n porukasta tuli vain viisi keruutuotetarkastajaa, vaikka ne on käyneet saman kurssin. Mie tosiaan rakastan sitä. Kuivurissa on sen saman jatketta.

- Kun minä ostin Misan, silloin minä lopetin Vetjassa sen tekemisen, silloin se siirtyi Misalle. Nyt Misa tekee tämän rungon, sitten mie laitan tän moottorin tänne ja sähkövehkeet paikalleen, Kai teki minulle konepajan. Minä teen tunnin päivässä, 100-200 kuivuria vuodessa.

- Misaa minä en rakastanut. Tein halvatusti töitä, liian pitkiä päiviä. Korvasin lainat ulkomaanlainalla, ja devalvaation jälkeen kate ei riittänyt edes pääomakuluihin. Yrityssaneeraukseen sitten pääsin, mikä oli onni.

- Lunastin firman uudelleen pankilta, 3-4 miljoonaa markkaa olin sijoittanut rahaa - itse ne tienannut ja itse menettänyt.

- Misa on edelleen pystyssä ja jatkaa minulle alihankkijana, mikä on hiton hienosti. Ja saunomisesta minä tykkään.

- Orakas-kuivuri ei riittänyt, olin laajentanut Marlemia, enemmän työtä ja vastuuta hakien. Olen laskenut, että olisin yhtä ihmistä elättänyt 4 000 vuotta, näillä käsillä.

Misan kauppoja skoolataan Singaporessa. Kuva: Martti Hakalan albumi.

Orakas-kuivureiden kokoonpanon Martti Hakala tekee verstashuoneessaan itse. Kauppa kävi kuumana kesällä ja syksyllä 2011. Kuva: Kaija Lankia.

Rakkaus sieniin päällimmäisenä

– Loppujen lopuksi ei ole väliä, ostaako kukaan kuivuria, se ei minun elintasoani nyt laske eikä nosta. Mukava on kuitenkin kuivureita tehdä ja mukava on käydä messuilla. Ja en valehtele, että sanon, jos en jostain sienestä tiedä.

Martti Hakala syntyi 16.4.1944. Isä Antti. Pienenä poikana Taurissa kävi sienessä ja sai rouskuja pyykkikorillisen ja säkkejä niin paljon, että hyvä kun jaksoi kantaa. Saunanpadassa ne keitettiin.

Sienineuvojana Suomessa numero 1052 ja keruutuotetarkastaja numero 62. Heitä on Suomessa noin sata.

Koulutaustana tekninen koulu, minkä jälkeen Lahden Upolla työnjohtajana ja suunnittelijana ennen kuin Mikael Samppa pestasi tuotantopäälliköksi.

Marlemin perustaminen 1976.

Misan omistaja 1985-95.

Suurin osa elämästä Vetjassa, yli 30 vuotta.

– Kun tutustuin tatteihin, eivät rouskut enää kiinnostaneet. Kun pakastin niitä, niistä tuli inhottavia vesilötköjä. Tein ensimmäisen kuivurini, ja tatin maku peräti parani. Protokappaleen annoin Mauri Korhoselle kasvitieteen laitokselle Helsingin yliopistoon. Yhden protoista sai professori Toivo Rautavaara. Rautavaaran kanssa olin perustamassa Hyötykasviyhdistystä vuonna 1978.

– Kuivuri oli Työtehoseuran tutkimuslaitoksen tutkimuksessa ehdottomasti paras kaikista. VTT:n tutkimuksessa on todettu, että nokkosissa C-vitamiinitappio on nolla.

– Venäjän aika oli mahtavaa, olo oli joskus kuin keisarilla. Rautavaara Suomenniemeltä oli agentuuriedustajana.

– Vetja työllisti 1+7, Misalla oli noin 30 henkeä, Lemille tuotiin työpaikkoja. Ja Marlemi työllistää edelleen.

– Markkinointi on nyt suoraa. Kesko ja Rautakonttori ottaisivat sata euroa välistä, eikä niiden myyjät tietäisi tuotteesta mitään. Joku aina soittaa ja sanoo että ”mie tilaisin” ja mie sanon että tilaa sitten.

– Viimeinen artikkelini on monitoiminen sieniveitsi, jonka mie itse olen suunnitellut. Terä leikataan laserilla Savitaipaleella, puuseppä Lappeenrannassa tekee varren, harjatupsu tulee harjatehtaalta, mie maalaan, kiinnitän terän, harjan ja nahkalenkin, joka on parkittua hirvennahkaa minun oma-ampumastani hirvestä. Se on 30 vuoden tuotekehittelyn tulos, kolme vuotta ollut tuotannossa, noin 1 800 kappaletta olen tehnyt. Näitä minä myyn messuilla kympillä.

Lemin maaperä on tuottanut sadon ohella monenlaista yritystoimintaa. Tässä teoksessa yrittäjistä muutamat kertovat itse tarinansa tai se kuullaan aikalaisten sanoin. Myös muistitieto on kantanut monta mukavaa kertomusta.

